kevin dutton

ÎNȚELEPCIUNEA PSIHOPAȚILOR

Din experiența de viață a sfinților, spionilor și criminalilor în serie

globo

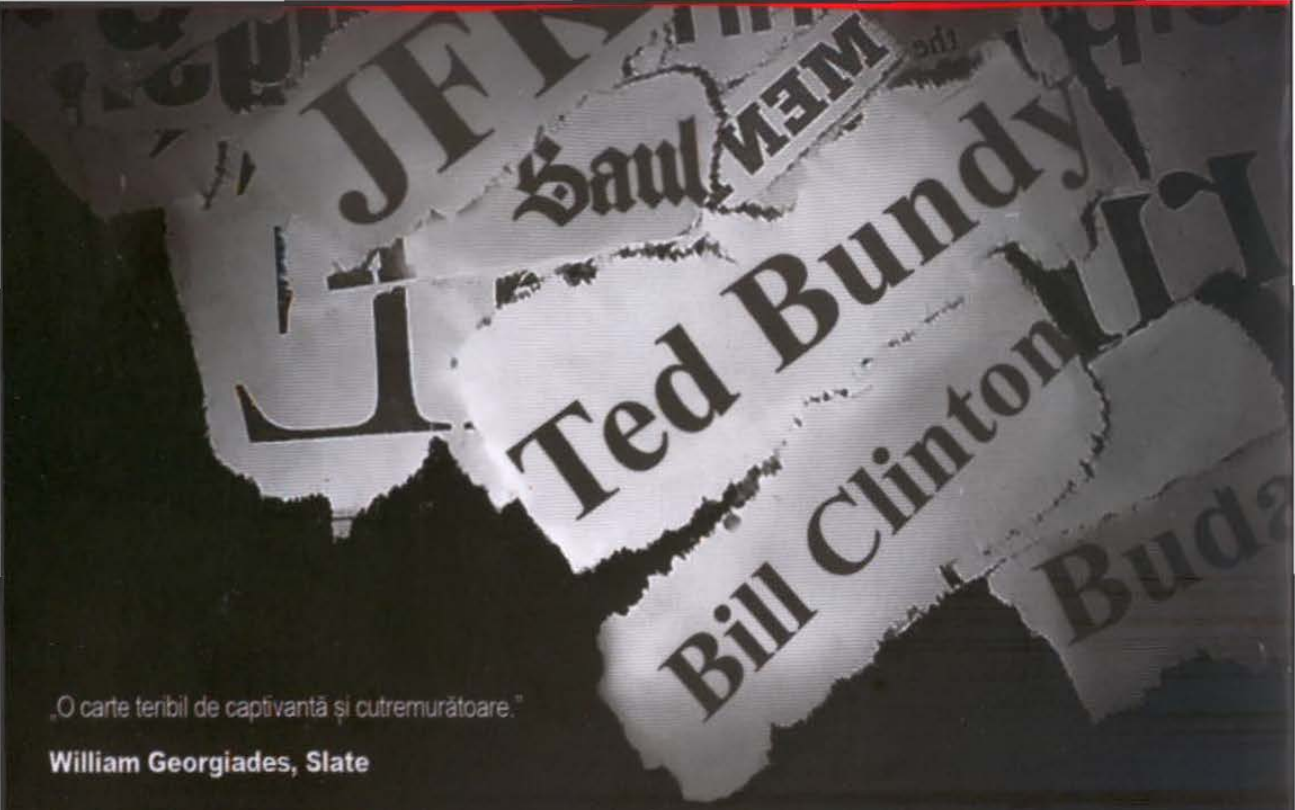

„O carte teribil de captivantă și cutremurătoare."

William Georgiades, Slate

„Dutton răstoarnă un tipar rigid și transformă ceea ce ar fi putut fi o trecere în revistă a cercetărilor asupra psihicului, într-un adevărat spectacol."

Scott Olster, Fortune (CNN Money)

„Dutton a scris o carte magistrală, captivantă și amuzantă despre psihopatie și manifestările ei în viața de zi cu zi. Unele dintre ideile lui vor genera, categoric, dezbateri și controverse, dar un lucru e cert: Kevin Dutton a scris o carte provocatoare pentru toți cei care încearcă să înțeleagă lumea în care trăim cu toții."

Robert D. Hare, Ph.D., autor al Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us și dezvoltator al Hare Psychopathy Checklist

„Un studiu convingător... Admirabila calitate a acestei scrieri a lui Dutton este refuzul lui de a accepta răspunsurile ușoare în unul dintre cele mai senzaționale domenii ale psihologiei populare."

Tim Adams, The Observer (UK)

„Înțelepciunea Psihopaților este o carte surprinzătoare, captivantă și perspicace. Kevin Dutton adună în aceste pagini o imensă cantitate de informație despre acești indivizi fermecători, reci, neînfricați, indiferenți din punct de vedere emoțional, care sunt deopotrivă atât de atrăgători, dar și teribil de înspăimântători, și ne-o prezintă sub forma unei proze fluente, presărate cu anecdote amuzante. Mie, personal, rezultatul mi s-a părut fascinant."

Philip Pullman, autorul trilogiei best seller His Dark Materials

„Fără doar și poate, ne iubim psihopații... iar în noua și captivanta lui carte, Dutton lămurește multe aspecte ale uimitorului magnetism al acestei provocări etice."

The Daily Beast

„Înțelepciunea psihopaților aruncă o privire extrem de interesantă și edificatoare asupra ambelor laturi – pozitivă și negativă – ale caracteristicilor de personalitate care circumscriu diagnosticul de psihopatie."

Michael Shermer, The Wall Street Journal

globo

Comandă
www.edituraglobo.ro

ISBN 606933231-8
9 786069 332313

Kevin Dutton

ÎNŢELEPCIUNEA PSIHOPAŢILOR

Profesorul Kevin Dutton este psiholog cercetător la Centrul Calleva pentru Cercetarea Ştiinţelor şi Evoluţiei Umane, Magdalen College, Universitatea Oxford, şi membru al Societăţii Regale de Medicină şi al Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei. Este, de asemenea, şi autorul mult apreciatei cărţi *Flipnosis: the Art of Split-Second Persuasion*. În prezent, trăieşte în Cotswolds.

Kevin Dutton

ÎNŢELEPCIUNEA PSIHOPAŢILOR

Din experienţa de viaţă a sfinţilor, spionilor şi criminalilor în serie

Traducere din limba engleză de:
Anne-Marie Păcurar

globo

The original title of this book is:
The Wisdom of Psychopaths
Lessons in Life from Saints, Spies and Serial Killers

by Kevin Dutton
Copyright © 2012 by Kevin Dutton

All rights reserved. The Random House Group Limited 2012

© Editura Globo, 2013, pentru ediţia in limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DUTTON, KEVIN
Înţelepciunea psihopaţilor : din experienţa de viaţă a sfinţilor, spionilor şi criminalilor în serie / Kevin Dutton ; trad.: Anne-Marie Păcurar. - Bucureşti : Globo, 2013
ISBN 978-606-93323-1-3

I. Păcurar, Anne-Marie (trad.)

159.9.019.4

Redactor: Diana Morăraşu
Corectura: Sanda Andronache
Tehnoredactor: Puiu Enache
Coperta: Cătălin Butnaru

Comenzi :
telefon : 0726 22.89.11
fax : 021 332.53.09

www.edituraglobo.ro
comenzi@edituraglobo.ro

Cuprins

Prefață 9
1. Ascensiunea scorpionului 17
2. Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog! 47
3. *Carpe Noctem* 83
4. Înțelepciunea psihopaților 107
5. Preschimbă-mă în psihopat 137
6. Cele șapte câștiguri mortale 167
7. Supernormalitatea mentală 191
Note 225
Mulțumiri 263
Index alfabetic 267

Mintea își ajunge sieși, căci ea
Cerul îl face iad, și iadul în cer îl poate transforma

John Milton, *Paradisul pierdut*, 1667,
Cartea 1, versurile 254–5
(traducere Aurel Covaci)

Prefaţă

Tatăl meu a fost psihopat. Sună oarecum ciudat să spun acest lucru acum, privind în urmă, dar aşa fost, nu am nicio îndoială. Era fermecător, neînfricat, nemilos, dar niciodată violent, şi avea tot atâta conştiinţă, cam câtă avea lada frigorifică a lui Jeffrey Dahmer. Nu a omorât pe nimeni, dar cu siguranţă a dat câteva lovituri.

Ce bine că genele nu înseamnă totul, nu-i aşa?

Tatăl meu avea o abilitate extraordinară de a obţine exact ceea ce dorea, de cele mai multe ori doar cu o remarcă banală sau un gest expresiv oarecare. Oamenii obişnuiau să spună că *semăna* cu Del Boy, ceea ce era adevărat. Dar se şi comporta precum personajul în cauză, lucru la fel de adevărat (personajul original era comerciant, ca şi tatăl meu).

Doar nebunii şi caii părea filmul vieţii familiei Dutton.

Îmi aduc aminte că odată îl ajutam pe tata să vândă nişte calendare în piaţa Petticoat Lane, în East End, Londra. La vremea aceea aveam 10 ani şi era o zi de şcoală. Calendarele erau de colecţie şi cuprindeau doar 11 luni.

— Nu le poţi vinde, am protestat. Lipseşte luna ianuarie!

— Ştiu, mi-a răspuns, de-aia am uitat de ziua ta.

— Aveţi şansa unică de a achiziţiona un calendar cu 11 luni, oameni buni... Beneficiaţi de oferta specială, cumpăraţi două la preţ de unu', iar anul viitor scăpaţi gratis de o lună în plus...

Am schimbat sorţii.

Întotdeauna am spus că tata avea personalitatea aproape ideală pentru vremurile moderne. Nu l-am văzut niciodată pierzându-şi buna

dispoziţie. Nu l-am văzut vreodată să-i sară mustarul şi, credeţi-mă, ocazii au fost destule.

„Se spune că, pentru oameni, frica reprezintă mecanismul de supravieţuire împotriva prădătorilor", mi-a zis odată, „dar în ziua de azi, nu prea vezi tigrii vânând în jurul intersecţiei Elephant cu Castle, nu-i aşa, băiete?"

Avea dreptate, nu văzusem nici unul, poate doar câţiva şerpi, dar cu toţii ştiam cine *erau ei*.

Vreme îndelungată am crezut că mottoul tatii – *Azi aici, mâine dincolo* – era ca toate celelalte din branşă, asemănător tuturor bazaconiilor pe care obişnuia să le vândă. Dar azi, după atâţia ani, mi-am dat seama că în spusele bătrânului se ascunde un adevăr biologic profund. De fapt, el a anticipat cu mare precizie poziţia adoptată de psihologii evoluţionişti moderni. Se pare că la noi, oamenii, frica s-a dezvoltat într-adevăr ca o reacţie a mecanismului de supravieţuire împotriva prădătorilor. De exemplu, maimuţele cu leziuni ale amigdalei, biroul de sortare emoţională al creierului, fac lucruri extrem de stupide, cum ar fi să prindă cobre.

Dar după milioane de ani de evoluţie, într-o lume în care animalele sălbatice nu mai pândesc la fiecare colţ de stradă, acest sistem al fricii a devenit prea sensibil, ca un şofer nervos al cărui picior apasă constant pedala de frână, reacţionând la pericole inexistente şi forţându-ne să luăm decizii ilogice şi iraţionale.

„În Pleistocen nu exista capital", susţine George Loewenstein, profesor de economie şi psihologie la Carnegie Mellon. „Dar fiinţele umane manifestă o aversiune patologică faţă de riscuri. Multe dintre mecanismele care coordonează emoţiile nu sunt cu adevărat adaptate la viaţa modernă."

Eu prefer versiunea tatii.

Chiar dacă oamenii zilelor noastre au o aversiune patologică faţă de riscuri, nu înseamnă că aşa au stat lucrurile dintotdeauna. De fapt, se poate spune că aceia dintre noi care au acest tip de reacţie clinică faţă de riscuri – cei care, de exemplu, suferă de anxietate cronică – deţin o doză prea mare dintr-un anumit element. Biologii evoluţionişti afirmă că, în perioada în care au trăit strămoşii noştri, existenţa unor indivizi extrem de vigilenţi la ameninţările din jur a fost decisivă în lupta împotriva prădătorilor. Din acest punct de vedere, anxietatea a

slujit, fără doar şi poate, drept un considerabil avantaj de adaptare. Cu cât erau mai sensibili la foşnetul arbuştilor, cu atât aveau şanse mai mari de a se proteja mai bine pe ei înşişi, familiile şi comunitatea din care făceau parte. Chiar şi în prezent, indivizii anxioşi sunt mai buni decât ceilalţi la detectarea pericolului. Dacă strecori un chip supărat pe ecranul unui computer printre alte câteva zâmbitoare sau neutre, un anxios o va detecta mult mai repede decât un non-anxios. Anxietatea se poate dovedi o abilitate utilă dacă te prinde noaptea într-un cartier necunoscut.

Nu este deloc o noutate faptul că noţiunea de tulburare psihică poate conferi, celor care suferă de aşa ceva, avantaje extraordinare şi neobişnuite, dar şi neplăceri exagerate. Aşa cum observa filozoful Aristotel, în urmă cu 2 400 de ani: „Nu există geniu fără un dram de nebunie." Când vine vorba despre autism şi schizofrenie, în mintea oamenilor, legătura dintre „geniu" şi „nebunie" devine evidentă mulţumită filmelor de succes *Rain Man* şi *O minte sclipitoare (A Beautiful Mind)*. În cartea sa, *Omul care şi-a confundat soţia cu o pălărie* (*The Man Who Mistook His Wife for a Hat)*, neurologul şi psihiatrul Oliver Sacks povesteşte despre renumita întâlnire cu „gemenii", John şi Michael, autişti profunzi în vârstă de 26 de ani la acea vreme, care trăiau într-un azil. Când o cutie de chibrituri s-a împrăştiat pe podea, cei doi au strigat simultan „111". După ce le-a adunat, Sacks le-a numărat...

De asemenea, clişeul artistului genial, dar „chinuit", are la bază poveştile pictorului Vincent van Gogh, ale balerinului Vaslav Nijinsky şi, de dată mai recentă, ale părintelui „teoriei jocului", John Nash; cu toţii sufereau de psihoză. Coincidenţă? Nu, susţine cercetătorul Szabolcs Kéri de la Universitatea Semmelweis, din Budapesta, care pare să fi descoperit un polimorfism genetic asociat cu schizofrenia şi creativitatea. Kéri a descoperit că persoanele cu două lanţuri identice ale unei anumite variaţii ADN a genei numite *neuregulin* 1, variaţie care a fost anterior asociată psihozei, memoriei slabe şi sensibilităţii la critică, manifestă tendinţa de a fi mult mai creative comparativ cu persoanele care au un lanţ sau niciunul al variaţiei respective. Iar cei cu un singur lanţ sunt, în medie, mai creativi decât cei fără niciunul.

Chiar şi depresia are avantajele ei. Cercetările recente susţin că disperarea ne ajută şi contribuie la sporirea atenţiei şi la creşterea abilităţilor

de soluţionare a problemelor. În cadrul unui experiment ingenios, Joe Forgas, profesor de psihologie la Universitatea New South Wales, a aşezat o serie de obiecte mici, cum ar fi soldăţei de jucărie, animale şi maşini din plastic, lângă casieria dintr-un mic magazin din Sydney. Pe măsură ce cumpărătorii se grăbeau să iasă, Forgas le testa memoria, rugându-i să menţioneze cât mai multe obiecte posibile. Însă el folosea un truc. În zilele ploioase, Forgas difuza în magazin „Requiemul" lui Verdi, iar în zilele senine, cumpărătorii puteau asculta piese de W. S. Gilbert şi Arthur Sullivan.

Rezultatele au fost foarte clare. Cumpărătorii cu o dispoziţie mai proastă şi-au amintit de aproape patru ori mai multe obiecte decât ceilalţi. Ploaia i-a întristat, iar tristeţea i-a făcut mai atenţi.

Morala poveştii? Când e frumos afară, verificaţi cu mai multă atenţie restul primit.

Dacă tot ştim acum că astfel de tulburări au şi aspecte pozitive, un fel de premii psihologice de consolare, e greu să ne imaginăm o afecţiune care să nu ofere nicio *compensaţie,* sub o formă sau alta. Obsesiv-compulsiv? Nu vei lăsa niciodată gazul aprins. Paranoic? Vei fi atent la detalii. De fapt, frica şi tristeţea (anxietatea şi depresia) constituie două din cele cinci emoţii[1] fundamentale, care au evoluat în întreaga lume, în toate culturile; teoretic, fiecare dintre noi le experimentează în anumite momente din viaţă. Există însă un anumit grup de oameni care face excepţie de la regulă şi care nu experimentează niciuna dintre ele, nici chiar în condiţii dintre cele mai dificile. Psihopaţii. Un psihopat nu şi-ar face niciodată griji că a *lăsat* gazul pornit.[2] Este vreun aspect pozitiv aici?

Puneţi întrebarea asta unui psihopat şi, în mod cert, o să se uite la voi ca la un nebun. Pentru un psihopat, nu există nori, ci doar soare. Observaţia evidentă că anul are douăsprezece luni, nu unsprezece, ar fi putut îngreuna vânzarea acelor calendare, dar asta nu l-a afectat deloc pe tatăl meu ci, dimpotrivă, el a considerat acest lucru drept un avantaj.

---

[1] Celelalte trei emoţii fundamentale sunt: furia, fericirea şi dezgustul. Există discuţii privind introducerea celei de-a şasea emoţii, surpriza.

[2] De cele mai multe ori este un „el". Despre posibilele motive, vezi secţiunea „Note" de la sfârşitul cărţii.

Şi nu este singurul, iar unii ar putea spune că nu e nici prea exagerat. În timpul cercetărilor mele, am întâlnit mulţi psihopaţi din diverse medii, nu numai din familia mea. Cu siguranţă că, în spatele uşilor închise, am întâlnit şi destui de-alde Hannibal Lecter şi Ted Bundy: indivizi fără remuşcări, lipsiţi de scrupule, care s-ar putea aşeza fără invitaţie specială la orice masă a psihopaţilor, prin simpla lor apariţie. Am întâlnit, totuşi, şi psihopaţi care, departe de a devora societatea din interior, o deservesc printr-o atitudine echilibrată şi decizii ferme, alegând să o protejeze şi să o îmbogăţească prin prezenţa şi experienţa lor: chirurgi, soldaţi, spioni, antreprenori – îndrăznesc să spun, chiar şi avocaţi.

„Nu fii prea încrezător! Indiferent cât eşti de bun, nu-i lăsa să ţi-o ia înainte!" recomanda Al Pacino, în rol de avocat principal în cadrul unei mari firme de avocatură, în filmul *Avocatul Diavolului* (*The Devil's Advocate*). „Asta e greşeala, prietene, fă-te mic, fii naiv! Fii infirmul. Fii tocilarul, leprosul! Ciudatul. Priveşte-mă! Am fost subestimat din prima zi." Pacino juca rolul Diavolului şi, în mod deloc surprinzător, i-a ieşit minunat. Dacă există un lucru pe care psihopaţii îl au în comun, acela este abilitatea lor desăvârşită de a trece drept oameni obişnuiţi, în timp ce, în spatele acestei măşti brutale, geniale, bate, de fapt, inima îngheţată a unui prădător glacial şi nemilos.

Un tânăr avocat de mare succes îmi mărturisea nu demult, în balconul cu vedere spre Tamisa al apartamentului său de la ultimul etaj: „Înăuntrul meu se află un criminal în serie pândind într-un cotlon, dar îl ţin sub control cu cocaină, Formula 1, sex ocazional şi interogatorii sclipitoare."

Cu mare încetineală, m-am îndepărtat de marginea balustradei.

Întâlnirea la înălţime cu tânărul avocat, care, ulterior m-a condus la hotel în barca lui de mare viteză, încearcă să ilustreze teoria mea despre psihopaţi: unul dintre motivele pentru care suntem atât de fascinaţi de ei este acela că suntem seduşi de iluzii, de lucruri care, la suprafaţă, par a fi normale, dar la o examinare mai atentă, se dovedesc a fi exact pe dos. *Amyciaea lineatipes* este o specie de arahnide care imită înfăţişarea furnicii pe care o vânează. Numai atunci când e prea târziu, victimele realizează că nu şi-au judecat corect atacatorii. Mulţi dintre cei intervievaţi de mine cunosc exact sentimentul şi, credeţi-mă, ei sunt cei norocoşi.

Priviți imaginea de deasupra. Câte mingi de fotbal vedeți? Șase? Mai uitați-vă o dată. Tot șase? Verificați răspunsul în josul acestei pagini[1].

Așa sunt psihopații – frumoși pe dinafară. Farmecul, carisma și camuflajul lor psihologic fără cusur ne distrag atenția de la adevărata lor față: anomalia latentă din fața ochilor noștri. Prezența lor amețitoare și hipnotică ne atrag irezistibil.

Cu toate acestea, după cum Diavolul sau protejatul lui londonez bombastic remarcau, psihopatia poate avea și părți bune. Cel puțin în cantități moderate. Ca și anxietatea, depresia și alte tulburări psihologice, pot fi uneori adaptabile. Psihopații, așa cum vom descoperi, dețin o varietate largă de atribute. Magnetismul personal și cameleonismul fac parte din trusa lor de bază; odată ce afli cum să le valorifici, îți pot oferi avantaje considerabile, nu doar la locul de muncă, ci și în viața de zi cu zi. Psihopații sunt precum razele soarelui. Supraexpunerea poate grăbi căderea într-o manieră cancerigenă, grotescă, dar expunerea regulată și controlată, la niveluri optime, poate avea un impact pozitiv asupra bunăstării și calității vieții.

[1] Ei bine, aveți dreptate, *sunt* șase. Acum priviți mai atent mâinile bărbatului din imagine, observați ceva neobișnuit?

În paginile ce urmează, vom examina în detaliu toate aceste atribute şi vom învăţa cum să le înglobăm în setul nostru psihologic, pentru a ne transforma total vieţile. Nu am deloc intenţia de a înfrumuseţa acţiunile psihopaţilor şi, cu atât mai puţin, ale celor disfuncţionali. Ar fi ca şi cum aş preamări un melanom cognitiv, această maşinaţie malignă a cancerului de personalitate. Există, însă, argumente care susţin că psihopatia în doze mici este ca o personalitate colorată, ce poate avea beneficii surprinzătoare. Am asistat la câteva astfel de cazuri.

Pe măsură ce anii au trecut şi s-a retras din activitate, zeii nu au fost prea indulgenţi cu tata. Cum nu era foarte pretenţios, figurine înfăţişându-i pe Buddha, pe Mahomed, grămezi de cruci şi sfinţi, toate şi-au găsit locul în spatele dubiţei lui. Tatăl meu s-a îmbolnăvit de Parkinson şi s-a transformat în timp record din persoana care îşi făcea bagajul în zece secunde fix (abilitate care s-a dovedit deseori foarte utilă), într-un om care, pentru a sta în picioare, trebuia susţinut de alţi doi. „Pe vremuri, aşa mă ţineau poliţiştii", glumea el.

Însă momentul lui de glorie s-a consumat, în mod cert, după moartea lui; sau, cel puţin, atunci am aflat eu. Într-o seară, nu multă vreme după funeralii, umblam prin lucrurile lui, când am găsit într-un sertar o serie de notiţe scrise de mână. Notiţele erau redactate de către cei care avuseseră grijă de tata în lunile anterioare (reuşise, în ciuda opoziţiei tuturor, să le aducă acasă) şi alcătuiau un soi de „jurnal".

Primul lucru care m-a frapat în legătură cu jurnalul a fost cât de ordonate şi de migăloase erau însemnările. Fără îndoială, au fost scrise de o femeie: scrisul curgea voluptuos de-a lungul paginii, modest creionat cu pix negru sau albastru, fără o buclă sau o literă nelalocul ei. Pe măsură ce citeam, constatam cât de monotone au fost ultimele zile ale tatii pe pământul ăsta, şi cât de plictisitor, repetitiv şi sumbru i-a fost sfârşitul. Ce ultimă atitudine în faţa vieţii trebuie să fi avut! Nu mi-a lăsat niciodată impresia asta când veneam în vizită la azil. Poate că Parkinsonul l-a sleit de puteri, dar nu a fost deloc un adversar pe măsura caracterului lui.

Cu toate acestea, adevărul situaţiei era clar:

„L-am ajutat pe dl. Dutton să se dea jos din pat la 7.30."

„L-am bărbierit pe dl. Dutton."

„I-am făcut dl-ui Dutton un sandviş cu castraveţi."

„I-am adus dl-ui Dutton o ceaşcă de cafea."

Şi aşa mai departe, la infinit.

M-am plictisit foarte repede şi, ca tot omul, am început să răsfoiesc paginile. Brusc, ceva mi-a atras atenţia. În mijlocul unei pagini erau câteva rânduri tremurate, împrăştiate, mâzgăleli cu majuscule ascuţite: „DL. DUTTON A FĂCUT ROATA PE CULOAR." După alte două pagini, scria: „DL. DUTTON S-A DEZBRĂCAT PE BALCON."

Ceva îmi spunea că sunt invenţii, dar ăsta era tatăl meu, de ce să-şi schimbe obiceiurile de o viaţă?

În plus, regulile jocului se schimbaseră. În spatele minciunilor la preţ redus, zăcea adevărul: povestea unui bărbat al cărui suflet fusese distrus, ale cărui circuite şi sinapse fuseseră nimicite fără milă şi dincolo de orice speranţă, dar care, în ciuda tuturor, avea să lupte cu o ultimă zvâcnire sfidătoare de nestăvilit, chiar şi atunci când jocurile erau făcute şi arma – ţintită la tâmplă.

Roata şi spectacolul de striptease bat întotdeauna bărbieritul şi sandviciul cu castraveţi.

Cui îi mai păsa că erau invenţii?

1
Ascensiunea scorpionului

Rareori măreția și bunătatea se întâlnesc în același om.

– Winston Churchill

Un scorpion și o broască stăteau pe malul unui râu, amândoi dorind să ajungă pe malul celălalt.

— Bună ziua, domnule Broscoi! zise scorpionul, dintre bețele de stuf. Sunteți amabil să mă transportați și pe mine în spinare până pe malul celălalt? Am niște treburi importante de rezolvat acolo și nu pot înota împotriva curentului puternic.

Broasca, suspicioasă, zise:

— Domnule Scorpion, apreciez faptul că aveți treburi importante de rezolvat pe malul celălalt, dar hai să ne gândim puțin la solicitarea dumneavoastră. Sunteți scorpion și aveți un ac mare în vârful cozii. După cum vă știu, imediat ce am să vă iau în spinare, o să mă înțepați.

Scorpionul, anticipând obiecțiile broaștei, adăugă:

— Dragul meu domn Broscoi, rezervele dumitale sunt perfect rezonabile, dar îți dai seama că nu este deloc în interesul meu să te înțep. Chiar trebuie să traversez râul și îți dau cuvântul că nu ți se va întâmpla nimic.

Deși încă neîncrezătoare, broasca se lăsă convinsă în cele din urmă de argumentele scorpionului și îi permise dibaciului artropod să se cațere în spinarea ei; apoi, fără să stea pe gânduri, sări în apă.

La început, totul a mers conform planului, dar când erau pe la jumătatea drumului, broasca simți o durere ascuțită în spate și, cu coada ochiului, văzu cum scorpionul își retrăgea acul în teacă.

O amorţeală letală începu să îi cuprindă picioarele.

— Nebunule! orăcăi broasca. Ai zis că trebuie să ajungi pe malul celălalt cu afaceri, iar acum o să murim amândoi!

Scorpionul se strâmbă şi se foi pe spinarea broaştei, care se îneca.

— Domnule Broscoi, spuse el pe un ton firesc, dumneata însuţi ai spus că sunt un scorpion. Era în firea mea să te înţep.

Şi scorpionul, şi broasca dispărură în apele întunecate şi noroioase ale râului şi niciunul dintre ei nu a mai fost văzut vreodată.

Consecinţe

În timpul procesului său din 1980, John Wayne Gacy a declarat, oftând, că singurul lucru de care se face vinovat este „administrarea unui cimitir fără licenţă".

Era un cimitir în toată regula. Între anii 1972 şi 1978, Gacy a violat şi ucis cel puţin treizeci şi trei de tineri şi adolescenţi, de aproximativ optsprezece ani, apoi i-a îngropat în spaţiul auxiliar de sub casă. Una dintre victimele sale, Robert Donnelly, a supravieţuit „atenţiilor" lui Gacy„ dar a fost torturat cu atâta cruzime de temnicerul său încât, în timpul chinurilor îndurate, l-a implorat în repetate rânduri pe acesta să „termine odată" şi să îl omoare.

Gacy a replicat, amuzat: „Ajung şi acolo."

Am ţinut în palmă creierul lui John Wayne Gacy, după execuţia sa prin injecţie letală, în 1994. Doctorul Helen Morrison, martor al apărării la proces şi expert mondial în materie de criminali în serie, a asistat la autopsia acestuia, într-un spital din Chicago. Ulterior, a pornit spre casă cu creierul lui Gacy legănându-se într-un borcan de sticlă, pe bancheta din dreapta a Buick-ului său. Voia să afle dacă vreo leziune, tumoră sau altă maladie îl făceau să fie diferit în vreun fiel de celelalte creiere, ale oamenilor normali.

Testele nu au relevat nimic neobişnuit.

Câţiva ani mai târziu, la o cafea, în biroul ei din Chicago, am discutat cu Helen Morrison despre constatările sale. Ce aflase?... Nimic.

Am întrebat-o dacă asta presupune cumva că, teoretic, în sinea noastră toţi suntem psihopaţi? Că în fiecare dintre noi se află dorinţa de a viola, omorî şi ucide? Dacă nu există nicio diferenţă între creierul

meu şi cel al lui John Wayne Gacy, atunci în ce constă efectiv diferenţa dintre noi?

Morrison a ezitat puţin, apoi a rostit unul dintre cele mai fundamentale adevăruri ale neuroştiinţei.

„Un creier mort este foarte diferit de unul viu. La exterior, creierele sunt foarte asemănătoare, dar funcţionează total diferit. Contează ce se întâmplă când lumina este aprinsă, nu când este stinsă. Gacy a fost unul dintre cazurile extreme, aşa că m-am întrebat dacă a mai existat şi altceva care să-i provoace acţiunile: răni, leziuni ale creierului sau vreo anomalie anatomică; dar nu am observat nimic de genul ăsta. Era perfect normal, ceea ce demonstrează doar cât de complex şi de impenetrabil este câteodată creierul, cât de bine îşi păstrează secretele şi cum diferenţele de educaţie sau experienţele aleatorii pot declanşa schimbări subtile în circuitele interne şi în reacţiile chimice, generând, în timp, adevărate mişcări tectonice la nivelul comportamentului."

Cuvintele lui Morrison despre lumini şi mişcări tectonice în plan comportamental mi-au adus aminte de zvonurile pe care le-am auzit despre Robert Hare, profesor de psihologie la Universitatea British Columbia, unul dintre cele mai proeminente autorităţi în materie de psihopaţi. În anii 1990, Hare a trimis un articol documentar unei publicaţii academice. Lucrarea includea electroencefalogramele (EEG) unor psihopaţi, dar şi ale unor non-psihopaţi, înregistrate în timpul unor exerciţii lexicale. Hare şi echipa lui de coautori au arătat voluntarilor mai multe şiruri de litere, urmând ca aceştia să răspundă în cel mai scurt timp dacă şirurile de litere alcătuiau sau nu cuvinte.

Ceea ce au aflat a fost de-a dreptul uimitor. Participanţii normali au identificat cuvintele cu încărcătură emoţională, cum ar fi „c-a-n-c-e-r" sau „v-i-o-l", mult mai repede decât cuvintele neutre precum „c-o-p-a-c" ori „f-a-r-f-u-r-i-e", spre deosebire de psihopaţi, pentru care emoţia nu era deloc relevantă.

Publicaţia a respins articolul, nu din cauza concluziilor, se pare, ci din cauza unui aspect şi mai ieşit din comun. Revizorii materialului au considerat că electroencefalogramele păreau atât de anormale, încât nu puteau aparţine unor persoane reale. Şi totuşi, aparţineau.

În urma discuţiei mele de la Chicago cu Morrison, şi intrigat fiind de misterele şi enigmele minţilor psihopatice, de recalcitranţa neurală

în general, l-am vizitat pe Hare, în Vancouver. Erau zvonurile întemeiate? L-am întrebat: „Chiar a respins publicaţia articolul? Dacă da, ce s-a întâmplat de fapt?"

Au ieşit la iveală o mulţime de lucruri.

„Există patru tipuri de unde cerebrale", mi-a răspuns el, „undele beta, care apar când suntem în stare de alertă, undele alfa şi teta, precum şi undele delta, care apar când dormim adânc. Acestea reflectă fluctuaţiile activităţii electrice din creier în anumite momente. La oamenii normali, undele teta sunt asociate stărilor de somnolenţă, meditative sau somnului. Cu toate acestea, la psihopaţi ele apar în starea normală de trezie, ba, uneori, chiar şi în condiţii de excitare...

Pentru psihopaţi, limbajul se limitează doar la cuvinte lipsite de orice încărcătură emoţională. Un psihopat ar putea spune ceva de genul «Te iubesc»; în realitate, însă, cuvintele ar avea aceeaşi însemnătate pentru el ca acelea din aserţiunea «O cafea, te rog»... Acesta este unul dintre motivele pentru care psihopaţii sunt atât de indiferenţi, calmi şi stăpâni pe sine în condiţii de pericol extrem, explicând de ce sunt atât de motivaţi de recompense şi de ce îşi asumă riscuri. Pur şi simplu pentru că creierul lor este mai puţin «încins» decât al celorlalţi."

M-am gândit din nou la Gacy şi la ceea ce aflasem de la doctorul Morrison.

Perfect normal la exterior (Gacy era un personaj marcant al comunităţii sale locale, fiind chiar fotografiat alături de Prima Doamnă, Rosalynn Carter, cu ocazia unui eveniment), el şi-a camuflat scorpionul lăuntric într-o mantie dezarmantă de şarm.

Dar era în firea lui să înţepe, chiar cu riscul de a se scufunda.

„Pupaţi-mă în...", a proferat el, în timp ce intra în camera morţii.

Judecând după mers

Fabrizio Rossi, în vârstă de 35 de ani, fost spălător de geamuri, avusese dintotdeauna o pasiune pentru crime. În cele din urmă, crima a devenit principala lui îndeletnicire, din care îşi câştigă traiul de zi cu zi.

Într-o zi de primăvară, pe când ne plimbam deloc în largul nostru prin dormitorul lui John Wayne Gacy, l-am întrebat ce părere are, ce

găsim atât de irezistibil la psihopaţi? De ce ne fascinează în asemenea măsură?

Cu siguranţă nu i se punea pentru prima dată această întrebare.

„Cred că principalul lucru legat de psihopaţi este că, pe de o parte, sunt atât de naturali, atât de asemănători nouă, dar pe de altă parte, sunt atât de diferiţi", mi-a răspuns Rossi. „Vreau să spun, Gacy obişnuia să se costumeze în clovn şi să participe la petreceri pentru copii... Cam asta e treaba cu psihopaţii. La suprafaţă par atât de normali, dar dacă răzuieşti puţin suprafaţa şi arunci o privire în spaţiul auxiliar de sub casă (ca în cazul nostru), cine ştie ce mai găseşti."

Nu ne aflam, firește, în dormitorul original al lui Gacy, ci într-o copie în mărime naturală a acestuia, expusă în ceea ce s-ar putea numi cel mai înfiorător muzeu din lume: Muzeul Criminalilor în Serie, din Florenţa. El este situat pe Via Cavour, o străduţă prosperă, aflată la mică distanţă de Dom, iar Fabrizio Rossi îi este custode.

Muzeului îi merge bine. Şi de ce n-ar fi aşa? Îi găseşti pe toţi acolo, dacă te preocupă subiectul, toţi, începând cu Jack Spintecătorul şi Jeffrey Dahmer, şi continuând cu Charles Manson şi Ted Bundy.

Bundy este un caz interesant, îi spun lui Rossi. Un exponent sinistru al puterilor ascunse ale psihopaţilor, o promisiune sumbră a faptului că, dacă te uiţi mai insistent în spaţiul acela de sub casă, s-ar putea să găseşti mult mai mult decât câteva secrete întunecate.

Pare cel puţin surprins.

„Dar Bundy este unul dintre cei mai cunoscuţi criminali în serie din lume", îmi spune. „Este cea mai mare atracţie a muzeului. Mai poate exista şi altceva legat de el, în afară de bine ştiutele secrete întunecate?"

Da, mai poate exista. În 2009, la douăzeci de ani după execuţia acestuia în Închisoarea de Stat din Florida (la ora la care Bundy era condus spre scaunul electric, posturile de radio locale somau ascultătorii să debranşeze toate obiectele de uz casnic, pentru ca sursele de energie din penitenciar să poată funcţiona la maximum), psihologul Angela Book şi colegii ei de la Universitatea Brock, din Canada, au decis să analizeze declaraţiile glacialului criminal în serie american. În timpul interviului, Bundy, care a decapitat treizeci şi cinci de femei în răstimp de patru ani, la mijlocul anilor 1970, susţinea, arborând zâmbetul

băieţesc specific american, că putea să identifice victima „potrivită" pur şi simplu după mers.

„Sunt cel mai insensibil nemernic de pe faţa pământului", a declarat Bundy, şi nimeni nu l-ar fi putut contrazice. Dar ar putea fi el considerat şi unul dintre cei mai cruzi, s-a întrebat Book?

Pentru a afla răspunsul, a organizat un experiment simplu. Mai întâi, a distribuit unui număr de patruzeci şi şapte de studenţi, de gen masculin, chestionarul de autoevaluare a psihopatiei de către subiect, SRPS[1], un instrument special conceput pentru a evalua trăsăturile psihopatice ale populaţiei obişnuite, nu ale celor din închisori sau spitale. Apoi, pe baza rezultatelor, i-a împărţit în două categorii: cei cu scoruri mari şi cei cu scoruri mici.

În următoarea etapă, a înregistrat mersul a doisprezece noi participanţi în timp ce se deplasau pe coridor, dintr-o cameră în alta, unde completau un chestionar demografic standard. Chestionarul includea 2 itemi: (1) Aţi fost persecutaţi în trecut (da sau nu)? (2) Dacă da, de câte ori?

La final, Book a prezentat cele douăsprezece segmente înregistrate celor patruzeci şi şapte de participanţi iniţiali şi le-a dat următoarea sarcină: pe o scară de la 1 la 10, să acorde calificative care să reflecte gradul de vulnerabilitate al noilor participanţi.

Logica era foarte simplă. Dacă afirmaţia lui Bundy se verifica, şi el chiar era capabil să simtă slăbiciunile potenţialelor victime doar urmărindu-le mersul, atunci Book a presupus că cei cu scoruri mari la SRPS vor evalua mai bine vulnerabilitatea celor doisprezece, decât cei cu scoruri mai mici.

Rezultatul a fost cel aşteptat. Ba, mai mult decât atât, când Book a repetat experimentul cu psihopaţii diagnosticaţi clinic dintr-o închisoare de maximă securitate, a mai aflat ceva: dacă studenţii cu trăsăturl „psihopatice" care obţinuseră scorurl mari în primul experiment avuseseră rezultate bune la identificarea vulnerabilităţilor, psihopaţii clinici au fost mult mai exacţi. Aceştia au declarat că motivul principal era, efectiv, modul în care mergeau acele persoane. Asemenea lui Bundy, şi ei ştiau exact ce căutau.

[1] În limba limba engleză în original, Self-Report Psichopathy Scale. (n.trad.)

Rezultatele obţinute de Angela Book sunt demne de luat în seamă; ele se înscriu în seria tot mai mare de studii care au început să prezinte psihopatul într-o lumină nouă şi complexă: o lumină diferită de umbrele lugubre aruncate de titlurile ziarelor şi de scenariştii de la Hollywood. E drept, concluziile sunt greu de acceptat, atât în acest colţ nelegiuit al Florenţei, cât şi în întreaga lume. Dar cu toţii avem nevoie de o doză sănătoasă de scepticism.

„Vrei să spui", zise Rossi cu neîncredere, „că nu e neapărat o nenorocire să fii psihopat?"

„Nu numai", am replicat, „sunt şi cazuri în care poate fi chiar un lucru bun. Uneori, psihopat fiind, poţi avea un avantaj asupra celorlalţi."

Fostul spălător de geamuri nu părea deloc convins şi, uitându-mă în jur, era lesne de înţeles de ce. Bundy şi Gacy nu erau chiar cele mai bune exemple în situaţia de faţă, cu atât mai mult cu cât nenumăraţi alţii, din aceeaşi plămadă, veneau din urmă şi îngroşau rândurile. Era cu siguranţă dificil să descoperi părţile pozitive în aceste condiţii. Însă Muzeul Criminalilor în Serie nu dezvăluie perspectiva de ansamblu, nu, nici pe departe. Aşa cum Helen Morrison a afirmat, soarta unui psihopat depinde de o serie de factori, ce includ materialul genetic, familia, educaţia, inteligenţa, oportunităţile şi modul în care toate acestea interacţionează.

Jim Kouri, vicepreşedintele Asociaţiei Naţionale a Şefilor de Poliţie din Statele Unite, susţine o ipoteză similară. Unele trăsături comune ale criminalilor în serie psihopaţi – simţ exacerbat al propriei persoane, persuasiune, şarm superficial, cruzime, lipsa remuşcărilor şi manipularea altora – se regăsesc şi la politicieni sau lideri mondiali.

Cu alte cuvinte, la persoane care nu se ascund de poliţie, ci candidează pentru funcţii înalte. Un astfel de profil, menţionează Kouri, le permite celor din această categorie să facă *ce* vor, *când* vor, netulburaţi de consecinţele sociale, legale sau morale ale propriilor acţiuni.

Dacă te naşti sub o stea norocoasă, de exemplu, şi exerciţi o putere nemaipomenită asupra minţii umane, precum luna asupra mării, chiar dacă ordoni cu nonşalanţă genocidul a 100 000 de kurzi, poţi obţine ulterior consideraţia perversă chiar şi a celor mai înverşunaţi detractori ai tăi.

„Nu te teme, doctore", a strigat Saddam Hussein pe eşafod, înainte de execuţie, „asta e o treabă pentru bărbaţi."

În cazul în care ai fi o persoană violentă şi perfidă, asemeni lui Robert Maudsley, cel care a inspirat personajul „Hannibal Lecter", ţi-ai putea cu uşurinţă ademeni colegul de închisoare în celulă, pentru ca mai apoi să îi spargi capul cu ciocanul şi să-i guşti creierul cu lingura, cu aceeaşi degajare cu care ai înghiţi un ou fiert. Maudsley se află în carceră solitară de peste treizeci de ani, într-o cuşcă blindată, undeva în subsolul Penitenciarului Wakefield din Anglia.

Dar dacă, în schimb, ai fi un neurochirurg excelent, foarte stăpân pe tine însuţi în condiţii de presiune, cum este James Geraghty, ai putea să îţi încerci norocul într-un domeniu complet diferit, cum ar fi medicina secolului douăzeci şi unu, unde rafalele riscului suflă cu o putere de peste o sută de mile pe oră, iar oxigenul este extrem de rarefiat.

„Nu simt deloc compasiune pentru cei pe care îi operez", îmi mărturiseşte acesta din urmă. „Este un lux pe care, pur şi simplu, nu mi-l permit. În sala de operaţii renasc precum o maşină rece şi fără inimă, sunt una cu bisturiul, burghiul sau ferăstrăul. Când te eliberezi de toate şi păcăleşti moartea, dincolo de graniţa de zăpadă a creierului, sentimentele nu-şi au locul. Emoţia este o entropie cât se poate de contraproductivă. De-a lungul anilor, am vânat-o până la stârpire".

Geraghty este unul dintre cei mai buni neurochirurgi din Marea Britanie şi, cu toate că, pe de o parte, cuvintele lui m-au înfiorat, pe de altă parte, ele au o logică imbatabilă. Adânc, în cotloanele cele mai periculoase ale creierului, pândeşte psihopatul – prădător singuratic şi necruţător, specie solitară care, ocazional, poate exercita o forţă de atracţie mortală. Nici nu rosteşti bine cuvântul, şi imagini cu criminali în serie, violatori, nebuni şi terorişti solitari încep să se furişeze pe casa scărilor minţii.

Şi totuşi, dacă v-aş prezenta o altă imagine? Dacă v-aş spune că un piroman care dă foc casei voastre poate fi, într-un univers paralel, eroul care înfruntă scândurile arzând şi flăcările pentru a vă salva pe voi şi pe cei dragi vouă? Sau că puştiul cu un cuţit în mână, ascuns în ungherul întunecat al unei săli de cinema, va mânui în viitor un alt tip de cuţit, într-o altă sală, dar de operaţii?

Astfel de afirmaţii sunt greu de acceptat, dar sunt totuşi adevărate. Psihopaţii sunt neînfricaţi, încrezători, carismatici, nemiloşi şi foarte concentraţi; şi, în ciuda convingerii majorităţii, nu sunt în mod necesar violenţi. Dacă vi se pare că spusele noastre sună bine, nu vă înşelaţi deloc. După cum am văzut, totul depinde de ceea ce se ascunde în străfundurile sertarelor personalităţii fiecăruia. În niciun caz nu putem spune că problema este clară, adică eşti sau nu psihopat. Există multe alte zone interne şi externe ale acestei tulburări, asemănătoare traseelor subterane ale metroului. Aşa cum vom vedea în Capitolul 2, există un spectru al psihopatiei, în cadrul căruia fiecare dintre noi îşi are locul şi unde doar un mic segment de rezidenţi permanenţi locuiesc în „centrul oraşului".

Un individ, spre exemplu, poate fi extrem de calm în condiţii de presiune, dar în acelaşi timp să fie la fel de empatic precum o avalanşă (vom întâlni câteva exemple în paginile ce urmează); cu toate acestea, se prea poate ca el să nu fie nici violent, nici antisocial sau fără conştiinţă. Poţi prezenta la un nivel ridicat unul sau două atribute psihopatice şi să te clasezi undeva mai sus pe scala spectrului psihopatic. Cu toate acestea, e foarte posibil să nu te apropii deloc de zona periculoasă a unui individ care are valori mari la toate trăsăturile.

Aşa cum nu există o linie clară de demarcaţie între cineva care joacă golf de plăcere, în weekend, şi, să zicem, Tiger Woods, nici graniţa dintre cei care „le au pe toate", clasa super-psihopaţilor, şi cei care doar „psihopatizează", nu este bine definită. Gândiţi-vă la aceste trăsături psihopatice ca la butoanele şi canalele unei console audio, dintr-un studio de înregistrări. Dacă le fixezi pe toate la maxim, rezultă o muzică inutilizabilă. Dar dacă dozezi sunetele, unele canale mai sus, altele mai jos – cum ar fi curajul, concentrarea, lipsa empatiei, ascuţimea minţii – atunci poţi obţine un chirurg cu o treaptă deasupra tuturor celorlalţi.

Chirurgia este doar un exemplu în care „talentul" psihopatic poate constitui un avantaj. Mai sunt şi alte domenii, cum ar fi forţele de aplicare a legii, de exemplu. În 2009, la scurt timp după ce Angela Book şi-a publicat rezultatele studiului, am decis să îmi încerc şi eu norocul. Dacă, aşa cum a descoperit ea, psihopaţii chiar *sunt* mai buni în a identifica vulnerabilităţile, atunci trebuie să existe modalităţi, soluţii pentru ca aceste „talente" să fie transformate în avantaje

pentru societate, în loc să fie eliminate. Inspirația mi-a venit când m-am întâlnit cu un prieten în aeroport. Cu toții devenim un pic paranoici când trecem prin vamă, m-am gândit, chiar și atunci când suntem în perfectă regulă. Imaginați-vă cum ar fi dacă am *avea* într-adevăr ceva de ascuns.

Treizeci de studenți au participat la experimentul meu: jumătate dintre ei cu scoruri mari la chestionarul de autoevaluare a psihopatiei (SRPS), iar ceilalți cu rezultate mai mici. De asemenea, mai erau și cinci „asociați". Sarcina studenților era foarte ușoară. Ei trebuiau să stea într-o sală de clasă și să observe mișcările „asociaților", pe măsură ce aceștia intrau pe o ușă și ieșeau pe alta, traversând o mică scenă. Însă mai aveau ceva de făcut: să identifice care dintre cei cinci era „vinovatul" care ascundea o batistă roșie.

Ca să ridic și mai mult miza, asociatul „vinovat" a primit £100. Astfel, dacă juriul reușea să-l identifice corect și, în urma numărării voturilor, cel cu batista roșie ieșea pe primul loc, atunci trebuia să dea banii înapoi. Dacă scăpa neidentificat și suspiciunea cădea pe unul dintre ceilalți „asociați", „vinovatul" era recompensat și păstra cei £100.

Nervii erau întinși la maxim când asociații au intrat în încăpere. Care dintre studenți va fi cel mai bun „ofițer vamal"? Oare instinctele de prădător ale psihopaților se vor dovedi demne de încredere? Sau simțul lor de a detecta vulnerabilitatea va dezamăgi?

Rezultatele au fost extraordinare: peste 70% dintre cei cu scoruri mari la SRPS l-au detectat pe bărbatul cu batista roșie, comparativ cu 30% dintre cei cu scoruri mici.

Se prea poate ca lipsa slăbiciunilor să fie un instrument din trusa de unelte a unui criminal; dar la fel de bine îți poate fi un ajutor neprețuit dacă lucrezi într-un aeroport, de exemplu.

Detectorul de psihopați

În 2003, Reid Meloy, profesor de psihiatrie la Universitatea din California, San Diego, Școala de Medicină, a realizat un experiment care aborda o altă fațetă a experimentului cu batista roșie. Se spune că psihopații tradiționali au un al șaselea simț pentru a detecta

vulnerabilităţile celorlalţi. Dar ei sunt cunoscuţi şi pentru că ne dau fiori. Poveştile din practica clinică de zi cu zi ale celor care s-au întâlnit cu aceşti prădători sociali nemiloşi abundă în comentarii şi aforisme viscerale şi misterioase, de genul „mi s-a făcut părul măciucă" sau „mi s-a făcut pielea ca de găină". Este vreun dram de adevăr în toate acestea? Putem arunca o privire mai atentă asupra instinctelor noastre? Suntem noi chiar atât de buni în a-i citi pe psihopaţi, precum sunt ei în a ne citi pe *noi*?

Pentru a afla aceste răspunsuri, Meloy a întrebat 450 de profesionişti din domeniule justiţiei penale şi al serviciilor de sănătate mintală dacă au experimentat astfel de reacţii fizice neobişnuite în momentul în care interogau vreun subiect psihopatic – criminali violenţi, cu toate canalele şi butoanele date la maxim.

Rezultatul a fost foarte clar. Peste trei sferturi dintre ei au răspuns afirmativ, o incidenţă mai mare a fenomenului remarcându-se la respondenţii de gen feminin, decât la cei de gen masculin (84% comparativ cu 71%), iar clinicienii universitari sau masteranzii au raportat o incidenţă mai ridicată decât doctoranzii, profesorii sau ofiţerii forţelor de aplicare a legii (84%, 78% şi, respectiv, 61%). Exemplele includeau afirmaţii de genul „mă simţeam de parcă aş fi fost prânzul lui", „dezgust... repulsie... fascinaţie" şi „ca şi cum esenţa răului ar fi pătruns prin mine".

Dar ce ***simţim*** noi mai exact?

Pentru a răspunde la această întrebare, Meloy s-a întors în timp, în preistorie, la poruncile spectrale şi întunecate din evoluţia umanităţii. Există o serie de teorii despre evoluţia iniţială a psihopatiei, dar ne vom ocupa de ele mai târziu. Acum, întrebarea care înglobează marea schemă etiologică a lucrurilor este: din ce perspectivă ontologică ar trebui abordată această afecţiune? Din punct de vedere clinic, ca o tulburare de personalitate? Sau din perspectiva teoriei jocului, ca o consecinţă biologică legitimă – o strategie de viaţă, care a conferit avantaje reproductive semnificative în mediul primitiv, străvechi?

Kent Bailey, profesor emerit în domeniul psihologiei clinice la Universitatea Virginia Commonwealth, susţine cea de-a două ipoteză; el avansează teoria conform căreia competiţiile violente în interiorul şi dintre grupurile ancestrale proximale au fost principalul precursor evolutiv al psihopatului (sau, cum îi spune el, „şoimul războinic").

„O doză de violență era indispensabilă pentru căutarea și uciderea vânatului de mari dimensiuni", susține Bailey, „și, în consecință, un astfel de contingent de elită de «șoimi războinici» nemiloși era extrem de important, nu doar în timpul anotimpurilor de vânătoare, ci și ca forță de apărare împotriva atacurilor neașteptate din partea hoardelor similare din triburile vecine."

Problema care se pune este următoarea: ce faci cu ei pe timp de pace. Robin Dunbar, profesor de psihologie și antropologie evoluționistă la Universitatea din Oxford, susține ipoteza lui Bailey. Amintind de popoarele nordice între secolul al IX-lea și secolul al XI-lea, Dunbar amintește de *berserker*-i, luptătorii vikingi care, potrivit legendelor, poemelor și izvoarelor istorice, se avântau în luptă stăpâniți de o furie hipnotică. Cercetând și mai adânc în literatură, descoperim o imagine și mai sinistră, și anume aceea a elitelor periculoase care se întorceau împotriva membrilor comunității pe care trebuiau să o apere, comițând acte de o violență atroce împotriva compatrioților.

Potrivit lui Meloy, aici se află soluția misterului: între acul din cefele noastre și gândirea evolutivă pe termen lung din spatele „detectorului intern de psihopați". Pentru că, așa cum susține Kent Bailey, dacă acele caracteristici de prădători ancestrali ale strămoșilor noștri sunt cu adevărat de natură psihopatică, ar însemna că, potrivit selecției naturale, nu avem de-a face cu o evoluție unilaterală. Membrii mai pașnici din comunitățile imediate sau extinse ar fi dezvoltat un mecanism care să semnalizeze pericolul când acesta intra în spațiul lor cognitiv, un fel de tehnologie neurală secretă de supraveghere, un sistem clandestin de avertizare preventivă, care le-ar fi permis să ia măsurile de protecție necesare.

În lumina interviurilor Angelei Book cu victime ale unor atacuri și în urma propriilor mele investigații asupra traficului cu batiste roșii, un astfel de mecanism ar putea explica în mod plauzibil diferențele dintre răspunsuri, puse în evidență de experimentul lui Meloy (în funcție de sexul și statutul respondenților). Având în vedere reputația exagerată a psihopatului, aceea de somelier diabolic și emoțional, cu nasul specializat în adulmecarea celor mai imperceptibile slăbiciuni, nu este imposibil ca femeile, ca o compensație darwiniană pentru vulnerabilitatea lor fizică crescută, să poată experimenta reacții mai intense și mai frecvente în prezența lor. Comparativ, dar din exact

același motiv, profesioniștii din serviciile de sănătate mintală au manifestat reacții mai reduse.

Este o ipoteză în curs de demonstrare. Cu cât te simți mai amenințat, cu atât e posibil să cedezi mai repede, și devine tot mai imperios necesară asprirea regulilor de securitate.

Bineînțeles că în vremurile întunecate ale strămoșilor noștri au existat vânători brutali și nemiloși, specializați în arta neagră a jafului, dar, suspicioși din fire fiind, e o cale lungă până la a-i considera pe aceștia asemenea psihopaților din ziua de azi. Din perspectiva diagnosticului, principalul obstacol este empatia.

În timpuri străvechi, cei mai prolifici și mai desăvârșiți vânători nu erau cei mai însetați de sânge, așa cum ar fi de așteptat. Dimpotrivă, erau cei mai calculați și empatici. Ei erau cei capabili să anticipeze comportamentul vânatului, „să iasă din pielea lor" și să intre în cea a prăzii, să prevadă cu exactitate modul de acțiune, traiectoriile instinctuale de eschivă, rutele și tacticile de evadare ale acesteia.

Pentru a înțelege motivul, ar trebui să observăm un bebeluș care învață să meargă. Dezvoltarea graduală a locomoției verticale și a poziției bipede au prevestit și facilitat noua eră a cumpărăturilor în care au intrat hominizii. Poziția verticală a prefigurat optimizarea mobilității, permițându-le strămoșilor din savana africană să caute și să vâneze perioade mult mai îndelungate de timp, decât le-ar fi permis locomoția patrupedă.

Însă „vânătoarea continuă", cum este cunoscută de antropologi, avea și ea problemele ei. Antilopele africane gnu pot depăși cu ușurință viteza unui om. Pot dispărea la orizont într-o clipă. Dacă ai putea anticipa cu exactitate unde s-ar opri, fie judecând după indiciile pe care le lasă în urmă, fie citindu-le gândurile, șansele tale de supraviețuire ar crește.

Așadar, dacă prădătorii demonstrează empatie și, uneori, chiar empatie intensă, cum pot fi ei psihopați? Dacă un lucru este evident, acela este faptul că psihopații nu manifestă sentimente, nu îi înțeleg pe ceilalți. Așadar, care este soluția problemei?

Neuroștiința cognitivă ne vine în ajutor, asezonată cu puțină filozofie morală perfidă.

Dilema trenului

Joshua Greene, psiholog la Universitatea Harvard, a petrecut ultimii ani observând cum psihopaţii evaluează dilemele morale şi cum răspunde creierul lor în diverse situaţii de presiune etică. Greene a descoperit un lucru extrem de interesant. Departe de a fi uniformă, empatia este schizofrenică. Există două varietăţi distincte: caldă şi rece.

Să analizăm, de exemplu, următorul caz (Cazul 1), propus de filozoful Philippa Foot:

Un vagon de tren se deplasează cu viteză pe şine. În calea lui se află cinci persoane legate de şine şi ele nu pot scăpa. Din fericire, se poate schimba un macaz care să devieze vagonul pe o şină anexă, departe de cei cinci. Dar există o nouă problemă. O altă persoană este legată de şina anexă şi devierea macazului ar duce la uciderea aceleia; în schimb, le-ar salva pe primele cinci. Ai schimba macazul?

Pentru mulţi dintre noi ar fi dificil să decidem ce alegem într-o astfel de situaţie. Deşi perspectiva schimbării macazului nu este în mod necesar una plăcută, opţiunea pragmatică – moartea unei singure persoane în loc de cinci – reprezintă „varianta răului cel mai mic". Corect?

Acum, să analizăm o altă variantă (Cazul 2), propusă de filozoful Judith Jarvis Thomson:

Ca şi în cazul menţionat anterior, un vagon goneşte cu viteză nebună către cinci persoane legate de o şină. Însă de această dată, te afli pe un pod, deasupra şinelor de tren, iar în faţa ta stă o persoană masivă. Singura cale de a-i salva pe cei cinci este să-l împingi pe străin în gol. Acesta ar cădea şi ar muri cu siguranţă, dar corpul lui masiv ar bloca vagonul, salvând viaţa celor cinci persoane. L-ai împinge?

În acest caz, este evident că ne confruntăm cu o „adevărată" dilemă, chiar dacă numărul victimelor ar fi exact la fel ca în primul caz (5 la 1). Jocul acesta ne face mai circumspecţi şi mai nervoşi. De ce?

Joshua Greene crede că ştie răspunsul şi presupune că acesta are legătură cu regiuni climatice diferite ale creierului.

În Cazul 1, susține el, avem de-a face cu o dilemă morală *impersonală*. Aceasta implică zone ale creierului, cum ar fi cortexul prefrontal și cortexul parietal posterior (în special cortexul paracingulat, polul temporal și sulcusul superior temporal), care se activează, în principal, în experiențele obiective ale empatiei *reci* – raționamentul și gândirea rațională.

În Cazul 2, în schimb, este vorba despre ceea ce am putea numi o dilemă morală *personală*, care bate cu putere la ușa centrului emoțiilor din creier, cunoscut sub numele de amigdala sau corpul amigdalian – circuitul empatiei *calde*.

Asemenea celor mai mulți oameni normali, psihopații au deliberat destul de repede în cazul dilemei prezentate în primul caz. Schimbă macazul, vagonul o ia pe cealaltă șină și omoară o singură persoană în loc de cinci. În schimb, și aici gluma se îngroașă, în totală contradicție cu oamenii normali, cazul al doilea nu le-a dat deloc bătăi de cap. Sunt aproape fericiți să îl împingă pe grăsun, fără să clipească, peste șine, dacă așa trebuie.

Ca să complicăm și mai mult problema, acest comportament diferit este oglindit la fel de distinct și în creier. Și la psihopați, și la persoanele normale, tiparele activității neurale sunt similare în cazul dilemei morale impersonale (Cazul 1), dar extrem de diferite când lucrurile încep să devină mai personale (Cazul 2).

Imaginați-vă că v-aș așeza într-un aparat fMRI[1] și v-aș prezenta aceste două dileme. Ce aș observa pe măsură ce ați evalua capcanele morale ale fiecăreia? Ei bine, în momentul în care natura dilemei devine, din impersonală, personală, ar trebui să văd corpul amigdalian și circuitele cerebrale conexe, anume cortexul orbitofrontal median, luminate precum tonomatele din cazinouri, atunci când emoțiile încep să intre în acțiune.

La un psihopat însă, aș vedea numai întuneric, cazinoul neural cavernos ar fi acoperit și părăsit, iar trecerea de la impersonal, la personal, s-ar petrece fără incidente.

[1] În Imagistica funcțională cu rezonanță magnetică (Functional Magnetic Resonance Imaging) un magnet imens înconjoară capul subiectului. Modificările direcțiilor câmpului magnetic induc atomi de hidrogen în creier pentru a emite semnale radio. Aceste semnale se intensifică atunci când nivelul oxigenului din sânge crește, indicând cele mai active părți ale creierului.

Această distincție dintre empatia caldă și cea rece, dintre ceea ce „simțim" când îi observăm pe ceilalți și calculul emoțional lucid, care ne permite să apreciem la rece și imparțial ceea ce gândesc alte persoane, constituie argumente pertinente pentru teoreticieni ca Reid Meloy și Kent Bailey. Psihopații se regăsesc mai puțin în prima categorie, a celor mai sensibili. Însă, când vine vorba despre cea de-a doua categorie, ei joacă în propria lor ligă, a celor care tind mai degrabă să „înțeleagă" decît să „simtă", a celor care pot face previziuni abstracte exacte, în detrimentul identificării personale, și a celor care se bazează pe analize simbolice, în locul unor simbioze afective. Cu alte cuvinte, a celor care dețin același set de instrumente cognitive pe care îl posedă vânătorii experimentați și escrocii, și pe care îl utilizează nu numai în mediul lor natural, ci și în comunitate. Ei funcționează chiar mai bine cu un singur motor empatic decât cu două, acesta fiind unul dintre motivele pentru care sunt atât de convingători. Dacă știi unde sunt butoanele, dar nu simți nicio presiune când le apeși, sunt șanse mari să obții lozul cel mare.

Robin Dunbar este unul dintre cei care susțin ipoteza diviziunii empatiei. Când nu citește despre eroii scandinavi, Dunbar poate fi găsit în Sala Comună Postuniversitară a Colegiului Magdalen. Într-o după-amiază, la o ceașcă de ceai și biscuiți, stând într-un alcov cu vedere spre mănăstire, îi povestesc despre vagonul de tren și diferențele pe care le evidențiază între funcțiile unui creier normal și ale unuia psihopatic; interlocutorul meu nu pare deloc uimit.

„Vikingii duceau o viață bună în trecut, iar *berserker*-ii[1] nu făceau nimic care să le strice reputația de oameni periculoși, cu care nu era bine să te pui. Asta era treaba lor. Scopul lor era să fie mai nemiloși, mai cruzi și mai sălbatici decât soldatul viking obișnuit, deoarece... exact astfel de atribute îi defineau pe ei! *Erau* mai nemiloși, mai cruzi și mai sălbatici decât soldatul viking obișnuit. Dacă ai scana creierul unui berserker și i-ai prezenta dilema vagonului, sunt foarte sigur că ai obține exact același rezultat ca și în cazul psihopaților. Adică nimic. Iar grăsunul ar fi mort."

Mi-am uns o brioșă cu unt.

---

[1] Luptători viteji din mitologia nordică, care se închinau zeului Odin. Numele lor provine din vechea limbă germanică, unde termenul însemna fie „piele de urs" fie, după alte variante, „pielea goală". (n.red.)

„Cred că societatea are nevoie de anumite persoane care să îi facă treburile murdare", a continuat Dunbar. „De unii cărora nu le este teamă să ia decizii grele, să pună întrebări incomode, să se expună. De multe ori, aceşti indivizi, prin natura muncii lor, nu se numără printre cei cu care ai putea să îţi bei ceaiul de după-amiază. Vrei un sandviş cu castraveţi?"

Daniel Bartels, de la Universitatea Columbia, şi David Pizarro, de la Universitatea Cornell, sunt de acord cu această afirmaţie, şi deţin chiar şi documente care să o susţină. Studiile arată că aproximativ 90% dintre oameni ar refuza să-l îmbrâncească pe străin de pe pod, chiar dacă sunt convinşi că, dacă şi-ar înfrânge reticenţa morală naturală, ar rezulta o singură victimă, în loc de cinci. Însă cei 10% rămaşi, o minoritate cu o etică morală mai puţin igienică, când sunt puşi în faţa deciziei, nu au niciun scrupul în a lua viaţa unei persoane. Dar cine sunt cei care formează această minoritate? Cine sunt cei 10%?

Pentru a afla, Bartels şi Pizarro au prezentat dilema vagonului unor studenţi, 200 la număr, spunându-le să indice, pe o scară de la 1 la 4, cât de mult susţin soluţia împingerii grăsunului peste şine, ca să vadă cât de „pragmatic" apreciau ei situaţia. Apoi, pe lângă problema morală a dilemei vagonului, studenţii au răspuns unei serii de itemi de personalitate, specific formulaţi pentru a măsura nivelurile psihopatiei inactive. Aceştia includeau afirmaţii de genul „Îmi plac luptele cu pumni" sau „Cea mai bună cale de a manipula oamenii este să le spui ce vor să audă" (sunt de acord/nu sunt de acord pe o scară de la 1 la 10).

Poate exista o legătură între cele două concepţii – psihopatie şi pragmatism – s-au întrebat Bartels şi Pizarro. Răspunsul a fost un „da" răsunător. Analiza lor a relevat o corelare semnificativă între abordarea pragmatică a problemei vagonului (îmbrâncirea grăsunului de pe pod) şi un tip de personalitate predominant psihopatică. Concluzia aceasta susţine previziunea lui Dunbar. Dar, din perspectiva tradiţională a pragmatismului, problema se complică. Printre specialiştii recunoscuţi în domeniu, Jeremy Bentham şi John Stuart Mill, cei doi filozofi britanici ai secolului al XIX-lea creditaţi cu oficializarea teoriei pragmatismului, sunt, în general, dintre cei mai apreciaţi.

„Cea mai mare bucurie a celor mulţi o constituie fundamentarea principiilor morale şi a legislaţiei", enunţa Bentham.

Cu toate acestea, dacă săpăm ceva mai adânc, ne confruntăm cu o imagine complicată, mai ciudată și mai încâlcită: aceea a unei selectivități nemiloase și a unor contradicții morale înșelătoare. Întocmirea legislației sau dezvăluirea principiilor morale va leza inevitabil și brutal interesele cuiva, ale unui grup sau ale unei cauze care, în virtutea dictonului conform căruia minoritatea se supune majorității, va trebui să suporte deciziile pentru binele „celor mulți".

Și totuși, cine are curajul să apese pe trăgaci? Bartels și Pizarro au descoperit un model, dar în laboratorul lor. Ce se întâmplă însă în viața de zi cu zi, când psihopatul poate arăta de ce este capabil?

Partea întunecată a aselenizării

Nu este greu de aflat de ce anume este nevoie pentru a avea succes într-o profesie oarecare sau pentru a fi cel mai bun în ceea ce faci. Pe lângă un set de abilități specifice necesare pentru a desfășura anumite activități, în toate domeniile, legislativ, afaceri etc., este necesară și o selecție de caracteristici specifice, care garantează înalta performanță.

În 2005, Belinda Board și Katarina Fritzon de la Universitatea din Surrey, au realizat un sondaj, pentru a afla cu exactitate ce anume îi motivează pe marii afaceriști. Voiau să afle dacă există anumite trăsături cheie ale personalității acestora care să îi diferențieze pe cei care iau o anumită decizie, în raport cu cei care optează pentru o decizie alternativă.

Board și Fritzon au ales trei grupuri: afaceriști, pacienți ai unei secții de psihiatrie și criminali spitalizați (persoanele din ultimele două categorii prezentau trăsături psihopatice sau alte afecțiuni psihiatrice) și au comparat modul în care s-au comportat aceștia în timpul unui test de stabilire a profilului psihologic.

Analiza celor două a stabilit că numărul atributelor psihopatice, precum șarmul superficial, egocentrismul, persuasiunea, lipsa empatiei, independența și concentrarea erau mult mai prezente la marii oameni de afaceri decât la așa-numiții criminali „smintiți". Principalele diferențe între grupuri au constat în nivelul mult mai ridicat înregistrat la aspectele mai „antisociale" ale sindromului, cum ar fi încălcarea legii – în cazul criminalilor – agresiunile fizice și nivelul de impulsivitate.

Există și alte studii care par să confirme analogia „consolei audio", anume aceea că linia de demarcație dintre psihopatia funcțională și cea disfuncțională nu depinde de prezența atributelor psihopatice în sine, ci de nivelul lor și de felul în care ele se combină. Mehmet Mahmut și colegii săi de la Universitatea Macquarie au demonstrat recent că există diferențe semnificative între diagramele creierului disfuncțional (în special activitatea cortexului orbitofrontal – zona din creier care reglează proporția emoțiilor în luarea deciziilor), observate atât la psihopații criminali, cât și la psihopații non-criminali. Potrivit lui Mahmut, aceasta înseamnă că, din punct de vedere calitativ, cele două grupuri nu ar trebui considerate drept segmente distincte de populație ci, mai curând, ca elemente care ocupă poziții diferite pe același continuum neuropsihologic.

Într-o notă similară, poate mai puțin tehnică, le-am cerut unor studenți din anul întâi să își imagineze că sunt manageri într-o companie de plasare a forței de muncă. „Dur, neînfricat, șarmant, amoral și motivat", le-am spus. „Să presupunem că aveți un client cu un astfel de profil. Ce domeniu credeți că i s-ar potrivi?"

După cum vom vedea ceva mai târziu în această carte, răspunsul lor a fost cât se poate de perspicace. Director executiv, spion, chirurg, politician, militar... au fost menționate toate aceste poziții; dar răspunsurile lor au inclus și criminal în serie, asasin sau jefuitor de bănci.

„Abilitățile intelectuale nu te ajută decât să te plasezi pe un elegant loc doi", mi-a spus odată un director executiv. „Să știi că nu degeaba se spune că e un drum alunecos. Drumul până în vârf este foarte dificil, dar poate fi mai lesne de urcat, dacă te bazezi pe sprijinul celorlalți. Poate fi chiar mai ușor, dacă aceștia cred că le iese și *lor* ceva."

Jon Moulton, unul dintre cei mai de succes investitori londonezi, subscrie la aceste idei. Într-un interviu recent, acordat publicației *Financial Times*, el a enumerat hotărârea, curiozitatea și insensibilitatea, ca fiind cele mai importante trei trăsături ale caracterului său. Nu ne surprind deloc primele două menționate, dar de ce insensibilitatea? „Cel mai important aspect al insensibilității este că poți dormi noaptea, în timp ce alții nu pot", a explicat Moulton.

Convingerea că anumite atribute psihopatice sunt de mare ajutor în domeniul afacerilor nu mai este o noutate, dar ce putem spune despre spaţiu? Ideea trimiterii psihopaţilor în cosmos nu ne inspiră prea multă încredere, judecând după reputaţia lor terestră. De asemenea, calităţile psihopatice nu cred că se numără printre cerinţele celor de la NASA, care au o politică extrem de prohibitivă de selecţie a astronauţilor. Există însă o poveste pe care am auzit-o odată şi care oferă o ilustrare cât se poate de grafică a modului în care sângele rece, concentrarea reptiliană şi detaşarea totală – asemenea neurochirurgului James Geraghty – poate aduce reale beneficii şi uneori măreţie nu doar în sala de şedinţe, tribunal sau camera de gardă, ci şi într-o cu totul altă lume.

Povestea începe aşa: în data de 20 iulie 1969, Neil Armstrong şi partenerul său, Buzz Aldrin, survolau suprafaţa lunii în căutarea unui loc de aterizare, când au fost la un pas de a se prăbuşi. Problema o constituia relieful selenar. Era prea condensat, iar combustibilul – prea puţin. Stânci şi bolovani erau împrăştiaţi peste tot, punându-le reale probleme. Aldrin, ştergându-şi fruntea, cu un ochi la indicatorul de benzină şi cu celălalt la teren, i-a dat un ultimatum lui Armstrong: „Pune odată chestia asta jos. Repede!"

Armstrong a reacţionat mult mai flegmatic. Bănuim... dar cine poate şti cu exactitate? În orice caz, cum timpul se scurgea cu rapiditate, combustibilul împuţinându-se şi el, şi cu perspectiva tot mai apropiată a morţii din cauza atracţiei gravitaţionale deasupra capului, a pus la cale un plan. I-a spus lui Aldrin să îi spună pentru câte secunde le mai ajunge combustibilul şi să numere cu voce tare, în ordine descrescătoare.

Aldrin s-a conformat.

Şaptezeci... şaizeci... cincizeci...

Pe măsură ce numărătoarea curgea, Armstrong scruta topografia necartografiată a lunii.

Patruzeci... treizeci... douăzeci...

Şi totuşi, peisajul refuza să le ofere o cale de scăpare.

Cu doar 10 secunde înainte de prăbuşirea iminentă, Armstrong a zărit locul, o oază argintie de vid, imediat sub linia orizontului. Brusc, imperceptibil, ca un prădător care se furişează spre pradă, creierul i s-a îngustat. Ca şi cum ar fi fost pe pista de alergare, a manevrat naveta

cu dexteritate către locul ales și a executat o aterizare perfectă în singura zonă liberă de pe întreaga suprafață survolată. Un pas uriaș pentru omenire. Dar și unul foarte aproape de un gigantic dezastru cosmic.

Experții geniști: ce îi pune în mișcare?

Acest caz extraordinar de nepăsare interplanetară rezumă viața în orizonturile posibilului, acolo unde triumful și dezastrul împart o graniță fragilă și plină de riscuri, iar traficul transfrontalier se desfășoară liber, fără opreliști. Atunci, calea către dezastru a fost blocată, stăpânirea de sine manifestată de Neil Armstrong în condiții de presiune salvând de la o calamitate de proporții cosmice una dintre cele mai remarcabile isprăvi din istoria realizărilor umane.

Dar asta nu e tot. Potrivit rapoartelor medicale ulterioare, ritmul său cardiac abia dacă a crescut un pic. Cu ușurința cu care ar fi obținut o slujbă la o benzinărie, a aterizat nava spațială pe lună. Să fii fost o simplă reacție inteligentă a sistemului cardiovascular? Oamenii de știință spun că nu.

În anii '80, cercetătorul Stanley Rachman, de la Universitatea Harvard, a descoperit ceva similar în cazul specialiștilor geniști, care dezamorsează bombe. Rachman voia să afle ce îi diferențiază pe băieți, de bărbații care activează în această meserie extrem de riscantă, pe muchie de cuțit. Toți geniștii sunt buni, altfel ar fi morți. Prin ce se diferențiază stelele de becuri?

Pentru a afla, Stanley a ales o mână de geniști experimentați, dintre cei cu peste 10 ani de experiență în domeniu, și i-a împărțit în două grupuri: cei decorați și cei nedecorați. Apoi, a comparat ritmul cardiac al fiecăruia în timp ce era pe teren, desfășurând activități care necesitau un nivel ridicat de concentrare.

Rezultatele au fost uimitoare. În timp ce ritmul cardiac al tuturor geniștilor rămânea, în medie, stabil, ceva aproape incredibil se întâmpla cu cei decorați. Ritmul lor cardiac scădea. În momentul în care intrau în zona de pericol (sau „platforma de lansare", cum a numit-o unul dintre ei), intrau într-o stare de concentrare meditativă calculată – un fel de mezanin al conștiinței, în care ei deveneau una cu dispozitivul la care lucrau.

Analizele ulterioare au mers şi mai departe şi au identificat cauza acestei diferenţe: încrederea. Geniştii decoraţi obţinuseră rezultate mai bune la testele de încredere în sine decât colegii lor nedecoraţi.

Încrederea în sine era cea care îi punea în mişcare.

Stanley Rachman ştie totul despre neurologia arctică, neînfricată a psihopatului, iar rezultatele lui au fost într-adevăr explozive; într-atât de mult, încât şi-a pus singur următoarea întrebare: ar trebui să fim mai atenţi la cei care dezamorsează bombe? Concluzia lui a fost destul de clară: „... Geniştii recompensaţi pentru curajul lor nu sufereau de anomalii psihologice sau comportament antisocial". În schimb, a remarcat că „majoritatea descrierilor psihopatiei includ adjective ca «iresponsabil» şi «impulsiv»", caracteristici care nu s-au regăsit la nici unul dintre studiile sale de caz.

Ţinând cont de sondajul realizat de Belinda Board şi Katarina Fritzon, care demonstra faptul că atributele psihopatice sunt mai prevalente la oamenii de afaceri decât la criminalii psihopaţi diagnosticaţi, Rachman s-a întrebat ce vrem să spunem exact când folosim cuvântul „psihopat". Nu toţi psihopaţii sunt atât de sălbatici sau antisociali cum se crede. De fapt, rezultatul excepţional al studiului lui Board şi Fritzon a relevat ideea că exact această latură „antisocială" a tulburării, cumulând aspectele de impulsivitate şi iresponsabilitate, este cea care îi „face" sau „nu îi face" psihopaţi, fiind cea care îi programează, în funcţie de modul în care sunt setate conexiunile lor: pentru succes sau, dimpotrivă, pentru disfuncţie.

Vom mai aduce în discuţie încă un instrument metodologic. Se pare că nu numai geniştii sunt capabili să-şi micşoreze ritmul cardiac în timpul operaţiunilor. Experţii în relaţiile de cuplu, Neil Jacobson şi John Gottman, autorii apreciatei cărţi *Când bărbaţii lovesc femeile (When Men Batter Women)*, au observat un comportament cardiovascular identic la anumite tipuri de agresori care, potrivit studiilor, reuşeau să se relaxeze mai mult în momentul în care îşi loveau partenerele, decât atunci când se aşezau comod în fotoliu, cu ochii închişi.

În tipologia agresorilor pe care au dezvoltat-o, Jacobson şi Gottman denumesc indivizii cu acest tip de profil, „Cobre". Spre deosebire de ceilalţi, pe care îi numesc „Pitbulli", Cobrele atacă rapid, cu ferocitate şi îşi păstrează controlul în permanenţă. Manifestă un

simţ exacerbat al posesiunii asupra oricărui lucru, ori de câte ori au chef. Mai mult, aşa cum sugerează şi numele, devin calmi şi foarte concentraţi înainte de a-şi lansa atacul. Pe de altă parte, cei de tipul Pitbull sunt, din punct de vedere emoţional, ceva mai volatili, mai predispuşi să lase lucrurile să treneze, pentru ca apoi să-şi piardă brusc cumpătul. Compararea caracteristicilor acestor două categorii poate constitui o lectură interesantă:

Cobra	Pitbull
Este violent faţă de alte persoane	De obicei, violent numai cu partenerul
Nu are prea multe remuşcări	Prezintă o doză de vinovăţie
Este motivat de dorinţa unei satisfacţii imediate	Motivat de frica de a fi părăsit, abandonat
Este capabil să renunţe şi să meargă mai departe	Obsedat – de cele mai multe ori urmăreşte victima
Se consideră superior	Adoptă rolul „victimei"
Vorbeşte repede, ştie să mintă	Labilitate emoţională mai mare
Şarmant şi carismatic	Depresiv şi introvertit
Deţine controlul – nu îi place să i se spună ce să facă	Deţine controlul – prin urmărirea permanentă a partenerului
Traumatizat în copilărie; violenţă în familie	Violenţă moderată în familie
Respinge intervenţiile terapeutice	Uneori beneficiază de tratament

Tabelul 1.1 – Diferenţele dintre Cobră şi Pitbull

Lipsa totală a fricii ar putea fi rezultanta curajului, susţine Rachman, cel puţin în cazul geniştilor. Şi poate fi dobândită în urma expunerilor repetate la pericol. Dar există şi indivizi care o reclamă drept calitate

înnăscută; structura lor biologică de bază diferă fundamental de a celorlalți, astfel încât pot rămâne, atât în mod conștient, cât și inconștient, pe deplin impermeabili chiar și la cele mai imperceptibile urme de antigeni de anxietate.

Știu acest lucru pentru că i-am testat.

Mirosul fricii

Dacă v-ați speriat vreodată de turbulențele din timpul zborurilor aeriene, dacă ați devenit ușor nervos când trenul s-a oprit în tunel sau dacă ați trăit acel sentiment inefabil de spaimă că „ceva nu este în regulă", este posibil să fii reacționat în aceeași măsură și la fricile celor din jurul dumneavoastră.

În 2009, Lilianne Mujica-Parodi, specialist în domeniul neuroștiinței cognitive la Universitatea Stony Brook din New York, a colectat transpirație de la un grup de parașutiști aflați la primul salt, în timp ce aceștia se îndreptau cu o viteză uluitoare spre Pământ. Ulterior, în laborator, a colectat transpirația de pe pernițele absorbante fixate la axilele paraşutiştilor voluntari şi a transferat-o într-o cutie special calibrată, numită „cutia cu pulverizator". La fel a procedat şi cu mostrele de transpirație normală, fără „doza de frică", obținute de la sportivi aflați pe pista de alergare. Apoi le-a fluturat pe sub nările altui grup de voluntari, pe măsură ce aceștia intrau într-un scaner fMRI.

Ce să vezi? Chiar dacă nici unul dintre voluntari nu știa ce inhalează, cei care fuseseră expuși transpirației provocate de frică au manifestat o activitate cerebrală semnificativă în zona responsabilă cu procesarea fricii (amigdala şi hipotalamusul), comparativ cu cei care au mirosit sudoarea provenită de la alergători. Mai mult decât atât, în urma unui exercițiu de recunoaștere a emoțiilor, voluntarii care au inspirat din mostrele generate de frică au fost cu 43% mai exacți în identificarea figurilor amenințătoare sau neutre, decât cei care au fost testați cu celălalt tip de transpirație.

Toate acestea ridică următoarea întrebare: putem „lua" frica așa cum luăm o răceală? Mujica-Parodi și echipa ei cu siguranță cred că da și, în lumina acestor descoperiri, se face referire la posibilitatea existenței

„unei componente biologice ascunse a dinamicii sociale umane, în care stresul emoțional este, efectiv, «contagios»".

De aici se mai naște o întrebare: cum stăm cu imunitatea? Sunt unii dintre noi mai predispuși să se infecteze cu microbul fricii decât alții? Sunt persoane care „detectează" acest lucru mai ușor decât ceilalți?

Pentru a afla răspunsurile, am realizat și eu o variantă a studiului Mujica-Parodi. Am început prin a prezenta primului grup de voluntari un film de groază (*Candyman*), iar cel de-al doilea grup a fost trimis pe pista de alergare. Apoi, le-am colectat transpirația, am îmbuteliat-o, ca să spun așa, și, la final, am vârât-o sub nările celui de-al treilea grup de voluntari, pe măsură ce simulau un joc de noroc.

Jocul în cauză era Cambridge Gamble Task, un test computerizat de luare a deciziilor în condiții de risc. Testul conține o serie de probe în care participanților le este prezentată o gamă de zece cutii (roșii sau albastre); la fiecare probă, ei trebuie să ghicească în care din cele zece cutii se ascunde un indiciu galben. Numărul cutiilor colorate variază de la o probă la alta (de ex. șase roșii și patru albastre; una albastră și nouă roșii), iar participații pornesc de la un total de 100 de puncte. Ei trebuie să parieze un procent exact (5%, 25%, 50%, 75%, 95%) pe rezultatul primei probe. Ce se întâmplă ulterior depinde de rezultat. În funcție de cum pierd sau câștigă, suma pariată se adaugă sau se scade din punctajul inițial, și protocolul se repetă la toate probele ce urmează. Pariurile mari sunt asociate riscurilor mari.

Dacă teoria Mujica-Parodi se confirma, atunci previziunile erau destul de clare. Voluntarii care au inspirat transpirația din timpul filmului de groază au manifestat mai multă precauție și au jucat moderat, în comparație cu cei care au inspirat sudoarea de pe pista de alergare.

Însă am pregătit și o surpriză: jumătate dintre voluntari erau psihopați.

Cunoscuți fiind pentru calmul lor în condiții de presiune, vor fi acești psihopați imuni în fața stresului altora? Vor fi ei extrem de vigilenți în depistarea indiciilor vizuale ale vulnerabilității, asemeni vânătorilor și hăitașilor, cum a demonstrat Angela Book, și vor ignora total indiciile olfactive?

Rezultatele experimentului au fost extrem de evidente. Așa cum anticipase studiul Mujica-Parodi, voluntarii non-psihopatici au pariat procente mici când au fost expuși transpirației provocate de frică.

În schimb, psihopaţii au rămas netulburaţi. Nu numai că au fost foarte îndrăzneţi de la debutul jocului, dar au continuat în acelaşi mod până la finalul acestuia, continuând să-şi asume riscuri, chiar şi după expunerea la „doza de frică". Sistemul lor neurologic imun părea să anihileze „virusul", adoptând politica toleranţei zero faţă de anxietate, în timp ce toţi ceilalţi i-au permis să se răspândească.

Sabia cu două tăişuri

Dacă ai zări cartea *Înţelepciunea psihopaţilor* în vitrina unei librării sau, mai curând, în zilele noastre, pe website-ul Amazon.com, titlul acesteia ţi-ar putea părea un conglomerat ciudat de cuvinte adunate pe o copertă. Atractiv, dar cu siguranţă ciudat. Juxtapunerea contrastantă a acestor doi monoliţi existenţiali, „înţelepciune" şi „psihopaţi", prevesteşte un mic compromis semantic la nivelul construcţiei, ar putea spune unii, mic din punctul de vedere al unui dialog consistent şi constructiv, cu argumente logice şi ştiinţifice.

Cu toate acestea, temeiul ipotezei conform căreia psihopaţii posedă înţelepciune este unul foarte serios. Nu neapărat înţelepciune în sensul tradiţional al cuvântului, de capacitate superioară de înţelegere şi judecată cumulată în urma experienţei de viaţă, ci mai curând în sensul de funcţie inefabilă, înnăscută a fiinţei lor.

Să luăm în considerare, de exemplu, următoarea analogie a unui personaj pe care îl vom cunoaşte ulterior.

Un psihopat.

Trebuie să adaug că el se află între pereţii unei foste clădiri monastice, izolate, transformate într-o instituţie de maximă siguranţă, care adăposteşte persoane cu tulburări de personalitate.

O maşină sport de cea mai bună calitate nu este neapărat un lucru bun sau rău în sine; totul depinde de cine se află în spatele volanului. Poate fi un şofer experimentat care îşi transportă soţia la spital în timp util, pentru a naşte în condiţii optime sau, într-un univers paralel, poate fi un puşti de 18 ani care se aruncă în gol împreună cu iubita lui.

„În esenţă, este vorba doar despre îndemânare. Foarte simplu, competenţa şoferului..."

Avea dreptate. Poate principala caracteristică a psihopaților, acea abilitate extraordinară care diferențiază personalitatea psihopatică de cea a reprezentanților „normali" ai populației, este aceea că psihopații nu dau nici doi bani pe părerea celorlalți despre ei. Pur și simplu nu le pasă de modul în care societatea, în ansamblul ei, le percepe acțiunile. Și toate acestea, într-o lume în care imaginea, marca și reputația sunt cu adevărat sacrosante, față de vremurile de odinioară. Care mai sunt cifrele actuale: 500 de milioane pe Facebook? 200 de milioane de videoclipuri pe YouTube? O cameră de televiziune cu circuit închis la fiecare 20 de oameni, în Marea Britanie? Toate constituie, fără îndoială, principalul motiv pentru care aceștia se confruntă cu atâtea probleme.

Dar și motivul pentru care îi considerăm atât de fermecători.

Mai există însă și predispoziția lor pentru eroism, duritate mentală și alte calități admirabile, precum curajul, integritatea și virtutea. Au abilitatea de a se avânta în clădirile în flăcări pentru a salva viețile celor dinăuntru sau de a împinge grăsuni de pe pod, pentru a opri vagoanele de tren.

Psihopatia este ca o mașină sport de cea mai bună calitate, ca o sabie cu două tăișuri care, inevitabil, taie cu ambele laturi.

În capitolele ce urmează, voi face cronologia detaliată, din perspectivă științifică, sociologică și filozofică, a poveștii sabiei cu două tăișuri, și voi contura profilul psihologic al indivizilor care o mânuiesc. Vom începe prin a observa cu exactitate cine este cu adevărat psihopatul (dacă nu e monstrul pe care ni-l imaginăm îndeobște). Vom călători în zonele interne și externe ale metropolei psihopatice, trecând prin ghetouri extrem de violente, dar și prin suburbii mai prietenoase.

Pe orice scară sau spectru, la ambele capete avem reprezentanți faimoși. La unul dintre ele se află cei de teapa lui Sutcliffe, Lecter și Bundy – Spintecătorii, Cuțitarii și Strangulatorii, iar la celălalt, avem *antipsihopații*: lideri spirituali precum călugării budiști tibetani care, în urma anilor de meditație în mănăstirile din Himalaya, simt numai compasiune. De fapt, ultimele cercetări din domeniul neuroștiinței cognitive sugerează că acest spectru ar putea fi circular... că de-a lungul liniei neurale dintre rațiune și nebunie, psihopații și antipsihopații stau foarte aproape unii de ceilalți. Atât de aproape, totuși atât de departe.

De la linii neurale izolate, vom trece la arheologia cognitivă, și odată ce am calculat coordonatele psihopatiei moderne, vom încerca să-i descoperim originile. Utilizând teoria jocului, logica și psihologia evoluționistă de ultimă oră, vom reconstrui condițiile din perioadele ancestrale extrem de îndepărtate, în care psihopații au evoluat. Vom analiza și posibilitățile profunde și totuși îngrijorătoare, potrivit cărora, în societatea secolului XXI, ei continuă să evolueze, iar această tulburare devine tot mai adaptabilă.

Vom analiza avantajele de a fi psihopat sau, în anumite situații, ne vom imagina cum ar fi dacă simțurile noastre ar fi mai accentuate decât în mod normal. Vom analiza în detaliu curajul, cruzimea și „prezența" (psihopații tind să clipească mai rar decât noi, ceilalți, o aberație fiziologică ce le conferă aerul înfiorător și hipnotic)[1]. Devastatoare, uimitoare și exagerat de încrezătoare sunt epitetele cu care sunt descriși cel mai adesea. Nu de către ei înșiși, cum v-ați imagina, ci de către victimele lor. Ironia este evidentă. Ca o glumă darwiniană, psihopații par să dețină exact acele caracteristici de personalitate pentru care unii dintre noi ar fi în stare să moară, doar să le aibă. Și unii chiar au *murit*, iar acesta este exact motivul pentru care prietenului nostru, Fabrizio Rossi, îi era greu să creadă că există și lucruri bune în spațiul utilitar de sub casă.

Vom merge în culisele uneia dintre cele mai cunoscute unități din lume unde sunt găzduiți psihopații și vom afla punctul lor de vedere asupra problemelor, dilemelor și provocărilor cu care ne confruntăm în viața de zi cu zi. Apoi, vom discuta cu expertul în domeniul neuroștiinței și vânătorul de psihopați, Kent Kiehl, care se învârte în preajma penitenciarelor din Statele Unite cu camionul său dotat cu un scaner fMRI, special conceput pentru bolidul pe optsprezece roți.

În cele din urmă, în cadrul unui experiment revoluționar, voi reuși să „mă transform într-un psihopat", ajutat fiind de un expert mondial

[1] Multe persoane care intră în contact cu psihopații comentează ulterior despre ochii lor neobișnuit de pătrunzători, amănunt nu tocmai ignorat de scenariștii de la Hollywood. Motivul exact este destul de neclar. Pe de o parte, clipitul este un indiciu edificator al nivelului de anxietate, și, după cum am văzut, psihopații clipesc, în medie, mai puțin decât restul lumii, acesta fiind un artefact autonom care poate contribui la aura lor „reptiliană". Pe de altă parte, există speculații conform cărora privirea intensă a psihopaților ar reflecta un nivel crescut de concentrare, similar prădătorilor. Asemeni jucătorilor mondiali de poker, ei își „scanează" psihologic permanent „oponenții", în căutarea unor indicii emoționale care să îi dea de gol.

în stimulări magnetice transcraniene și de o operație neurochirurgicală noninvazivă, simulând astfel starea unui creier psihopat în interiorul *propriului* meu craniu, acum puțin uzat.

Pe măsură ce *Înțelepciunea psihopaților* se dezvăluie, adevărul, asemeni unui prădător lipsit de remușcări, se apropie tot mai mult. Sunt șanse mari ca aceștia să ne înțepe, dar există șanse egale să ne salveze viețile. În orice caz, vom avea câte ceva de învățat de la ei.

2
Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog!

Cine poate spune cu exactitate unde se termină culoarea violet şi unde începe cea portocalie într-un curcubeu? Vedem desluşit diferenţele dintre culori, dar unde anume încep ele să treacă dintr-una, în cealaltă? La fel se întâmplă cu luciditatea şi nebunia.

– Herman Melville

Motivul?

Circulă o poveste pe Internet care sună cam aşa. În timpul funeraliilor mamei sale, o femeie cunoaşte un bărbat pe care nu îl văzuse niciodată şi se simte atrasă de el în mod misterios. A crezut că e sufletul ei pereche şi s-a îndrăgostit de el pe loc. Însă când s-au încheiat funeraliile a uitat să îi ceară numărul de telefon şi nu a mai fost chip să îi dea de urmă. Câteva zile mai târziu, femeia şi-a ucis sora. De ce?

Gândiţi-vă puţin înainte de a da un răspuns. Se pare că acest test simplu poate spune dacă gândiţi sau nu ca un psihopat. Ce motiv putea avea femeia să îşi ucidă sora? Gelozie? În cele din urmă şi-a găsit sora în pat cu acel bărbat? Răzbunare? Ambele plauzibile. Dar greşite. În eventualitatea în care aţi gândi ca un psihopat, răspunsul corect este: pentru că spera ca bărbatul să apară din nou la înmormântarea *surorii* ei.

Dacă aţi ajuns la concluzia asta... nu vă panicaţi! De fapt, am minţit. Bineînţeles că nu înseamnă ca aţi gândit ca un psihopat. Ca multe lucruri pe care le găseşti pe Internet, şi această poveste conţine la fel de mult adevăr precum contul de profit şi pierderi al lui Bernie Madoff[1]. La prima vedere, strategia femeii pare cu certitudine psihopatică, fără nicio îndoială: calculată, crudă, lipsită de emoţii şi direct interesată. Din nefericire, există o problemă. Când am dat acest test unor psihopaţi veritabili – violatori, criminali, pedofili şi jefuitori – diagnosticaţi de specialişti după proceduri clinice standardizate, ce credeţi că s-a-ntâmplat? Nici unul dintre ei nu a venit cu motivul „funeraliilor – episodul 2". În schimb, aproape toţi au invocat argumentul „rivalităţii romantice".

„Poate că sunt nebun, dar cu siguranţă nu sunt prost", a comentat unul dintre ei.

Scott Lilienfeld este profesor de psihologie la Universitatea Emory din Atlanta şi unul dintre experţii mondiali în domeniul psihopaţilor sau, cum declară el, al psihopaţilor de succes – aceia care ar fi capabili să dea mai degrabă o lovitură la bursă, decât să comită o crimă pe vreo alee pustie şi întunecată. În timp ce savuram o mâncare specifică zonei de sud, la numai câteva mile de casa lui, l-am întrebat ce părere are despre ghicitoarea cu funeraliile. Ce se întâmplă de fapt? De ce ne incită chestiile astea? Întrebarea a atins o coardă sensibilă.

„Cred că ceea ce ne suscită interesul în cazurile de genul ăsta este curăţenia. Este ceva foarte reconfortant în ideea că putem demasca psihopaţii din mijlocul nostru şi ne putem proteja împotriva lor prin simpla formulare a unei singure întrebări. Din păcate, nu e chiar atât de uşor. În cele din urmă, ajungem să ne dăm seama cine sunt, dar e nevoie de mai mult de o singură întrebare. E nevoie de mult mai multe."

Într-adevăr, avea dreptate. În viaţa reală nu există întrebări fulger, tip „gloanţe de argint", capabile să dezvăluie cu viteza luminii profilul nostru psihologic. Personalitatea este o construcţie mult prea complexă pentru a-şi dezvălui secretele în cadrul unui joc de societate. De fapt, în ultimii ani, experţii au tras adevărate rafale de gloanţe de argint şi abia recent au decis să încheie un armistiţiu.

[1] Bernie Madoff – fost director al bursei NASDAQ din New York. A devenit cel mai mare escroc de bursă din lume după ce a delapidat 65 miliarde de dolari cu ajutorul schemei Ponzi. Este condamnat la 150 de ani de închisoare. (n.red.)

Personalitatea are o istorie îndelungată. Sau, mai bine spus, măsurarea ei. A început în Grecia antică, cu Hipocrate (460 – 377 î.e.n.), părintele medicinii occidentale. Profitând de înţelepciunea înaintaşilor săi din Orient (calcularea poziţiei astrelor în astrologia babiloniană, de exemplu), a înţelepţilor din Egiptul antic şi a misticilor din Mesopotamia, Hipocrate a identificat patru tipuri distincte de temperament în structura emoţiilor umane: sangvin, coleric, melancolic şi flegmatic.

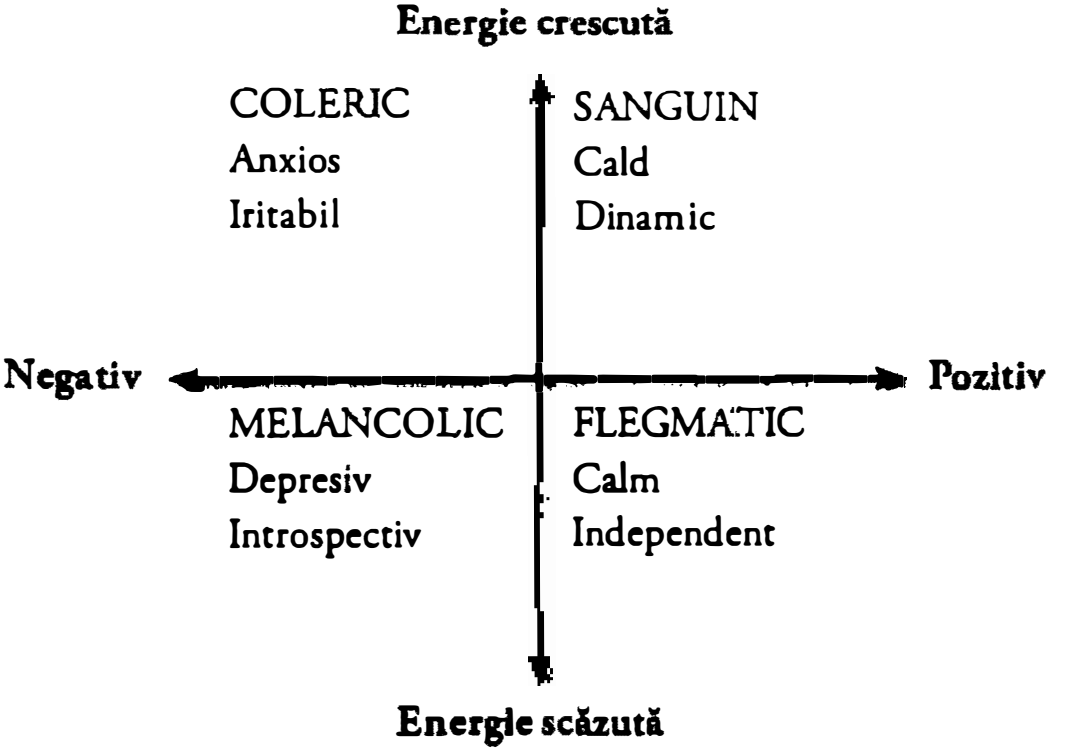

Figura 2.1. Cele patru tipuri de temperament din clasificarea lui Hipocrate

După Hipocrate, nu s-a întâmplat mai nimic timp de vreo două milenii şi jumătate. Apoi, în 1952, psihologul britanic Hans Eysenck a oferit taxonomiei diadice iniţiate de părintele medicinii occidentale o nouă viaţă. În urma unor analize aprofundate a chestionarelor şi a interviurilor clinice, Eysenck a propus ca personalitatea umană să includă două dimensiuni principale: *Introversiune/ extroversiune şi nevrozism*[1]*/*

[1] Simptom de hiperactivism nervos, mintal şi fizic, în condiţii de iritabilitate, manevrabilitate de dispoziţie afectivă şi fatigabilitate rapidă (n.red.)

stabilitate (cea de-a treia dimensiune, *psihotismul*, caracterizat prin agresivitate, impulsivitate și egocentrism, a fost adăugată mai târziu). Aceste două dimensiuni dispuse ortogonal, includ perfect cele patru temperamente clasice identificate inițial de Hipocrate:

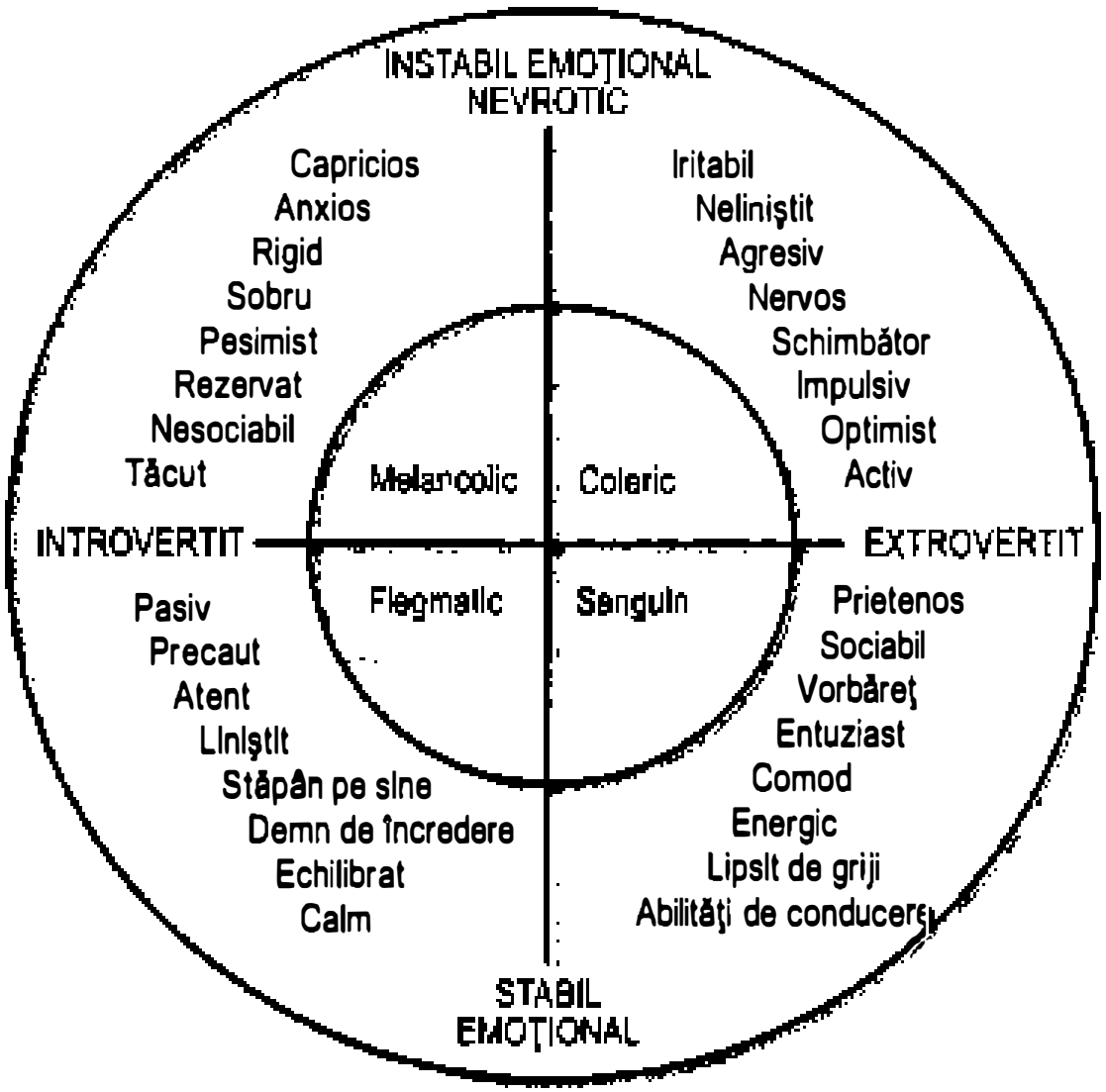

Figura 2.2. Modelul Eysenck al tipurilor de personalitate ce înglobează cele patru tipuri temperamentale din clasificarea lui Hipocrate (Eysenck & Eysenck, 1958)

Personalitatea colerică (anxios, iritabil) a fost plasată de Eysenck în zona extroversiunii nevrotice; cea melancolică (depresiv, introspectiv) în zona de introversiune nevrotică; cea sanguină (afectiv, dinamic) în zona de extroversiune stabilă din punct de vedere emoțional; iar cea flegmatică (calm, independent) în zona de introversiune stabilă din

punct de vedere emoțional. Hipocrate nu a fost doar părintele medicinii moderne, ci și al naturii umane.

Modelul bidimensional de personalitate al lui Eysenck pare de-a dreptul anorexic în comparație cu corpusul pantagruelic de trăsături descoperite de psihologul american Gordon Allport, cu vreo douăzeci de ani înaintea lui. Pe același palier cu așa-zisele ipoteze „lexicale" de personalitate, care susțineau că toți termenii relevanți asociați caracterului ar fi codificați, prin definiție, în limbaj, Allport și-a întins pânzele și a început să exploreze adâncimile cuvintelor din *Noul Dicționar Internațional Webster*. „Câte adjective asociate personalității existau acolo?" s-a întrebat. A aflat că erau destule, iar când a tras barca la mal, rezultatul a scos la iveală circa 18 000. După ce a exclus termenii care desemnau caracteristici temporare (de exemplu, triumfător sau roșinat), lista finală a ajuns la circa 4 500 de cuvinte.

Însă abia după ce psihologul Raymond Cattell, de la Universitatea din Illinois, a ajuns în posesia listei lui Allport, în 1946, cam în același timp în care Eysenck lucra la modelul său, teoreticienii personalității au avut în sfârșit ce să analizeze. Eliminând sinonimele și introducând alți termeni culeși în urma cercetărilor de laborator, Cattell a redus lista la 171 de itemi; apoi a trecut la treabă. Utilizând aceste descrieri ca să genereze scale de normare, le-a distribuit unor voluntari. Sarcina lor era extrem de simplă: trebuiau să evalueze persoanele din jurul lor în funcție de etichetele furnizate.

Analizele au relevat o structură galactică, dar extrem de complicată, a personalității, compusă din 35 de conglomerate mari de trăsături, pe care Cattel le-a numit, în mod ezoteric, „sfere ale personalității". Timp de zece ani, cu puțin rafinament, și cu ajutorul primei generații de computere și al analizei factoriale[1], aflată încă în stadiu incipient, au redus totul la numai șaisprezece factori primari. Abia atunci, Cattel a decis să facă o pauză.

[1] Analiza factorială – tehnică statistică cu ajutorul căreia se stabilesc corelațiile dintre diverse variabile. În special, caută să descopere dacă variabilele observate pot fi explicate în termenii unui număr mai mic de variabile, denumite *factori*. De exemplu, în modelul lui Cattell, factorul superior denumit „afectivitate" a fost detaliat în descriptori constituenți precum: „prietenos", „empatic" și „binevoitor".

Note mici	Denumire factor	Note mari
Rezervat	*Afectivitate*	Participativ
Inteligență redusă	*Raționament*	Inteligent
Reactiv emoțional	*Stabilitate emoțională*	Stabil emoțional
Supus	*Dominanță*	Asertiv
Serios	*Vitalitate*	Entuziast
Nepăsător	*Conștientizarea regulii*	Conștiincios
Timid	*Îndrăzneală socială*	Cutezător
Realist	*Sensibilitate*	Delicat
Încrezător	*Vigilență*	Neîncrezător
Pragmatic	*Detașare*	Imaginativ
Deschis	*Izolare*	Discret
Sigur pe sine	*Teamă*	Perspicace
Conservator	*Deschidere spre nou*	Experimentează
Orientat către grup	*Încredere în sine*	Autosuficient
Nesolicitant	*Perfecționism*	Precis
Relaxat	*Tensiune*	Tensionat

Tabelul 2.1. – Cei 16 factori ai personalității primare (adaptat după Cattell, 1957)

Din fericire pentru psihologii ocupaționali și pentru cei care lucrează în domeniul resurselor umane, teoreticienii domeniului au dezvoltat și mai mult subiectul. În 1961, doi cercetători din cadrul Forțelor Aeriene Americane, Ernest Tupes și Raymond Christal, au continuat munca lui Cattel și au rafinat și mai mult teoria lui, ajungând în cele din urmă la numai cinci factori recurenți, pe care i-au etichetat după cum urmează: Expansivitate, Agreabilitate[1], Siguranță, Stabilitate emoțională și Cultură. În ultimii douăzeci de ani, eforturile lui Paul Costa și Robert McCrae, de la Institutul Național de Sănătate Publică din Statele Unite, au condus la elaborarea unui test standardizat de personalitate numit Inventarul de Personalitate NEO.

Chiar dacă psihologii nu pot ajunge la un consens, în acest caz nu au avut prea multe de comentat. Deschiderea spre Experiențe Noi, Conștiinciozitatea, Extroversiunea, Agreabilitatea și Nevrozismul, pe scurt,

[1] Conceptul de agreabilitate indică aspecte precum altruism, cooperare versus egocentrism, scepticism, competitivitate. Fațetele agreabilității sunt: încredere în celălalt, sinceritate, altruism, bunăvoință, modestie, blândețe, preocupare față de ceilalți. (n.red.)

OCEAN, constituie genomul personalității umane. Cu toții suntem suma părților noastre alcătuitoare, și nu simple numere, cum plastic s-a exprimat Patrick McGoohan în filmul *Prizonierul* (*The Prisoner*). Suntem, mai degrabă, o constelație de numere. Pe acest firmament algoritmic infinit al personalității, fiecare dintre noi are propriile lui coordonate unice, care depind de locul exact în care ne situăm de-a lungul fiecăreia dintre aceste cinci dimensiuni[1], denumite pe scurt modelul „Big Five".

Cinci să fie!

Pentru observatorul obișnuit, personalitatea pare continuă și uniformă. Abia când o privim prin prisma analizei matematice, ea se divide în cele cinci elemente constitutive. Se poate spune că modelul Big Five corespunde acelor „culori primare", indivizibile din punctul de vedere psihologic al personalității, marcate la ambele capete de trăsături de caracter total opuse: un grafic al identității care ne stimulează pe toți.

Aceste trăsături, împreună cu o scurtă descriere a setului de atribute personale asociate fiecărei dimensiuni, sunt prezentate în Tabelul 2.2 :

Factor	Descriptori
Deschidere spre Experiență	Imaginativ..... Practic Apreciază varietatea..... Îi place rutina Independent.....Conventional
Conștiinciozitate	Organizat.....Dezorganizat Atent.....Neglijent Disciplinat.....Impulsiv
Extroversiune	Sociabil.....Retras Vesel..... Sobru Afectuos..... Rezervat
Agreabilitate	Milos.....Crud Încrezător.....Suspicios Săritor.....Necooperant
Nevrozism	Îngrijorat .....Calm Nesigur.....Sigur Autocompătimire .....Satisfacție de sine

Tabelul 2.2. Modelul Big Five ai factorilor de personalitate (McCrae & Costa, 1999, 1990)

[1] Dacă vrei să afli ce personalitate ai, poți accesa versiunea prescurtată a modelului Big Five al personalității, la adresa www.wisdomofpsychopaths.co.uk.

Cum era de așteptat, psihologii ocupaționali au lucrat masiv cu inventarul NEO (și cu alte teste de personalitate similare Big Five). Le-au distribuit angajaților din aproximativ toate domeniile profesionale existente, pentru a evalua relația exactă dintre structura psihologică și succesul la locul de muncă. Astfel, au reușit să identifice legătura frapantă dintre temperament și tipul muncii, dintre felul în care suntem structurați și locul în care suntem angajați.

S-a demonstrat că Orientarea către Experiențe joacă un rol important în profesiile în care ideile originale și inteligența emoțională sunt pe ordinea de zi – domenii precum consultanță, arbitrări sau publicitate – în vreme ce indivizii cu rezultate mai mici la această dimensiune tind să se descurce mult mai bine în posturi din producție și sectorul mecanic. Angajații cu note medii la Conștiinciozitate (dacă sunt prea mari, riști să cazi în latura obsesiilor, compulsiunilor și perfecționismului) au tendința să exceleze în sălile de ședințe; cei cu note mici, dimpotrivă. Extrovertiții reușesc foarte bine în posturi care necesită interacțiune socială, iar introvertiții în profesiile mai „solitare" sau „meditative", cum ar fi proiectare și contabilitate. Ca și Conștiinciozitatea, Agreabilitatea facilitează obținerea performanței, dar se evidențiază cu preponderență în profesii în care accentul se pune pe lucrul în echipă sau pe relații cu clienții – asistență medicală, armată. Spre deosebire de Conștiinciozitate, notele mici la Agreabilitate pot fi extrem de utile pentru cei care activează în domenii în care concurența este extrem de dură, precum media, unde rivalitatea dintre personalități și competiția pentru resurse (idei, subiecte, comisioane) sunt adesea acerbe.

În cele din urmă, avem Nevrozismul, probabil una dintre cele mai dificile dimensiuni ale inventarului NEO. Cu toate acestea, chiar dacă, pe de o parte, îi avem pe cei ale căror stabilitate emoțională și sânge rece în condiții de presiune pot înclina balanța în favoarea lor în profesiile în care concentrarea și cumpătarea sunt esențiale (în carlinga pilotului sau în sala de operații, ca să menționăm doar două dintre ele), trebuie amintit și faptul că mariajul dintre nevroză și creativitate este unul de lungă durată. Multe dintre cele mai minunate lucrări de artă sau de literatură ale omenirii au fost extrase nu din apele superficiale ale creierului, ci din labirinturile neexplorate și întunecate ale sufletului.

Aşadar, dacă psihologii ocupaţionali au descoperit diferenţele individuale de temperament pe baza unor modele de performanţă la locul de muncă – axe ale personalităţii care asigură succesul în domeniul în care activezi – cum se descurcă psihopaţii? În 2001, Donald Lynam şi colegii săi de la Universitatea din Kentucky au realizat un studiu pentru a afla răspunsul. Ei au descoperit că structura unică a personalităţii lor ascunde o configuraţie a trăsăturilor pe cât de fără scrupule, pe atât de hipnotică.

Lynam a cerut unui grup de renumiţi experţi mondiali în domeniul psihopatiei (colegi academicieni, cu rezultate cuantificabile în domeniu) să estimeze, pe o scală de la 1 la 5 (1 fiind limita minimă, iar 5 cea maximă) cum evaluează rezultatele obţinute de psihopaţi, conform unei serii de 30 de sub-trăsături – părţile constitutive ale fiecăreia dintre dimensiunile principale ale modelului Big Five. Rezultatele se regăsesc în tabelul de mai jos:

Deschidere spre experienţă	***Conştiinciozitate***	***Extroversiune***
Fantezie 3.1	Competenţă 4.2	Afectivitate 1.7
Estetică 2.3	Ordine 2.6	Sociabilitate 3.7
Sentimente 1.8	Supunere 1.2	Asertivitate 4.5
Acţiune 4.3	Dorinţa de afirmare 3.1	Activitate 3.7
Idei 3.5	Autodisciplină 1.9	Căutare de senzaţii 4.7
Valori 2.9	Deliberare 1.6	Emoţii pozitive 2.5

Agreabilitate	***Nevrozism***
Încredere 1.7	Anxietate 1.5
Sinceritate 1.1	Ostilitate 3.9
Altruism 1.3	Depresie 1.4
Cooperare 1.3	Conştiinţa de sine 1.1
Modestie 1.0	Impulsivitate 4.5
Compasiune 1.3	Vulnerabilitate 1.5

Tabelul 2.3. Evaluările experţilor privind profilul personalităţii psihopatice în funcţie de rezultatele obţinute, conform modelului Big Five (Miller ş.a., 2001)

După cum se poate vedea, experţii nu au acordat prea multe puncte psihopaţilor pentru Agreabilitate, lucru deloc surprinzător, având în vedere că majoritatea clinicienilor consideră că minciuna, manipularea, cruzimea şi aroganţa sunt standardele maxime ale trăsăturilor psihopatice. Nici la Conştiinciozitate nu au marcat mai mult, impulsivitatea, lipsa obiectivelor pe termen lung şi eşecul în asumarea responsabilităţilor fiind estimate conform aşteptărilor. Dar trebuie să remarcăm felul în care Competenţele reuşesc să mai echilibreze balanţa – măsura de neclintit a încrederii în sine a psihopatului şi dispreţul nonşalant pentru adversitate; şi tendinţa continuă şi în cazul Nevrozismului. Anxietatea, Depresia, Conştiinţa de sine şi Vulnerabilitatea abia dacă se remarcă, însă combinate cu abilităţi puternice, precum Extroversiunea (Asertivitatea[1] şi Căutarea de senzaţii) şi Deschiderea spre experienţă (Acţiuni), generează acel element esenţial al farmecului lor brut.

Imaginea obţinută se constituie într-o personalitate extrem de puternică dar, în acelaşi timp, ascunsă şi imprevizibilă. Impresionant şi fără scrupule, pe de o parte, glacial şi imprevizibil, pe de alta.

Imaginea preşedintelui Statelor Unite ale Americii? Pe moment, am putea spune că nu chiar. Dar în 2010, Scott Lilienfeld a făcut echipă cu psihologul criminalist Steven Rubenzer şi cu profesorul de psihologie Thomas Faschingbauer, de la Fundaţia pentru Studiul Personalităţii în Istorie din Houston, Texas, şi i-au ajutat în analiza unor date foarte interesante. În 2000, Rubenzer şi Faschingbauer au trimis Inventarul de Personalitate NEO biografilor tuturor preşedinţilor americani din istorie[2]. Erau incluse întrebări de genul: „Ar trebui să profiţi de ceilalţi înainte să profite ei de tine" şi „Nu mă simt niciodată vinovat când fac pe cineva să sufere". În total, erau 240 de itemi şi o mică surpriză. Nu biografii erau cei testaţi, ci subiecţii cercetărilor lor. În

[1] Conform definiţiei din 1979 a lui Rimm şi Masters, comportamentul asertiv este comportamentul interpersonal care implică exprimarea onestă şi relativ directă a gândurilor şi sentimentelor ce sunt social adecvate şi în care se ţine cont de sentimentele şi bunăstarea altor oameni. (n.red.)

[2] De fapt, inventarul NEO făcea parte dintr-un chestionar mult mai mare, de 592 de itemi, care evaluau o serie extinsă de variabile, inclusiv personalitatea, inteligenţa şi comportamentul. Cu toate acestea, tehnicile statistice au făcut posibilă extrapolarea profilului personalităţii psihopatice din rezultatele finale obţinute de orice individ la inventarul NEO.

baza cunoştinţelor pe care le deţineau despre ei, biografii trebuiau să răspundă în numele acelora.

Rezultatele au fost ieşite din comun. Câţiva preşedinţi americani prezentau trăsături psihopatice distincte, printre primii clasaţi fiind, nici mai mult, nici mai puţin, John F. Kennedy şi Bill Clinton (pentru vizualizarea completă a tabelului, vizitaţi www.wisdomofpsychopaths.co.uk). Şi asta nu e tot: nici familia Roosevelt, dar nici ceilalţi băieţi de aur din istorie care se aflau în proximitatea primilor doi menţionaţi, nu s-au lăsat mai prejos.

Ar trebui să ne îngrijoreze acest lucru? Ar fi cazul să ne facem probleme atunci când şefii uneia dintre cele mai puternice naţiuni de pe faţa pământului au o personalitate în proporţie covârşitoare similară celei a unui criminal în serie, după cum subliniază Jim Kouri?

Poate că da.

Dar pentru a înţelege ce vor Lilienfeld, Rubenzer şi Faschingbauer să demonstreze în legătură cu profilurile personalităţilor politice, trebuie să cercetăm mai profund ce înseamnă să fii psihopat.

Când personalitatea dă greş

Trebuie să avem mare grijă când vorbim despre tulburări de personalitate, pentru că fiecare din noi are una, nu-i aşa? Aşadar, să spunem lucrurilor pe nume încă de la început: tulburările de personalitate nu sunt rezervate celor care te scot din sărite (concepţie greşită, comună multor narcisişti). În schimb, potrivit definiţiei din *Manualul de Diagnostic şi Statistică a Tulburărilor Mentale*[1], acestea sunt „un model durabil al experienţei interioare şi al comportamentului, care deviază considerabil de la aşteptările culturale ale individului care le exhibă.".

[1] *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM – Manual de Diagnostic şi Statistică a Tulburărilor Mentale)*, publicat de Asociaţia Americană de Psihiatrie, conţine un limbaj comun şi criterii standard de clasificare a tulburărilor mentale. Se utilizează la scară largă în Statele Unite şi, în proporţii diferite, în restul lumii, atât de către clinicieni, cât şi de către cercetători, companii farmaceutice, companii de asigurări de sănătate şi agenţii de reglementare a medicamentaţiei cazurilor asociate psihiatriei. Manualul a fost publicat prima dată în 1952, iar ultima versiune, DSM-IV-TR, în 2000. Versiunea DSM-V urmează a fi publicată în mai 2013.

Cuvântul cheie este „durabil". O tulburare de personalitate nu se manifestă doar de Crăciun (deși se știe că, de obicei, Crăciunul scoate la iveală tot ce e mai bun în ele). Nu, tulburările de personalitate se caracterizează prin modele inflexibile, adânc înrădăcinate, de gândire, de atitudine sau de raportare la ceilalți, prin incapacitatea de a controla sau regla impulsurile ce pot cauza suferință sau printr-o funcționalitate limitată. E posibil ca tulburările să nu fie exclusiv rezervate celor care te calcă pe nervi, dar dacă vreunul dintre ei are așa ceva, cu siguranță te va scoate din minți.

DSM clasifică tulburările de personalitate în trei grupuri distincte[1]. Aceste tipuri sunt *bizar* sau *excentric*, *dramatic* sau *imprevizibil și anxios* sau *inhibat*. Și credeți-mă, acestea sunt toate: mătușa iubitoare de pisici, cu pălării stranii și cercei lungi, care e convinsă că în dormitorul ei mișună tot felul de „prezențe" și că vecinii de peste drum sunt extratereștri (schizotipal); asistenta instructorului de înot, cea cu părul făcut permanent și plină de accesorii, care și-a injectat atât de mult Botox, încât până și Mickey Rourke pare natural față de ea (narcisist); și femeia de serviciu pe care am angajat-o odată și care, după trei ore înfiorătoare, se afla tot în nenorocita aia de baie (obsesiv-compulsiv) O plăteam cu ora, deci care dintre noi era nebun, mă întreb?

Dar tulburările de personalitate nu generează discuții numai în viața de zi cu zi, ci și în cadrul psihologiei clinice. Subiectul în cauză gravitează în jurul cuvântului „tulburare". Având în vedere că 14% din populație a fost diagnosticată cu una dintre acestea, întrebarea care se pune este următoare: le mai numim sau nu „tulburări"? Nu s-ar potrivi mai bine termenul de „personalități" ? Probabil, dar pentru a da un răspuns corect ar trebui să ne întrebăm ce *sunt* exact tulburările de personalitate. De exemplu, se constituie ele într-un arhipelag distinct al patologiei, care a migrat epidemiologic, departe de coasta personalității de bază? Sau, din contră, formează o peninsulă a modelului Big Five, cu avanposturi îndepărtate ale temperamentului situate în cele mai întunecate și zbuciumate extremități?

Ca suport al ultimei ipoteze, perspectiva anti-separaționistă este rezultatul unui sondaj cuprinzător realizat de Lisa Saulsman și Andrew Page, în 2004. Saulsman și Page au cercetat literatura clinică –

[1] Lista completă a tulburărilor se află la secțiunea „Note" de la sfârșitul cărții

studiile care abordau relaţiile dintre fiecare din cele zece tulburări de personalitate menţionate în *DSM*, pe de o parte, şi cele 5 dimensiuni ale modelului Big Five al personalităţii, pe de alta – şi au adunat toate datele într-un singur loc. Analizele ulterioare au relevat faptul că toate cele zece tulburări de personalitate se regăseau în modelul Big Five, dar două dintre ele se remarcau în mod deosebit – „Big Two": Nevrozismul şi Agreabilitatea.

Pentru a le ilustra, Saulsman şi Page au descoperit că tulburările caracterizate în special prin suferinţă emoţională (de exemplu Paranoid, Schizotipal[1], Borderline[2], Ezitant şi Dependent) prezintă asocieri puternice cu Nevrozismul, iar cele clasificate drept dificultăţi interpersonale (ex. Paranoic, Schizotipal, Antisocial, Borderline şi Narcisist) cad, în mod deloc surprinzător, sub incidenţa Agreabilităţii. De asemenea, într-o măsură mai redusă, au fost implicate şi dimensiunile Extroversiunii şi ale Conştiinciozităţii. Tulburările situate de ambele părţi a ceea ce noi numim diviziunea Social–Solitară (Histrionic şi Narcisist, pe de o parte, şi Schizoid, Schizotipal şi Ezitant, pe de alta) au obţinut mai multe puncte (primele) şi, respectiv, mai puţine (ultimele) la Extroversiune. În schimb, cele situate de ambele părţi ale graniţei Superficial–Obsedat de control (Antisocial şi Borderline într-o tabără versus Obsesiv-Compulsiv în cealaltă) s-au manifestat bipolar când s-a pus problema Conştiinciozităţii.

Demonstraţia pare foarte convingătoare. Dacă omnipotentul Big Five constituie sistemul solar al personalităţii noastre, atunci constelaţia alienată a tulburărilor se află şi ea, cu siguranţă, pe firmament.

Şi totuşi, unde se situează psihopaţii?

[1] Tulburarea de personalitate schizotipală este o afecţiune cronică, în care individul are foarte puţin sau deloc relaţii apropiate, normale din punct de vedere social şi afectiv, cu semenii săi. (n.red.)

[2] Tulburarea de personalitate de tip borderline se caracterizează prin instabilitate şi schimbarea bruscă a echilibrului emoţional, impulsivitate, tulburări de identitate, comportament recurent suicidal/parasuicidal şi idealizarea primitivă sau identificarea proiectivă, ca mecanisme defensive care perturbă controlul afectiv şi stabilirea relaţiilor cu ceilalţi. (n.red.)

Conceptul de psihopatie – ca și acela de personalitate – a apărut pentru prima dată, în forma lui desăvârșit malițioasă și de netăgăduit, în contemplațiile grecilor antici. Filozoful Teofrast (371-287 î.e.n.), succesorul lui Aristotel în fruntea școlii peripatetice din Atena, descrie în cartea sa *Caracterele*, o serie remarcabilă de treizeci de temperamente morale.

„Individul Fără Scrupule", comenta Teofrast, „va merge și va împrumuta și mai mulți bani de la un creditor pe care nu l-a plătit niciodată... În timpul târguielii, îi va aminti măcelarului de unele servicii pe care i le-a făcut și, stând lângă tejghea, va mai arunca niște carne pe cântar, eventual chiar și un ciolan pentru supă. Dacă strategia lui va da roade, cu atât mai bine; dacă nu, va șterpeli o bucată de burtă și va pleca râzând."

Și râzând a plecat.

Derulând pe repede înainte câteva mii de ani, până la începutul secolului al XIX-lea, omul fără scrupule revine, dar, de această dată, ca unul dintre principalii jucători metafizici în dezbaterea privind liberul arbitru. Filozofii și medicii și-au pus problema dacă nu cumva acești infractori, acești buni de nimic, aveau probleme în a înțelege consecințele acțiunilor pe care le efectuau, fiind pur și simplu „răi", așa cum îi considera lumea. Unul dintre ei a analizat această ipoteză.

În 1801, un medic francez pe nume Philippe Pinel a notat în agenda sa cuvintele *manie sans delire (manie fără delir)* după ce urmărise cu oroare cum un bărbat, cu mult calm și sânge rece, a lovit un câine până l-a omorât, chiar în fața sa. După câteva luni, Pinel a elaborat o meticuloasă, corectă și comprehensivă descriere a sindromului, valabilă până în zilele noastre. Persoana descrisă nu numai că nu afișase nici cel mai mic semn de regret în urma acțiunilor sale, dar lăsa impresia unui om perfect rațional, sub toate aspectele. Pinel a născocit o expresie pe care o aprobă mulți dintre cei care au venit în contact cu psihopați: a fi „nebun fără a fi nebun". *Manie sans delire*.

Se pare că francezul nu a fost singurul care a gândit în acest fel. Benjamin Rush, un medic din America începutului anilor 1800, menționa ceva similar despre un comportament la fel de dezgustător, însoțit de un raționament calculat. Rush a atribuit acțiunilor acestor făptași următoarea descriere: „un viciu nefiresc al moralității înnăscute", în

care „există probabil un defect în structura acelor părți ale corpului care se ocupă de facultățile morale ale minții".

„Voința", adăuga acesta, ar putea fi alienată „chiar și în cazul persoanelor cu o înțelegere sănătoasă... voința devenind vehiculul involuntar al acțiunilor vicioase, prin intermediul pasiunilor".

Cu aproximativ două sute de ani în urmă, Rush anticipa neuroștiința modernă. Acest tsunami neural al nebuniei nu se revarsă neapărat apocaliptic pe malurile cristaline ale logicii. Poți fi sănătos la cap, dar și „nesănătos" în același timp.

Mai derulăm repede încă un secol și jumătate și ne ducem peste Atlantic unde, la Colegiul Medical din Georgia, medicul american Hervey Cleckley ne oferă un inventar și mai detaliat al *nebuniei raționale (la folie raisonnante)*. În cartea sa *Masca sănătății mentale (The Mask of Sanity)*, publicată în 1941, Cleckley conturează următorul set de elemente ale identității psihopatului. Psihopatul, scrie el, este o persoană inteligentă, caracterizată prin lipsa emoțiilor, absența sentimentului de rușine; el este egocentrist, are un șarm superficial, manifestă lipsa culpabilității și a anxietății, e imun la pedepse, imprevizibil, iresponsabil, manipulator și cu un stil de viață interpersonal schimbător. Este aproximativ aceeași imagine pe care o au și clinicienii secolului douăzeci și unu asupra acestei tulburări, cu mențiunea că cei din urmă beneficiază de programe de cercetare de laborator și tehnici imagistice precum EEG și fMRI, care contribuie la înțelegerea mai aprofundată a cauzelor.

În portretul conturat de Cleckley s-au strecurat trăsături care pot fi atribuite și geniilor. Psihopatul este descris ca având „o ascuțime și o agerime a minții", „capabil să poarte discuții amuzante" sau „posedând un șarm extraordinar".

Într-un pasaj memorabil, Cleckley descrie mecanismele profund interioare ale acestor cameleoni sociali, viața de zi cu zi din spatele perdelei glaciale a insensibilității:

> Psihopatul nu este familiarizat cu factorii sau datele primare ce fac parte din așa-numitele valori personale și este incapabil să le înțeleagă. Nu este deloc interesat de tragedia, bucuria sau eforturile umanității, așa cum sunt ele prezentate în literatură sau artă. Este, de asemenea, indiferent la toate aceste aspecte în general. Frumusețea și urâțenia (la nivel extrem de superficial), bunătatea,

răutatea, iubirea, oroarea şi umorul nu au nicio însemnătate pentru el şi nu exercită nicio influenţă asupra lui.

Mai mult decât atât, îi lipseşte abilitatea de a percepe emoţiile celorlalţi. Se comportă ca un daltonist în faţa acestui aspect al naturii umane, în ciuda inteligenţei sale peste medie. Nu i se poate explica acest lucru, deoarece nu există nimic în raza lui de conştientizare cu care să facă analogii, pentru a putea înţelege. Poate repeta cuvintele şi poate spune că înţelege, dar în niciun caz nu va realiza că de fapt nu înţelege.

După cum s-a mai spus, psihopatul înţelege cuvintele, dar nu şi muzica emoţiilor.

Am remarcat această distincţie explicită a lui Cleckley într-una din primele mele întâlniri cu un psihopat. Joe avea douăzeci şi opt de ani, arăta mai bine decât Brad Pitt şi avea un coeficient de inteligenţă de 160. De ce a simţit nevoia să bată o fată până la inconştienţă într-o parcare, să o ducă la marginea oraşului şi să o violeze de mai multe ori sub ameninţarea cuţitului, pentru ca apoi să îi taie gâtul şi să o arunce cu faţa în jos într-o benă dintr-o zonă industrială abandonată, este dincolo de orice înţelegere. Părţi din corpul ei au fost găsite ulterior şi în torpedoul maşinii lui.

Într-o atmosferă glacială, lipsită de aer şi mirosind vag a antiseptic, i-am luat un interviu. Am stat faţă în faţă cu Joe, la cinci ani şi multe sute de mile depărtare de locul crimei sale. Mă interesa maniera în care luase deciziile şi modul incidental în care acţionase busola morala a creierului său. Aveam şi o armă secretă, un truc psihologic. L-am pus în faţa următoarei dileme:

Un chirurg excepţional are cinci pacienţi; fiecare dintre aceştia are nevoie de un organ fără de care va muri. Din păcate, nu există aceste organe disponibile pentru nici una dintre operaţiile de transplant. Un nomad tânăr şi sănătos trece pe acolo, pentru un control de rutină. În timpul controlului, doctorul observă că organele acestuia sunt compatibile cu toţi ceilalţi pacienţi muribunzi. Să presupunem că ulterior tânărul ar dispărea şi nimeni nu l-ar suspecta pe doctor. Ar fi el îndreptăţit să-l omoare pe tânăr ca să-şi salveze ceilalţi cinci pacienţi?

Această dilemă morală a fost pusă în discuţie pentru prima dată de Judith Jarvis Thomson, autoarea experimentului cu grăsunul şi vagonul, discutat în Capitolul 1. Deşi pur speculativă, problema a fost uşor rezolvată de majoritatea oamenilor. Din punct de vedere moral,

ar fi fost un gest reprobabil din partea doctorului să îl omoare pe tânăr. Niciun medic nu are dreptul de a omorî un pacient, indiferent cât de umane sau excepţionale ar fi fost argumentele. Ar fi fost, pur şi simplu, crimă. Dar ce a avut Joe de spus despre toate astea?

„Da, văd unde este problema", a comentat el, după ce i-am prezentat speţa. „Dacă gândeşti în cifre, pur matematic, nu e chiar atât de greu, nu-i aşa? Îl omori pe tip şi salvezi alţi cinci. Este pragmatism pur... Şmecheria e să nu te gândeşti prea mult... Dacă aş fi fost eu doctorul, n-aş fi stat prea mult pe gânduri. Ai cinci la preţ de unu', nu-i aşa? Cinci veşti bune – adică, gândeşte-te la familiile ălora – contra uneia rele. E o afacere chiar bună, nu?"

„Ei percep emoţiile ca pe nişte numere", mi-a zis odată un psihiatru criminalist cu vechime, în timp ce vorbeam despre psihopaţi.

Joe aplica principiul la propriu.

Criza de identitate

Puterea de convingere a psihopaţilor este incomparabilă, iar abilităţile lor psihologice de descifrare sunt legendare. Joe, criminalul, violatorul, cu privirea lui de un albastru deschis şi un IQ de geniu, nu făcea deloc excepţie de la regulă. De fapt, în mod aproape ironic, atunci când iei interviu unui psihopat, îţi vine greu să crezi că poate fi ceva în neregulă cu el, asta în cazul în care nu eşti în cunoştinţă de cauză. Acesta este unul dintre principalele motivele pentru care stabilirea unei clasificări exacte a acestei tulburări, şi cu care toată lumea să fie de acord, s-a dovedit a fi extrem de complicată de-a lungul timpului.

Au trecut treizeci de ani de când psihopatia a devenit un capitol oficial în mediul clinic. În 1980, Robert Hare (pe care l-am cunoscut în Capitolul 1) a dezvăluit Lista de verificare a Psihopatiei, testul inaugural (încă considerat ca fiind cel mai bun) pentru detectarea tulburării. Lista a suferit în 1991 o modificare şi a fost redenumită Lista de verificare a Psihopatiei – Revizuită[1]. Aceasta conţine un chestionar cu douăzeci de itemi, având un scor maxim de 40 (pentru fiecare întrebare, răspunsurile posibile sunt: 0 – nu se aplică; 1 – se aplică într-o oarecare măsură; 2 – se

[1] Psychopathy Checklist Revised, PCL-R. (n.red.)

aplică în totalitate), și a fost dezvoltată de Hare, în baza observațiilor clinice, ale sale și ale lui Hervey Cleckley, din Georgia.

Majoritatea dintre noi ar obține în jur de 2. Pentru psihopați, nivelul de debut este 27[1].

Deși nu este surprinzător, cei 20 de itemi ai PCL-R, ca de altfel și cei 240 ai inventarului NEO, au fost deseori supuși jocului statistic al analizei factoriale. Rezultatele jocului au variat de-a lungul anilor, dar studiile recente ale unui număr de psihologi clinicieni sugerează că, pe lângă cele cinci dimensiuni majore ale personalității, mai există alte patru dimensiuni majore care se manifestă în nebuloasa psihopatiei spectrale (vezi Tabelul 2.4).

Elemente interpersonale	***Elemente afective***	***Elemente ale stilului de viață***	***Elemente antisociale***
Aparență/ șarm superficial	Lipsa remușcărilor sau a culpabilității	Nevoia de stimulare / predispoziție spre plictiseală	Control comportamental scăzut
Respect de sine exagerat	Afect scăzut	Stil de viață parazit	Probleme comportamentale incipiente
Mitomanie	Cruzime/ lipsa empatiei	Lipsa obiectivelor realiste pe termen lung	Delincvență juvenilă
Înșelător/ care manipulează	Neacceptarea responsabilității pentru acțiunile proprii	Impulsivitate	Revocarea eliberării condiționate
		Irresponsabilitate	Versatilitate criminală

Tabelul 2.4. Modelul celor patru factori al PCL-R (după Hare, 2003)

Cu alte cuvinte, psihopatia este o tulburare compozită, alcătuită din componente multiple inter-relaționate, care variază discret și

[1] PCL-R este accesibilă în instituțiile clinice, sub îndrumarea personalului calificat. Rezultatele se calculează pe baza unor analize extinse ale dosarelor și a unui interviu semi-structurat. Nu *încercați* să îl supuneți acestui test pe directorul băncii dumneavoastră!

independent de-a lungul spectrelor interpersonal, emoţional, stil de viaţă şi antisocial; un amestec periculos de deşeuri ale personalităţii.

Dar care dintre aceste spectre este cel mai relevant? Cel care punctează mai bine la elementele antisociale din listă şi mai puţin la cele din dimensiunea interpersonală este mai psihopat sau mai puţin psihopat decât cel care a obţinut un scor exact pe dos?

Astfel de întrebări apar destul de frecvent în bătălia pentru *psyche*-ul psihopatului, în zonele de conflict empiric şi de diagnostic ale definiţiei clinice. De exemplu, să luăm tulburarea de personalitate antisocială[1] din lista *DSM*, o zonă de importanţă strategică specială în controversa epidemiologică. Poziţia oficială a Asociaţiei Americane de Psihiatrie este că ASPD şi psihopatia sunt, de fapt, sinonime. ASPD este definită drept „un tipar persuasiv al indiferenţei faţă de drepturile altora şi al încălcării acestora, care se manifestă din copilărie sau adolescenţa incipientă şi continuă la maturitate".

Individul trebuie să aibă vârsta de optsprezece ani sau mai mult, să prezinte dovezi concrete ale tulburării de comportament[2] înainte de cincisprezece ani şi să îndeplinească cel puţin unul dintre următoarele criterii:

1. incapacitatea de a se conforma normelor sociale şi de a adopta un comportament care să respecte legea, indicate prin acţiunile sale repetate pasibile de închisoare.
2. înşelăciune, indicată de minciuni repetate, utilizarea de nume false sau înşelarea altora în folosul propriu sau pentru plăcerea personală.

---

[1] Antisocial Personality Disorder, ASPD

[2] Potrivit *DSM*, tulburările de comportament (CD - Conduct disorder) sunt caracterizate de „un model repetitiv şi persistent de comportament, în care drepturile fundamentale ale celorlalţi sau normele şi regulile sociale fundamentale au fost încălcate..., manifestat prin trei sau mai multe dintre următoarele criterii, în ultimele douăsprezece luni, şi cel puţin unul dintre criterii, în ultimele şase luni: agresiune faţă de oameni şi animale... distrugerea proprietăţii... înşelăciune sau furt... încălcarea flagrantă a regulilor". Mai mult decât atât, CD ar avea ca rezultat „incapacitatea clinică severă de a funcţiona din punct de vedere social, academic sau ocupaţional". Sunt specificate două forme de tulburări de comportament: cu debut în copilărie (în care cel puţin un criteriu al tulburării trebuie să se remarce înaintea vârstei de zece ani); şi cu debut în adolescenţă (în care niciun criteriu nu trebuie să apară înaintea vârstei de zece ani).

3. impulsivitate sau incapacitatea de a face planuri.
4. iritabilitate şi agresivitate, indicate de implicarea în lupte de stradă sau atacuri repetate.
5. indiferenţă faţă de securitatea lui sau a altora.
6. iresponsabilitate permanentă, indicată de eşecul repetat în a desfăşura o activitate lucrativă sau de a-şi onora obligaţiile financiare.
7. lipsa remuşcărilor, indicată de indiferenţa sau lipsa înţelegerii faptului că a vătămat sau a furat de la alte persoane.

Dar oare este acelaşi lucru cu psihopatia? Mulţi teoreticieni spun că nu. Deşi au multe elemente comune, diferenţele fundamentale dintre cele două constau în capriciile insidioase ale accentelor: în dezechilibrul evident dintre amestecul de itemi *comportamentali*, de tip „deviant social", specific ASPD, şi deficienţa *afectivă*, licărul emoţional obscur care evocă psihopatia.

Implicaţiile statistice, dar nu numai, au întotdeauna consecinţe. În închisori, ASPD este echivalentul psihiatric al unei simple răceli, circa 80–85% dintre încarceraţi întrunind caracteristicile acestei tulburări, susţine Robert Hare. În schimb, doar 20% se înscriu în categoria psihopaţilor. Mai mult decât atât, această minoritate de 20% este răspunzătoare pentru circa 50% dintre cele mai grave crime săvârşite. Omorurile sau violurile în serie au fost comise de psihopaţi.

Şi aşa stau lucrurile în continuare.

Studiile comparative ale coeficientului de recidivă al prizonierilor psihopaţi şi al celor non-psihopaţi au relevat că cei din prima categorie au şanse de cel puţin trei ori mai mari decât ceilalţi să recidiveze într-o perioadă de numai un an. Dacă mai introducem şi factorul violenţă în ecuaţie, atunci situaţia devine şi mai serioasă. Este de cel puţin cinci ori mai probabil ca un psihopat să bată, să violeze, să ucidă sau să mutileze pe cineva ca să ajungă din nou în spatele gratiilor. Ar fi mai corect să afirmăm că relaţia dintre ASPD şi psihopatie este asimetrică. La fiecare patru oameni diagnosticaţi cu ASPD, există posibilitatea ca printre ei să se afle şi un psihopat. Însă toţi indivizii cu psihopatie vor prezenta, prin definiţie, şi ASPD.

Diferența criminală

Pentru a evidenția mai clar diferența dintre cele două sindromuri, să luăm în considerare următoarele două cazuri:

Cazul 1

Jimmy, în vârstă de treizeci și patru de ani, a fost condamnat la închisoare pe viață pentru omor. Întotdeauna i-a filat o lampă și, în cele din urmă, într-o altercație din barul local, a reușit să omoare un om. Jimmy este foarte popular în pușcărie, stă în banca lui și își vede de treabă. Primele impresii despre el sunt că ar fi un tip imatur, fără prea multe griji, care se înțelege bine atât cu gardienii, cât și cu ceilalți pușcăriași.

Cazierul lui Jimmy, care include numeroase alte infracțiuni, începe de la vârsta de șaptesprezece ani, când a fost arestat pentru furt, deși, potrivit părinților lui, lucrurile începuseră să se înrăutățească de mai devreme. Cu vreo doi ani înainte, pe când avea cincisprezece ani, Jimmy începuse să aibă probleme și acasă, și la școală. Începuse să stea afară până noaptea târziu, se alăturase unei grupări locale cunoscute, mințea cu regularitate, se bătea, fura mașini și vandaliza proprietăți.

La șaisprezece ani, Jimmy a renunțat la școală și a început să lucreze la un magazin comercial renumit, la încărcat camioane. De asemenea, a început să bea vârtos și să fure din depozite, pentru a depăși perioadele de criză. Nu reușea să se descurce cu banii, așa că a început să vândă marijuana. După câțiva ani, cu numai trei luni înainte de a împlini vârsta de optsprezece ani, a fost eliberat condiționat și s-a mutat cu iubita lui.

După ce și-a pierdut pe rând toate locurile de muncă, Jimmy și-a găsit, în cele din urmă, o slujbă la un garaj. În ciuda certurilor frecvente cu iubita lui din cauza problemelor cu băutura, a drogurilor și a risipirii banilor, relația celor doi a mai rezistat o perioadă. A mai avut și vreo două relații ocazionale, dar Jimmy le-a pus capăt. Se simțea vinovat, a argumentat el, și îi era teamă să nu afle iubita lui și să-l părăsească.

Apoi, problema băuturii a început să scape de sub control. Într-o noapte, Jimmy s-a luat la bătaie în taverna locală. Personalul barului a intervenit rapid și Jimmy a fost dat pe ușă afară. În mod normal, ar

fi plecat în liniște, dar dintr-un motiv oarecare, de data asta nu a vrut să renunțe. Așa că a luat un tac de biliard și i-a dat cu el în cap bărbatului din fața lui cu o forță atât de mare, încât bățul s-a sfărâmat. Din nefericire, lovitura i-a cauzat bărbatului o hemoragie cranianã masivă.

La sosirea poliției, Jimmy a mărturisit pe loc fapta, iar la proces s-a declarat vinovat.

- *Cazul 2*

Ian are treizeci și opt de ani și ispășește o sentință pe viață pentru omor. Într-o noapte, a oprit la un motel ca să ia cina și și-a încheiat seara împușcând-o în cap pe recepționeră, în încercarea de a-i fura banii din sertar. În închisoare este cunoscut ca fiind implicat atât în consumul, cât și în comercializarea drogurilor, dar și în alte activități de recuperare de bunuri. Este încântător și jovial, cel puțin la începutul conversației. Dar, de obicei, discuțiile iau o turnură violentă sau sexuală, fapt bine cunoscut personalului feminin al închisorii. De când a intrat în pușcărie a avut diferite sarcini de îndeplinit, dar lipsa lui de seriozitate, combinată cu agresivitatea explozivă (când nu-i ieșeau lucrurile cum voia el), au avut ca rezultat un istoric profesional dezastruos. Colegii lui de închisoare au păreri împărțite despre el și cei mai mulți admit că simt un amestec de frică și respect pentru Ian, o reputație care lui îi convine.

Cazierul judiciar al lui Ian începe de la vârsta de nouă ani, când a furat niște piese de calculator de la centrul local de tineret. În scurt timp, pe când avea unsprezece ani, a trecut la tentativă de omor asupra unui coleg de clasă. Ian l-a atacat pe acesta în toaletă, cerându-i banii pentru prânz, iar când copilul a refuzat să îi dea, Ian i-a pus o pungă de plastic pe cap și a încercat să îl sufoce într-una din cabinele de toaletă. Când unul dintre profesori a intervenit, Ian a spus că a vrut „să se asigure că umflatul ăla nu o să mai aibă niciodată nevoie de bani de mâncare". Amintindu-și de incident, dă din cap și zâmbește.

După ce a părăsit școala, Ian a intrat și a ieșit din mai multe centre de reeducare. Aptitudinile sale criminale erau foarte variate: înșelăciune, furt, spargere, jaf, vătămare corporală gravă, incendiere, proxenetism. Incapabil să reziste la un loc de muncă mai mult de două săptămâni,

trăia fie pe seama prietenilor, fie de pe urma acţiunilor sale. Se bucura de un trai nomad, trecând de pe o canapea pe alta sau dintr-un hotel într-altul, preferând să se mute de ici, colo, în loc să se aşeze undeva. Inspirând încredere, şarm şi siguranţă de sine, găsea întotdeauna pe cineva să îi ofere un adăpost deasupra capului, de obicei „vreo fustă" agăţată într-un bar. Inevitabil, relaţia se sfârşea în lacrimi.

Ian nu a fost căsătorit niciodată, dar a avut o serie impresionantă de iubite. Cea mai lungă relaţie a sa a durat şase luni şi, ca toate celelalte, a fost presărată cu episoade violente. De fiecare dată, Ian era cel care se muta în casa partenerei, şi nu invers. Invariabil, el „le fermeca" pe femei. Aventurile ocazionale erau foarte frecvente. De fapt, Ian nici nu îşi aminteşte exact dacă au fost momente când nu avea „cel puţin două gagici în acelaşi timp", deşi pretinde că nu a fost niciodată infidel. „Aproape de fiecare dată mă întorceam noaptea la ea", a declarat. „Ce ar fi vrut mai mult de-atât?"

La proces, dovezile împotriva lui Ian au fost covârşitoare. Cu toate acestea, el a pledat nevinovat, şi până în ziua de azi îşi susţine nevinovăţia. La citirea verdictului în sala de judecată, el a zâmbit în direcţia familiei victimei si i-a arătat judecătorului degetul mijlociu în timp ce era escortat de poliţie.

De când a fost încarcerat, Ian a înaintat două apeluri şi este extrem de încrezător că îi va fi reevaluat cazul şi verdictul va fi schimbat, în ciuda protestelor avocatului său că acest lucru nu se va întâmpla.

„Şampania e pusă la rece", spune el.

Aşadar, eşti medic clinician, iar Ian şi Jimmy sunt colegi de celulă. Amândoi stau pe coridor în aşteptarea consultaţiei. Crezi că ai putea să identifici care este psihopatul dintre cei doi? La prima vedere ar putea părea dificil, dar hai să verificăm din nou criteriile pentru ASPD. Nici unul dintre ei nu a reuşit să se conformeze normelor sociale şi amândoi au probleme de control al impulsivităţii, al agresivităţii şi al iresponsabilităţii. Diagnosticul este evident, aş putea spune.

Dar dacă analizăm aspectele psihopatice ale poveştilor celor doi? Nevoia de stimulare şi de stil de viaţă parazit? Mai mult dinspre partea lui Ian, decât din partea lui Jimmy. Cu toate acestea, când vine vorba despre emoţii sau, mai exact, despre lipsa lor, „masca sănătăţii mentale" a lui Ian începe să cadă. Şarmant, grandios, persuasiv, lipsit de empatie şi de sentimentul culpabilităţii, Ian se pricepe *atât* de bine

la psihopatie, de parcă ar practica-o. Ca şi când ar fi ieşit recent de pe băncile unei şcoli secrete de psihopaţi.

Şi a absolvit cu diplomă de onoare.

În concluzie, ASPD este psihopatia cu emoţii, în timp ce psihopatia este un desăvârşit vid emoţional.

Omisiune criminală

Faptul că psihopatia a fost trecută cu vederea de către custozii *DSM* constituie un act de omisiune cel puţin curios. Motivul invocat pentru această excludere evidentă a fost caracterul ei empiric incurabil şi faptul că este considerată sinonimă cu ASPD. Sentimentul culpabilităţii, remuşcarea şi empatia nu sunt cele mai cuantificabile elemente cu care să poţi porni la lucru, aşa că mai bine ne limităm la comportamentul observabil, ca nu cumva spectrul subiectivităţii să-şi facă simţită prezenţa.

Dar această abordare pune probleme pe mai multe niveluri. Pentru început, studiile au relevat că rata concordanţei între clinicieni este destul de ridicată când vine vorba de PCL-R. Scala, ca să folosim terminologia adecvată, are o bună „fiabilitate între evaluatori". Ba mai mult, după cum îmi spunea odată un psihiatru, „Poţi mirosi un psihopat la doar câteva secunde după ce a intrat într-o încăpere."

Acesta nu este însă singurul măr al discordiei. Enigma identităţii psihopaţilor, mai exact a ceea ce ascunde masca raţiunii, a suferit o nouă turnură fenomenologică în urma observaţiilor aprofundate din curtea proprie. Nu toţi psihopaţii se află după gratii. Majoritatea, se pare, sunt la locurile lor de muncă. Iar unii dintre ei se descurcă foarte bine. Aceşti aşa-zişi psihopaţi „de succes", precum cei din studiile lui Scott Lilienfeld, constituie o problemă pentru ASPD şi, incidental, pentru susţinătorii PCL-R. În cadrul unui studiu recent, condus de Stephanie Mullins-Sweatt de la Universitatea de Stat din Oklahoma, unui grup de avocaţi şi psihologi clinicieni i-a fost prezentată o descriere prototip a psihopatului. După citirea profilului, celor două grupuri li s-a trasat o sarcină. Mullins-Sweatt voia să ştie dacă puteau menţiona vreo persoană din cercul lor de cunoştinţe, din trecut sau din prezent, care, în opinia lor personală, să se potrivească

foarte bine acelei descrieri și care avea succes în carieră. În cazul în care cunoșteau astfel de persoane, puteau evalua personalitatea lor în funcție de modelul Big Five?

Rezultatele obținute au fost foarte relevante. Așa cum era de așteptat, psihopații de succes s-au remarcat prin ticăloșie și infamie, fiind prezenți în special în rândurile oamenilor de afaceri, ale celor din sfera academică și ale forțelor de aplicare a legii[1]. Ca și omologii lor cu mai puțin succes, aceștia erau descriși în termeni generali drept „mincinoși, exploatatori, fără prea multe scrupule, își minimalizau vina proprie, aroganți și superficiali".

Nimic nou în acest sens.

Când a venit vorba despre evaluarea după modelul Big Five, asemănările au continuat. Așa cum releva studiul lui Donald Lynam, în care experții și-au exprimat evaluările, psihopații de succes, ca și prototipul alterego-ului lor, au fost descriși (ipotetic) ca având un coeficient ridicat la asertivitate, căutarea de senzații și activitate... și scăzut la agreabilitate – altruism, cooperare și modestie. Mai mult decât atât, cu excepția autodisciplinei (unde psihopații fără succes au eșuat lamentabil, iar cei de succes au excelat), profilele conștiinciozității par să conveargă de asemenea, ambele grupuri punctând foarte bine la competență, ordine și dorința de afirmare.

Toate acestea conduc la întrebarea legitimă: în ce constă totuși diferența crucială? Esența diferenței între psihopații de succes și cei fără, dintre președinți și pedofili, rezidă numai în această autodisciplină? Toate celelalte par să fie egale, deci această ipoteză ar putea fi adevărată. Capacitatea de a întârzia satisfacția imediată, de a amâna dorința de a lovi și a fugi (și, se înțelege de la sine, de a fugi și de a lovi), ar putea înclina balanța dinspre activitatea criminală, către un stil de viață mai structurat, mai puțin impulsiv și mai puțin antisocial.

Însă problema activității criminale naște, la rândul ei, alte întrebări. Atât în PCL-R, cât și în criteriile descriptive pentru ASPD menționate în *DSM*, „versatilitatea criminală" și „acțiunile repetate

[1] „Detectiv de poliție de mare clasă"; „decanul unei universități importante"; „afacere de succes în domeniul comerțului cu amănuntul"; „a strâns o mare sumă de bani și a fost primar timp de 3 ani"; „poziție de conducere într-o organizație guvernamentală"; „profesor care a obținut numeroase granturi federale" – aceștia sunt doar câțiva dintre indicatorii de succes care s-au evidențiat în cadrul studiului.

pasibile de închisoare" constituie factori determinanți de diagnosticare a psihopatiei. Cu alte cuvinte, simptomele. Și totuși, așa cum relevă studiul Mullins-Sweatt, nici unul dintre acești itemi nu se aplică ramurii de succes a speciei. Este perfect plauzibilă ipoteza că poți fi psihopat, nu și criminal.

Așadar, acești psihopați de succes ratează ei experiența supremă? Sunt ei la doar un neuron și o sinapsă distanță de omonimii lor, mult mai cunoscuți și mai infami? E foarte dificil de spus, dar în urmă cu cincisprezece ani, în încercarea de a afla acest răspuns, cineva a acceptat provocarea și, astfel, s-a pricopsit cu mine și un munte de tacos, la cină, undeva în Atlanta.

Cărarea ascunsă spre psihopatie

În 1996, Scott Lilienfeld și colaboratorul său, Brian Andrews, se confruntau cu exact aceeași întrebare. În calitate de cercetător cu experiență în domeniu și câțiva psihopați diagnosticați deja, Lilienfeld a ajuns la o concluzie decisivă și uluitoare în același timp. În ceea ce privește constituirea inițială a tulburării, conceptul tradițional al definiției psihopatului – potrivit părintelui fondator, Hervey Cleckley – anume PCL-R, dar și celelalte instrumente clinice, se comportă cel puțin curios. De-a lungul anilor, Lilienfeld a constatat că spectrul diagnozei s-a extins. Inițial, accentul se punea pe trăsăturile de personalitate definitorii ale acestei tulburări, pentru ca în prezent să cadă pe actele antisociale. Astfel, arena psihopatiei s-a împotmolit în pâcla criminalisticii.

Ca argument, Lilienfeld și Andrews au menționat criteriul curajului, al lipsei fricii. În manifestul lui inițial din 1941, Cleckley afirma că nivelul scăzut al anxietății constituie unul dintre cele mai reprezentative atuuri ale unui psihopat: caracteristica de bază a sindromului. Dar unde anume era *ea* menționată în conținutul PCL-R? În spatele acestei omisiuni, Lilienfeld a descoperit o coordonată teoretică eronată a modului în care diverse sectoare ale domeniilor clinice și de cercetare considerau psihopatia: o școală veche divizată între două tradiții analitice, între mijloace calitative psihologice și scopuri comportamentale cantitative.

Aşadar, se nasc două tabere: într-una din ele îi regăsim pe susţinătorii lui Cleckley, iar subiectul lor de interes se află în interiorul personalităţii, iar de cealaltă parte a baricadei, îi întâlnim pe adepţii behaviorismului (comportamentismului), loiali *DSM* şi evangheliei ASPD, care tind să se concentreze asupra aspectului criminal al problemei. Este inutil să menţionăm faptul că această schismă nu a condus nici la vreo cercetare empirică mai coerentă, nici la vreun consens în diagnosticare. Astfel, au concluzionat Lilienfeld şi Andrews, un individ care prezintă toate coordonatele unei personalităţi psihopatice, dar care nu manifesta comportament antisocial recurent – cum sunt tipurile „sub-clinice" din studiul Mullins-Sweatt, de exemplu – ar fi fost declarat psihopat de către susţinătorii abordării bazate pe personalitate, dar ar fi cu eleganţă respins de behaviorişti, în baza concepţiei lor că acţiunile trebuie să vorbească de la sine, nu cuvintele.

Teoria funcţionează în ambele sensuri. Aşa cum am văzut în cazurile lui Ian şi Jimmy, nu toţi cei care se implică în activităţi criminale regulate sunt psihopaţi. Ci doar o mică parte. Ceva trebuia făcut pentru a îngloba ipotezele divergente şi pentru a pune de acord diversele perspective.

Lilienfeld şi Andrews au găsit soluţia.

Este vorba despre Inventarul Profilului de Personalitate (The Psihopathic Personality Inventory/ PPI), ce constă în 187 de întrebări. Nu e chiar cel mai concis chestionar, dar nici subiectul în discuţie nu este. Opt dimensiuni ale personalităţii converg în acest colos psihometric, transformându-l într-unul dintre cele mai comprehensive teste de psihopatie concepute vreodată. În mod cu totul interesant, cu ajutorul mai vechii noastre cunoştinţe, analiza factorială, descoperim un şablon cunoscut. Cele opt stări satelit, independente ale personalităţii psihopatice – Egocentrismul machiavelic (Machiavellian Egocentricity, ME), Nonconformismul impulsiv (Impulsive Nonconformity, IN), Externalizarea culpabilităţii (Blame Externalisation, BE), Lipsa obiectivelor (Carefree Nonplanfulness, CN), Lipsa fricii (Fearlessness, F), Potenţa socială (Social Potency, SOP), Imunitatea la stres (Stress Immunity, STI), Cruzimea (Cold-heartedness, C) – se despart şi se regrupează de-a lungul a trei axe principale...

1. Impulsivitate egocentrică (ME + IN + BE + CN)
2. Dominanţă curajoasă (SOP + F + STI)
3. Cruzime (C)

...pentru ca, în urma operaţiilor matematice, să scoată la lumină structura ADN a psihopatiei pure. Acesta a fost genomul stabilit iniţial de Cleckley, neafectat şi nealterat de timp.

Pe măsură ce tequila curge şi noi ne îndopăm cu tacos, Lilienfeld îmi explică ce înseamnă să fii considerat psihopat, în baza nucleului de bază al personalităţii.

Revenind la logica empirică care a stat la baza realizării PPI, spune: „La acea vreme, instrumentele de măsurare a sindromului fuseseră concepute pentru populaţia delincventă sau criminală. Acum ştim că persoanele cu trăsături psihopate pot funcţiona perfect şi în «exterior», unii dintre ei chiar excelând în acest sens. Lipsa scrupulelor, tenacitatea, şarmul, forţa mentală, persuasiunea şi calmul în condiţii de presiune sunt calităţile care îi separă pe bărbaţi, de puştani, la masa negocierilor. Aşa că trebuie să găsim o linie de legătură între psihopaţii din închisori şi omologii lor elitişti, perfect funcţionali. Autostrada din interiorul psihopatiei a fost descoperită, dar ce ştim despre cărarea cea ascunsă...?"

„Am stabilit că psihopatia se situează pe un spectru şi că unii dintre noi avem preponderent unele trăsături, şi mai puţin din altele. Noi doi am putea avea acelaşi scor general la PPI. Cu toate astea, profilurile noastre, prin prisma celor opt dimensiuni constitutive, ar putea fi complet diferite. Tu ai putea avea un coeficient mai ridicat la Lipsa obiectivelor, dar mult mai mic la Cruzime, în timp ce la mine ar putea fi exact invers."

Viziunea lui Lilienfeld, conform căreia psihopatia ar fi situată pe un spectru, are logică. Dacă psihopatia este conceptualizată ca o extensie a personalităţii normale, atunci este logic ca, în sine, ea să fie scalară, orice context conferindu-i avantaje considerabile. O astfel de premisă nu este fără precedent în analele disfuncţiilor mentale (asta în cazul în care psihopatia *este* disfuncţională, având în vedere beneficiile ei în anumite condiţii). Spectrul autistic, de exemplu, se referă la o serie de anormalităţi în interacţiunea socială şi comunicare, ce variază de la afecţiuni grave, la un „pol" – cei care nu vorbesc, au dizabilităţi mentale şi sunt

blocaţi în comportamente stereotipe, precum legănatul corpului sau mişcarea permanentă a capului – la cei cu mici interferenţe, situaţi la celălalt „pol" – indivizi funcţionali, cu strategii interpersonale active, dar distincte, cu interese minore şi o preocupare exagerată pentru reguli şi ritualuri „foarte similare".

Mai puţin familiar, dar la fel de pertinent, este spectrul schizofreniei. Cercetările privind construcţia tulburării de personalitate schizotipală sugerează că experienţele psihotice de diverse tipuri (în general cele inofensive şi nesupărătoare) sunt relativ comune printre oamenii normali. În loc să fie văzută ca o afecţiune unitară – pe care o ai sau nu – schizofrenia ar trebui abordată drept o tulburare dimensională, cu deconectări arbitrare între normalitate, bizarerie şi boală. În acest cadru, simptomele tulburării de personalitate schizotipală (convingeri neobişnuite, tipare bizare de conversaţie, stil interpersonal excentric) sunt interpretate ca fiind pantele domoale ale masivului central al schizofreniei. La fel ca în cazul psihopatiei, la înălţimi joase şi medii „tulburarea" este perfect controlabilă, chiar benefică în anumite circumstanţe (conexiunea dintre tulburarea schizotipală şi creativitate este bine conturată); dar atât dincoace, cât şi dincolo de linia orizontului, ea devine periculoasă şi riscantă.

O asemenea abordare a enigmei tulburărilor mentale face intuitiv apel la raţiune. Ipoteza nu tocmai plăcută, conform căreia toţi suntem un pic duşi cu pluta, nu este chiar de ignorat. Cu toate acestea, când vine vorba despre psihopatie şi dimensiunea spectrului psihopatic, Scott Lilienfeld nu a avut dreptate întru totul. Există destui specialişti care nu sunt de acord cu soluţia scalară şi au propriile lor argumente pentru susţinerea cauzei. Dintre aceştia, se remarcă Joseph Newman.

Ceea ce nu ştii, nu-ţi poate dăuna

Joe Newman este profesor de psihologie la Universitatea din Wisconsin, Madison, iar o oră petrecută în biroul lui este echivalentă cu un rafting în apele repezi şi înspumate ale ştiinţei cognitive. De aproape treizeci de ani, Newman cutreieră cele mai dure închisori din zona central-vestică a Statelor Unite. Nu în calitate de puşcăriaş, ci în cea de cercetător

de talie mondială, care a lucrat cu psihopaţi care se situează cu mult deasupra celui mai înalt plafon al a disfuncţiei. Deşi s-a obişnuit demult cu condiţiile dure şi neiertătoare, *sunt* momente când lucrurile devin foarte încurcate, admite el.

Îşi aminteşte de un incident petrecut în urmă cu câţiva ani, cu un individ care obţinuse un punctaj de 40 la PCL-R. Dacă vă amintiţi, acesta este scorul maxim care se poate obţine şi se întâlneşte destul de rar. Tipul ăsta era un psihopat „de esenţă pură".

„Există un moment în timpul oricărui interviului când simţim nevoia să forţăm un pic nota", a mărturisit Newman. „Înţelegi tu, să-i provocăm. Să le măsurăm reacţiile. Dar când am procedat aşa cu tipul de care-ţi povesteam, şi care până atunci fusese destul de simpatic, fermecător, amuzant, cu o personalitate puternică, omul a devenit brusc rece, cu o privire goală, ceva greu de descris, dar pe care o recunoşti când o vezi, şi care părea să spună «Gata!» Şi ştii ce? Aşa am făcut. Ne-a speriat rău de tot."

După spusele lui, câteodată Newman are el însuşi acea privire. Era cât pe ce să spună că trebuie să fii unul de-al lor, ca să-i recunoşti. Crescând pe una dintre cele mai rău famate străzi din New York, a fost adesea ameninţat cu pistoale, cuţite şi multe altele. Fără urmă de ironie, adaugă el, este recunoscător pentru toate acestea. Au fost un preambul al celor ce aveau să urmeze. În cercurile academice, Newman este mult mai cumpătat când vine vorba despre selecţia criteriilor care definesc un psihopat. „Principala mea temere este că această etichetă [de psihopat] se aplică cu prea multă generozitate şi fără suficientă înţelegere a elementelor «definitorii»", toarce el într-un ton moale, aproape apologetic. „În consecinţă, uşile sunt deschise aproape tuturor şi termenul este adesea aplicat criminalilor de rând sau prădătorilor sexuali, al căror comportament relevă, în primul rând, factori sociali sau probleme emoţionale, şi care reacţionează mult mai bine la tratament decât psihopatia."

Este, în schimb, mult mai deschis ideii conform căreia psihopaţii pot coexista şi în afara criminalităţii, adesea descurcându-se foarte bine în profesii (chirurgie, avocatură, afaceri şi altele) care i-ar putea surprinde chiar şi pe specialiştii care se îndeletnicesc cu decelarea structurilor personalităţii psihopatice. „Combinaţia dintre aversiunea faţă de riscurile minore şi lipsa culpabilităţii sau a remuşcărilor, cei doi

piloni principali ai psihopatiei pot duce, în funcţie de circumstanţe, la o carieră de succes fie în activităţi criminale, fie în afaceri. Uneori, în amândouă", a conchis el.

Newman se poziţionează împotriva curentului când vine vorba despre evidenţierea cauzei sau etiologiei tulburării. Convingerile teoretice convenţionale susţin faptul că psihopaţii sunt incapabili să simtă frica, empatia sau alte emoţii, ceea ce le anesteziază percepţia socială şi îi face incapabili să perceapă aceste sentimente la persoanele cu care intră în contact. Această abordare susţinută, printre alţii, şi de James Blair, doctor în psihologie la Institutul Naţional pentru Sănătatea Mentală din Bethesda, SUA, identifică disfuncţiile neurale (în special în relaţia cu amigdala, directorul operativ al creierului), plus o serie de alte structuri cu care se află în relaţii strânse (hipocampul, sulcusul temporal superior, cortexul fusiform, cingulatul anterior şi cortexul orbitofrontal) ca fiind principalele cauze ale sindromului şi fundamentul biologic din spatele diadei psihopatice; toate acestea au ca rezultat comportamentul specific asociat handicapului emoţional profund şi acţiunilor antisociale repetate.

Dar Newman are altă ipoteză. Departe de a crede că psihopaţii sunt incapabili să simtă frica – că sunt aşa cum îi descrie literatura de specialitate, un vid lipsit emoţii – el propune ideea conform căreia, de fapt, aceştia nu o remarcă. Imaginează-ţi că eşti arahnofob şi simplul fapt de a te gândi la orice creatură cu opt picioare te înfiorează. În realitate, o tarantulă ar putea atârna la câţiva centimetri deasupra capului tău, dar dacă nu ştii că este acolo, nu îţi este frică, nu-i aşa? În creierul tău, pur şi simplu nu există.

În cadrul unui experiment destul de ingenios, Newman a demonstrat că aşa ar putea sta lucrurile şi cu psihopaţii. Nu doar cu păianjenii, ci şi cu majoritatea lucrurilor. Ei nu simt primejdia şi nici nu observă astfel de emoţii la ceilalţi, deoarece sunt concentraţi asupra unei activităţi care le garantează recompensă imediată şi mintea lor blochează tot ce consideră „irelevant". Reuşesc să-şi îngusteze „câmpul vizual".

Newman şi colegii săi au prezentat unui grup de psihopaţi şi nonpsihopaţi o serie de imagini etichetate greşit, cum se vede mai jos:

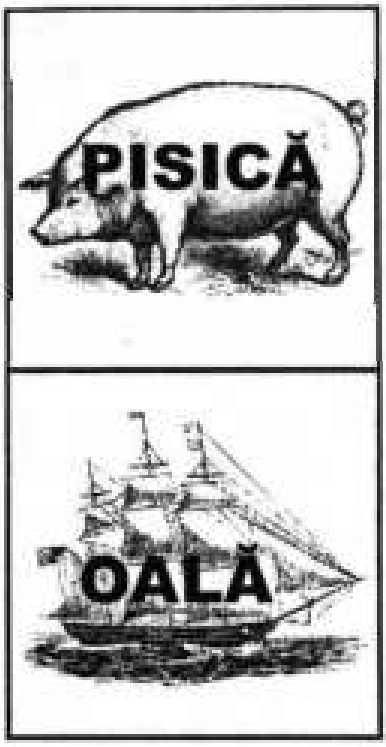

Figura 2.3. Exercițiul Stroop cu cartonașe și cuvinte (adaptat după Rosinski, Golinkoff & Kukish, 1975)

Sarcina lor era destul de simplă, fiind una dintre preferatele psihologilor cognitivi, în special a celor interesați de mecanismele care evidențiază atenția. Așadar, voluntarii trebuiau să spună ce este în imagine ignorând cuvântul incorect, contra cronometru, de-a lungul mai multor serii succesive de încercări.

Pentru cei mai mulți, acest exercițiu este destul de dificil. Instrucțiunile explicite de a numi imaginea centrală interferează cu impulsul de a citi cuvântul incorect, un tremur al schimbătorului de viteze care induce ezitare. Această ezitare sau „interferența Stroop", cum este ea cunoscută (după J. R. Stroop, cel care a inventat paradigma originală în 1935), este un instrument de măsură a concentrării atenției. Cu cât ești mai rapid, cu atât se îngustează centrul atenției; cu cât ești mai încet, cu atât se lărgește aria.

Dacă teoria lui Newman funcționa și se dovedea că psihopații suferă de acest deficit sau abilitate de procesare informațională despre care pomenea, atunci rezultatul ar fi trebuit să fie extrem de previzibil. Ar fi trebuit să fie mai rapizi în numirea imaginilor decât non-psihopații și să se axeze numai pe îndeplinirea sarcinii date.

Rezultatele studiului nu puteau fi mai bune. În timp, Newman a constatat că voluntarii non-psihopatici erau complet bulversați de discrepanțele dintre imagini și cuvintele pereche și le lua mult mai mult timp să numească imaginile. În comparație, psihopații reușeau să își ducă sarcina la bun sfârșit, destul de insensibili la incompatibilitățile dintre cele două.

Mai mult decât atât, și aici lucrurile încep să se încurce pentru Scott Lilienfield și spectrul său psihopatic, Newman a detectat o anomalie în datele obținute: o schimbare de ritm la atingerea pragului critic. Cam toată lumea evoluează la fel, se confruntă cu aceleași dificultăți și aceleași sarcini, pe pantele joase ale PCL-R. Dar pe măsură ce se atinge nivelul clinic al psihopatiei, unde scorul ajunge la 28-30, dinamica se schimbă dramatic. Populația indigenă de pe platourile înalte se descurcă mult mai ușor. Pare să ignore total indiciile periferice atât de evidente pentru toți ceilalți.

Și nu pentru că sunt imuni la ele, nici pe departe. Într-un studiu separat, Newman și colegii săi au prezentat unui grup de voluntari format din psihopați și non-psihopați un șir de litere pe ecranul unui computer. Unele dintre ele erau roșii, altele verzi, iar altele fără culoare. Voluntarilor li s-a spus că, dacă vor urmări afișajul aleatoriu al unui număr arbitrar de litere roșii, vor simți un șoc electric. Așa cum era de așteptat, când atenția le-a fost abătută de la perspectiva șocului (adică atunci când au fost puși să spună dacă literele erau cu majusculă sau nu), psihopații afișau mult mai puțină anxietate decât non-psihopații. În mod cu totul surprinzător, când perspectiva șocului electric a devenit din nou evidentă (când voluntarilor li s-a cerut în mod explicit să spună ce culori aveau literele: fie roșu, fie verde), tendința s-a inversat, așa cum au anticipat Newman și colegii săi. De data aceasta, psihopații erau cei nervoși.

„Oamenii consideră că psihopații sunt pur și simplu cruzi și fără frică, dar totuși ceva se întâmplă. Când emoțiile sunt centrul lor focal, am observat că indivizii psihopatici au o reacție normală [emoțională]. Dar când se concentrează pe altceva, devin total insensibili la emoții", a adăugat Newman.

Semnalele evidente în seturile de răspuns prin care se remarcă momentul exact în PCL-R în care problema intră sub incidența clinică,

duc la adâncirea misterului psihopatiei: se situează pe o linie continuă sau este o tulburare complet separată?

Psihopatia este o problemă de grad, nu de esenţă? Sau băieţii ăştia joacă într-o ligă proprie?

Un pas mic, un salt uriaş

Este normal să presupunem că răspunsul la o asemenea întrebare ar trebui să fie alb sau negru. Adică, dacă psihopatia se află pe linie continuă, atunci traiectoria de la mic la mare, de la Maica Tereza la John Wayne Gacy, ar trebui să fie liniară, iar drumul spre imponderabilitate morală, neted. Dar, dacă nu, atunci obţii mişcările precipitate din tiparele de date observate de Joe Newman.

De fapt, oricine a jucat la loterie îţi va spune că nu e chiar aşa de simplu. Cele şase numere câştigătoare sunt, cu siguranţă, pe un continuum de la 1 la 6. Dar dimensiunea câştigurilor, de la zece dolari până la lozul cel mare, este o cu totul altă poveste. Funcţia este exponenţială, iar relaţia dintre numerele de pe un continuum, pe de o parte, şi modul în care se convertesc (la propriu, în acest caz) în monedă curentă „reală", pe de altă parte, ţine de probabilitate. Şansele de a alege toate cele şase numere (1 la 13 983 816) nu modifică şansele de a nimeri cinci (1 la 55 492) cu acelaşi grad cu care diferă acestea din urmă, de acelea de a nimeri patru (1 la 1 033). Astfel, dacă la un nivel lucrurile evoluează previzibil, într-un univers matematic paralel nu se întâmplă la fel. În acest alt univers, ele îşi dobândesc propria lor viaţă.

Revenind la restaurant, îi expun teoria mea lui Scott Lilienfeld: de fapt, *şi* el, *şi* Joe Newman ar avea dreptate. Psihopatia s-ar putea afla pe un spectru. Doar că la capătul ascuţit şi psihopatic al acestuia, ceva inefabil şi dezolant se întâmplă. Un circuit începe să fileze.

„Cred că este un fel de a reconcilia cele două perspective", meditează el. „Este, fără doar şi poate, cazul celor de la ambele extremităţi, şi care par să funcţioneze cu un combustibil diferit de toţi ceilalţi. Dar mai depinde şi de punctul de plecare, anume dacă vezi psihopatia în mod predominant ca o predispoziţie a personalităţii sau ca o tulburare de procesare a informaţiei. Dacă vrei să ai de-a face cu deficite cognitive sau cu variaţii de temperament. Poţi vedea toate acestea în limbaj, în

terminologia utilizată: tulburare, deficit, predispoziţie, variaţie... Ar fi interesant să auzim ce are Joe de spus. I-ai spus de treaba asta?"

Încă nu, dar la scurt timp după aceea, i-am pomenit.

„Este posibil ca, pe măsură ce înaintezi de-a lungul spectrului psihopatic, presupunând că aşa ceva există, să începi să experimentezi schimbări neurologice graduale?" l-am întrebat. „Să spunem că diferenţele dintre mecanismele cerebrale de atenţie sau sistemele de recompensă, care devin tot mai ascuţite cu cât este individul mai psihopatic, vor cere din ce în ce mai insistent o satisfacţie imediată? Şi că, deşi evaluarea generală la PPI sau PCL-R ar fi lineară, modul în care se manifestă performanţa însăşi în zona joasă a activităţii craniene, în special la scoruri înalte, ar putea fi mai degrabă diferit? Că ar putea fi chiar exponenţial?"

Ochii i s-au îngustat, vicleanul bandit nu prea avea chef de glume.

„Bineînţeles. Este posibil", mi-a răspuns. Dar pragul clinic [la PCL-R] este 30. Şi, coincidenţă sau nu, tot la acest scor majoritatea experimentelor empirice din laborator ating limita de jos."

A zâmbit şi a mai turnat nişte cafea.

„În orice caz, nu prea contează cum argumentezi. Un psihopat clinic este un specimen aparte. Oricum ai privi lucrurile, sunt diferiţi. Nu-i aşa?"

3
Carpe Noctem

Am alăptat, şi ştiu cât de duios
Iubeşti pe pruncul căruia-i dai sânul,
Dar, în timp ce faţa-i îmi zâmbea-n obraz
I l-aş fi smuls din ştirbele-i gingii
Şi creierii-i zdrobeam, de-aş fi jurat
Cum te-ai jurat !

– Lady Macbeth (când a aflat că soţul ei nu mai vrea să îl ucidă pe Regele Duncan)
– traducere de Ion Vinea

Diavolul şi adânca mare albastră

În data de 13 martie 1841, vasul *William Brown* a înălţat pânzele şi a pornit din Liverpool către Philadelphia. După cinci săptămâni, în noaptea de 19 aprilie, nava a lovit un iceberg la 250 de mile de coasta Newfoundland şi a început să se scufunde rapid. Peste treizeci de pasageri, plus echipajul, încă îmbrăcaţi în pijamale, s-au urcat într-o barcă cu vâsle a cărui capacitate maximă era de numai şapte persoane. Cum furtuna era pe cale să se dezlănţuie, iar ploaia rece începuse deja să cadă, ofiţerul secund Francis Rhodes şi-a dat seama că vor fi nevoiţi să uşureze barca, dacă voiau să supravieţuiască. La acelaşi lucru se gândea şi căpitanul George L. Harris, care se afla într-o iolă cu alte câteva persoane şi se ruga pentru o minune din partea celui mai în măsură să le-o ofere.

„Știu ce trebuie să faci", i s-a confesat lui Rhodes. „Nu vorbi despre asta acum. Să o păstrăm ca o ultimă soluție." În dimineața următoare, căpitanul s-a îndreptat către Noua Scoție, lăsând nefericita barcă în voia sorții.

În data de 20 aprilie, spre seară, condițiile meteo s-au înrăutățit și valurile au început să crească. Barca s-a găurit și, în ciuda eforturilor disperate de a o goli, a început să se umple rapid cu apă. Situația era fără scăpare. Așadar, la ora zece, în noaptea de 20 aprilie, s-a luat o decizie: câteva persoane trebuiau să părăsească barca. O astfel de decizie nu era injustă pentru cei care urmau să fie aruncați în apă, a argumentat Rhodes, pentru că oricum ar fi pierit. Dar dacă nu ar lua nici o decizie, el ar fi responsabil pentru moartea tuturor celor pe care ar fi putut să îi salveze.

În mod deloc surprinzător, nu toată lumea a fost de acord cu decizia lui Rhodes. Oponenții susțineau că, dacă nu luau această măsură și toată lumea s-ar îneca, atunci nimeni nu ar mai fi fost responsabil, doar ar muri toți. L-au amenințat că, dacă va încerca să-i salveze pe unii în detrimentul altora, va trebui să o facă în mod activ, adică să îi omoare, lucru care va duce la eliminarea lui și, posibil, și a celor care l-ar ajuta. Și asta ar fi fost și mai regretabil.

Neclintit în fața acuzațiilor aduse, Rhodes a scos pistolul. Cum singura lor șansă de supraviețuire depindea de capacitatea de plutire a bărcii, ca să nu mai amintim de armata de vâslași, situația era fără ieșire. Ceva sau *cineva* trebuia să cedeze.

„Ajută-mă, Doamne! Hai, oameni buni, la muncă!" a strigat Rhodes către marinarii de punte, în timp ce el și colegul său de echipaj, Alexander Holmes, au început să pună în aplicare înfiorătoarea sarcină de a arunca oameni peste bord în cazanul tumultuos și albastru ca cerneala al Atlanticului de nord.

La început, unii dintre marinari nu au intervenit, așteptând al doilea ordin din partea lui Rhodes:

„Marinari! Treceți la treabă, altfel pierim cu toții!"

Și oamenii au început să moară. Toți bărbații de la bord, în număr de paisprezece, au fost sacrificați, inclusiv doi care se ascundeau. Singurii cruțați au fost doi bărbați căsătoriți și un băiat. Printre victime, s-au mai numărat două femei, surorile unuia dintre bărbații aruncați în valuri, care au ales să împărtășească soarta fratelui lor.

În cele din urmă, a venit salvarea. Traulerul Le Havre i-a găsit pe supraviețuitori. După ce au ajuns în Philadelphia, cei salvați au dat în judecată membrii echipajului. Pe 13 aprilie 1842, la aproape un an de când a dejucat planurile înghețatului Atlantic, timonierul Alexander Holmes a compărut în instanță sub acuzația de crimă. El a fost singurul membru al echipajului pe care l-au putut găsi în Philadelphia și singurul care a fost condamnat pentru acțiunile sale.

Întrebare: dacă *ai* fi fost în juriu, cum *ai* fi evaluat cazul?

Înainte de a răspunde, să vă explic de ce întreb. În urmă cu câțiva ani, am prezentat această dilemă unui grup de studenți de gen masculin. Jumătate dintre aceștia obținuseră scoruri mari la PPI, iar cealaltă jumătate, mai scăzute. Fiecăruia i s-au acordat trei minute pentru deliberare, timp în care trebuia să judece problema și apoi să prezinte verdictul, în mod anonim, într-un plic sigilat. Voiam să știu dacă diferențele dintre rezultatele obținute la PPI vor avea vreo influență asupra deciziilor.

Nu mi-a luat mult să aflu.

Din cei douăzeci de voluntari cu punctaj mic la PPI, numai unul a stabilit verdictul în timpul alocat. Ceilalți încă mai deliberau. Dar cu cei douăzeci de voluntari de la celălalt capăt al scalei, povestea a stat cu totul altfel. Toți, fără excepție, luaseră decizia, și aceasta era unanimă. Holmes trebuia eliberat.

Detașează-te de mentalitatea de grup

Dacă nu reușești să înțelegi raționamentul, nu intra în panică. Vestea bună este că nu ești psihopat. În realitate, pe 23 aprilie 1842, la zece zile de la începerea procesului, juriul a deliberat timp de șaisprezece ore pentru a da verdictul. Cam tot atât a durat și agonia lui Holmes pe mare. Vinovat ar fi putut fi de omor prin imprudență, dar nu de crimă, cu atât mai mult în condițiile unei asemenea presiuni psihologice, în care binele și răul făcuseră implozie din punct de vedere moral, fiind imposibil de deosebit unul de celălalt. Judecătorul i-a dat lui Holmes o pedeapsă modică de șase luni și o amendă de $20.[1]

[1] Verdictul în cazul Alexander Holmes invoca faptul că marinarii au datoria de a proteja viața pasagerilor, chiar cu riscul vieților lor. De asemenea, mai stipula că

Comparativ, să considerăm următorul caz, prezentat de publicația *Daily Telegraph* în 2007:

„Doi ofițeri ai poliției comunitare nu au intervenit pentru a salva de la înec un băiat de zece ani deoarece nu erau «antrenați» să gestioneze un asemenea incident, a declarat un ofițer superior de poliție. Aceștia au stat pe marginea lacului Wigan, în timp ce micul Jordon Lyon se afla în pericol, încercând să își salveze sora vitregă în vârstă de opt ani. Doi pescari cu vârste de șaizeci de ani au sărit și au reușit să salveze fetița; însă ofițerii, care au sosit la locul incidentului în scurt timp, nu au încercat nicio operațiune de salvare, hotărând că e mai bine să aștepte sosirea specialiștilor. În cadrul anchetei de astăzi privind moartea băiețelului, părinții acestuia au cerut să știe de ce nu s-au făcut mai multe eforturi să le fie salvat copilul. Tatăl vitreg al lui Jordon a declarat: «... Nu trebuie să fii special antrenat pentru a sări în apă după un copil care se înecă.»"

La prima vedere, acest caz nu are multe în comun cu cel al marinarului Alexander Holmes. De fapt, par a fi chiar la poluri opuse. Primul gravitează în jurul extraordinarei dorințe de a salva viața, în timp ce ultimul – în jurul unei curioase reticențe în a o salva. Dar, dacă privim mai atent, observăm asemănări izbitoare. În ambele scenarii, problema o constituie încălcarea regulilor. În cazul lui Jordon Lyon, poliția locală a fost paralizată de codul de proceduri – cerințe obligatorii de aliniere la standarde. Ca și animalele dresate, ei fuseseră antrenați dincolo de instinctele lor. Erau educați să evite orice acțiune pentru care *nu* fuseseră pregătiți. În cazul tragediei de pe vasul *William Brown*, „regulile" erau mult mai adânc înrădăcinate în conștiința marinarilor, dar și mult mai funcționale și mai „igienice din punct de vedere moral"; cu toate astea, unii au susținut cu vehemență că respectivele reguli erau în detrimentul cerințelor cazului de față. Marinarii și ofițerii comunitari erau, ca să spunem așa, în aceeași barcă. Prinși în hățișul moral al unor situații complicate, ei trebuiau să acționeze rapid, decisiv și să ignore consecințele acțiunilor lor. Unii au făcut-o mai bine decât alții.

---

apărarea tradițională de auto-prezervare nu a fost întotdeauna suficientă în cazurile de crimă, mai ales dacă acuzatul avea o obligație specială față de decedat.

Cu toate acestea, deşi un pic incomode pentru că ne provoacă dincolo de zonele noastre de confort, aceste două cazuri tragice mai ascund un paradox neobişnuit: conformismul adânc înrădăcinat în creierul nostru este o certitudine a evoluţiei. Ce face un animal dintr-o turmă când este ameninţat de prădători? Vine mai aproape de grup. Pe măsură ce accentele individuale se diminuează, şansele de supravieţuire cresc. Acest lucru este valabil şi la oameni, şi la alte specii. În spatele creierului nostru supraîncărcat se află strămoşii antici, ale căror urme violente şi însângerate se resimt încă din vremurile preistorice. Într-un experiment care a vizat stabilirea unei corelaţii între recentele activităţi sociale de relaţionare şi originile ei biologice şi sociale, psihologul Vladas Griskevicius, pe atunci la Universitatea de Stat din Arizona, şi colegii săi, au descoperit că, în momentul în care utilizatorii unui *chatroom* pe Internet se simt ameninţaţi, ei se „coalizează". Punctele lor de vedere converg şi sunt mult mai dispuşi să se conformeze atitudinilor şi opiniilor partenerilor de forum.

În mod cert există şi momente când se întâmplă exact invers, când abilitatea de a te rupe de convenţiile sociale, de a „te detaşa de mentalitatea de grup" poate fi salvatoare. Şi în sens metaforic, dar şi la propriu.

În 1952, sociologul William H. Whyte a introdus termenul de „spirit de turmă", în încercarea de a conceptualiza mecanismul prin care grupurile strâns unite, departe de influenţa exterioară, reuşeau să convină rapid asupra unei poziţii normative „corecte", devenind impermeabili din punct de vedere instituţional la critici – erau indiferente la opoziţiile din afara grupului, le respingeau pe cele din interiorul grupului şi erau tot mai încrezătoare în corectitudinea lor fără reproş. Psihologul Irving Janis, care a studiat la nivel empiric fenomenul, descrie procesul ca fiind „un mod de gândire pe care oamenii îl adoptă atunci când sunt foarte implicaţi în grupuri închegate, când dorinţa membrilor de a obţine unanimitatea depăşeşte motivaţia de a stabili opţiuni alternative".

Dar asta nu duce neapărat la luarea celei mai bune decizii.

Pentru a demonstra acest lucru, vom analiza dezastrul navetei spaţiale *Challenger*. Sub presiunea politică puternică de a pune lucrurile pe roate, căci Congresul american încerca să obţină o finanţare considerabilă a programelor spaţiale şi o serie de probleme întârziaseră deja

lansarea, oamenii de știință și inginerii de la NASA au refuzat să țină seama de îngrijorările exprimate de un coleg de-al lor cu numai douăzeci și patru de ore înainte de lansare, îngrijorări legate de carențe ale garniturilor de cauciuc ale rachetelor propulsoare. Deși s-au organizat o serie de conferințe în care s-a dezbătut problema în detaliu, decizia ulterioară a fost ca lucrurile să se desfășoare conform planului.

În cazul de față, decizia a fost dezastruoasă. Cercetările ulterioare au descoperit, printre adevărații vinovați, nu doar garniturile de cauciuc, ci și psihologia asfixiantă, la fel de nocivă. Comisia Rogers, entitate înființată de președintele Ronald Reagan pentru a investiga accidentul, a confirmat temerile neexprimate ale psihologilor sociali din întreaga lume, și anume că modul de luare a deciziilor și cultura organizațională ale NASA au jucat un rol semnificativ în această tragedie. Presiunea de a se conforma, avertismentele ignorate și simțul vulnerabilității erau limpezi ca lumina zilei.[1]

Așadar, capacitatea de a lua poziție de unul singur, de a juca după propriile tale reguli, altele decât normativele sociale, sunt o dovadă că ești diferit? Dovezile susțin că da, și că o minoritate neînfricată și netulburată a evoluat în mijlocul nostru.

Matematica nebuniei

Cum găsește în fapt psihopatia un punct de sprijin în fondul genetic este o întrebare interesantă. Dacă „tulburarea" este atât de lipsită de capacitate de adaptare, atunci de ce incidența ei este constantă de-a lungul timpului, aproximativ 1–2% din populație încadrându-se în această categorie a psihopaților? Andrew Colman, profesor de psihologie la Universitatea din Leicester, are un răspuns care va fi întotdeauna

[1] Inventarul complet al simptomelor spiritului de turmă este următorul: sentimentele de invulnerabilitate generează un optimism excesiv și încurajează asumarea riscurilor; lipsa de considerație a avertismentelor care ar duce la asumarea riscurilor; credința nestrămutată în moralitatea grupului – ceea ce îi face pe membrii acestuia să ignore consecințele acțiunilor lor; perspectivele stereotipe ale liderilor inamici; presiuni împotriva membrilor care se opun grupului; eliminarea ideilor care deviază de la consensul de grup; iluzia unanimității; „apărătorii minții" – membri autodesemnați să protejeze grupul de opiniile divergente (Janis, 1972).

aproape de inima mea, după recentul incident pe care l-am avut pe şoseaua către aeroportul din Newark.

În 1955, filmul *Rebel fără cauză (Rebel Without a Cause)* debuta în cinematografe. Niciun alt tânăr rebel şi neînţeles nu a fost mai bine reprezentat pe marele ecran. Pentru teoreticienii teoriei jocului o scenă, cel puţin, se remarcă din tot filmului, cea în care Jim Stark (interpretat de James Dean) şi Buzz Gunderson (interpretat de Corey Allen), conducând două maşini furate, se avântă inexorabil spre stâncă, într-o cursă în care cine moare primul este laş.

Să revedem acel moment din perspectiva şoferilor, zice Colman. Sau am putea să ne gândim la varianta mai familiară a jocului, când două maşini accelerează una spre cealaltă, sub ameninţarea unei coliziuni frontale. Ambii şoferi au câte o opţiune. Pot lua decizia raţională, strategia „non-psihopatică" de a trage de volan şi de a evita tamponarea. Sau o pot alege pe cea riscantă, opţiunea „psihopatică" de a ţine acceleraţia apăsată. Aceste alegeri cu „rezultate" diferite constituie scenariul clasic o-mână-o-spală-pe-cealaltă-sau-dacă-mă-gândesc-mai-bine-nu, pe care îl putem reprezenta utilizând teoria jocului, latura aplicată a matematicii, care cuantifică cel mai bine procesele de luare a deciziilor în situaţiile în care rezultatele nu depind de acţiunile părţilor implicate, ci de interacţiunile lor:

	(Buzz) Non-psihopatic	**(Buzz)** Psihopatic
(Jim) Non-Psihopatic	Jim primeşte 3 puncte Buzz primeşte 3 puncte	Jim primeşte 2 puncte Buzz primeşte 4 puncte
(Jim) Psihopatic	Jim primeşte 4 puncte Buzz primeşte 2 puncte	Jim primeşte 1 punct Buzz primeşte 1 punct

Tabelul 3.1. Model teoretic al evoluţiei psihopatiei

Dacă Jim şi Buzz aleg amândoi opţiunea raţională şi trag de volan, atunci rezultatul este de egalitate şi ambii primesc premiul doi (3 puncte). În schimb, dacă amândoi sunt psihopatici şi decid să meargă până

la capăt, fiecare riscând moartea sau, în cel mai fericit caz, doar rănirea uşoară, atunci primesc cea mai proastă răsplată (1 punct).

După spusele lui Colman, dacă unul dintre şoferi, să zicem Jim, este cel prudent, în timp ce Buzz „o ia razna", avem de-a face cu un diferenţial. Jim pierde puncte şi este răsplătit cu premiul de " fricos" (2 puncte), iar Buzz obţine punctajul maxim (4 puncte).

Este un microcosm matematic în care te intersectezi cu psihopaţi, exact ca pe autostrada către aeroportul Newark. Din punct de vedere biologic, funcţionează. Când jocul este repetat în laborator de programe computerizate, special codificate cu strategii predeterminate de răspuns, se remarcă lucruri deosebite. În momentul în care recompensele sunt convertite în unităţi logice darwiniene şi se presupune că acei jucători avizi de recompense mari dau naştere unui număr mai mare de copii care adoptă exact aceeaşi strategie ca şi creatorii lor, populaţia evoluează către un echilibru stabil, în care proporţia indivizilor cu un comportament psihopatic reflectă de fapt incidenţa tulburării observată în viaţa reală (aproximativ 1 – 2%).

Cei care ţin piciorul pe pedala de acceleraţie, cei cu nervii tari, vor câştiga întotdeauna, cu condiţia ca oponenţii lor să fie raţionali. A fi „iraţional" înseamnă, câteodată, să fii raţional.

În 2010, Hideki Ohira, psiholog în cadrul Universităţii din Nagoya, şi doctorandul lui, Takahiro Osumi, au validat cu adevărat teoria lui Colman. Au descoperit că, în condiţii extraordinare, psihopaţii iau decizii financiare mult mai bune decât majoritatea dintre noi, din exact acelaşi motiv menţionat de Colman. Se comportă într-o manieră care, în alte condiţii, ar părea iraţională.

Ohira şi Osumi au elaborat *jocul ultimatumului* – o paradigmă utilizată la scară largă în domeniul interdisciplinar al neuro-economiei, şi care explorează, în termeni generali, modul în care noi evaluăm în primul rând masa monetară, dar şi alte tipuri de câştiguri. Jocul implică doi jucători care interacţionează pentru a decide felul în care o sumă de bani dată ar trebui divizată. Primul jucător propune o soluţie. Cel de-al doilea decide dacă acceptă sau nu oferta. Dacă alege să o respingă, atunci niciunul nu primeşte nimic. Dar dacă este acceptată, suma este împărţită în consecinţă.

În Figura 3.1 se observă un lucru interesant în legătură cu jocul. Oferta făcută de Jucătorul 1 poate fi corectă sau nu. Ei pot propune

împărțirea banilor 50:50. Sau 80:20. De obicei, se întâmplă în felul următor: propunerea pornește de la cota de 70:30 (Jucătorul 1, Jucătorul 2), dar este refuzată.[1] Să fim serioși, nu totul se reduce la bani, este și un principiu la mijloc.

Însă, așa cum au descoperit Ohira și Osumi, psihopații joacă diferit acest joc. Nu numai că acceptă ofertele inechitabile cu multă ușurință, utilizând economia simplă în detrimentul pedepselor și autoconservării, dar sunt și mult mai puțin deranjați de inechitate. La măsurătoarea activității electrodermale (index de stres bazat pe răspunsul automat al glandelor sudoripare), diferențele dintre psihopați și ceilalți voluntari au fost evidente. Psihopații erau mult mai puțin afectați când erau trași pe sfoară de opozanții lor, iar la finalul jocului aveau mai mulți bani în bancă. Concluzia studiului a fost următoarea: obrazul gros le-a umplut buzunarele.

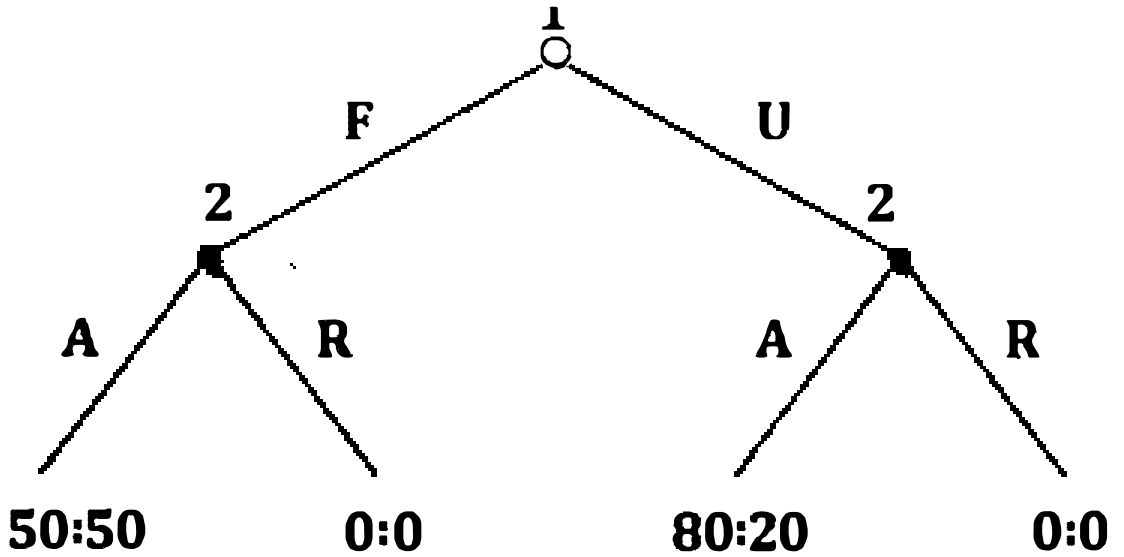

Figura 3.1. Jocul ultimatumului (1 = Jucătorul 1; 2 = Jucătorul 2; F = oferta corectă; U = oferta incorectă; A = ofertă acceptată; R = ofertă respinsă)

Ohira și Osumi au conchis că uneori este bine să fii psihopat, dar într-un mod diferit de cel expus de Andrew Colman. Ultimul a demonstrat că soluția piciorului în prag era bună; Ohira și Osumi au descoperit exact reversul.

[1] Cercetările anterioare au demonstrat că ofertele sub 20–30% au 50% șanse de a fi respinse. (Vezi W. Guth, R. Schmittberger și B. Schwarze, „Analiza experimentală a negocierii finale", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 3 (4) (1982): 367–88.)

Dacă vrei să adopţi una dintre aceste strategii, întreabă pe cineva care ştie cum stau lucrurile.

Pentru a ajunge în vârf, trimite-ţi reputaţia înainte

„Ca o pată de culoare violentă şi stridentă pe cerul închisorii", aşa i-au descris investigatorii privaţi. Puţini sunt cei care i-ar contrazice, indiferent de care parte a gratiilor s-ar afla. Frăţia Ariană, cunoscută şi sub numele de „Stânca", este una dintre cele mai periculoase grupări care a luat naştere în sistemul federal al penitenciarelor din Statelor Unite. Potrivit FBI, 21% din crimele săvârşite în închisorile din SUA le sunt atribuite, deşi numărul membrilor grupării care se află după gratii este de sub 1%. Sunt destul de uşor de remarcat, membrii grupării afişând nişte mustăţi stufoase mai potrivite Vestului Sălbatic decât criminalilor zilelor noastre, şi tatuaje în care se amestecă trifoiul, svastica şi numărul „666". Dacă le afişezi fără permisiune, eşti rugat, invariabil, să ţi le scoţi, de obicei cu lama.

Grupare dură şi elitistă, Stânca este similară Forţelor Speciale, dar în lumea penitenciarelor. Fondată în închisoarea de maximă securitate San Quentin din California, în 1964, de către un grup de militanţi pentru supremaţia albă, Frăţia era mai redusă din punct de vedere numeric decât alte grupări din închisori, dar în câteva luni sângeroase a reuşit să ajungă printre primele. Cum au reuşit? Păi, cu siguranţă, uneori e bine să fii deştept. În ciuda faptului că majoritatea membrilor grupării erau închişi în alte penitenciare de maximă securitate, deseori în carcere solitare, timp de 23 de ore pe zi, ei reuşeau să îşi coordoneze activităţile prin metode foarte ingenioase: cerneală invizibilă din urină şi un cod binar, vechi de peste 400 de ani, inventat de filozoful renascentist Sir Francis Bacon, asta ca să amintim doar două exemple notabile.

Dar mai sunt şi pur şi simplu fără milă, trăind după un cod foarte simplu: „Sânge la intrare, sânge la ieşire." Sânge la intrare: fiecare membru aspirant este acceptat cu condiţia să fi omorât deja un membru al unei grupări rivale şi cu promisiunea că va mai executa şi alţii, la ordin. Sânge la ieşire: singurul mod de a ieşi din frăţie este moartea, adesea timpurie, şi rareori datorată cauzelor naturale.

Aşa cum admit şi membrii grupării, este o filozofie extrem de minimalistă. Nu există nici jumătăţi de măsură, nici întrebări. „Să n-ai frică de nimeni şi de nimic" este mantra lor. Şi dacă numărul nu este impresionant, în schimb, ferocitatea lor este. Să nu mai menţionăm dăruirea totală pentru îndeplinirea sarcinii, trăsătură comună a psihopaţilor motivaţi.

Având acces la bibliotecile din închisori, dar şi la alte materiale suplimentare mai puţin oficiale, membrii studiază modurile de a omorî oameni ca şi cum ar asista la un curs de ştiinţă, devorând texte despre anatomia umană (pe lângă Nietzsche, Machiavelli, Tolkien şi Hitler), pentru a identifica cele mai vulnerabile părţi ale corpului la traume bruşte. În falia spaţio-temporală din interiorul închisorilor de maximă securitate, zece secunde sunt ca o gaură de vierme către eternitate – iar o confruntare de o asemenea magnitudine în interior, echivalează cu un meci de doisprezece runde în fiecare zi. Viteza este esenţială. Într-o fracţiune de secundă se pot realiza foarte multe: tibii secerate, jugulară smulsă, coloană perforată, splină şi ficat înjunghiate. Este bine să ştii ce poţi să faci, când ţi se oferă posibilitatea.

Cu toate acestea, spune Barry, un fost membru a grupării, strategia Frăţiei poate fi considerată adaptată mediului impenetrabil, ascuns, neguvernabil şi întunecos din penitenciarele federale; dar, pe termen lung, poate dovedi că duce la limitarea problemelor, nu la generarea lor.

„Închisoarea este un mediu ostil", declară Barry. „Cu reguli diferite faţă de lumea exterioară. Este o comunitate în interiorul comunităţii. Dacă nu iei atitudine, altcineva îţi poate lua oricând locul, aşa că trebuie să faci ceva în această privinţă. Nu trebuie să elimini tot timpul pe câte cineva. Nu aşa funcţionează. O dată sau de două ori este de ajuns, apoi vorba se răspândeşte: nu vă puneţi rău cu ăştia. Prevenţia este mai bună decât tratamentul, asta vreau să spun. *Carpe noctem.*"

Argumentul lui Barry privind soluţionarea conflictelor este destul de interesant şi susţinut, poate nu în atât de multe cuvinte, şi de producătorul de muzică Phil Spector, aflat în închisoare pentru că şi-a împuşcat soţia în cap. „Mai bine să ai o armă şi să nu fii nevoit să o foloseşti, decât să ai nevoie de o armă şi să nu o ai", a explicat el (nimeni nu poate şti dacă în prezent are aceeaşi părere). O poziţie mai

nuanţată este şi cea a strategului militar chinez din secolul al XVI-lea î.e.n., Sun Tzu. „Arta supremă este să învingi inamicul fără luptă", scria acesta. Artă care, aşa cum am văzut mai devreme în jocul dintre Jim şi Buzz, este dificil de simulat şi, fără îndoială, e adânc înrădăcinată în încrederea în sine. Nu într-una falsă, bazată pe bravadă, ci într-una bazată pe convingere.

Dean Petersen, fost soldat în Forţele Speciale şi actualmente instructor de arte marţiale, spune: „Când te afli într-o situaţie de conflict, cea mai bună soluţie este să compensezi intenţiile agresive ale individului potenţial violent. Să te ridici deasupra lui. Să creşti miza, ca să folosim o analogie din poker. Abia atunci, după ce ai câştigat ascendentul psihologic, le arăţi... insinuezi... cine este şeful; apoi poţi să începi să îi calmezi."

Cum să îţi impui mai bine autoritatea, dacă nu prin convingerea potenţialului oponent că este înfrânt înainte de a începe?

Argumentul lui Barry are implicaţii mai vaste şi din pricina criteriilor de selecţie, care nu se limitează doar la cruzime, ci se extinde şi la alte caracteristici psihopatice, precum lipsa fricii sau şarmul superficial. În lumea normală, conflictul nu este singurul mijloc de a stabili dominanţa. În vremuri ancestrale, supravieţuirea nu era uşor de câştigat. Deşi apartenenţa la un grup constituia un element important în supravieţuire, comunităţile îi apreciau foarte mult şi pe cei care îşi asumau riscuri.

În prezent, putem observa o dinamică similară la maimuţe. Masculii cimpanzei (cea mai apropiată rudă a omului, al cărei ADN este similar în proporţie de 96% cu cel uman) vor concura pentru titlul de „mărinimosul grupului", apelând la altruismul total faţă de subordonaţi. Această mărinimie este de obicei gastronomică, în sensul că individul va înfrunta pericolul pentru a oferi mâncare grupului, împărţind caritabil prada lui şi confiscând-o pe a altora, în scopul realocării ei.

Primatologul Frans de Waal explică: „În loc de conducători care se remarcă prin ceea ce iau, aceştia se remarcă prin ceea ce dau".

În acelaşi mod acţionează şi primatele care rivalizează între ele pentru acest statut prin „serviciul public" sau „autoritate" – carismă, persuasiune şi şarm – facilitând cooperarea în interiorul grupului. Cimpanzeii dominanţi, macacii şi gorilele, cu toţii intervin în disputele dintre membri grupului. Şi, cu toate acestea, contrar aşteptărilor,

intervenţiile nu favorizează automat familia sau prietenii, ci vizează „modalitatea optimă de a restabili ordinea", subliniază de Waal.

În consecinţă, mai adaugă el, în loc să descentralizeze soluţionarea conflictului, „grupul caută cel mai eficient arbitru din interiorul său şi îl susţine în încercarea lui de a asigura liniştea şi pacea comunităţii".

Cruzimea, lipsa fricii, persuasiunea şi şarmul constituie o combinaţie ce poate fi uneori criminală, alteori salvatoare. Oare criminalii de astăzi au beneficiat de pe urma progresului evolutiv al pacificatorilor curajoşi de altădată? Poate fi o explicaţie plauzibilă, deşi violenţa nu e tocmai de dată recentă.

Primii psihopaţi

În 1979, într-un loc îndepărtat din apropierea satului St Césaire din sud-vestul Franţei, Christoph Zollikofer de la Universitatea of Zurich şi un grup de cercetători francezi şi italieni au descoperit un lucru uimitor. Într-o comă antropologică din era glaciară, zăceau rămăşiţele unui schelet de acum 36 000 de ani, din „perioada tranziţională", când europenii prognaţi şi cu fruntea teşită migrau în urma afluxului anatomic modern din Africa. S-a stabilit că rămăşiţele aparţineau unui Neanderthal. Dar craniul acestuia prezenta un lucru foarte curios. Avea o cicatrice de aproximativ patru centimetri lungime, care se afla pe o secţiune osoasă din partea de sus. Sigur, putea fi cauzată de operaţiunile de excavare, în urma cărora specimenele se mai pot deprecia. Se întâmplă destul de des, dar în situaţia noastră, nu aceasta era cauza. Era ceva foarte special la această cicatrice. Inducea un aer de premeditare, sugerând un asasinat şi trimiţând cu gândul nu atât la vicisitudinile atrofiei geofizice, cât la exigenţele momentului preistoric, pierdut adânc în trecutul nostru ancestral întunecat. Nu era vorba despre un simplu accident nefericit, ci despre o leziune cauzată de un act violent. Mai exact, o mişcare de retezare sau tăiere, care indica înfigerea unei lame ascuţite în craniu.

Analizând dovezile, poziţia cicatricei, forma rănii, faptul că restul craniului nu părea nici fracturat, nici diform, Zollikofer a ajuns la o concluzie categorică şi tulburătoare. Agresiunea interpersonală între fiinţele umane datează cu mult înaintea perioadei anterior stabilite. Se

pare că a putea face rău semenilor a fost dintotdeauna considerat un lucru firesc.

Sună destul de îngrijorător când afli că psihopaţii neanderthalieni mişunau pe teritoriul Europei preistorice în urmă cu 40 000 de ani; dar nu e chiar surprinzător. În comparaţie cu argumentul „beneficiului oferit de progresul evolutiv al pacificatorilor" menţionat anterior, viziunea tradiţională a evoluţiei psihopatiei, expusă în Capitolul 1, vizează predominant aspectele de prădător şi agresivitate ale tulburării. În cadrul unuia dintre chestionarele standard de evaluare a psihopatiei, Scala de Autoevaluare Levenson (Levenson Self-Report Scale), un item din test menţionează după cum urmează:

> „Supravieţuirea se bazează pe selecţia naturală. Nu mă interesează învinşii." Pe o scală de la 1 la 4, unde 1 înseamnă „nu sunt deloc de acord", iar 4 înseamnă „sunt cu totul de acord", apreciaţi această afirmaţie.

Majoritatea psihopaţilor sunt înclinaţi să susţină cu tărie această poziţie, ceea ce nu este în mod necesar un lucru rău.

„Doi şoricei cad într-o găleată cu smântână", spune Leonardo DiCaprio, interpretându-l pe Frank Abagnale, unul dintre cei mai apreciaţi escroci din lume, în filmul *Prinde-mă dacă poţi (Catch Me If You Can)*. „Primul şoricel a cedat repede şi s-a înecat. Al doilea n-a vrut să cedeze şi s-a agitat atât de tare, încât a transformat smântâna în unt şi s-a târât apoi afară... Eu sunt şoricelul ăla."[1]

Şi totuşi, la capătul celălalt al spectrului, întâlnim o cu totul altă recomandare, aceea din textele religioase, spirituale şi filozofice. Găsim referiri la cumpătare, toleranţă şi la cei umili care vor moşteni pământul.

Aşadar, din ce categorie faci parte: psihopat, sfânt sau ceva între cele două? Ai toate şansele să intri în cea de-a treia categorie, deoarece se pare că există motive biologice care susţin ipoteza aceasta.

[1] Nu i-am făcut o evaluare lui Frank Abagnale, dar în anii lui de glorie cu siguranţă prezenta multe din mărcile psihopaţilor. Oricum nu prea contează, chiar dacă l-aş fi evaluat, probabil că ar fi fost în stare să falsifice rezultatele testului.

A pleda sau a nu pleda

Am văzut deja teoria jocului în acţiune la începutul acestui capitol. Această latură a matematicii aplicate este dedicată studiului situaţiilor strategice, al selecţiei strategiilor comportamentale optime în condiţiile în care costurile şi beneficiile rezultate în urma unei decizii sau alegeri nu sunt bătute în cuie, ci sunt variabile. Teoria jocului prezintă scenarii care sunt intrinsec dinamice. Având în vedere importanţa relaţiei dintre indivizi şi grupuri sociale extinse, nu ar trebui să nè surprindă faptul că am putea găsi elemente preţioase ale aflorimentului matematic semipreţios bine încastrate în ramurile selecţiei naturale, printre modelele şi teoriile despre evoluţia diferitelor tipuri comportamentale sau strategii de viaţă. Psihopatia nu face deloc excepţie, după cum spunea şi Andrew Colman.

Reluând lucrurile de unde le-a lăsat Colman şi explorând dinamica evoluţionistă a personalităţii psihopatice, să mai analizăm o situaţie similară celei a lui Jim şi Buzz, care gonesc în maşinile lor unul către celălalt; numai că, de data asta, vom aborda o variantă mai personală. Să ne imaginăm că tu, împreună cu un complice, sunteţi suspectaţi de comiterea unei crime grave. Poliţia te-a luat în custodie şi eşti la interogatoriu.

La secţia de poliţie, ofiţerul de caz vă interoghează separat, dar nu are dovezi suficiente să vă acuze pe nici unul dintre voi, aşa că recurge la vechea tactică de a vă întoarce unul împotriva celuilalt. Îţi prezintă situaţia şi îţi face o ofertă. Dacă mărturiseşti, va folosi declaraţia ta împotriva partenerului tău, care va fi închis pentru zece ani. Acuzaţiile împotriva ta vor fi retrase şi vei putea fi eliberat.

Prea frumos ca să fie adevărat? Aşa este. Mai există şi următoarea problemă. *Ofiţerul te informează că va face aceeaşi ofertă şi partenerului tău.*

Eşti lăsat singur să analizezi propunerea. Dar dacă amândoi mărturisim, te întrebi. Ce se întâmplă atunci? Facem amândoi zece ani de puşcărie? Sau scăpăm amândoi? Ofiţerul zâmbeşte. Dacă mărturisiţi amândoi, veţi merge la închisoare, dar veţi avea o pedeapsă redusă şi veţi face doar cinci ani fiecare. Şi dacă niciunul dintre noi nu mărturiseşte? Tot închisoare, dar numai pentru un an.

	Partenerul nu mărturisește	Partenerul mărturisește
Nu mărturisești	Partenerul primește 1 an Tu primești 1 an	Partenerul este eliberat Tu primești 10 ani
Mărturisești	Partenerul primește 10 ani Ești eliberat	Partenerul primește 5 ani Primești 5 ani

Tabelul 3.2. Dilema Prizonierului

Ofițerul este deștept. Ia gândește-te! De fapt, ți-a făcut o ofertă pe care nu o poți refuza. Adevărul e foarte simplu. Indiferent ce alege să facă partenerul tău, *tu* ieși mult mai bine dacă mărturisești. Dacă partenerul tău decide să își țină gura, atunci nu faci decât un an de pârnaie, dacă faci și tu la fel. Sau pleci liber, dacă dai declarație împotriva lui. În mod similar, dacă partenerul decide să te toarne, atunci, fie ajungi să faci zece ani pentru că ai tăcut, fie iei jumătate dacă mărturisești. În ambele situații, realitatea este paradoxală. Din punct de vedere logic, instinctul de conservare îți spune că cel mai rațional lucru ar fi să mărturisești. Și totuși, aceeași logică paralizantă vă răpește amânduror șansa de a reduce pedeapsa comună, dacă păstrați tăcerea.

Țineți cont că problema onestității – păstrarea tăcerii pentru că aceasta este cea mai „corectă" decizie – nici nu se pune. Scopul Dilemei Prizonierului nu intenționează să plaseze pe cineva într-o poziție care, în mod evident, poate fi exploatată, ci să stabilească o strategie comportamentală optimă, dar nu în cadrul moralității, ci în situația unui vid psihologic cu gravitate morală zero, așa cum se întâmplă în viața reală.

Prin urmare, au psihopații dreptate? Chiar este vorba despre selecție naturală aici? În acest caz, o astfel de strategie ar părea logică. În cazul unei experiențe unice, asemeni celei din Dilema Prizonierului, am putea spune că punerea piciorului în prag (sau strategia *dezertării*, ca să folosim terminologia oficială) ar constitui o victorie. De ce nu am juca așa în acest caz?

Motivul este simplu. Viața, în complexitatea ei, nu prea ne oferă experiențe unice de acest gen. Dacă ar fi așa, atunci suma totală a existenței umane ar fi o succesiune fără sfârșit de nave plutind în

noapte, şi atunci psihopaţii ar avea dreptate. Şi în scurt timp ar moşteni pământul.

Dar nu e aşa. Ei nu vor moşteni pământul.

În schimb, ecranul vieţii este intens populat cu milioane şi milioane de pixeli individuali, iar interacţiunile şi relaţiile repetate dintre aceştia ne dau perspectiva de ansamblu. Cu toţii avem un trecut social alături de ceilalţi şi suntem capabili să comunicăm, spre deosebire de cei din Dilema Prizonierului.

Ce mult ar fi contat!

Dar nu-i nimic. Aşa cum am jucat Dilema Prizonierului prima dată, o mai putem juca încă o dată. Chiar de mai multe ori. Înlocuind termenii anteriori cu un sistem de recompense şi pedepse în care punctele se câştigă sau se pierd (vezi Tabelul 3.3) şi cu ajutorul matematicii simple, vom putea simula complexitatea vieţii reale, exact la fel cum am făcut cu Jim şi Buzz.

	Partenerul cooperează	**Partenerul concurează**
Cooperezi	Partenerul câştigă 5 puncte Tu câştigi 5 puncte	Partenerul câştigă 10 puncte Tu câştigi 0 puncte
Concurezi	Partenerul câştigă 0 puncte Tu câştigi 10 puncte	Partenerul câştigă 1 punct Tu câştigi 1 punct

Tabelul 3.3. Mostră a jocului Dilema Prizonierului

Ce se întâmplă atunci? Se descurcă psihopaţii într-o lume cu întâlniri repetate? Sau strategia lor se limitează, simplu, la „puterea stă în numere"?

Sfinţi *versus* netrebnici

Pentru a răspunde la această întrebare, să ne imaginăm o societate puţin diferită de cea în care trăim în prezent: o societate asemănătoare celei de odinioară, când forţa de muncă era plătită în bani peşin la sfârşitul

săptămânii, în plicuri maro personalizate. Acum, să ne imaginăm că împărţim această forţă de muncă în două tipuri de oameni. În prima categorie, cei oneşti, harnici, care muncesc toată săptămâna, şi pe care îi vom numi *sfinţi*. În cea de-a doua se află mincinoşii, leneşii, cei care îi jefuiesc pe omologii lor harnici în timp ce se îndreaptă către casele lor vineri seara, pândindu-i de după porţile fabricii şi însuşindu-şi banii lor munciţi cu greu. Pe aceştia îi numim *netrebnici*[1].

La început, vom considera că netrebnicii se descurcă de minune şi criminalitatea e profitabilă. Pe termen scurt aşa şi este. Sfinţii continuă să ponteze ca să funcţioneze comunitatea, în timp ce şarlatanii culeg foloase duble. Nu numai că se bucură de avantajele traiului într-o societate înfloritoare, dar furând salariile sfinţilor, „sunt plătiţi" dublu, ei nefăcând nimic în schimb.

Bună treabă, dacă poţi s-o faci.

Dar să vedem ce se întâmplă când modelul comportamental continuă. Sfinţii încep să obosească şi să se îmbolnăvească. Având venituri mici, cu care nu mai pot să se îngrijească, încep să moară. Încet, încet, proporţia populaţiei „muncitoare" se mută în tabăra netrebnicilor.

Însă este ultimul lucru pe care aceştia şi-l *doresc*! Numărul sfinţilor scăzând în fiecare săptămână, creşte posibilitatea ca netrebnicii să se confrunte între ei. Mai mult decât atât, dacă dau peste vreun sfânt, au şanse mari să rămână cu buza umflată, pentru că un alt netrebnic le-a luat-o înainte.

În cele din urmă, dacă jocul continuă în mod natural, balanţa de putere face un cerc complet. Pendulul se înclină din nou în favoarea

[1] O dinamică similară există în realitate în apicultură. Când fondul floral slăbeşte, culegătoarele unei comunităţi mai puternice atacă alte roiuri de albine, omorând totul în calea lor, uneori chiar şi regine, pentru a le fura mierea. Roiurile se protejează de hoţi prin desemnarea unor santinelele la intrarea în stup, care să stea de pază şi să depisteze atacatorii, dar şi să lupte cu aceştia până la moarte, în eventualitatea unui atac. Într-un studiu recent, o echipă combinată de cercetători de la Universitatea din Sussex, Marea Britanie, şi Universitatea din São Paulo, Brazilia, au descoperit cea dintâi albină „soldat" din lume. Această subclasă a albinelor Jataí (*Tetragonisca angustula*), spre deosebire de albinele soldat normale din coloniile de albine, este specializată, din punct de vedere fizic, să protejeze stupul. Este cu 30% mai grea decât celelalte, are picioare mai dezvoltate şi un cap mai mic. Am putea-o numi „albina berserker". (vezi Christoph Grüter Cristiano Menezes, Vera L. Imperatriz-Fonseca şi Francis L. W. Ratnieks, „Morfologia specializată a subclasei soldatului şi sistemul de apărare în coloniile de albine sociale neotropicale" *PNAS* 109(4) (2012): 1182–6.

sfinţilor şi societatea se întoarce la muncă, pentru a supravieţui. Trebuie remarcat faptul că istoria este programată să se repete. Sfinţii deţin frâiele atâta timp cât economia este în recesiune, iar netrebnicii conduc numai câtă vreme sfinţii sunt capabili să îi menţină pe linia de plutire. Este un carusel deprimant de succese şi insuccese recurente.

Această schiţă a celor două etici laburiste distincte constituie o reprezentare simplificată a unui set de dinamici infinit mai complex. Cu toate acestea, tocmai această simplificare a polarizării comportamentale conferă credibilitate acestui model. Strategia agresiunii pure necondiţionate şi cea a capitulării pure necondiţionate sunt sortite eşecului în condiţiile schimburilor sociale din interiorul unei comunităţi cu interacţiuni multiple şi dependenţe reciproce. Efectul de echilibru, schimbător când fiecare strategie este exploatată de una dintre părţi exact în momentul în care şi-a câştigat ascendenţa asupra celeilalte, este evident: odată ce susţinătorii unei strategii devin majoritari, ei sunt parazitaţi de susţinătorii strategiei concurente. Ca să folosim o frază din lexiconul socio-biologic: în termenii strategiilor de supravieţuire, nici cooperarea neadecvată, dar nici competiţia nepotrivită nu pot fi considerate *stabile din punct de vedere evoluţionist*[1]. Ambele pot fi contracarate de strategii invadatoare sau mutante.

Oare putem observa acest proces recurent al dinamicii Dilemei prizonierului în plină desfăşurare? Ne aflăm încă în spaţiul experimental, totuşi. Aceste postulate abstracte sunt valabile în realitate?

Răspunsul depinde de ceea ce înţelegem noi prin „realitate". Dacă suntem pregătiţi să acceptăm şi „virtualul" în „realitatea" noastră, s-ar putea să avem noroc.

Moralitate virtuală

Să presupunem următorul experiment în care vrem să evaluăm reacţia oamenilor în faţa necunoscutului; vă prezint următoarea propunere. Pentru £500 trebuie să vă dezbrăcaţi de tot şi să intraţi gol, goluţ într-un bar, să vă întâlniţi cu prietenii voştri. Trebuie să staţi la masă şi să

[1] Termenul a fost introdus pentru prima dată de regretatul John Maynard Smith, de la Centrul pentru Studiul Evoluţiei, Universitatea din Sussex.

vorbiți cu ei timp de cinci minute (adică 100 de lire pe minut), timp în care veți simți jena socială chinuitoare care vă va însoți în mod cert pe parcursul acestei aventuri. După scurgerea celor cinci minute, veți părăsi barul și vă asigur că nici unul dintre cei prezenți nu își va aduce aminte de episod. Nici măcar voi. Îl voi șterge din memoria tuturor. În afară de grămada de bani din buzunarul vostru, va fi ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Ce-ai face? De fapt, de unde știi că nu ai făcut deja?

Sunt sigur că există persoane care suporta toate acestea de dragul evoluției științifice. Cât de frumos ar fi dacă undeva, cândva, în terasele și zonele timpului, am putea călători în timp într-o lume în care experiențele sunt închiriate cu ora!

Cam așa s-ar explica tema din *Matrix,* unde oamenii trăiau într-o lume virtuală care părea extrem de reală. Dar dacă ar fi invers? Dacă ar trăi computerele într-o ființă omenească?

La sfârșitul anilor '70, specialistul în științe politice Robert Axelrod și-a pus aceeași întrebare referitor la Dilema prizonierului și a ajuns la o metodă digitală a paradigmei, de determinare a strategiei, care, în timp și în urma interacțiunilor repetate, să poată îndeplini toate criteriile stabilității evolutive. Aceasta a succedat genomului interacțiunilor sociale de zi cu zi.

Mai întâi, Axelrod a întrebat o serie de renumiți specialiști ai teoriei jocului ce părere au despre organizarea unui turneu al Dilemei prizonierului, în care singurii participanți să fie programele computerizate. În al doilea rând, a cerut fiecărui teoretician să înscrie un program cu care să participe la turneu. Fiecare program trebuia să includă o strategie prestabilită de răspunsuri competitive și cooperante. Apoi, după ce a primit toate înscrierile (palsprezece cu totul), a stabilit un tur preliminar înainte de începerea efectivă a turneului, în care fiecare program a concurat împotriva celorlalte pentru a acumula cât mai multe puncte. În final, a adunat numărul de puncte obținut de fiecare program și a dat startul competiției în funcție de numărul de puncte acumulate de fiecare program în runda precedentă – conform rigorilor selecției naturale. Apoi, a așteptat să vadă ce se întâmplă.

Rezultatul a fost destul de clar. Cel mai de succes program a fost de departe și cel mai simplu. DINTE PENTRU DINTE, a fost proiectat

de matematicianul și biologul Anatol Rapoport. Lucrarea de pionierat a acestuia în domeniul interacțiunii sociale și teoriei sistemelor generale a fost aplicată în rezolvarea situațiilor de conflict și de dezarmare nu numai în condiții de laborator, ci pe scena politică. Așadar, programul lui Rapoport făcea exact ceea ce indica și numele. A început prin a coopera, apoi prin a imita ultimul răspuns al competitorilor. Dacă la prima încercare competitorul binevoia să coopereze, DINTE PENTRU DINTE continua să îi facă jocul. Dar dacă programul rival concura, atunci la încercările următoare i se răspundea cu aceeași monedă... până când alegea să coopereze.

Pragmatismul cuceritor și eleganța nobilă a lui DINTE PENTRU DINTE s-au evidențiat foarte repede. Nu trebuia să fii geniu ca să vezi de ce este în stare. În mod ciudat și lipsit de suflet, fără învelișul de piele și sinapsele specifice umane, întruchipa atributele fundamentale ale mulțumirii, furiei și iertării, care ne fac pe noi, oamenii, să fim ceea ce suntem. Recompensa cooperarea, cu cooperare, și apoi recolta beneficiile colective. Lua imediat atitudine împotriva competițiilor incipiente, evitând astfel să fie considerat o țintă ușoară. Apoi, era capabil să revină, fără nici cea mai mică tresărire, la atitudinea cooperantă sau la contraatac, înăbușind în față orice tentativă potențială de reducere a câștigului. Selecția de grup, acea venerabilă ipoteză evolutivă conform căreia binele individual face bine grupului ca întreg, nu s-a adeverit în acest caz. Dacă experimentul lui Axelrod ne-a demonstrat ceva, atunci acesta a fost faptul că altruismul, deși fără nicio îndoială un ingredient fundamental al coeziunii de grup, nu s-a evidențiat ca fiind mult mai important pentru binele speciei sau măcar al tribului, ci mai curând pentru cel individual.

Armonia macrocosmică și individualismul microscopic sunt cele două fețe ale aceleiași monede evolutive. Misticii au greșit când au spus că a da este mai bine decât a primi. Potrivit noii evanghelii a informaticii sociale a lui Robert Axelrod, a da *este* a primi.

Și mai grav este faptul că nu există niciun antidot.

Spre deosebire de sfinții și netrebnicii din exemplul anterior, când balanța înclina în momentul în care un segment de populație obținea un ascendent în fața celeilalte, DINTE PENTRU DINTE a continuat într-un singur sens. În timp, a reușit să elimine permanent toate strategiile concurente.

DINTE PENTRU DINTE nu era doar un învingător. Aşa a fost la început, dar odată ce a pornit, a devenit pur şi simplu invincibil.

Ce-i mai bun din ambele lumi

Aventura lui Axelrod în domeniul ciberneticii a ridicat câteva semne de întrebare şi din partea biologilor, dar şi a filozofilor. Încercând să demonstreze, fără doar şi poate, că „bunătatea" este cumva inerentă firii omeneşti, că este o calitate rezultantă a interacţiunii sociale, nu a reuşit decât să adâncească şi mai tare prăpastia dintre cei aflaţi de partea lui Dumnezeu, şi cei care îl lasă pe Dumnezeu de-o parte. Dacă natura asta „mai bună" a noastră nu e chiar atât de bună? Ci este, în definitiv, doar... natură?

O astfel de controversă mai fusese supusă discuţiilor cu vreo zece ani înaintea experimentului lui Axelrod, de către un tânăr biolog de la Universitatea Harvard, pe nume Robert Trivers. Acesta a speculat că, probabil, din acest motiv au evoluat atributele umane – o afirmaţie excepţională, care definea simplu şi clar mantra matematică a lui DINTE PENTRU DINTE, o mantră care a servit drept obiect de studiu animalelor inferioare, mult înainte ca *noi* să punem mâna pe ea. Probabil, a mai adăugat Trivers, exact acesta a fost motivul pentru care am experimentat pentru prima dată, în vremurile îndepărtate ale evoluţiei noastre istorice, accesele de prietenie şi antipatie, de afecţiune şi repulsie, de încredere şi trădare, care ne definesc astăzi, după milioane de ani.

Filozoful britanic din secolul al XVII-lea, Thomas Hobbes, ar fi susţinut cu siguranţă această teorie. Cu 300 de ani înainte, în lucrarea *Leviatanul,* Hobbes a anticipat cu exactitate această idee prin conceptul de „forţă şi fraudă": el a afirmat că violenţa şi viclenia sunt principalele „atribute care dau rezultate". El mai susţinea că singurul analgezic împotriva „fricii permanente, a pericolului unei morţi violente şi a unei vieţii solitare, sărace, meschine, crude şi scurte" se găseşte la adăpostul acordurilor. Formarea de alianţe.

În mod cert, condiţiile impuse de Axelrod în timpul turneului le-au reflectat pe cele ale evoluţiei umane şi preumane – un număr de „indivizi", aproximativ cam câţi numărau comunităţile iniţiale, care

interacţionau regulat, şi un program dotat cu capacitatea de a ţine minte interacţiunile anterioare şi de a-şi ajusta comportamentul în consecinţă. Aşadar, teoria evoluţiei morale era o noţiune destul de neobişnuită. De fapt, era chiar mai mult decât atât. Ţinând seama de ceea ce a intrat iniţial în maşina matematică a lui Axelrod şi rezultatul final, concluzia era evidentă: „selecţia naturală" recompensa competiţia nu în mod nediscriminatoriu, ca până atunci, ci de o manieră discriminatorie. În anumite condiţii, da, agresiunea ar putea oferi oportunităţi (dacă ne gândim la Jim şi Buzz), dar în alte condiţii, le-ar fi putut la fel de bine închide, aşa cum am văzut în cazul sfinţilor şi al netrebnicilor.

Aşadar, se pare că psihopaţii au dreptate numai pe jumătate. Nu neagă nimeni adevărul brutal că uneori *poate* fi vorba despre selecţie naturală, dar nu *trebuie* să fie neapărat aşa. În cele din urmă, cei umili chiar moştenesc pământul. Numai că, pe parcurs, vor exista inevitabil şi victime. „Faceţi-le semenilor tot ceea ce aţi dori să vă facă ei vouă" a fost întotdeauna un sfat bun; iar acum, 2 000 de ani mai târziu, mulţumită lui Robert Axelrod şi Anatol Rapoport, avem metodele matematice să o dovedim.

Ştim cu toţii, dincolo de orice îndoială, că există câte un mic psihopat în noi toţi, un schimbător biologic de viteze care poate devia temporar de la algebra păcii şi a iubirii. Ca şi cum propriul nostru director al biroului pentru selecţia naturală ar fi oferit azil permanent psihopaţilor, de-a lungul timpului. Sigur, există morala sfinţilor şi a netrebnicilor, o mărturie a faptului că, dacă am marşa cu toţii, atunci am dispărea. Însă există momente în viaţa noastră de zi cu zi când cu *toţii* simţim nevoia să călcăm acceleraţia. Dar, cu toate astea, în mod raţional, legitim şi în interesul păstrării vieţii noastre, „ridicăm cu mult calm piciorul de pe acceleraţie".

Să revenim, pentru ultima dată, la turneul virtual al lui Axelrod. Motivul pentru care DINTE PENTRU DINTE a triumfat în maniera sa fără scrupule şi imbatabilă a constat în duritatea oţelului din interior, bine camuflat într-un exterior vesel. Când a fost nevoie, nu s-a sfiit să pună piciorul de silicon în prag, ba dimpotrivă, a echilibrat balanţa cu prima ocazie. Succesul lui DINTE PENTRU DINTE s-a datorat şi părţii lui întunecate şi fără scrupule, dar şi celei solare şi vesele, deoarece, când situaţia devenea dificilă, era capabil să ia atitudine ţinând cont de ambele dimensiuni.

Concluziile sunt pe cât de limpezi, pe cât sunt de tulburătoare. Modelul de succes al lui DINTE PENTRU DINTE prezintă, cu siguranţă, elemente psihopatice. Există şarmul de suprafaţă, pe de o parte, şi dorinţa acerbă de răzbunare, pe de altă parte. Apoi, mai avem autocontrolul, care-i permite să revină la starea iniţială, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Programul nu se compară cu Frăţia Ariană dar, printre circuitele şi convulsiile sinaptice reci, se întrevăd ecouri ale crezului ei. Parcă spun: vorbeşte blând, dar poartă întotdeauna cu tine o bâtă. Bun sfat, dacă vrei să reuşeşti atât în viaţa reală, cât şi în cea virtuală. Din acest motiv, ca să revenim la întrebarea noastră de mai devreme, psihopaţii încă mai există şi nu s-au pierdut în curenţii darwinieni ucigători care ne terorizează fondul genetic.

Societatea va avea întotdeauna nevoie de persoane care să îşi asume riscuri şi de indivizi care să încalce regulile sau să provoace suferinţe. Dacă nu ar exista, puştii de zece ani ar cădea în lacuri şi s-ar îneca la tot pasul.

Şi cine ştie ce s-ar mai putea întâmpla pe oceane?

Dacă ofiţerul secund Francis Rhodes şi timonierul Alexander Holmes nu ar fi avut curajul să facă acel gest necugetat, poate nici n-ar fi existat supravieţuitori ai tragediei de pe *William Brown*, nava care se zbătea să scape din apele furtunoase ale Atlanticului de Nord în acea noapte fatidică din 1841, la 250 de mile de coasta arctică a Newfoundland.

4
Înţelepciunea psihopaţilor

Dacă nu-mi pasă, nu înseamnă că nu înţeleg.

– Homer Simpson

Hotărârea de Anul Nou

Am să vă mărturisesc ceva. Cel mai vechi prieten al meu este psihopat. Ne cunoaştem încă de la grădiniţă. Îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri cum unul dintre educatori m-a luat, m-a dus la groapa cu nisip şi mi-a făcut cunoştinţă cu un puşti blond şi dolofan, care se juca cu unul dintre acele puzzle-uri în care trebuia să potriveşti obiectul cu forma corespunzătoare. Mă rog, am luat o stea şi am încercat în zadar să o bag într-o gaură care, abia acum realizez, era în mod vădit destinată papagalului. Nu se potrivea. Ba mai rău, s-a înţepenit. Timp de douăzeci de secunde sau cam aşa ceva (o veşnicie, în viziunea unui copil de cinci ani), Johnny, cu foarte mult calm, a scos-o de acolo şi apoi mi-a băgat-o în ochi. Acel atac juvenil, neprovocat şi dur a marcat începutul prieteniei noastre.

Derulăm pe repede înainte zece ani şi iată-ne pe amândoi în şcoala gimnazială, încă împreună. Era pauză când a venit la mine, întrebându-mă dacă îl pot împrumuta tema de la istorie, pentru că şi-o uitase acasă. Ghiciţi ce oră urma!

„Stai liniştit", îmi zise. „Nu-şi va da nimeni seama, am să o fac total diferită."

I-am dat tema şi ne-am reîntâlnit la începutul orei. „Ai tema mea, Johnny?" i-am şoptit.

Johnny a clătinat din cap. „Îmi pare rău", mi-a zis. „Nu pot să ți-o dau."

Am început să intru în panică. Profesorul de istorie nu era dintre cei cu care să te pui rău. Dacă nu aveai tema făcută, nu luai notă și te mai ținea și după ore.

„Cum adică, nu mi-o dai?" am șuierat printre dinți. „Unde e?"

Extrem de calm, de parcă spunea o poveste de adormit copiii, Johnny mi-a mărturisit. „Păi, vezi tu, Kev, treaba stă în felul următor. Nu am avut timp să rescriu tema cum ți-am promis, așa că am copiat-o cuvânt cu cuvânt."

„Dar..." am strigat la el, exact în momentul în care profesorul, care nu era dintre cei mai sociabili oameni din școală, intra valvârtej în clasă, „asta nu mă lămurește deloc unde este tema mea".

Johnny s-a uitat la mine de parcă eram nebun de-a binelea. „Păi, nu putem da amândoi aceeași lucrare, nu-i așa?" a răspuns el.

„Nu!" am exclamat, încă nerealizând ce insinuează. „Nu putem! Deci, unde naiba este tema mea?"

Johnny a dat din umeri și a scos din ghiozdan lucrarea „lui" pentru a o preda.

„Este în coșul de gunoi", mi-a spus extrem de degajat. „În spatele sălii de muzică."

Din instinct, am sărit de pe scaun. M-am gândit că poate mai am timp să o recuperez până începe ora.

„Idiotule!" i-am zis mârâind. „O să te omor."

Johnny m-a apucat de mână și m-a tras de mânecă înapoi pe scaun. „Fii atent", mi-a spus cu un zâmbet patern și preocupat, arătând spre fereastră. „Plouă cu găleata afară și o să te faci ciuciulete. Nu cred că vrei să riști doborârea recordului școlii pe distanța de o milă de săptămâna viitoare pentru că te-ai îmbolnăvit, nu-i așa?"

Nu era nicio urmă de ironie în vocea lui. Îl știam de prea multă vreme ca să nu conștientizez că el era cu adevărat convins că are grijă de mine. Chiar credea că-mi vrea binele. Furios ca naiba, am fost nevoit să fiu de acord cu el. Scârba avea dreptate. Recordul nu mai fusese doborât din anii '60, iar rezultatele mele de la ultimele antrenamente erau încurajatoare. Era păcat să îmi bat joc în ultimul moment de toată munca, pentru un lucru atât de neînsemnat.

M-am așezat din nou pe scaun, acceptând situația.

„Ce băiat bun", zise Johnny. „Oricum, nu e decât o amărâtă de temă. Viaţa e prea scurtă."

Nu-l mai ascultam. Mă gândeam la o explicaţie plauzibilă pentru lipsa temei şi la posibilitatea – dacă ploaia nu o deteriorase prea tare – de a o usca sau copia, pentru a o preda mai târziu.

Nu prea aveam timp să îmi dezvolt scuza, căci Völdemort era deja foarte aproape de noi, la doar câteva bănci în faţa noastră, cu un morman de lucrări despre războiul franco-prusac în mâinile lui acaparatoare.

Johnny i-a înmânat profesorului contribuţia, aruncând o privire admirativă asupra ei. Apoi m-a bătut pe umăr, privind spre fereastră şi strâmbându-se la ploaie. „Să ştii", a rostit el, „că ai fi întârziat oricum, Kev. Ştii că am dreptate. Oricum, ce a mai rămas din lucrare este în tomberon. De fapt, i-am dat foc, prietene".

Poate vă întrebaţi de ce naiba am rămas prieten cu el atâta amar de vreme. Uneori, în momentele mele de reflecţie, m-am întrebat acelaşi lucru. Să nu uităm însă că Johnny este psihopat[1]. Şi, după cum ştim, au circumstanţe atenuante. Una dintre abilităţile lui Johnny este capacitatea nemaipomenită de a întoarce orice situaţie în avantajul lui, abilitate destul de comună printre persoanele foarte inteligente din specia lui. Fără nicio îndoială, este unul dintre cei mai convingători indivizi pe care i-am cunoscut vreodată (şi includ în această categorie câţiva dintre cei mai renumiţi escroci ai lumii). Ba mai mult, cred că este un geniu al persuasiunii.

Când aveam vreo cinci sau şase ani, părinţii lui Johnny au trebuit să participe la o înmormântare în Canada. Johnny a rămas acasă şi a petrecut Anul Nou la mine. Se făcuse ora nouă şi părinţii mei începuseră să ne bată apropouri să mergem la culcare. Aluzii de genul: „E ora de culcare." Ca orice copil de şase ani care se respectă, nici nu mă gândeam să fac aşa ceva.

[1] Când eram la colegiu, i-am dat chestionarul PPI, cel conceput special de Scott Lilienfeld şi Brian Andrews pentru a evalua atributele psihopatice ale populaţiei generale, nu ale celor din închisori sau din instituţiile speciale. Evident, a obţinut un scor foarte mare, în special la Egocentrism machiavelic (ME), Lipsa obiectivelor (CN), Potenţă socială (SOP), Imunitate la stres (STI), Curaj (F) şi Cruzime (C), la şase din cele opt sub-scale care alcătuiesc chestionarul, celelalte două fiind: Externalizarea culpabilităţii (BE) şi Nonconformismul impulsiv (IN).

„Dar, mamă..." m-am smiorcăit. „Eu şi cu Johnny vrem să stăm până la miezul nopţii. Te rog...!"

Ea nici nu voia să audă. Bineînţeles că n-am acceptat şi am început să îi expun tot felul de motive, de la faptul că toţi prietenii mei puteau sta treji până noaptea târziu de Anul Nou (original, nu?), până la observaţii profunde, de genul Anul Nou nu este decât o dată pe an. Johnny era suspect de tăcut. Din câte îmi amintesc, stătea pur şi simplu, ascultându-mă cum mă văitam, suportând totul de parcă era un avocat al apărării, aşteptând momentul decisiv ca să lovească.

În cele din urmă, mama s-a săturat. „Haide!" mi-a zis. „Gata! Ştii cum faci când stai până noaptea târziu. Eşti supărăcios şi iritabil, iar mâine dimineaţă n-o să vrei să te dai jos din pat până la prânz."

Fără nicio tragere de inimă, deznădăjduit şi cu o profundă resemnare, m-am uitat la Johnny. Gata cu joaca. Era timpul să spunem noapte bună; dar nimeni nu se aştepta la ceea ce a urmat. Cu o sincronizare perfectă, exact în momentul în care eram gata să cedez şi să mă îndrept spre scări, Johnny a rupt tăcerea.

„Dar, doamnă Dutton, nu cred că vreţi să ne auziţi alergând prin casă mâine, dis-de-dimineaţă, în timp ce veţi zăcea în pat cu o durere de cap, nu-i aşa?"

Ne-am dus la culcare la ora trei.

Triada Neagră şi psihologia lui James Bond

Abilităţile lui Johnny de a se descurca în momentele importante, de a specula cele mai bune aspecte din orice situaţie, i-au fost de mare ajutor în cele din urmă. A intrat în serviciul secret.

„Nu doar spuma se ridică deasupra, Kev", îmi spunea. „Ci şi scursurile. Şi ştii ce? Eu sunt şi una, şi alta. Depinde de situaţie." Cam greu să combaţi o observaţie atât de inteligentă.

Se înţelege de la sine că nu a surprins pe nimeni faptul că Johnny s-a angajat la MI5. Indiferent ce face el pentru cei din Thames House, cu siguranţă face extraordinar de bine. „Într-atât de eficiente sunt autocontrolul, carisma şi puterea lui demonică de convingere, încât chiar dacă i-ai strânge un cablu de telefon în jurul gâtului, tot ar fi în stare să te convingă să îţi dai pantalonii jos", mi-a declarat un coleg de-al lui la o petrecere.

„Te-ar sugruma cu propria lui aură şi pe urmă ar agăţa-o îndărăt, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic", a continuat tipul.

Nu era cazul să ducă muncă de convingere cu mine.

Nu este deloc întâmplător dacă Johnny vă aminteşte întrucâtva de James Bond. În condiţiile date, este lesne de imaginat că şi celălalt angajat remarcabil al Serviciului Secret al Majestăţii Sale ar putea fi psihopat, căci lumea misterioasă a spionilor, a activităţilor de supraveghere şi de spionaj este uşă în uşă cu cea a criminalilor în serie, cei dintâi fiind mai curând autorizaţi să omoare, nu dominaţi de dorinţa puternică de a ucide. Oare dacă agentul acesta secret pe care îl ştim şi îl iubim, ar schimba PPK-ul (Walther PPK, pistolul din dotare) cu o copie a PPI (chestionarul pentru evaluarea atributelor psihopatice), unde s-ar situa pe spectru?

Există într-adevăr vreun temei pentru o asemenea speculaţie? Acceptarea unui stereotip e una, dar să vedem cum fantezia devine realitate este cu totul altceva. Este o pură întâmplare faptul că Johnny este psihopat şi lucrează în domeniul serviciilor de informaţii militare?

Unul dintre cei care şi-au pus această întrebare, şi ulterior a găsit şi răspunsul, este psihologul Peter Jonason. În 2010, Jonason (pe atunci la Universitatea de Stat din New Mexico) şi colegii săi au publicat o lucrare intitulată „Cine este James Bond? Triada Neagră – profilul social al agentului", în care demonstrau faptul că bărbaţii cu un triumvirat specific de trăsături de personalitate – 1. părere de sine extrem de bună, în cel mai pur stil narcisist; 2. doze mari de curaj, cruzime, impulsivitate şi dorinţa de senzaţii, specifice psihopatiei; 3. înşelăciunea şi caracterul exploatator al machiavelismului – se descurcă foarte bine în anumite cercuri din societate. Pe lângă toate acestea, pot avea mai mulţi parteneri sexuali şi o înclinaţie mai mare pentru relaţii ocazionale, de scurtă durată, decât bărbaţii care nu deţin asemenea trăsături. Triada Neagră nu constituie un handicap în interacţiunile cu sexul opus, susţine Jonason, ci dimpotrivă. Aceste caracteristici pot genera o creştere a pulsului femeilor şi o intensificare a potenţialului de propagare a genelor, devenind, astfel, o strategie reproductivă de succes.

O privire fugitivă asupra titlurilor tabloidelor şi parcurgerea articolelor din rubricile mondene par să susţină ipoteza. Ba chiar foarte bine. Unul dintre cele mai bun exemple dintre toate este James Bond, susţine Jonason.

„Este neplăcut, extrovertit şi îi place să încerce lucruri noi" menţionează el. „Inclusiv să omoare oameni sau să cunoască alte femei".

În cadrul studiul lui Jonason, 200 de studenţi au fost rugaţi să completeze câteva chestionare de personalitate create special pentru a evalua prezenţa atributelor din Triada Neagră. Studenţii au mai fost întrebaţi şi despre relaţiile lor sexuale, inclusiv atitudinea lor faţă de cele ocazionale şi cele de o noapte. Priviţi şi vă minunaţi! Rezultatele extraordinare au relevat faptul că cei care obţinuseră punctaje mari la triadă, tindeau să aibă şi mai multe „zgâlţâieli" la activ decât cei cu scoruri mai mici, sugerând faptul că elementele celor trei stiluri de personalitate – narcisism, machiavelism şi psihopatie – facilitează procesul dual al strategiei de împerechere a masculului Alpha, cu scopul de a maximiza potenţialul reproductiv:

1. Lasă însărcinate cât mai multe femei posibil;
2. Dispare înainte ca cineva să apuce să-i spună tată.

Şi totul pare să fi evoluat chiar foarte bine în ultimii ani; altminteri, se întreabă Jonason, de ce s-ar manifesta în continuare aceste atribute?[1]

Spectrul psihopatic şi oamenii de afaceri

În mod curios, psihopaţii se situează în fruntea clasamentelor nu numai la capitolul reproductiv. Obiectul de cercetare al psihologilor evoluţionişti[2], precum Peter Jonason, susţin concluziile militantului teoriei jocului Andrew Colman, cu care ne-am întâlnit în capitolul anterior,

[1] Deşi Jonason a descoperit că şi fetele rele se aleg cu băieţii pe care îi vor, relaţia dintre atributele Triadei Negreşi numărul de relaţii pe termen scurt era mult mai puternică la bărbaţi decât la femei. Motivul pentru care băieţii răi se aleg cu fetele este o altă discuţie. Psihopatia este asociată cu lipsa nevrozismului şi a anxietăţii, fapt ce reduce frica de respingere şi proiectează un aer de dominanţă. Narcisismul este asociat cu autopromovarea şi afişarea ostentativă a succesului. Iar machiavelismul – cu abilitatea de manipulare socială. Aceste trei atribute, combinate pe termen scurt, dau impresia unui individ imperturbabil, încrezător şi carismatic, cu care te simţi bine şi care frecventează anumite locuri. Pe termen lung, de cele mai multe ori lucrurile se schimbă.

[2] Psihologii evoluţionişti consideră trăsăturile umane şi comportamentale, precum personalitatea şi strategia de împerechere, drept produse funcţionale ale selecţiei umane, asemeni adaptării psihologice, care a evoluat pentru a rezolva probleme recurente din mediile ancestrale.

conform căruia există mai multe domenii în care psihopaţii sunt fruntaşi. O strategie psihopatică garantează succesul nu doar în dormitor, ci şi într-o sală de şedinţe, de exemplu.

Un studiu din 2005, realizat de o echipă mixtă de psihologi şi specialişti în domeniul neuro-economiei din cadrul Universităţii Stanford, al Universităţii Carnegie Mellon şi al Universităţii din Iowa, demonstrează perfect această teorie. Studiul a luat forma unui joc de noroc în douăzeci de runde, în care participanţii au fost împărţiţi în trei grupuri: oameni normali, pacienţi cu leziuni în zona emoţională a creierului (corpul amigdalian, cortexul orbitofrontal şi cortexul insular somatosenzorial) şi pacienţi cu leziuni cerebrale în zone neasociate emoţiilor. Pentru început, fiecărui participant i s-a dat suma de $20 şi, la debutul fiecărei runde, erau întrebaţi dacă erau pregătiţi să rişte $1 la aruncarea monedei. Pierderea era de $1, dar câştigul de $2.50.

Nu trebuie să fii un geniu ca să-ţi dai seama cum stăteau lucrurile. „Logic", observa Baba Shiv, profesor de marketing la Şcoala Postuniversitară de Afaceri Stanford, „cea mai bună soluţie este să investeşti la fiecare rundă".

Dar logica, aşa cum remarca activista politică Gloria Steinem, este doar pentru logicieni. Mai ales când e vorba despre bani.

Previziunile au fost extreme de simple. Conform teoriei jocului, dacă rentează să ţii piciorul pe acceleraţie – şi psihopaţii au picioare grele – atunci, potrivit dinamicii jocului, acei participanţi cu patologii relevante (deficit de procesare emoţională) ar fi trebuit să cureţe masa. Ar fi trebuit să îi depăşească pe cei fără aceste impedimente din celelalte două grupuri.

Rezultatul studiului a demonstrat exact acest lucru. Pe măsură ce jocul se desfăşura, participanţii cu funcţiile emoţionale neafectate au început să respingă ofertele de a paria, optând pentru alternativa extrem de conservatoare de a păstra toate câştigurile. Comparativ cu aceştia, cei al căror creier nu era echipat cu atributele emoţionale fundamentale au continuat să joace, iar în final au obţinut un profit semnificativ mai mare decât al celor din taberele adverse.

„Acesta ar putea fi primul studiu care documentează situaţia în care persoanele cu leziuni cerebrale iau decizii financiare mult mai bune decât oamenii normali", comentează George Loewenstein, profesor de economie şi psihologie la Carnegie Mellon.

Antoine Bechara, acum profesor de psihologie și specialist în domeniul neuroștiinței la Universitatea Southern, California, adaugă: „Cercetările trebuie să stabilească și condițiile în care emoțiile pot fi utile sau contraproductive, mai precis când anume pot ele călăuzi comportamentul uman. Cei mai de succes brokeri pot fi etichetați, în mod absolut pertinent, drept «psihopați funcționali» – indivizi care, pe de o parte, sunt specialiști în controlarea emoțiilor, iar pe de cealaltă, nu le experimentează la aceeași intensitate ca ceilalți", a mai adăugat Bechara.

Baba Shiv este de acord. „Mulți directori executivi și avocați de succes ar putea avea aceste trăsături", a mai adăugat el.

Un studiu condus de economistul Cary Frydman și colegii săi de la Institutul pentru Tehnologie din California susține observațiile lui Shiv. Frydman le-a oferit voluntarilor suma de $25 și apoi le-a prezentat o serie de spețe financiare. Într-o perioadă foarte scurtă de timp, voluntarii trebuiau să decidă dacă jucau la sigur și primeau $2 sau optau pentru varianta mai riscantă și mai profitabilă, în care aveau 50:50 șanse de a câștiga $10 sau de a pierde $5. Cine va câștiga și cine va da faliment?

În final, s-a adeverit că un grup de voluntari a jucat mult mai inteligent decât celălalt, luând, în mod repetat, cele mai bune decizii de risc, nimic nefiind lăsat la voia întâmplării. Aceștia nu erau vrăjitori financiari și nici economiști, matematicieni sau campioni mondiali de poker. În schimb, erau purtătorii genei „războinicului" – un polimorfism al monoaminoxidazei A, numit MAOA-L – asociată anterior (deși discutabil) comportamentului „psihopatic" periculos.

„Spre deosebire de discuțiile anterioare din literatură, rezultatele au demonstrat că aceste tipare comportamentale nu sunt în mod necesar contraproductive", concluziona echipa Frydman, „deoarece, în cazul deciziilor financiare, subiecții se angajau într-un comportament riscant numai când era avantajos pentru ei să procedeze astfel".

Frydman însuși a adăugat: „Dacă doi jucători numără cărțile și unul dintre ei face mai multe pariuri, poate părea mai agresiv sau mai impulsiv. Dar tu nu știi ce cărți numără, iar el ar putea reacționa doar la oportunitățile bune."

În susținerea ipotezei vine și studiul din 2010 al lui Bob Hare și al colegilor lui. Hare a dat testul PCL-R la peste 200 de directori executivi

din Statele Unite şi a comparat prevalenţa trăsăturilor psihopatice în lumea corporatistă, cu cea a populaţiei generale. În concluzie, directorii au obţinut scoruri extrem de mari, iar psihopatia a fost asociată pozitiv cu nivelul de carismă şi stilul de prezentare: creativitate, gândire strategică şi capacitate excelentă de comunicare.

Apoi a mai fost, firește, şi sondajul făcut de Belinda Board şi Katarina Fritzon, amintit în Capitolul 1. Board şi Fritzon, în cadrul unui test de stabilire a profilului psihologic, au realizat o analiză comparativă între directorii unor companii şi persoanele instituţionalizate în spitalul Broadmoor, unitate criminalistă de maximă securitate din Marea Britanie (despre care vom intra în detalii ulterior). Când s-a pus problema atributelor psihopatice, directorii au ieşit victorioşi. Având în vedere că în Broadmoor se află închişi unii dintre cei mai periculoşi criminali din regat, rezultatul a fost chiar impresionant.

I-am spus lui Hare că, în ultimii ani, mediul corporatist, cu toate reducerile şi restructurările, fuziunile şi achiziţiile, a devenit o pepinieră de psihopaţi. În acelaşi fel, şi frământările şi incertitudinile sfera politică, dar şi evoluţiile din sectoarele de comerţ şi industrie le-au transformat pe acestea într-un vas de cultură pentru creşterea şi dezvoltarea psihopatiei.

A dat din cap.

„Întotdeauna mi-am spus că, dacă nu aş fi studiat psihopaţi în închisori, aş fi făcut-o la bursă," mi-a mărturisit. „Fără nicio îndoială, este o proporţie semnificativ mai mare de mahări psihopatici în lumea corporatistă, decât în rândul populaţiei generale. Îi găseşti în toate organizaţiile în care poziţia şi statutul le conferă putere şi control asupra celorlalţi, dar şi şansa unui câştig material."

Paul Babiak, coautorul său la această lucrare despre psihopatia în rândul corporatiştilor, dar şi psiholog industrial şi organizaţional din New York, subscrie acestei idei.

„Psihopatul gestionează perfect consecinţele schimbărilor rapide. De fapt, el sau ea chiar prosperă în aceste condiţii", explică el. „Haosul organizaţional asigură atât stimularea necesară pentru căutarea de senzaţii, specific psihopatică, dar şi suficient material pentru manipularea psihopatică şi comportamentul abuziv."

În mod cu totul ironic, indivizii care au încălcat regulile, şi-au asumat riscuri, au căutat permanent senzaţii tari şi au răsturnat economia

mondială, vor fi exact aceia care vor ieşi la suprafaţă din ruine. Aşa cum zicea Frank Abagnale, ei sunt şoarecii care au căzut în smântână şi s-au zbătut, şi s-au tot zbătut, până au transformat smântâna în unt.

Şampanie la gheaţă

Atât declaraţiile lui Babiak şi Hare, cât şi cele ale lui Board şi Fritzon, sunt de natură demografică şi sociologică, dar dau de gândit. Plasate alături de observaţiile empirice, precum exerciţiile fiscale ale neuroeconomiştilor de felul lui Baba Shiv şi al coautorii săi, raporturile intime dintre vânătorul Triadei Negre, Peter Jonason, şi maşinaţiunile matematice ale teoreticienilor jocului, precum Andrew Coleman, demonstrează, dincolo de orice îndoială, că în societate este loc pentru psihopaţi.

Astfel se explică de ce psihopaţii există şi trăiesc în jurul nostru, datorită perseverenţei inexorabile a izvorului lor genetic imuabil şi întunecat. Dar şi de ce rata de evoluţie pe această nişă a consorţiului de personalitate s-a menţinut stabilă şi pe linia de plutire de-a lungul timpului. Există poziţii în societate, slujbe şi roluri de îndeplinit care, prin natura lor competitivă, dură sau coercitivă, solicită exact acele spaţii din domeniul imobiliar psihologic ale căror chei le deţin psihopaţii şi pentru care au o ofertă pregătită în portofoliul lor lucios. Având în vedere aceste roluri, mai ales în condiţii de stres şi pericol inerent, ele conferă adesea prosperitate, statut şi prestigiu indivizilor care şi le asumă. Ba mai mult, după cum ne-a demonstrat Peter Jonason, băieţii răi se descurcă foarte bine şi cu fetele, aşa încât nu e de mirare că genele au rezistat. Din punct de vedere biologic, s-ar putea spune că psihopaţii punctează la toate capitolele.

Atribute similare carismei şi autocontrolului în condiţii de presiune se regăsesc şi la cei care profită de societate, cum e cazul escrocilor de renume mondial. Combinate cu măiestria în înşelăciuni, rezultatul este devastator.

Să luăm exemplul lui Greg Morant, unul dintre cei mai de succes şi mai greu de prins escroci din America, şi poate unul dintre primii cinci cei mai şarmanţi şi mai cruzi psihopaţi cu care am avut plăcerea de a mă întâlni. M-am văzut cu el într-un bar dintr-un hotel de cinci stele,

din New Orleans. Abia *după* ce a achitat băutura, o sticlă de şampanie Cristal de $400 sticla, mi-a dat înapoi portofelul.

„Unul dintre cele mai importante lucruri pe care trebuie să le aibă un escroc este un radar bun pentru detectarea... «vulnerabilităţii»", m-a luminat Morant, comentariul lui amintindu-mi de lucrarea psihologului Angela Book. După cum ştiţi, în Capitolul 1 notam că Book a descoperit că psihopaţii se pricepeau mult mai bine decât non-psihopaţii la identificarea victimelor unor atacuri anterioare, prin simpla studiere a mersului. „Majoritatea oamenilor pe care îi întâlneşti nu dau atenţie la ceea ce-ţi spun. Dar vorbele, odată rostite, îţi rămân în minte. Escrocii ascultă tot... Ca la psiholog, încerci să intri în pielea persoanei. Să îţi dai seama cum este, din lucrurile mărunte. Întotdeauna lucrurile mărunte sunt definitorii. Diavolul se ascunde în detalii. Îi faci să se confeseze. De obicei, începi prin a le spune câte ceva despre tine – un bun escroc are întotdeauna o poveste la îndemână. Apoi, schimbi repede subiectul. Aleatoriu. Brusc. Poate fi orice... un gând care ţi-a trecut prin minte din senin sau orice altceva care să întrerupă conversaţia. În nouă din zece cazuri, ei uită total despre ce au vorbit.

Apoi, poţi trece la muncă; nu chiar imediat, trebuie să ai puţină răbdare. Cam o lună sau două. Modifici ceea ce ţi-au spus ei – instinctiv, ştii exact care sunt pârghiile pe care trebuie să apeşi – şi apoi spui povestea ca şi cum ar fi a ta. Bingo! Din momentul acela, poţi obţine cam tot ce vrei.

Am să îţi dau un exemplu... un tip este bogat, are succes şi munceşte ca un câine... Într-o zi, în copilărie, vine băiatu' de la şcoală şi nu-şi mai găseşte colecţia de discuri, pe care le strângea de câţiva ani. Taică-su, care era un nenorocit, o vânduse ca să îşi ia băutură.

Stai aşa, mă gândesc eu. Îmi spui chestia asta după trei, patru ore într-un bar? Ceva nu-mi miroase a bine. Apoi înţeleg. Aşa carevasăzică, de-aia munceşti tu atât de mult. Din cauza lui taică-tu. Ţi-e frică. Viaţa ta bate pasul pe loc de câţiva ani. De fapt, nu eşti marele director, ci copilul speriat, care într-o zi a venit de la şcoală şi nu şi-a mai găsit colecţia de discuri.

Iisuse! îmi spun. E chiar amuzant! Ce crezi că fac? După vreo două săptămâni, îi spun lui ce mi s-a întâmplat *mie*. Cum am venit de la muncă într-o noapte şi mi-am găsit soţia în pat cu şeful meu. Cum *ea* a înaintat divorţ şi *m-a* curăţat."

Morant face o pauză și îmi mai toarnă niște șampanie.

„O mare aiureală!" râde el. „Dar știi ce? I-am făcut o favoare tipului. I-am pus capăt suferințelor. Cum zice lumea – cel mai bun mod de a-ți învinge temerile este de a le înfrunta? Păi, cineva trebuia să fie tatăl."

Cuvintele lui Morant îmi dau fiori. Cu atât mai mult cu cât le-am auzit direct de la sursă. Îmi amintesc foarte clar întâlnirea din New Orleans și cum m-am simțit atunci. Tulburat, dar captivat. Subjugat, dar cutremurat, asemeni clinicienilor și agenților forțelor de aplicare a legii pe care i-a intervievat Reid Meloy, în Capitolul 1. Deși afișa stilul și atitudinea unui proprietar milionar de iaht, aveam o impresie destul de clară despre persoana cu care aveam de-a face. Aveam în față un psihopat în toată gloria lui. Un cameleon social. Pe măsură ce șampania curgea și apusul se reflecta frumos în ceasul lui Rolex, individul îți coloniza creierul sinapsă cu sinapsă, fără să se străduiască prea mult și fără ca tu să-ți dai măcar seama.

Și totuși, ca psiholog, am sesizat genialitatea simplă și crudă a vorbelor lui Morant. Modul lui de operare este fidel unor principii științifice stricte. Cercetările arată că una dintre cele mai bune metode de a face pe cineva să se destăinuiască, este să îi spui ceva despre tine. Confesarea inspiră reciprocitate. De asemenea, s-a mai demonstrat că, dacă vrei ca cineva să nu își amintească ceva anume, trebuie să îl distragi. Și, mai mult decât atât, să o faci cât mai repede.[1] În psihologia clinică, există un moment când terapeutul dă lovitura și descoperă acel moment critic, incidentul definitoriu care fie precipită problema în cauză, fie o încapsulează, fie amândouă. Principiul nu se aplică numai în cazul disfuncțiilor. Structurile de bază ale personalității, stilurile interpersonale, valorile personale, toate acestea se descoperă cel mai bine în micile amprente din viețile oamenilor.

[1] În anii '50, cercetătorii americani specializați în studiul memoriei, John Brown, Lloyd și Margaret Peterson, au efectuat niște experimente în care participanții au primit grupuri de litere pe care trebuiau să le țină minte, dar, în același timp sau la foarte scurt timp după, li se distrăgea atenția cu un exercițiu numeric. De exemplu, subiecților li se spunea să țină minte o silabă de trei litere, apoi li se arăta un număr aleatoriu de trei cifre (ex. 806) și li se cerea să numere descrescător din trei în trei. Apoi, la intervale variate, li se cerea să își amintească literele inițiale. Unui alt grup de control le-au fost arătate literele, fără a le mai fi distrasă atenția. Care grup și-a amintit mai bine literele? Evident, cel căruia nu-i fusese distrasă atenția. De fapt, în cazul grupului care fusese distras, memoria li se șterse integral după primele optsprezece secunde. (Din Brown, 1958; Peterson & Peterson, 1959.)

„De câte ori intervievezi pe cineva, cauți întotdeauna amănunte evidente", susține Stephen Joseph, profesor de psihologie, asistență socială și sănătate mentală la Centrul pentru Traume, Curaj și Dezvoltare de la Universitatea din Nottingham. „Cearta din birou cu Brian de la contabilitate, de acum zece ani. Momentul în care profesorul mi-a zis că am ajuns târziu și nu pot participa la oră. Sau ziua în care tu ai făcut toată treaba, iar nu-știu-cum-îl-cheamă și-a asumat toate meritele. Cauți acul din carul cu fân. Șrapnelul vieții înfipt adânc, undeva în creier."

Dar ce spuneai tu despre faptul că ai făcut toată treaba și altcineva și-a asumat meritul? Cu siguranță nu așa a fost.

Adevărul despre minciună

Escrocii și agenții secreți sunt cele două fețe ale aceleiași monede, spunea odată unul dintre ofițerii reprezentativi ai securității interne a Marii Britanii, cu care am stat de vorbă la un moment dat. Ambii, a adăugat ea, se bazează pe abilitatea de a se da drept altcineva, pe ușurința cu care se pun în pielea altora și pe capacitatea de a naviga cu o extremă lejeritate printre minciuni.

Aș fi surprins dacă Eyal Aharoni nu ar fi de acord. În 2011, Aharoni, doctorand în psihologie la Universitatea din New Mexico, a pus o întrebare nerostită încă, oricât de greu ar părea de crezut. Dacă, în anumite condiții, psihopatia este cu adevărat benefică, atunci ea te ajută să devii un criminal mai bun?

Pentru a afla răspunsul, a trimis un sondaj unui număr de 300 de deținuți din mai multe penitenciare de securitate medie din întreaga Americă. Calculând „competența criminală" a fiecărui deținut prin compararea numărului de crime comise cu numărul total de condamnări obținute (de ex. 3 condamnări din 10 crime = 70% rată de succes), Aharoni a descoperit un lucru foarte important: psihopatia determină succesul criminal.

Acestea fiind spuse, există însă o limită. Un procent ridicat de psihopatie (cu toate butoanele date la maxim) este la fel de nociv, ca unul foarte mic. În schimb, dozele moderate garantează mari „realizări".

Cum exact te poate face psihopatia un criminal mai bun, este un lucru discutabil. Pe de o parte, psihopații sunt maeștrii ai autocontrolului

în condiţii de presiune, ceea ce le conferă un avantaj în cazul comiterii unei infracţiuni sau într-o sală de interogatoriu. Pe de altă parte, sunt foarte cruzi şi pot intimida martorii, astfel încât aceştia să nu mai depună mărturie împotriva lor. Pe lângă toate acestea, asemeni spionilor şi escrocilor, la fel de cruzi şi neînfricaţi, psihopaţii mai au un talent rafinat, specific personalităţii lor. Exact ca şi jucătorii de poker de nivel mondial, îşi pot controla emoţiile mai bine decât majoritatea, în momentele în care mizele sunt foarte mari sau se simt ameninţaţi; această abilitate le conferă un avantaj nu doar în afara sălii de judecată, când plănuiesc şi pun în aplicare schemele şi acţiunile lor infame, dar şi în interiorul tribunalului.

Până în 2011, dovezile în acest sens erau destul de indirecte. Helinä Häkkänen-Nyholm, psiholog la Universitatea din Helsinki, a observat, la fel ca şi Bob Hare, că infractorii psihopatici păreau mult mai convingători decât infractorii non-psihopatici când îşi exprimau regretele. Ceea ce este cel puţin neobişnuit, deoarece ei sunt incapabili de aşa ceva. Dar evaluarea mai amănunţită a contextului acestor observaţii – în instanţă, înainte de citirea sentinţei; în instanţă, când se face apel împotriva unei sentinţe; în faţa psihologilor şi a guvernatorilor închisorilor, la audierile pentru eliberările condiţionate – a trezit suspiciunea psihologului Stephen Porter. Se punea problema „autenticităţii afective". Scoţând remuşcările din ecuaţie, Porter voia să ştie dacă psihopaţii se pricepeau să o simuleze mai bine decât ceilalţi.

Porter şi colegii săi au pus la cale un experiment ingenios. Au prezentat unor voluntari o serie de imagini ce reprezentau diverse emoţii, iar aceştia trebuiau să răspundă fiecăreia cu o expresie adevărată sau una falsă. Dar exista şi o capcană. Pe măsură ce participanţii vizualizau imaginile încărcate emoţional, Porter îi înregistra cu o viteză de 30 de cadre pe secundă. Apoi a examinat înregistrările cadru cu cadru. Astfel, încerca să analizeze prezenţa umbrelor fizionomice, aşa-numite „micro-expresii" în cazul reacţiilor „false", adică a studiat trecerea rapidă de la manifestarea emoţiei adevărate, sincere – invizibilă în timp real pentru ochiul uman – care apărea pentru o milisecundă, prin diafragma ascunderii conştiente (vezi Figura 4.1).

Imaginea A *Imaginea B* *Imaginea C*

Figura 4.1. În imaginea A avem un zâmbet autentic, iar în imaginea C, unul fals cu o umbră de tristeţe (sprâncenele, pleoapele şi colţurile gurii coborâte). În imaginea B avem o expresie neutră. După cum se vede, chiar şi cele mai mici şi mai trecătoare schimbări pot modifica întreaga faţă.

Porter voia să afle dacă participanţii cu nivel crescut de psihopatie sunt mult mai abili în ascunderea adevăratelor sentimente în comparaţie cu cei cu scoruri mai mici.

Răspunsul a fost, fără nicio îndoială, unul pozitiv. Prezenţa (sau absenţa) trăsăturilor psihopatice a determinat gradul de inconsecvenţă al emoţiilor observate în cazurile reacţiilor false. Psihopaţii au fost mult mai convingători în simularea tristeţii, când li se prezenta o imagine veselă sau în simularea fericirii, în timp ce priveau o imagine tristă, comparativ cu non-psihopaţii.[1] Dar nu numai atât: ei au fost la fel de buni ca voluntarii care au obţinut rezultate mari la inteligenţa emoţională.

După cum spunea cineva, dacă poţi simula sinceritatea, atunci *ai* succesul garantat.

Specialistul în neuroştiinţă cognitivă Ahmed Kharim a mers chiar mai departe şi, cu ajutorul magiei electromagnetice, a îmbunătăţit semnificativ perspectivele profesionale ale viitorilor escroci *sau* agenţi secreţi. Karim împreună cu echipa sa de la Universitatea din Tübingen, Germania, au demonstrat că îi pot face pe mincinoşi să devină mult mai credibili. În cadrul unui experiment, voluntarii au simulat furtul unor bani dintr-un birou, iar ulterior au fost interogaţi de un cercetător care juca rolul unui detectiv de poliţie. Ca o motivaţie suplimentară

[1] Interesant este şi faptul că una dintre studentele lui Porter, Sabrina Demetrioff, a descoperit că psihopaţii sunt foarte buni la decodarea micro-expresiilor, comparativ cu ceilalţi indivizi.

pentru a se strădui să înşele vigilenţa poliţiştilor, „aşa-zişilor hoţi" li s-a permis să păstreze banii, dacă reuşeau. Astfel, Karim a descoperit că aplicarea tehnicii numite stimulare magnetică transcraniană (TMS)[1] asupra părţii din creier implicată în luarea deciziilor morale – cortexul prefrontal anterior – a crescut capacitatea participanţilor de a minţi, asigurându-le un nivel ridicat al coeficientul Lie Q.

Nu se ştie exact de ce se întâmplă acest lucru, iar cercetătorii încă mai analizează posibilităţile; o posibilă explicaţie ar fi aceea că inhibiţia indusă de TMS asupra cortexului prefrontal dorsolateral induce restricţia unei zone neuronale asupra conştiinţei, „scutindu-l" pe mincinos de a fi distras de vreun conflict moral.

Dacă este corectă, o asemenea ipoteză va confirma cercetările despre psihopaţi. Din studiile anterioare ştim că, de exemplu, psihopaţii au mai puţină materie cenuşie în cortexul prefrontal dorsolateral. Studii recente, utilizând tehnica DTI[2] – imaginea traiectelor nervoase – conduse de Michael Craig şi colegii săi de la Institutul de Psihiatrie din Londra, au dezvăluit, de asemenea, o integritate redusă a fasciculului uncinat: traiectul axonal (un fel de apeduct neuronal) care face legătura dintre cortexul prefrontal şi corpul amigdalian.

Cu alte cuvinte, psihopaţii nu numai că au un talent înnăscut de a fi duplicitari, dar au şi mai puţine mustrări de conştiinţă decât majoritatea, ceea ce nu e neapărat un lucru rău când problemele devin serioase şi trebuie să iei decizii sub presiune.

---

[1] Stimularea magnetică transcraniană (Transcranial Magnetic Stimulation/ TMS) este o procedură non-invazivă prin care se stimulează temporar creierul pentru a perturba procesele corticale, investigându-se astfel efectele excitării sau inhibării traiectelor neuronale selectate.

[2] Tehnica imaginilor traiectelor nervoase (Diffusion Tensor Imaging/ DTI) urmăreşte mişcarea moleculelor de apă din creier. În majoritatea ţesuturilor cerebrale, ca de altfel în aproape toate tipurile de ţesuturi, difuzia moleculelor de apă este multidirecţională. Cu toate astea, în traiectele materiei cenuşii – ghemul de fibre care conduce impulsurile electrice dinspre diverse zone ale creierului – moleculele de apă tind să se disperseze de-a lungul axonilor, aceste filamente lungi şi subţiri care ies din fiecare neuron, conducând impulsurile electrice departe de corpul celulei, către sinapsele cu celule receptoare. Axonii au o teacă izolatoare, „impermeabilă", de culoare albă, dintr-o substanţă grasă numită mielină, care dă şi culoarea materiei albe, şi care poate varia în grosime. Astfel, analizând rata şi direcţia difuziei apei, cercetătorii pot crea o fotografie „virtuală" a axonilor, putând deduce grosimea tecilor mielinice albe şi evalua integritatea lor structurală.

Omul zilei

Nu numai mincinoşii beneficiază de pe urma lipsei moralităţii. Provocările etice sunt prezente în toate momentele vieţii, nu numai în cazinouri şi tribunale. Un exemplu în acest sens este schimbul de replici din filmul *The War Lover* din 1962.

> *Locotenentul Lynch:* Ce crezi despre Rickson? Nu poţi ştii niciodată de ce este în stare. Ne putem permite să avem un astfel de pilot? Ne putem permite să îl ţinem? Ce crezi, doctore?
> *Căpitanul Woodman:* Rickson este un exemplu al liniei aceleia subţiri, care separă un erou, de un psihopat.
> *Locotenentul Lynch:* De care parte a liniei crezi că se află Rickson?
> *Căpitanul Woodman:* Timpul ne va spune. Cred că mergem la risc... dar aşa-i războiul.

Acţiunea filmului este plasată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar unul dintre personaje este Buzz Rickson, un pilot de avioane B-17; arogant şi neînfricat, al cărui geniu în luptele aeriene îi conferă debuşeul perfect pentru latura sa întunecată, amorală şi nemiloasă. Când o misiune de bombardament este anulată din cauza condiţiilor meteo nefavorabile, Rickson, admirat de camarazii săi pentru aptitudinile îndrăzneţe de pilotaj, nu respectă ordinul de întoarcere la bază şi zboară la adăpostul norilor, pentru a-şi lansa încărcătura mortală. Astfel, un bombardier inamic n-a mai revenit la bază.

Instinctele fundamentale de prădător ale lui Rickson se dezlănţuie în teatrul de război. Însărcinat de către comandantul său cu o misiune de rutină în care trebuia să lanseze foi volante de propagandă, el rulează pe aerodrom în semn de protest, pregătind scena dialogului de mai sus dintre pilotul navigator şi medicul militar.

Există, într-adevăr, o linie fină care separă un erou de un psihopat, aşa cum a spus căpitanul Woodman; dar de cele mai multe ori contează cine o trasează.

Personaje ca Rickson nu există doar în filme. Dintre militarii Forţelor Speciale pe care i-am testat până acum, toţi au avut un scor ridicat al PPI (Inventarul Profilului de Personalitate). Acest lucru nu e neapărat o surpriză, având în vedere ce acte trebuie să comită. După cum a declarat

unul dintre ei, cu modestia caracteristică: „Cei care l-au eliminat pe Bin Laden nu se aflau la un meci de paintball de week-end..."

O asemenea stăpânire de sine şi concentrare în bătaia focului sunt ilustrate şi în studiul realizat de psihologul şi neurologul Adrian Raine şi colegii săi de la Universitatea Southern California, din Los Angeles. Raine a comparat performanţele unor psihopaţi şi a unor non-psihopaţi în cadrul unor exerciţii de învăţare şi a descoperit că, atunci când greşelile erau pedepsite prin aplicarea de electroşocuri dureroase, psihopaţii înţelegeau mai greu regulile decât non-psihopaţii. Dar asta n-a fost tot. Când reuşitele erau recompensate, nu numai financiar, dar şi cu evitarea şocului electric, rolurile s-au inversat. În acest caz, psihopaţii au fost cei care au reacţionat mai rapid.

Dovezile sunt foarte clare. Dacă un psihopat poate profita de o situaţie, adică există o recompensă, atunci acţionează ca atare, în ciuda riscurilor sau consecinţelor nefaste. Nu numai că îşi păstrează sângele rece în faţa pericolelor sau a adversităţilor, dar, în lipsa acestora, devine foarte exact în abilităţile lui de a „face tot ce îi stă în putinţă" să îşi ducă la îndeplinire sarcina.

Cercetătorii de la Universitatea Vanderbilt au mers chiar mai departe, şi au studiat modul în care concentrarea de neclintit, de prădător, afişată în mod obişnuit de psihopaţi, ar putea fi reflectată de creier. Ceea ce au descoperit aruncă o nouă lumină asupra modului în care poate simţi un psihopat şi, ca atare, oferă o altă perspectivă a ceea ce îi face să acţioneze. În prima parte a studiului, voluntarii au fost împărţiţi în două grupuri: cei care prezentau mai multe trăsături psihopate şi non-psihopaţii. Cercetătorii au administrat ambelor grupuri câte o doză de amfetamină şi, utilizând tomograful cu emisie pozitronică (PET)[1], le-au monitorizat creierele, ca să afle ce se petrece în interiorul lor.

„Ipoteza noastră susţine că unele trăsături psihopate, precum impulsivitatea, atracţia crescută pentru recompense şi asumarea riscurilor, sunt corelate cu disfuncţiile din cadrul circuitului recompenselor cu

[1] Tomografia cu Emisie Pozitronică (Positronic Emission Tomography/ PET) a permis cercetătorilor să obţină imagini ale acţiunilor neuro-chimice din diverse zone ale creierului, pe măsură ce subiecţii realizau diverse activităţi, gânduri sau emoţii. Acest lucru s-a obţinut prin injectarea unei substanţe radioactive de contrast, inofensivă, în fluxul sangvin, şi apoi prin urmărirea traseului substanţei şi cartarea diagramelor de emisii de radiaţii sub forma razelor gama.

dopamină," menţiona Joshua Buckholtz, principalul autor al studiului, „...şi că, din cauza acestor reacţii exagerate datorate dopaminei, odată ce s-au fixat asupra unei recompense, psihopaţii nu îşi mai pot modifica atenţia până nu obţin ceea ce caută."

Buckholtz nu era chiar departe de adevăr. În conformitate cu această ipoteză, şi ca răspuns la stimulent, voluntarii cu mai multe trăsături psihopate au eliberat o cantitate de dopamină de aproape patru ori mai mare decât omologii lor non-psihopaţi.

În plus, s-a observat o activitate cerebrală similară în partea a doua a experimentului când, în loc de amfetamină, participanţilor li s-a promis o recompensă financiară, la finalizarea unor operaţiuni simple. (Notă pentru cercetători: dacă doriţi voluntari, sunaţi-mă!) În mod cert, fMRI (Rezonanţa Magnetică Nucleară funcţională) a relevat faptul că voluntarii cu mai multe trăsături psihopate au manifestat o activitate semnificativ mai intensă în *nucleus accumbens*, regiunea creierului unde se produce dopamina.

„De multă vreme studiile despre psihopatie s-au concentrat asupra lipsei de reacţie la pedepse şi asupra lipsei fricii", comenta David Zald, profesor agregat în psihologie şi psihiatrie şi coautor al studiului. „Dar aceste trăsături nu sunt factori predictivi eficienţi pentru violenţă sau comportament criminal... Aceşti indivizi par să aibă o atracţie puternică faţă de recompense, lucru care inhibă simţul pericolului. Nu e vorba despre faptul că ei nu anticipează potenţialele ameninţări, ci despre faptul că anticiparea sau motivarea cu recompensă le anulează temerile."

Alte dovezi în acest sens vin din partea lingviştilor criminalişti. Felul în care un criminal vorbeşte despre crima sa depinde, se pare, de tipologia căreia îi aparţine. Jeff Hancock, profesor în ştiinţele informatice la Universitatea Cornell, şi colegii săi de la Universitatea British Columbia, au comparat profilele a 14 criminali psihopaţi şi 39 de criminali non-psihopaţi, toţi bărbaţi, şi au descoperit diferenţe notabile, nu doar în ceea ce priveşte profilul emoţional, ci şi referitoare la justificarea personală. Psihopaţii au folosit de două ori mai multe cuvinte privind nevoile fizice, cum ar fi foame, sex sau bani, în timp ce non-psihopaţii au pus accentul mai mult pe nevoile sociale, de exemplu, familia, religia şi spiritualitatea.

Analiza computerizată a transcriptelor a relevat faptul că ucigaşii psihopaţi au folosit în declaraţiile lor mai multe conjuncţii precum

„deoarece", „pentru că" sau „astfel încât", insinuând cumva că aceste crime „trebuiau să aibă loc" pentru atingerea unui anume scop. În mod curios, tindeau să includă detalii despre ce au mâncat în ziua crimei – un fel de reprezentare spectrală a prădătorului primitiv?

Oricum ar fi, concluzia este undeva la mijloc. Psihopaţii caută recompense cu orice preţ, neglijând consecinţele şi dând din coate ca să îşi facă loc. Acest lucru ar putea explica, într-o oarecare măsură, descoperirile Belindei Board şi ale Katarinei Fritzon despre preponderenţa trăsăturilor psihopatice în rândul directorilor executivi, comparativ cu deţinuţii din unitatea criminalistică de înaltă securitate. Banii, puterea, statutul şi controlul, fiecare fiind o prerogativă a directorului tipic de companie, precum şi un bun foarte căutat, exercită o atracţie tot mai irezistibilă pentru psihopatul din domeniul afacerilor, pe măsură ce el sau ea se avântă şi mai departe pe scara corporatistă. Amintiţi-vă avertismentele complexe, profetice, ale lui Bob Hare: „Îi vei găsi [pe psihopaţi] în toate organizaţiile în care poziţia şi statutul le conferă putere şi control asupra celorlalţi, dar şi şansa unui câştig material."

Uneori, pot face lucruri extraordinare. Dar alteori, în mod inevitabil, pot da şi greş. Iar dacă etica recompenselor le scapă de sub control, lovitura se transformă mai degrabă în dezastru. Tipi de felul lui Buzz Rickson (pilotul din film), aroganţi şi neînfricaţi, pot fi întâlniţi în aproape toate domeniile de activitate existente, inclusiv în cel bancar, indiferent cât de ciudat ar părea acest lucru.

În cazul în care vă întrebaţi ce s-a întâmplat cu Rickson, trebuie să vă spun că în cele din urmă a murit, a sfârşit într-un imens glob de foc, după ce s-a izbit de stâncile albe din Dover.

Citirea la cald

Cutezanţa psihopaţilor, dar şi capacitatea lor de concentrare, au fost atribuite în mod tradiţional deficitelor de procesare emoţională, mai exact disfuncţiilor corpului amigdalian. Până recent, cercetătorii considerau că, pe lângă faptul că nu „experimentau" frica, ei nici nu „empatizau". Dar un studiu din 2008 efectuat de Shirley Fecteau şi colegii săi de la Centrul Medical Beth Israel Deaconess, din Boston, a dezvăluit

o lumină complet nouă asupra subiectului, emiţând ipoteza conform căreia psihopaţii au capacitatea de a recunoaşte emoţiile, ba chiar sunt mai pricepuţi decât noi când vine vorba despre ele.

Fecteau şi colegii ei au utilizat TMS pentru a stimula cortexul somato-senzorial (acea porţiune a creierului care procesează şi reglează senzaţiile fizice) în creierul unor voluntari cu rezultate mari la PPI. Cercetările anterioare demonstraseră că, atunci când un individ urmărea un incident dureros, în care era implicată o altă persoană, rezulta o încetinire temporară a excitării neurale în reacţia la TMS în zona din cortexul somato-senzorial, care corespunde regiunii afectate de durere. Era vorba despre neuronii oglindă, nişte structuri cerebrale foarte specializate. Dacă psihopaţilor le lipseşte abilitatea de a empatiza, a presupus Fecteau, atunci această atenuare a reacţiei neurale ar trebui să fie redusă doar la acei indivizi cu scor mare la PPI, nu şi la cei cu rezultate scăzute – similar modului în care psihopaţii nu se molipsesc de căscat, în comparaţie cu majoritatea oamenilor normali.[1]

Cercetătorii au fost foarte surprinşi să afle ce au descoperit Fecteau şi echipa sa, şi anume: cei care obţinuseră scoruri mari la PPI – în mod explicit, cei cu nivel ridicat de „cruzime" pe sub-scala chestionarului, cea care are legătură directă cu empatia – au arătat, de fapt, o mai mare atenuare a reacţiei TMS, decât cei cu rezultate scăzute, sugerând faptul că psihopaţii nu au nicio problemă cu recunoaşterea emoţiilor altora, ba au chiar un talent real pentru aşa ceva. Problema constă nu în nerecunoaşterea emoţiilor în sine, ci în disocierea componentelor lor senzoriale de cele afective, în diferenţa dintre a şti *ce* este emoţia şi *cum* se manifestă ea.

Psihologul Abigail Baird a obţinut rezultate similare în cadrul unui exerciţiu de recunoaştere a emoţiei prin utilizarea fMRI. În timp ce voluntarii încercau să potrivească imaginile unor persoane cu expresiile emoţionale similare, s-a remarcat faptul că cei cu punctaje mari la

[1] Contagiunea căscatului relevă o conexiune fizică strânsă între oameni, dar se manifestă şi la animale. În unele cazuri, se realizează între oameni *şi* animale. Câinii preiau căscatul de la stăpânii lor, iar cimpanzeii de la îngrijitori. Explicaţiile, general acceptate, sunt următoarele: indivizii cu probleme de empatie afişează un efect redus al contagiunii căscatului pentru că nu dau atenţie celor care cască. Sau, pur şi simplu, nu sunt afectaţi de căscat. Eu şi colegul meu, Nick Cooper, testăm în prezent reflexul căscatului la psihopaţi, în cadrul unui studiu ce se desfăşoară în Suedia.

PPI aveau o activitate mai redusă a corpului amigdalian față de cei cu scoruri mai mici (fenomen asemănător unui deficit de procesare emoțională), dar afișau și o activitate crescută la nivelul cortexurilor vizual și prefrontal dorsolateral, ceea ce indica, potrivit lui Baird și echipei ei, că participanții „cu rezultate mari se bazează pe regiuni asociate percepției și cogniției pentru a realiza sarcina de a recunoaște emoția".

Un psihopat cu care am discutat despre această ipoteză a pus problema în felul următor: „Chiar și daltoniștii știu când să se oprească la stop. Ai fi surprins. Am senzori ascunși."

Sau, cum ne-a amintit Homer Simpson mai devreme: a nu băga în seamă și a nu înțelege sunt două lucruri total diferite.

Este foarte plauzibilă ipoteza conform căreia capacitatea crescută a psihopaților de a recunoaște emoția celorlalți ar putea explica abilitățile lor superioare de persuasiune și de manipulare, dar și capacitatea de a simula emoția, subiect pe care l-am abordat mai devreme, în acest capitol. Și totuși, capacitatea de a decupla empatia senzorială, „rece", de cea emoțională, „caldă", are și alte avantaje, cele mai notabile manifestându-se în domeniile în care un anume nivel de detașare afectivă trebuie păstrat între practician și practică. Ca în medicină, de exemplu.

Iată ce simte unul dintre cei mai redutabili neurochirurgi din Marea Britanie înainte de a intra în sala de operații: „Dacă sunt nervos înainte de o operație majoră? Nu, n-aș spune asta. Dar cred că e ca în cazul marii performanțe. Trebuie să te pregătești înainte. Trebuie să rămâi concentrat asupra obiectivului tău și să nu te abați de la el. Trebuie să-ți faci treaba așa cum se cuvine.

Știi, ai vorbit acum câteva momente despre Forțele Speciale. De fapt, mentalitatea unui chirurg și cea a unui soldat de elită, care este pe punctul de a arunca în aer o clădire sau un avion, sunt oarecum similare. În ambele cazuri, «sarcina» la care se face referire este o operație. În ambele situații, te «dotezi» și îți pui masca. În ambele cazuri, toți anii de practică și de antrenamente nu te pregătesc în totalitate pentru momentul acela de incertitudine, când faci prima mișcare; acea milisecundă nemaipomenită a «elementului surpriză», când deschizi și realizezi că ești... ÎNĂUNTRU.

Care este diferența dintre marja de eroare de un milimetru când vine vorba să ținteși în cap și să tragi și marja de eroare de un milimetru când vine vorba să navighezi între două vase de sânge critice?

În ambele situații, ai în mâini viața și moartea. Trebuie să provoci o moarte sau să iei o decizie meritorie. În chirurgie, totul este, la propriu, pe muchie de cuțit."

Persoana amintită a obținut un punctaj mult peste medie la PPI. Și dacă vă surprinde acest lucru la unul dintre cei mai buni neurochirurgi ai lumii, mai gândiți-vă. Yawei Cheng, de la Universitatea Națională Yang-Ming, din Taiwan, și colegii ei, au realizat un alt studiu în acest sens. Au luat un grup de doctori cu cel puțin doi ani de experiență în acupunctură și un alt grup de profesioniști non-medicali și, utilizând fMRI, au tras cu ochiul în creierul lor, pentru a vedea ce se întâmplă atunci când urmăreau ace înfipte în gură, mâini și picioare. Au observat că, atunci când profesioniștii din domenii non-medicale urmăreau filmulețe cu ace care erau înfipte în piele, ariile cortexului somato-senzorial corespunzătoare zonelor relevante ale corpului se aprindeau ca pomii de Crăciun, ca și alte zone ale creierului, precum substanța cenușie periapeductală (coordonatorul reacției față de panică) și cortexul cingulat anterior (care cifrează erorile, anomaliile și procesarea durerilor).

În schimb, la medici abia dacă a licărit ceva în zona de activitate asociată durerii, ei prezentând o activitate mai intensă la nivelul cortexurilor median și superior prefrontal și a zonei de joncțiune temporalo-parietală, acea regiune a creierului implicată în reglarea emoției și a teoriei minții[1].

Mai mult decât atât, cei din urmă au evaluat acupunctura ca fiind considerabil mai puțin neplăcută decât celălalt grup, trimițându-ne cu gândul la nenumăratele rezultate de laborator ce relevau reacții fiziologice reduse ca intensitate (ex. ritmul cardiac, reacția galvanică a pielii/GSR și nivelul de cortizol) ale psihopaților la stimuli erotici sau de frică. De asemenea, aceste reacții atenuate s-au evidențiat și în cadrul unor teste foarte dificile de presiune socială, cum este testul Trier[2].

Ceea ce experții câștigă în urma experienței, psihopații au din naștere.

---

[1] În linii mari vorbind, teoria minții se referă la abilitatea de a vedea „de unde vin ceilalți", atât sub aspect emoțional, cât și cognitiv.

[2] Testul Trier de Măsurare a Stresului Social implică, de obicei, un grup de voluntari cărora li se acordă un foarte scurt răgaz pentru a pregăti un interviu simulat de obținere a unui serviciu; lor li se spune că vor trece printr-o serie de cercetări profesionale minuțioase, precum analiza frecvenței vocii și evaluarea abilităților de comunicare non-verbală.

La scurt timp după ce studiul lui Yawei Cheng a fost făcut public, m-am suit în avionul spre Washington DC şi m-am dus la Institutul Naţional pentru Sănătate Mentală, să mă întâlnesc cu James Blair, unul dintre experţii mondiali în studiul psihopaţilor care, asemeni lui Joe Newman, le-a cam văzut pe toate.

„Rentează să fii psihopat?" l-am întrebat. „Bine, poate nu tot timpul, dar uneori, când situaţia o cere?"

Blair a fost precaut. Era o întrebare foarte dificilă. „E adevărat că atunci când se întâmplă ceva grav, un individ cu psihopatie va manifesta mai puţină îngrijorare decât alţii în aceeaşi situaţie, dar nu se poate şti cu exactitate în ce măsură capacitatea lor de decizie în astfel de situaţii va fi mai bună. Cu atât mai mult, dacă nu evaluează corect gradul de ameninţare, ei s-ar putea pune în pericol, în loc să fugă de el."

Cu alte cuvinte, dacă am putea dezgheţa puţin modul de gândire, am încălzi un pic logica, atunci da, trăsăturile psihopatice ar putea conferi avantaje. Altfel, nici vorbă.

Dar să mai zăbovim un pic, mi-am zis. Nu am aflat exact acelaşi lucru despre eroii acestei lumi? Nimeni nu i-ar acuza pe *ei* că au luat decizii proaste. Dar ce-am putea spune despre rezultatele lui Bechara, Shiv şi Loewenstein referitoare la „psihopaţii funcţionali"? Sau despre speculanţii financiari ai lui Frydman? (Bine, sunt purtătorii polimorfismului MAOA, răspunzător pentru agresivitate şi asumarea riscurilor, şi nu sunt automat psihopaţi, dar există o legătură clară.) În final, deciziile pe care le-au luat în condiţiile date, au fost oricum mult mai bune decât ale oricăruia dintre noi.

Poate asta era problema, poate că ecuaţia trebuia ajustată un pic:

Psihopat funcţional = Psihopat – Factor de decizie slab

În încercarea de a afla o a doua opinie, am luat legătura cu un vânător de psihopaţi, Kent Kiehl. Kiehl este profesor agregat de psihologie şi neuroştiinţă la Universitatea din New Mexico, şi director la Mobile Imaging Core and Clinical Cognitive Neuroscience, în cadrul Mind Research Network, din Albuquerque. Aşa cum sugerează şi titlul pe care îl poartă, avea destule pe cap când l-am întâlnit.

De fapt, Kiehl era într-o călătorie. Şi mai este şi acum. Nu într-una obişnuită, ci una în care este implicat şi un camion pe optsprezece roţi, un vehicul atât de lung, pe care, de fiecare dată când îl parchează, mă întreb cum de nu i se solicită permis de la comisia de urbanism. Cred că ar avea nevoie de un permis şi pentru *scanare*, pentru că în interiorul camionului se află un dispozitiv fMRI făcut pe comandă, în valoare de 2 milioane de dolari. Aşadar, Kiehl se plimbă prin New Mexico, pe la penitenciarele de stat, în încercarea de a elucida baza neurală a psihopatiei.

I-am pus aceeaşi întrebare ca şi lui James Blair. Rentează uneori să fii psihopat? Ca şi Blair, Kiehl a fost, de asemenea, circumspect.

„Este perfect plauzibil să spunem că trăsăturile psihopatice sunt distribuite în mod normal în rândul populaţiei obişnuite, dar deosebirea faţă de cei aflaţi la extremităţile spectrului, este că ei nu se pot deconecta pur si simplu [de la sentimentul de frică] în situaţiile corespunzătoare.. Un director executiv şi-ar putea asuma riscuri mari în afaceri, dar asta nu înseamnă că s-ar plimba noaptea printr-o zonă rău famată. Un psihopat nu e capabil să facă distincţia asta. Pentru un psihopat, e totul sau nimic."

Aceasta aduce un nou factor în ecuaţie:

$$\textit{Psihopat funcţional} = \frac{(\textit{Psihopat} - \textit{factor de decizie slab})}{\textit{Context}}$$

Ceea ce înseamnă, făcând abstracţie de algebră, că psihopatia funcţională este dependentă de context. În limbajul teoriei personalităţilor, ea este „stare" versus „trăsătură". Iar aceasta, în condiţii propice, poate spori viteza şi calitatea luării deciziilor, în loc să o îngreuneze.

În anii '80, sociologul John Ray a ajuns la o concluzie similară. Ray a postulat o funcţie inversă în formă de U răsturnat, ca fiind modelul ce reprezintă cel mai bine relaţia dintre psihopatie şi succesul în viaţă (vezi Figura 4.2). Iată cuvintele sale:

„Atât nivelurile maxime, cât şi cele minime de psihopatie pot fi inadaptabile, nivelurile intermediare mai adaptabile. Dovada faptului că nivelul crescut al psihopatiei este inadaptabil sunt situaţiile cu care se confruntă psihopaţii clinici înşişi. La fel se întâmplă şi când nivelul psihopatiei este mai redus, caracterul de inadaptabilitate rezidând în observaţia comună asupra rolului anxietăţii în psihopatie

şi în faptul că psihopaţii nu par să manifeste anxietate. Imunitatea relativă a psihopaţilor la anxietate le poate conferi un avantaj comparativ cu populaţia normală, neinstituţionalizată."

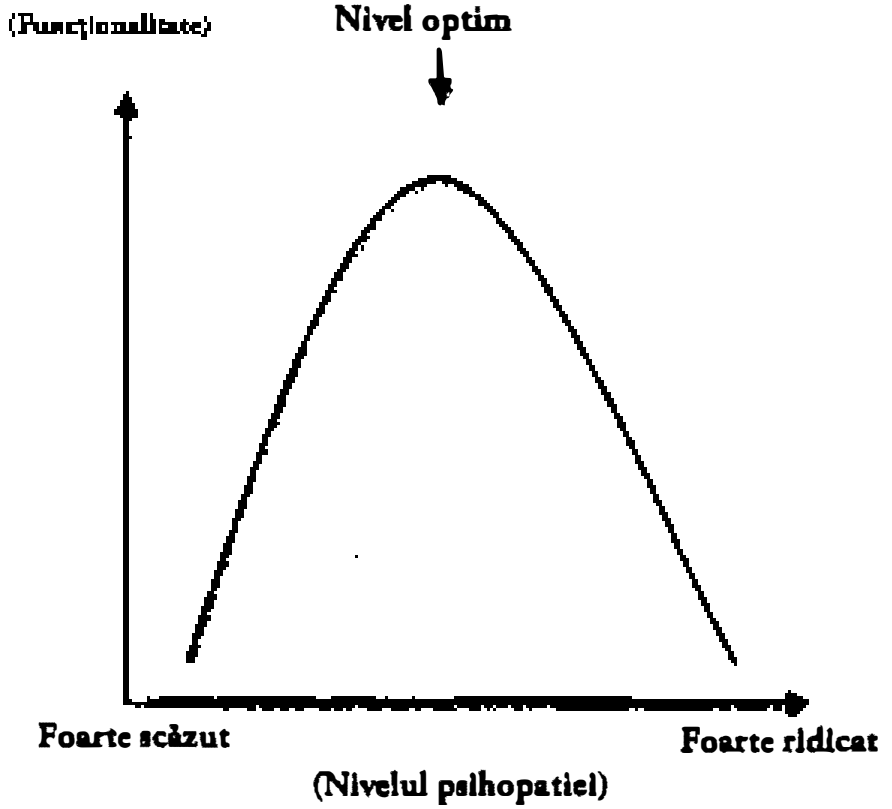

Figura 4.2. Relaţia dintre psihopatie şi funcţionalitate (de Ray & Ray, 1982)

În mod ironic, exact la aceleaşi concluzii a ajuns Eyal Aharoni în interiorul frăţiei criminale. Nici nivelul ridicat, dar nici cel scăzut de psihopatie nu garantau succesul criminal, doar cel moderat. Acest lucru nu a scăpat atenţiei lui Bob Hare şi Paul Babiak, în timp ce continuau cercetările în domeniul psihopatiei corporatiste.

Hare şi Babiak au dezvoltat un instrument numit „radiografia mediului de afaceri" (Business Scan/ B-Scan): un chestionar de autoevaluare, alcătuit din patru sub-scale (stilul personal, stilul emoţional, eficienţa organizaţională şi responsabilitatea socială), calibrate în aşa fel încât să evalueze prezenţa trăsăturilor psihopatice exclusiv în unităţile corporatiste, şi nu în rândul populaţiei diagnosticate (cum este PCL-R) sau al celei generale (cum este PPI) (vezi Tabelul 4.1).

În acest cadru, trăsăturile psihopatice fundamentale pot deveni uneori calităţile excepţionale ale unui lider politic influent; pentru a evalua prezenţa acestor trăsături, ţinând cont de sensibilitate şi de context,

Trăsături de conducere	Trăsături psihopatice
Carismatic	Şarm superficial
Încredere în sine	Grandomanie
Influent	Manipulare
Persuasiv	Escroc
Gândire vizionară	Inventarea de poveşti încâlcite
Abilitatea de a-şi asuma riscuri	Impulsivitate
Orientat spre acţiune	Căutarea de senzaţii tari
Abilitatea de a lua decizii dificile	Sărăcie emoţională

Tabelul 4.1. Radiografia mediului de afacerii: trăsăturile liderilor şi echivalentele lor psihopatice

este necesar să punem întrebarea potrivită şi să abordăm frazeologia şi limbajul adecvat. Scopul B-Scan este de a face exact acest lucru prin descrierea itemilor din cadrul structurii corporatiste şi prin formularea terminologiei uzuale de afaceri (de ex.: „Este normal să minţi pentru a încheia o afacere" – de acord/nu sunt de acord pe o scală de la 1 la 4). În prezent, suntem în curs de a aplica acest test unui segment independent de avocaţi, comercianţi şi membri ai Forţelor Speciale ale Marii Britanii, pentru a vedea cu exactitate cum sunt ei constituiţi, un fel de biopsie psihologică a unor profesii cu cifră octanică ridicată.

În timp ce mă aflam într-o cafenea din New York, foarte aproape de compania de consultanţă şi management a lui Babiak, mi-am amintit de o conversaţie pe care am purtat-o cu un consilier britanic al reginei, în biroul său din centrul Londrei.

„În sala de judecată, am şters pe jos cu unii oameni, i-am crucificat în boxa martorilor. N-am avut nici un scrupul în a face să plângă la interogatoriu o presupusă victimă a unui viol. Ştii de ce? Pentru că asta este slujba mea. Pentru asta mă plătesc clienţii. Iar la sfârşitul zilei, pot să îmi pun peruca în cui, să îmi dau jos roba, apoi să merg la un restaurant cu soţia şi să nu îmi pese de toate astea, chiar dacă ştiu că ceea ce s-a întâmplat în acea curte ar putea să îi distrugă viaţa presupusei victime.

Pe de altă parte, dacă soţia mea îşi cumpără o rochie dintr-un magazin şi, să zicem, pierde chitanţa, iar apoi îmi spune să o duc înapoi... asta e o cu totul altă poveste. Nu-mi place să fac chestia asta. Sunt fără speranţă... un mototol veritabil..."

Babiak dă din cap. Ştie clar ce vreau să spun. Exact pentru a pune în evidenţă acest lucru a fost construit B-Scan. Sorbim fiecare din cafeaua lui şi ne holbăm la râul Hudson. Deasupra apei cenuşii îngheţate, vaste continente de nori se adună încet şi fără milă, formând un plafon jos, tectonic.

„Ce zici?" îl întreb. „Crezi că vom găsi punctajul maxim cu B-Scan? Numărul de aur care să indice înalta performanţă?"

Dă din umeri. „Am putea, dar eu cred că vom obţine mai degrabă un interval, care poate varia nesemnificativ în funcţie de profesie."

Îi dau dreptate. Nu pot să nu mă gândesc la Johnny şi la *locul* pe care l-ar ocupa pe această scală. James Bond era autorizat să ucidă. Dar nu omora fără discernământ, ci doar când era nevoit. Şi o făcea fără să clipească.

Nebun, rău... sau super-normal?

Ca să trag o concluzie, i-am expus unui prieten teoria mea despre psihopaţii funcţionali. Tom este membru al Forţelor Speciale britanice şi a lucrat sub acoperire în cele mai fierbinţi, mai periculoase şi mai îndepărtate locuri din lume.

S-a bucurat de fiecare moment.

Îi povestesc despre jocurile de noroc, despre sarcina de recunoaştere a emoţiei, despre experimentul lui Ahmed Karim privind stimularea magnetică transcraniană care creşte capacitatea de a minţi, şi despre acupuncturişti. Apoi, îi vorbesc şi despre descoperirile lui James Blair, Kent Kiehl, Bob Hare, Paul Babiak şi Peter Jonason.

„Ce vrei să zici, mai precis?" m-a întrebat după ce am încheiat, spunându-i că nu chiar orice soldat ar prefera să îşi pună ochelari cu infraroşu şi să se avânte în lupte corp la corp cu talibanii în peşterile întunecate din creierul munţilor din nordul Afganistanului. „Că sunt nebun? Vreun trăsnit care se aruncă cu capul înainte, acolo unde şi

îngerilor le este frică să se aventureze? Şi care găseşte satisfacţie în treaba asta? Este plătit pentru a face chestia asta?"

După ce am scăpat de tirul lui, Tom mi-a spus o poveste. Într-o noapte, în urmă cu câţiva ani, se întorcea către casă după ce urmărise filmul de groază *Saw (Fierăstrăul)*. Dintr-o dată, din spatele unei uşi apare un tip cu un cuţit. Iubita lui Tom era îngrozită şi începuse să intre într-o stare de superagitaţie. Calm, Tom l-a dezarmat pe individ şi l-a trimis la plimbare.

„Ştii ce este amuzant? Filmul chiar mi s-a părut înspăimântător. Dar când m-am trezit în situaţia reală, am intrat pe altă frecvenţă. Nu mai simţeam nimic. Nici nervi. Nici dramă. Absolut... nimic."

De aceeaşi părere era şi neurochirurgul amintit mai devreme. De câte ori ascultă lucrarea lui Bach, *Patimile după Sfântul Matei,* îi dau lacrimile. Când vine vorba despre fotbal şi echipa pe care o susţine încă din copilărie... uneori nici nu se poate uita la meciurile ei.

„Psihopat? Nu sunt chiar sigur. Nu ştiu ce ar spune pacienţii mei despre asta! Dar este un cuvânt bun. Şi, da, când te speli pe mâini înainte de o operaţie foarte dificilă, o senzaţie de răcoare ţi se strecoară prin vene. Este comparabil cu sentimentul pe care îl ai atunci când te droghezi. Numai că această intoxicare îţi ascute simţurile, nu le amuţeşte, te aduce într-o stare de conştienţă care se alimentează cu precizie şi claritate, nu cu ameţeală şi incoerenţă... Poate «supernormal» ar fi un cuvânt mai potrivit. Mai puţin sinistru. Mai, nu ştiu cum să spun, spiritual..."

Râde.

„Sau poate sună chiar şi mai nebunesc."

5
Preschimbă-mă în psihopat!

Perioadele măreţe ale vieţii noastre sunt clipele în care dobândim curajul de a ne reboteza defectele păcătoase, denumindu-le cele mai bune calităţi.

– Friedrich Nietzsche

Se schimbă vremurile

Când ai atât de multă experienţă în domeniul tău, cum este cazul lui Bob Hare, atunci ai dreptul să alegi cu cine vrei să-ţi petreci timpul când participi la o conferinţă. Aşadar, cu ocazia bienalei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, care s-a desfăşurat în Montreal, în 2011, i-am trimis un mesaj distinsului profesor, ca să stabilim o întrevedere. În cazul în care se ivea un moment de respiro pe parcursul dezbaterilor, poate ne puteam vedea la o cafea.

Răspunsul a fost instantaneu. „Prefer un whisky scoţian bun în locul cafelei. Mă găseşti la barul hotelului. Fac cinste."

Aşa a făcut, cu toate cele trei rânduri.

Încercam să demarez discuţia cu mare precauţie. „Care este punctajul obţinut de *tine* la PCL-R, Bob?", l-am întrebat în timp ce sorbeam din whiskyul vechi de douăzeci de ani.

Râse.

„A, foarte mic, aproximativ unu sau doi. Studenţii mei îmi spun că ar trebui să mai lucrez la capitolul ăsta. Dar am făcut ceva oarecum

«psihopatic» acum ceva vreme. Am spart o grămadă de bani pe o mașină sport nou-nouță. Un BMW."

„Bravo!" l-am felicitat. „Poate că studenții tăi te-au influențat mai mult decât ți-ai dat seama".

Următoarea mea întrebare a fost ceva mai serioasă:

„Când te uiți în jurul tău, în zilele noastre, nu ți se pare că devenim tot mai psihopatici?"

De data asta, i-a luat ceva mai mult timp să răspundă. „Cred că, în general, da, societatea devine tot mai psihopatică. Adică, astăzi se întâmplă unele lucruri pe care nu le-am fi văzut în urmă cu douăzeci, poate chiar zece ani. Puștii devin imuni la comportamentul sexual normal, în urma expunerii foarte timpurii la pornografia pe Internet. Site-urile de «închiriere» a unui prieten, partener sau însoțitor sunt din ce în ce mai populare pe web, pentru că oamenii sunt fie prea ocupați, fie prea dependenți de tehnologie ca să își mai facă unii reali. Am citit recent un articol despre o creștere semnificativă a numărului de grupări criminale de femei ca urmare a culturii jocurilor video moderne, tot mai violente, la care sunt expuse. De fapt, cred că, dacă te uiți după dovezile care să ateste că societatea devine tot mai psihopatică, creșterea recentă în activitatea criminală desfășurată de femei este extrem de revelatoare în acest sens. A, și să nu mai vorbim de Wall Street!"

Poziția lui Hare este extrem de logică pentru toți cei care sunt interesați cât de cât de ceea ce citesc în ziare, văd la televizor sau întâlnesc accidental în spațiul online. În Japonia, în 2011, un puști de șaptesprezece ani și-a vândut un rinichi pentru a-și cumpăra un iPad. În China, în urma unui incident în care un copil de doi ani a fost uitat în mijlocul unei piețe și călcat de două ori cu mașina în timp ce trecătorii își vedeau liniștiți de drumul lor, electoratul îngrozit a solicitat guvernului să aprobe legea „Bunului samaritean", pentru a preveni repetarea unor astfel de incidente.

Pe de altă parte, incidentele reprobabile sunt inerente într-o societate. Și așa vor fi, fără îndoială, nota profesorul de psihologie Steven Pinker, de la Universitatea Harvard, în cartea sa *The Better Angels of Our Nature (Îngerii mai buni ai firii noastre)*. De fapt, el susține că violența nu se află deloc pe o pantă ascendentă, ci pe unda descendentă. Motivul pentru care crimele abominabile ajung pe prima pagina a ziarelor nu este că sunt foarte multe, ci dimpotrivă.

Dacă ne gândim la omucideri, cercetând arhivele juridice din mai multe state europene, oamenii de știință au descoperit că rata criminalității a scăzut dramatic de-a lungul anilor. În secolul al XIV-lea, în Oxford, situația arăta de parcă toată lumea avea să comită o crimă la un moment sau altul, adică rata criminalității era de 110 omoruri la 100 000 de oameni pe an, comparativ cu doar o crimă la 100 000 de oameni în mijlocul secolului al XX-lea, în Londra. Rezultate similare s-au remarcat și în Italia, Germania, Elveția, Olanda și țările scandinave.

Același lucru se poate spune și în cazul războaielor. Pinker a descoperit că până și în cazul secolului al XX-lea răvășit de războaie, aproximativ 40 de milioane de oameni au murit pe câmpurile de bătălie, în vreme ce aproape 6 miliarde au supraviețuit. Ceea ce înseamnă un rezultat de doar 0.7%. Dacă introducem în această estimare și decesele cauzate de război, boli, foamete sau genocid, totalul morților ajunge la 180 de milioane. Pare o cifră mare, dar din punct de vedere statistic, diferența este insignifiantă, ajungând în cele din urmă la plus/minus 3%.

Dacă faci comparația cu cifrele aferente societăților preistorice, unde procentul era de 15%, începi să vezi diferența. Craniul neanderthalian, spart, descoperit de Christoph Zollikofer și colegii săi în sud-vestul Franței, era doar vârful icebergului.

Când vezi aceste cifre, întrebările care-ți vin în minte vizează două direcții. În primul rând, confirmă ele ipoteza intuitivă, deși speculativ empirică, conform căreia societatea devine mai mult sau mai puțin psihopatică? În al doilea rând, dacă devine mai puțin psihopatică, ce s-a întâmplat de-a lungul anilor de s-au distilat atât de dramatic impulsurile noastre violente și criminale?

La ultima întrebare, răspunsul evident sau cel pe care l-ar da marea majoritate ar fi legislația. În 1651, în lucrarea *Leviatanul*, Thomas Hobbes a fost primul care a avansat argumentul că, în absența unui control statal descendent, ne-am transforma foarte rapid într-o gașcă de sălbatici sângeroși. Există mult adevăr în această afirmație. Pinker susține, mai degrabă, perspectiva ascendentă, deși nu neagă importanța constrângerilor legislative; dar el invocă și procesul gradual al maturizării culturale și psihologice.

„Începând procesul de maturizare între secolele al XI-lea – al XII-lea și continuând până în perioada cuprinsă între secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, europenii și-au inhibat tot mai mult impulsurile, anticipând

consecinţele pe termen lung ale propriilor acţiuni şi ţinând cont şi de părerile şi sentimentele celorlalţi în luarea deciziilor", evidenţiază el. „Cultura onoarei, în care răzbunarea era la ordinea zilei, a deschis drumul unei culturi a demnităţii, a capacităţii de a-şi controla emoţiile. Aceste idealuri îşi au originea în instrucţiunile explicite pe care arbitrii culturali le-au furnizat aristocraţilor şi nobililor, permiţându-le acestora să se diferenţieze de răufăcători şi scursuri. Ulterior, ele au fost absorbite de generaţiile mai tinere, până când a devenit regulă. Standardele s-au extins de la clasele superioare la cele inferioare, la burghezie, care a încercat să le imite, şi apoi tot mai jos, la toate eşaloanele, până când, în cele din urmă, au devenit o cultură a societăţii."

Ambele perspective, cea istorică şi cea sociologică, sunt perfect valabile. Şi totuşi, în observaţiile lui Pinker se află câteva precepte critice, cu implicaţii imediate: indicii subtile, socio-biologice care, la o examinare mai atentă, pot elucida un paradox cultural interesant. Şi care, dacă se adeveresc, pot răspunde la prima întrebare din cele două, enunţate anterior: societatea devine pe de o parte mai puţin violentă, dar pe de altă parte, mai psihopatică.

Să luăm în considerare importanţa „arbitrului cultural", aşa cum îl numeşte elegant Pinker, în schimbarea conduitei ideologice. În mod normal, pe vremuri, aceşti arbitrii ar fi fost clericii. Sau filozofii. Poeţii. În unele cazuri, poate chiar monarhii. În zilele noastre, când societatea este tot mai secularizată iar universurile virtuale se dezvoltă exponenţial, ei sunt o specie cu totul aparte: cântăreţi de muzică pop, actori, moguli media sau ai jocurilor video, care mai degrabă se oferă pe ei înşişi pe altarul psihopatiei creative, în loc să promoveze preceptele demnităţii.

Trebuie doar să dai drumul la televizor. Pe NBC, la emisiunea *Fear Factor (Factorul Frică)*, vedem cum participanţi îngreţoşaţi devorează viermi şi insecte. La emisiunea *The Apprentice (Ucenicul)* auzim din când în când decizia finală: „Eşti concediat!" Simon Cowell nu este cunoscut pentru stilul său conciliant, ci dimpotrivă, nu-i aşa! Mă cutremur numai când mă gândesc ce se petrece în sinea lui Anne Robinson când îşi fixează privirea în ochii unui jucător perdant şi, cu o răceală chirurgicală enunţă, de parcă ar fi o matroană dementă: „Eşti veriga slabă. La revedere!"

Dar tranziţia culturală a normelor comportamentale este doar o parte a ecuaţiei socio-biologice a lui Pinker. Absorbţia, de către societate,

a acestor coduri convenţionale de comportament, până când au ajuns să fie general acceptate, este o cu totul altă problemă

Să luăm exemplul industriei finanţelor. Lăcomia şi corupţia au însoţit dintotdeauna marile afaceri – de la profitorii din timpul Războiului Civil din Statele Unite, până la scandalurile comerciale care au ieşit la suprafaţă în Marea Britanie capitalistă, pe vremea premierului Thatcher, în anii ,'80. Şi totuşi, noul mileniu a debutat cu un val de criminalitate corporatistă fără egal. Escrocheriile investiţionale, conflictele de interese, erorile de judecată şi veşnicele scheme antreprenoriale de fraudă şi delapidare sunt fără precedent, atât ca amploare fiscală, cât şi ca obiectiv.

Analiştii guvernării corporatiste citează un cumul de motivaţii care au condus către acest climat de afaceri întinat. Avariţia, punctul central al teoriei lui Gordon Gekko, este, bineînţeles, una dintre ele. Dar se mai remarcă şi aşa-numita „contabilitate de gherilă". Cum era de aşteptat, Wall Street-ul şi Bursa de la Londra au continuat să câştige, iar viteza şi complexitatea afacerilor să crească exponenţial, în timp ce ocolirea regulilor şi neclarităţile au devenit reguli de bază.

Seth Taube, avocat experimentat în domeniul litigiilor comerciale, menţiona următoarele: „cu ajutorul unor garanţii complexe, practici contabile şi tranzacţii, se poate ascunde cu foarte uşor o fraudă."

Clive R. Boddy, fost profesor la Facultatea de Studii Economice din Nottingham, a declarat într-un număr recent al *Jurnalului de etică în afaceri (Journal of Business Ethics)* că psihopaţii sunt, pur şi simplu, cei care stau la baza tuturor problemelor. Psihopaţii, explică Boddy, într-un limbaj similar celui utilizat de Bob Hare şi Paul Babiak în capitolul anterior, profită de „natura relativ haotică a corporaţiilor moderne", inclusiv de „schimbările rapide, veşnicele înnoiri" şi de rotaţia masivă a „personalului cheie". Aceste condiţii le oferă posibilitatea de a-şi croi drum, graţie combinaţiei de „carismă personală extrovertită şi şarm", spre birourile spaţioase ale executivului din marile instituţii financiare, dar le conferă şi posibilitatea de a-şi ascunde „comportamentul", de a-i „face să pară normali, ba chiar să fie liderii perfecţi".

Bineînţeles că, odată ajunşi înăuntru, aceşti huni corporatişti sunt apoi capabili să „influenţeze climatul moral al întregii organizaţii" şi să câştige „o putere considerabilă", mai adaugă Boddy.

În concluzie, el denunţă psihopaţii ca fiind principalii vinovaţi pentru criza financiară globală, pentru că ei, „urmărindu-şi scopul unic de

îmbogăţire, preamărire şi excludere a tuturor celorlalte consideraţii, au dus la abandonarea vechilor concepte de «*noblesse oblige*», egalitate, corectitudine sau orice altă noţiune de responsabilitate socială corporatistă."

Nu putem nega că, pe undeva, există o doză de adevăr.

Pe de altă parte, societatea este cea care susţine că, în loc să dăm toată vina pe mahării corporatişti, ar trebui să introducem în ecuaţie şi abaterile culturale şi morale în cadrul cărora adevărul îmbracă forma unor interese personale, iar graniţele etice sunt estompate dincolo de interesele conştiente cunoscute, susţine Charles Elson, şeful Centrului Weinberg pentru Guvernarea Corporatistă din cadrul Universităţii din Delaware. Momentul critic, potrivit lui Elson, (cel puţin în perimetrul SUA) a fost aventura preşedintelui Clinton cu Monica Lewinsky. Şi faptul că administraţia, familia şi moştenirea administraţiei sale au supravieţuit intacte dezastrului. Oricum ar fi, onoarea şi încrederea continuă să se deprecieze în toată lumea. Poliţia este acuzată de rasism instituţionalizat. Sportul este condamnat pentru uzul tot mai extins de medicamente dopante. Iar Biserica este asediată de acuzaţii de abuzuri împotriva minorilor comise de preoţi.

Legea însăşi a intrat, de asemenea, în scenă. În cadrul procesului de răpire a lui Elizabeth Smart din Salt Lake City, avocatul apărării, cel care îl reprezenta pe Brian David Mitchell, predicatorul fără adăpost autoproclamat profet, care a răpit-o, a violat-o şi a privat-o de libertate timp de nouă luni pe tânăra de paisprezece ani, Elizabeth (apropo, potrivit mărturiei fetei, a violat-o destul de mult în fiecare zi în acea perioadă) – l-a somat pe judecătorul instanţei să fie mai blând cu clientul său pe motiv că: „Domnişoara Smart a depăşit momentul. A supravieţuit. A mers mai departe".

Când în instanţă începe să se audă o astfel de muzică, dansul poate deveni foarte imprevizibil.

Generaţia Eu

La o bere şi nişte floricele în clubul Facultăţii Harvard, i-am spus lui Pinker despre enigma cu care ne confruntăm. Pe de o parte, avem dovada că societatea devine din ce în ce mai puţin violentă, în timp ce, pe de altă parte, există dovezi că devine tot mai psihopatică.

A ridicat o problemă foarte pertinentă. „Hai să spunem că societatea devine tot mai psihopatică. Asta nu înseamnă neapărat că o să ne confruntăm cu o intensificare a violenței. Majoritatea psihopaților, din câte știu, sunt de fapt nonviolenți. Ei cauzează mai degrabă suferințe emoționale decât fizice...

Dacă psihopatia începe să câștige teren, atunci vom remarca o creștere minimă a violenței, comparativ cu ce se întâmpla, să zicem, în urmă cu patruzeci, cincizeci de ani. Dar cel mai probabil, vom începe să detectăm o modificare a modului de manifestare a violenței. Ar putea deveni, de exemplu, mai aleatorie. Sau mai instrumentală.

Cred că societatea ar trebui să devină extrem de psihopatică pentru ca noi să ajungem să ne comportăm asemeni oamenilor din Evul Mediu, de exemplu. Dintr-o perspectivă pur practică, acel nivel de manifestare este, pur și simplu, imposibil de realizat.

Nu m-ar surprinde câtuși de puțin dacă acea fluctuație subtilă a personalității sau a stilului interpersonal ar apărea în ultimele decade. Moravurile și eticheta civilizației moderne sunt mult prea înrădăcinate în firea noastră, prea încastrate în natura noastră bună, ca să fie sabotate de un mic imbold către partea întunecată."

Pinker are dreptate când afirmă că psihopatia nu este sustenabilă pe termen lung. Așa cum am văzut cu ajutorul teoriei jocului din capitolul anterior, nu are bază biologică. Mai are dreptate și în privința posibilelor modificări subterane ale motivației acțiunilor violente. Un studiu recent realizat de Centrul pentru Investigații Penale și Juridice din cadrul King's College, Londra, a implicat 120 de condamnați pentru jaf, care au fost întrebați, pur și simplu, de ce au făcut-o. Răspunsul lor a dezvăluit foarte multe despre realitatea stradală a vieții moderne britanice. Pentru că așa au avut chef.. Impuls de moment. Statut. Câștig financiar... întocmai în această ordine a importanței. Exact tipul de comportament obișnuit, dur și fără remușcări, pe care îl remarcăm la psihopați.

Așadar, suntem martorii ascensiunii unei minorități sub-psihopatice, pentru care societatea nu există? O nouă specie de indivizi cu noțiuni minime sau inexistente despre normele sociale, care nu-i respectă pe ceilalți și desconsideră consecințele acțiunilor proprii? Are Pinker dreptate în privința acelor fluctuații subtile din structura modernă a personalității și a atracției infame a părții întunecate? Rezultatele unui

studiu recent, realizat de Sara Konrath şi echipa ei de la Institutul pentru Studii Sociale din cadrul Universităţii din Michigan, spun că răspunsul la toate aceste întrebări este da.

Într-un sondaj în care au fost testaţi 14 000 de voluntari, Konrath a descoperit că nivelurile de empatie în rândul studenţilor colegiului (măsurate conform Indexului de Reactivitate Interpersonală [1]) au scăzut susţinut de-a lungul ultimelor trei decade, adică de la inaugurarea scalei, din 1979. Şi că o scădere şi mai pronunţată s-a remarcat în ultimii zece ani.

„Puştii de liceu din ziua de azi au cu 40% mai puţină empatie decât omologii lor de acum 20–30 de ani", a declarat Konrath.

Şi mai îngrijorător este faptul că, potrivit lui Jean Twenge, profesor de psihologie la Universitatea de Stat din San Diego, în aceeaşi perioadă de timp, nivelul de narcisism s-a dezvoltat în direcţie opusă. A depăşit orice limite.

„Mulţi oameni văd această categorie de studenţi din ziua de azi, numiţi uneori şi «Generaţia Eu», drept una dintre cele mai egoiste, narcisiste, competitive, încrezătoare şi individualiste din istoria recentă."

În final, nu trebuie să ne surprindă declaraţia fostului şef al forţelor armate britanice, Lordul Dannatt, care susţinea că, la antrenamentul de bază al noilor recruţi, trebuie să se adauge şi „educaţia morală", deoarece aceştia sunt extrem de deficitari la capitolul sistemului fundamental de valori.

„Oamenii nu au fost expuşi la acelaşi sistem de valori tradiţionale ca generaţiile anterioare", a continuat Dannatt, „aşa că noi considerăm că este important ca [ei] să aibă această bază morală".

Trimite-i în armată, obişnuia să se spună despre delincvenţi. Ei bine, nu mai e cazul. Spaţiul e deja prea aglomerat.

Nu este foarte clar de ce se înregistrează această depreciere a valorilor morale. Combinaţia complexă care includea climatul, modelele de urmat şi educaţia a avut şi ea, o contribuţie. Dar începutul unui răspuns şi mai fundamental se află într-un alt studiu, condus de Jeffrey Zacks

[1] Indexul de Reactivitate Interpersonală (Interpersonal Reactivity Index/ IRI) este un chestionar standardizat ce conţine itemi de genul „Adesea simt milă sau mă preocupă oamenii mai puţin norocoşi decât mine" şi „Încerc să ascult părerile tuturor despre o neînţelegere înainte de a lua o decizie".

și echipa lui de la Laboratorul de Cogniție Dinamică, Universitatea Washington, St. Louis.

Cu ajutorul fMRI, Zacks și colegii au tras cu ochiul în profunzimea creierului unor voluntari, în timp ce ei citeau povești. Astfel, s-a obținut o imagine grăitoare a modului în care creierul nostru construiește propriul nostru simț de sine. Schimbările de loc ale personajului (de ex., a ieșit din casă pe stradă) erau asociate cu o activitate crescută în regiunile lobilor temporali implicați în orientarea spațială și percepție, în timp ce schimbările obiectelor cu care interacționa personajul (de ex., a luat un stilou), produceau o creștere similară în regiunile lobilor frontali, cunoscute pentru rolul important în controlul mișcărilor de apucare. Cel mai important lucru, însă, a fost constatarea faptului că schimbările de scop ale personajului au relevat o activitate crescută în cortexul prefrontal, care a generat, la rândul ei, o înțelegere defectuoasă a ordinii și a structurii acțiunii planificate intenționat.

Se pare că imaginația chiar acționează în acest fel. De câte ori citim o poveste, nivelul de implicare se manifestă în sensul că noi „simulăm mental toate situațiile noi întâlnite în poveste", susține cercetătorul principal al studiului, Nicole Speer. Creierul nostru întrețese aceste situații nou-întâlnite cu informații și experiențe din viețile noastre, pentru a crea un mozaic organic de sinteze mentale dinamice.

Citirea unei cărți sapă căi neurale noi în piatra de temelie a scoarței cerebrale antice a creierului nostru. Transformă modul în care vedem lumea. Ne face „mai atenți la viețile interioare ale celorlalți", cum spune Nicholas Carr în eseul său recent, „Visele cititorilor".

Devenim vampiri fără să fim mușcați. Cu alte cuvinte, mai empatici. Cărțile ne fac să vedem lumea într-un mod în care imersiunea obișnuită în Internet și lumea rapidă, virtuală pe care ne-o oferă acesta, nu reușește[1].

[1] În cadrul unui sondaj din 2011, realizat de o organizație britanică de caritate, Trustul Național pentru Alfabetizare (National Literacy Trust) unul din trei copii cu vârste între unsprezece și șaisprezece ani nu deține nici o carte, comparativ cu anul 2005. Acest lucru înseamnă circa 4 milioane de copii din Marea Britanie. Aproape o cincime din cei 18 000 de copii intervievați au declarat că nu au primit niciodată o carte cadou. Iar 12% au spus că nu au intrat niciodată într-o librărie.

Înapoi în Montreal, Bob Hare şi cu mine, în faţa unui nou pahar de whisky, am început să discutăm din nou despre empatie, dar şi despre noua disciplină, „neuro-legislaţia", o sub-disciplină născută din preocuparea tot mai profundă a instanţelor de judecată pentru noul domeniu al neuroştiinţei.

Un studiul relevant a fost publicat în 2002, iar descoperirile susţineau că polimorfismul funcţional al unei gene poate determina comportamentul psihopatic la bărbaţii care au fost maltrataţi în copilărie. Gena în cauză, numită de media „gena războinicului", controlează producţia de enzime numite monoaminoxidaze de tip A (MAOA), ale căror niveluri scăzute au fost anterior asociate cu comportamentul agresiv la şoareci.

Dar Avshalom Caspi şi Terrie Moffitt de la Institutul de Psihiatrie King's College, din Londra, au mers mai departe şi au realizat un studiu inovator, în care au evaluat copii, de la adolescenţă până la maturitate. Cercetarea lor a evidenţiat tipare similare la oameni. Băieţii abuzaţi sau neglijaţi, care prezentau variaţii ale genei care determină nivel scăzut de MAOA, erau foarte predispuşi ca, pe măsură ce devin adulţi, să se transforme în psihopaţi violenţi. Pe de altă parte, cei cu un trecut la fel de disfuncţional, dar care produceau cantităţi mai mari din această enzimă, foarte rar dezvoltau astfel de probleme.

Implicaţiile acestor descoperiri au avut repercusiuni şi în sălile de judecată şi ar putea rescrie total regulile fundamentale ale dreptului penal şi ale sistemului de pedepse. În egală măsură, genele şi mediul determină dacă suntem „buni" sau „răi".

Dar de vreme ce noi nu avem posibilitatea de a alege nici una dintre cele două laturi, mai suntem oare liberi să alegem ceva ?

În 2006, avocatul lui Bradley Waldroup, Wylie Richardson, l-a somat pe profesorul William Bernet, psihiatru criminalist la Universitatea Vanderbilt din Nashville, Tennessee, să fie martor la proces.

Avea un caz foarte greu.

Waldroup era acuzat de comiterea uneia dintre cele mai brutale şi mai atroce crime din istoria statului Tennessee. Waldroup a „cedat" în urma unei vizite pe care i-au făcut-o soţia, de care se despărţise, copiii şi prietenul soţiei, în rulota lui. Şi-a luat puşca de calibru 0,22 mm şi

a început să găurească spatele prietenului soției de opt ori, apoi a despicat capul femeii în două cu o macetă. I-a retezat un deget, după care a început să o înjunghie în mod repetat, pentru ca apoi să o lovească și cu lopata până și-a pierdut cunoștința.

În mod cu totul miraculos, soția a supraviețuit, dar prietenul ei, din păcate, nu. Dacă Waldroup era găsit vinovat, îl aștepta pedeapsa cu moartea.

Richardson avea alte planuri. „Este adevărat că acuzatul posedă variația genei care determină valori scăzute de MAOA?" l-a întrebat pe Bernet.

„Da", a răspuns Bernet.

„Este adevărat că a fost bătut cu bestialitate și în mod repetat de părinții lui în copilărie?" a continuat Richardson.

„Da", a confirmat Bernet.

„Atunci, în ce măsură este bărbatul care stă în fața dumneavoastră responsabil pentru acțiunile sale?" a insistat Richardson. „În ce măsură a fost afectat liberul său arbitru de către predispoziția genetică?"

A fost o întrebare revoluționară, în special pentru Bradley Waldroup, a cărui întreagă existență atârna în balanță, în funcție de rezultatul procesului.

A primit un răspuns la fel de revoluționar, astfel încât instanța l-a absolvit de crimă cu premeditare și l-a găsit vinovat de omor calificat, intrând astfel în istorie; știința genomului comportamental a preschimbat astfel o sentință la moarte, într-una la viață.

Subiectul neuro-legislației s-a ivit în contextul unei discuții extinse despre câmpul neuroștiinței culturale – studiul modului în care valorile societății, practicile și credințele conturează și sunt conturate de procesele genomice, neurale și psihologice de-a lungul mai multor epoci și culturi. Dacă societatea *devenea* tot mai psihopatică, mă întrebam, a existat încă de la începuturi o genă care genera tot mai mulți psihopați? Sau era așa cum demonstrase Steven Pinker, în teoria lui despre „cultura demnității", anume obiceiurile și moravurile au fost într-atât de absorbite de toate nivelurile societății, încât au sfârșit prin a-i defini natura însăși?

Hare sugera că este vorba de câte puțin din fiecare: că psihopații, în acest moment, sunt pe val. Și că, în măsura în care vor continua să fie acolo, comportamentul lor va deveni normă. El ne îndrumă înspre emergența epigeneticii – această ramură a geneticii care analizează pur și

simplu modificările activității genelor care nu implică schimbări structurale ale codului genetic în sine, dar care sunt transmise generațiilor succesive. Aceste modele de expresie ale genelor sunt guvernate de mici „întrerupătoare", care stau la baza genomului. Dacă le modifici, nu umblând la racordajele interne, ci la factorii de mediu, precum dieta, stresul și chiar nutriția prenatală, ele pot porni și opri genele, ca niște strigoi biologici ce sunt, care își pot face simțită prezența în camerele ancestrale, moștenite de la proprietarii străvechi.

Hare mi-a vorbit despre un studiu realizat în Suedia, prin anii '80. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, un oraș îndepărtat din nordul țării, Överkalix, s-a confruntat cu o serie de recolte sărace. Anii de foamete au alternat în permanență cu cei bogați.

Cercetând statisticile din arhivele agricole și comparându-le cu datele privind sănătatea națională, oamenii de știință au descoperit un lucru straniu. O moștenire epidemiologică care a uimit știința geneticii. Fiii și nepoții bărbaților ai căror ani de prepubertate[1] au coincis cu perioada de foamete, au dezvoltat risc minor de boli cardiovasculare (atacuri cerebrale, hipertensiune sau infarcturi). Pe de altă parte, fiii și nepoții bărbaților ai căror ani de preadolescență cu coincis cu recoltele bogate, au dezvoltat predispozițle pentru bolile asociate diabetului.

Uimitor. Fără niciun fel de contribuție din partea lor, generații succesive de fii și nepoți aveau stabilite deja profilele cardiovasculare și endocrinologice de către aceste circumstanțe ecologice aleatorii, manifestate de-a lungul timpului. Chiar cu mult înainte de a se naște.

Nu-mi puteam crede urechilor.

Încercând să pun lucrurile la un loc – Pinker și arbitrii culturali, Boddy și hunii din mediul corporatist și această variantă epigenetică – l-am întrebat: „Așadar, este posibil ca psihopații să fi mers la risc și, de-a lungul timpului, tot mai mulți dintre noi au ajuns să dea cu zarul alături de ei?"

Hare a mai comandat un rând.

„Nu numai atât, dar, în timp, dacă epigenetica începe să-și bage nasul, vor risca din ce în ce mai mult. Fără nicio îndoială, există elemente

[1] Mai exact, perioada de creștere lentă (Slow Growth Period – SGP) – momentul de debut al pubertății, când factorii de mediu au un impact mai puternic asupra organismului. La băieți, această perioadă critică se manifestă între nouă și doisprezece ani.

ale personalității psihopatice ideale pentru a ajunge în top. Odată ajunși acolo, vor începe să dea tonul muzicii pe care cei asemănători lor vor începe să danseze... Uite ce s-a întâmplat pe Wall Street, de exemplu... S-a declanșat de sus în jos. Pe măsură ce lucrurile se încing, cei mai bine echipați se descurcă tot mai bine într-un astfel de mediu, iar cei de la nivelurile inferioare ale conducerii își fac loc în față...

Un scriitor din anii '60, Alan Harrington, susține că psihopații sunt următoarea etapă evolutivă, următorul as din mâneca selecției naturale, pe măsură ce societatea devine mai rapidă și mai liberă. Poate avea dreptate. Nu putem ști în acest moment. Dar în prezent se desfășoară niște experimente genetice de laborator în acest sens.

Ți-am povestit despre lucrarea în care se demonstrează că persoanele cu nivel ridicat de testosteron și alele lungi în genele transportatoare de serotonină manifestă o reacție diminuată a corpului amigdalian când se confruntă cu amenințări de dominanță socială?

Uite o genă potențial psihopată. Agresivitate ridicată și nivel scăzut de frică, la un loc."

Ochii lui Gary Gilmore

Am tras cu ochiul la ceas. Era puțin după ora 9 și barul se umpluse. În fundal se auzea piesa celor de la The Adverts, *Gary Gilmore's Eyes*, un cântec de odinioară, cu rezonanțe punk, în care solistul își imaginează cum ar fi fost să fii văzut prin ei. Este o întrebare interesantă, căreia cineva îi cunoaște, totuși, răspunsul. Gilmore și-a dat acordul ca, după execuția sa, ochii să fie utilizați pentru transplant. La câteva ore după moartea lui și în concordanță cu doleanțele exprimate, două persoane au primit corneele lui.

Gilmore este unul dintre cei mai renumiți superpsihopați criminali, unul dintre acele exemplare rare ale subspeciei, cu toate butoanele consolei audio date la maxim. În iarna lui 1977, fostul vânzător american de pantofi a fost pus față în față cu un pluton de execuție, în micul și neînsemnatul orășel Draper, din Utah. În luna iulie a aceluiași an, într-o benzinărie aflată la câteva mile pe șosea, a omorât un îngrijitor din motive destul de neclare chiar și pentru el, după care s-a dus cu iubita lui la film. În ziua următoare, a împușcat un recepționer în cap.

Şase luni mai târziu, după o ultimă masă cu hamburgeri, ouă şi cartofi, a dansat pe muzica gloanţelor Închisorii de stat din Utah. Cinci bărbaţi alcătuiau plutonul de execuţie. Guvernatorul penitenciarului a strâns curelele de piele din jurul capului şi a fixat o bucată de cârpă în dreptul inimii lui Gilmore, pentru a folosit drept ţintă. Apoi s-a retras din camera de execuţie şi şi-a sprijinit capul de geamul rece din camera de observare.

Nicio minune nu îl mai putea salva în ultimul moment pe Gilmore. Miracolele nu erau atât de frecvente în Draper la acea vreme. Cu vreo două luni înainte, Gilmore renunţase la apel. Declarase, cel puţin asta îi spusese avocatului său, că vrea să moară.

La ora opt dimineaţa, plutonul de execuţia şi-a luat puştile. Înainte de a-i acoperi capul (aşa cum cere tradiţia), guvernatorul l-a întrebat pe Gilmore dacă mai are ceva de spus (tot conform tradiţiei).

Gilmore s-a uitat fix înainte, cu ochii mai reci decât ai marelui rechin alb, în timp ce tunetul inaudibil al morţii se apropia de el.

„Daţi-i drumul!" a zis.

În timp ce ascultam cântecul, m-am întors gânditor către Hare. „Mă întreb cum *o fi* să vezi prin ochii lui Gilmore. Adică, pe bune. Dacă cineva te-ar putea transforma într-un psihopat timp de o oră, ai face-o?"

Râse. „Acum, poate că aş putea. La vârsta mea... totuşi, ar trebui să-mi ia cineva cheile de la BMW, înainte!"

Ne-am terminat băuturile şi ne-am despărţit. Cântecul m-a pus pe gânduri; mă plimbam pe străzile din Montreal cu o idee nebunească bâzâindu-mi în minte. Cum era studiul acela al lui Ahmed Karim? Cel care demonstrase că oamenii pot minţi mai bine doar stimulând regiunile responsabile pentru luarea deciziilor din cortexurile prefrontale, cu ajutorul stimulării magnetice transcraniene?

Dacă poţi apăsa pe un singur buton, de ce n-ai încerca cu mai multe?

Personalitate magnetică

Stimularea magnetică transcraniană[1] a fost pusă în practică pentru prima oară în 1985, de doctorul Anthony Barker şi de colegii săi de la Universitatea din Sheffield. Însă istoricul ei este mult mai vechi. De

[1] Transcranial Magnetic Stimulation, TMS, în limba engleză în original. (n.red.)

fapt, baza ştiinţifică din spatele stimulării electrice a nervilor şi muşchilor datează de prin 1780, cu două sute de ani înainte de Barker. La acea vreme, anatomistul şi doctorul italian Luigi Galvani şi compatriotul său Alessandro Volta au descoperit, pentru prima oară, cu ajutorul unui generator electric şi a unei perechi de picioare de broască, că nervii nu erau doar nişte ţevi cu apă cum decretase Descartes, ci conductori electrici, care transportau informaţia către sistemul nervos.

De atunci, lucrurile au mai evoluat. Inaugurarea aplicaţiei TMS de către Barker şi echipa lui a constat într-o demonstraţie elementară a propagării impulsurilor nervoase de la cortexul motor, la măduva spinării, prin stimularea contracţiilor musculare simple. În prezent, se întâmplă puţin altfel: TMS are utilizări practice multiple în diagnosticarea şi tratarea mai multor afecţiuni neurologice şi psihiatrice, care variază de la depresie la migrene, atacuri cerebrale sau Parkinson.

Potrivit premisei de bază a TMS, creierul operează cu semnale electrice şi, ca orice astfel de sistem, modul lui de operare se poate schimba, prin modificarea mediului său electric. Echipamentul standard constă într-un electromagnet puternic care se plasează pe scalp şi generează un câmp magnetic constant, care pulsează cu o frecvenţă prestabilită, şi o bobină de plastic care conduce toate pulsurile magnetice prin craniu, către zonele ţintă ale creierului, stimulând în acest fel cortexul de dedesubt.

Se ştie că întrerupătoarele din creierul psihopaţilor nu sunt configurate după modelul nostru, al celorlalţi, şi că una dintre zonele foarte afectate este amigdala, o structură de dimensiunea unei alune, situată exact în centrul tabloului de comandă. Aşa cum am stabilit deja, amigdala este turnul de control al emoţiilor din creier. Ea veghează asupra spaţiului nostru emoţional şi este responsabilă pentru felul în care noi simţim. În cazul psihopaţilor, o secţiune din spaţiul acesta, cea corespunzătoare fricii, este goală.

Utilizând analogia cu întrerupătoarele de lumină, TMS poate fi asemănat unui potenţiometru. Pe măsură ce procesăm informaţia, creierul nostru generează semnale electrice slabe. Acestea trec prin nervi, pentru a pune muşchii la lucru, dar plutesc şi adânc, prin creierul nostru, asemeni unor bancuri efemere de date, creând gândurile, amintirile şi sentimentele. TMS poate modifica intensitatea acestor semnale. Trimiţând curent electromagnetic în zone ţintă ale cortexului, pot fi

intensificate sau slăbite aceste semnale, contribuind sau împiedicând bancurile de date să-şi urmeze cursul.

Dacă micşorezi intensitatea semnalelor amigdalei, cum au făcut Ahmed Karim şi colegii săi de la Universitatea din Tübingen, în zona moralităţii creierului, eşti pe calea cea bună de „a transforma pe cineva în psihopat". Liane Young şi echipa ei de la MIT au ridicat miza şi au demonstrat că, prin aplicarea TMS în joncţiunea temporalo-parietală dreaptă – acea zonă neurală foarte adânc localizată în corpul amigdalian – se intensifică nu doar abilitatea de a minţi, ci şi aceea a raţiunii morale; e vorba, în special, despre atribuirea unui caracter deliberat acţiunilor altora.

Am ridicat receptorul şi l-am sunat pe vechiul meu amic, Andy McNab. Era în vacanţă, în deşert, călătorind prin Nevada pe un Harley V-Rod Muscle.

„Fără cască!" a strigat.

„Hei, Andy, eşti dispus la o mică provocare când te întorci?"

„Normal!" a răcnit. „Despre ce e vorba?"

„Ce-ai zice dacă am intra amândoi în laborator, să vedem care dintre noi este mai grozav? Iar eu o să câştig?"

Râde ca un nebun.

„Îmi place la nebunie. S-a făcut! Dar avem o mică problemă, Kev. Cum crezi că o să reuşeşti?"

„Simplu", i-am răspuns.

Service „auto(r)" special

Pentru cei care au trăit în peşteri în ultimli douăzeci de ani (cu excepţia talibanilor, probabil) Andy McNab a fost cel mai faimos soldat britanic din rândul Forţelor Majestăţii Sale, până în 2005, când Prinţul Harry şi-a pus în cui clocanul de polo, la Eton. În timpul primului Război din Golf, Andy a comandat echipa Bravo Two Zero, o patrulă de opt oameni din Forţele Speciale, care avea misiunea de a culege informaţii despre liniile de comunicaţii secrete dintre Bagdad şi nord-vestul Irakului şi de a localiza şi distruge lansatoarele de rachete Scud de pe principala rută irakiană de aprovizionare din regiune.

La scurt timp, băieţii au început să se confrunte cu o problemă majoră. Cu câteva zile după începerea misiunii, patrula a fost compromisă de un păstor de capre şi ei au fost nevoiţi să se retragă în marş, aproximativ 300 de km, prin deşert, spre graniţa siriană.

Numai unul dintre ei a reuşit. Trei au fost ucişi şi alţi patru, inclusiv Andy, au fost prinşi de irakieni. De-ajuns să spunem că nici unul dintre insurgenţi nu era din categoria celor prezentabili şi nici nu avea vreo şansă de a ajunge vreodată în analele chirurgiei estetice. Toată lumea ştie că sunt modalităţi mult mai bune de ai face pe cei din jur să se simtă în largul lor decât să le stingi ţigara aprinsă pe gât. În plus, există şi soluţii alternative pentru a remodela bărbia cuiva, în afară de patul unei puşti AK-47. Mulţumită tehnicii medicale avansate din Marea Britanie, gura lui Andy este acum ticsită cu mai mult porţelan decât toate băile din Palatul Buckingham.

El ştie cel mai bine. În 1991, a fost acolo pentru a primi primi „Medalia pentru Servicii Remarcabile" din mâna Reginei Elisabeta a II-a.

Medalia a fost doar începutul. În 1993, în cartea care purta numele echipei, Andy a descris povestea patrulei cu toate detaliile groaznice şi, peste noapte, a definit genul şi forma memoriilor militare moderne. Cum a spus comandantul Serviciului Special Aerian (SAS) de la vreme aceea, povestea echipei Bravo Two Zero „va rămâne pentru totdeauna în istoria serviciilor militare".

Nu glumea. De fapt, a devenit parte integrantă a unei culturi istorice mai extinse, iar Andy a devenit o marcă.

În timpul unui zbor către Sydney, în urmă cu câţiva ani, am survolat Afganistanul. Dedesubt, în întunecimea densă şi periculoasă a munţilor Hindu Kush, am remarcat, printre norii intermitenţi, mici pâlpâiri de lumină. Ce naiba erau? m-am întrebat. Taberele unor păstori nomazi? Ascunzătorile secrete ale liderilor talibani?

Chiar în acel moment, pilotul a deschis microfonul şi a spus. „Persoanele din partea dreaptă a avionului ar trebui să remarce laptopurile celor de la SAS, care tocmai lucrează la ultimul lor bestseller."

Microfonul a fost închis şi toată lumea a râs. Şi Andy ar fi făcut-o, dacă ar fi fost acolo. Dar cred că la acea oră tocmai zburam pe deasupra lui.

Unul dintre primele lucruri pe care le auzi despre Andy, şi asta destul de repede, este că nu îi pasă de nimic. Nimic nu e sfânt. Şi nimic nu îl afectează.

„Aveam câteva zile când m-au găsit", mi-a mărturisit când ne-am întâlnit prima dată în staţia London Bridge. „Chiar aici, după colţ, dacă stau bine să mă gândesc, pe scările Spitalului Guy. Cică aş fi fost înfăşat într-o pungă de la Harrods."

„Glumeşti! Pe bune?"

„Îhî. Sincer."

„Rahat. Incredibil. Îmi pari mai degrabă genul care ar purta o pungă TK Maxx."

„Obraznicule! Bună asta. Îmi place."

Am făcut echipă cu el în cadrul unei emisiuni radio pe care o aveam la BBC. Se numea „Persuasiune extremă" (*Extreme Persuasion*) şi în minutele de emisie încercam să aflu dacă anumite caracteristici psihopatice sunt de folos în cadrul SAS. Cum ar fi, de exemplu, să nu-ţi pese de nimeni şi de nimic. N-am fost dezamăgit, dar dacă se gândeşte cineva să le îngroaşe rândurile, le spun că ar fi mai bine să stea acasă, dacă în copilărie au avut probleme cu părinţii.

„Unul dintre primele lucruri pe care le remarci în tabăra de pregătire", mărturiseşte Andy, „este bătaia de joc. Este constantă. Toată lumea denigrează pe toată lumea. Batjocura. Ca pentru aproximativ toate lucrurile care se întâmplă în Regiment, există un motiv întemeiat şi pentru treaba asta. Dacă eşti capturat, eşti învăţat să fii «omul cenuşiu». Să pari obosit şi stângaci. Să laşi impresia că nu ştii nimic. Că nu le eşti de folos.

Acum, dacă cei care te-au capturat sunt buni, îţi vor căuta punctele slabe. Vor fi atenţi la cele mai mici reacţii, micro-expresii, mişcări infinitezimale ale ochilor care ţi-ar putea trăda starea mentală reală. Şi dacă descoperă ceva, atunci crede-mă pe cuvânt, s-a terminat cu tine, prietene. Jocul s-a sfârşit. S-o spunem altfel. Dacă ai o problemă cu dimensiunea penisului tău, o cameră irakiană de interogatoriu nu este cel mai propice loc în care să descoperi.

Aşadar, în Regiment totul este permis. Bătaia de joc este pur şi simplu funcţională. Este un mod eficient de a-ţi construi imunitatea psihologică. Te inoculează împotriva porcăriilor care pot fi aruncate împotriva ta dacă eşti capturat. Este răul cel bun, dacă înţelegi ce vreau

să zic. Unde mai pui, că un deznodământ bun este întotdeauna de preferat, nu-i așa?"

Da, presupun că da. Dar forța mentală nu este singura caracteristică pe care o au în comun psihopații și soldații din Forțele Speciale.

Mai este și cutezanța.

În urmă cu vreo doi ani, într-o zi superbă de primăvară, de la o altitudine de aproximativ 3 000 de km deasupra plajei Bondi, Sydney, am făcut primul meu salt liber cu parașuta. Cu o noapte înainte, în timp ce petreceam într-un bar de fițe, i-am trimis un mesaj lui Andy, cerând sfaturi de ultimă oră.

„Ține ochii deschiși și bucile strânse", mi-a răspuns.

Așa am făcut. Cu greu. Dar să te parașutezi noaptea, într-un teatru de război, deasupra unui ocean învolburat, de la o înălțime de două ori mai mare și transportând 90 de kg de echipament, este o cu totul altă poveste.

Și, ca și cum toate astea nu ar fi fost de-ajuns, mai este și bătaia de joc căreia trebuie să îi faci față. Chiar și la 9 000 de m altitudine, petrecerea e în toi.

„Aveam obiceiul să râdem de treaba asta. Să facem mișto. Aruncam echipamentul înainte să vedem dacă îl putem recupera. În zbor, luam în brațe pe câte unul dintre ai noștri și ne jucam de-a lașul, să vedem cine se va desprinde primul și va trage de coardă. Ne distram pe cinste", își amintea Andy.

A... da, sigur, dacă zici tu, Andy.

Ce nu era foarte distractiv, era partea cu măcelul. L-am întrebat pe Andy dacă a regretat că a fost nevoit să facă ce-a făcut, să ia viețile atâtor oameni, în misiunile secrete pe care le-a avut de îndeplinit.

„Nu," a răspuns simplu și la obiect, iar în ochii lui albaștri glaciali (de obicei, ascunși în spatele petelor negre din poze) nu se citea nici cea mai mică urmă de emoție. „Nu te gândești prea mult la treaba asta. Când te afli într-o situație ostilă, principalul obiectiv este să apeși pe trăgaci înaintea celui din fața ta. După ce apeși, mergi mai departe. Pur și simplu. De ce să stai acolo să te gândești la ce ai făcut? Dacă o iei pe panta aia, ai cele mai multe șanse ca ultimul lucru care-ți va trece prin cap să fie un glonț de M16.

Mottoul Regimentului este «Cine îndrăznește, învinge». Dar uneori are și o variantă scurtă: «Fuck it!»"

Nu este dificil de imaginat de ce stabilitatea patologică şi autocontrolul total se pot dovedi utile în anumite situaţii şi, uneori, chiar adaptabile. Unul dintre compatrioţii lui Andy, Colin Rogers, fost membru al vestitei echipe de atac al SAS care, în Operaţiunea Nimrod, din 1980, a bătut uşor în geamul ambasadei iraniene la Londra, a confirmat punctul de vedere al vechiului său camarad. Eliminarea teroriştilor prin praful, focul şi molozul specifice moştenirii arhitecturale a exploziilor secrete nu este un lucru la care Forţele Speciale să se gândească prea mult, în special când ai o minunăţie de mitralieră Heckler & Koch MP5 atârnată de umăr, care poate trage 800 de focuri pe minut şi când marja de eroare este adesea de ordinul câtorva milimetri. Ocheşti ţinta şi o urmăreşti. Te concentrezi. Stai calm. Şi apoi apeşi încet pe trăgaci. Ezitările nu sunt admise.

Condiţia este să fii ignifug. Să fii capabil să funcţionezi în mijlocul acţiunii şi *în momentul* acţiunii. În primul rând, nu trebuie să simţi fierbinţeala.

„Eşti extrem de agitat, nu ai cum să nu fii" îmi spune Colin, în barul londonez în care ne-am întâlnit. „Dar este un lucru pentru care te-ai pregătit timp de mai mulţi ani. Câte şase, şapte ore pe zi. E ca şi condusul. Fiecare călătorie nu diferită. Dar poţi face faţă cu brio aproximativ oricărei situaţii. Reacţiile tale sunt automate. Îţi foloseşti judecata, da. Dar chiar şi aceasta este un produs al antrenamentului. Este dificil de descris, dacă nu ai experimentat efectiv aşa ceva. E ca şi cum ai avea o sensibilitate crescută faţă de tot ce se întâmplă în jurul tău. Exact opusul bătăii de joc. Dar în acelaşi timp eşti, cumva, şi în afara situaţiei. Ca şi cum ai urmări un film."

Avea dreptate. Şi nu doar când vorbea despre atacurile fulger asupra ambasadelor. Să ne aducem aminte ce spunea neurochirurgul în capitolul anterior: „O intoxicaţie care îţi ascute simţurile, nu le amuţeşte...", cam aşa descria el starea în care intra înainte de o operaţie dificilă. De fapt, în orice tip de situaţie de criză, cei mai eficienţi sunt indivizii care îşi păstrează calmul şi sunt capabili să răspundă exigenţelor de moment, în timp ce îşi păstrează un grad corespunzător de detaşare.

Să analizăm următorul extras dintr-un interviu pe care l-am avut cu un instructor din cadrul Forţelor Speciale ale Statelor Unite, despre

valoarea soldatului care, după ce a trecut de toate procedurile de selecție fizică și psihologică, intră în unitatea de elită a Marinei Militare, Navy SEALs. Băieții care l-au eliminat pe Bin Laden.

„Am făcut ce ne-am priceput noi mai bine ca să scoatem tot de la tipul ăsta. Ca să fiu sincer, am muncit cu el mai mult decât cu ceilalți. A fost o provocare pentru noi. În plus, cumva, știam că va rezista. Era orfan de la unsprezece ani, dar a eludat sistemul și a avut grijă de fratele și sora lui mai mici. Furând. Făcând tot felul de afaceri. Vânzând droguri. Chestii de genul ăsta. Apoi, la șaisprezece ani, a bătut pe un individ atât de tare, încât l-a băgat în comă. Iar el a fost arestat.

Zgomotul infernal. Privarea de somn. Privarea senzorială. Apa. Pozițiile de stres. Parcela. Am încercat tot ce s-a putut cu el. În cele din urmă, după patruzeci și opt de ore, i-am luat legătura de la ochi, mi-am proptit fața la câțiva milimetri de a lui și i-am strigat: «Ai ceva să-mi spui?»

Spre surprinderea mea și, trebuie să recunosc, spre dezamăgirea mea – căci, așa cum am spus, tipul ăsta era tare ca piatra – în momentul în care eram exact pe punctul de a-l declara admis, mi-a zis că avea ceva să îmi spună.

«Ce?» l-am întrebat.

«Ar trebui să mănânci mai puțin usturoi», mi-a zis.

A fost singurul moment în cei cincisprezece ani de când sunt instructor, când am lăsat garda jos. Numai pentru o secundă, o milisecundă, am zâmbit. Nu m-am putut abține. Chiar l-am admirat pe tip. Și știi ce? Chiar și în situația aia mizerabilă în care era, nenorocitul a văzut-o.

A văzut-o!

Mi-a zis să vin mai aproape de el și am văzut privirea pur sfidătoare sau ceva de genul ăsta din ochii lui.

«Jocul s-a sfârșit», mi-a șoptit în ureche. «Ai pierdut.»

Ce? Ar fi trebuit să-l întreb. Dar atunci am realizat că era unul dintre cei pe care îi numim «indestructibili». Cei mai duri dintre cei mai duri...

Dar era un nenorocit fără milă. Iar dacă AVEA conștiință, eu nu am văzut-o deloc. Era rece ca gheața. Indiferent de ce parte a armei se afla. Ceea ce, în munca asta, nu e întotdeauna un lucru rău..."

McNab în laborator

Aşa cum a promis, într-o dimineaţă de decembrie, Andy a venit la Centrul de Neurologie din cadrul Universităţii din Essex. În uşă, am fost întâmpinaţi de un domn care, pentru următoarele două ore, avea să fie torţionarul nostru. Doctorul Nick Cooper este unul dintre cei mai strălucişi reprezentanţi ai TMS la nivel mondial. Judecând după felul cum arăta în acea dimineaţă, l-ai fi putut suspecta că a lucrat mai mult pe el însuşi.

Nick ne-a poftit în laborator. Primele lucruri pe care le-am remarcat au fost cele două scaune din piele, aşezate unul lângă celălalt. Alături de ele, cel mai mare sul industrial de prosoape de hârtie din lume. Ştiam la ce folosesc, la ştergerea excesului de gel conductor care ajută electrozii EEG – pe care Nick urma să ni-i ataşeze foarte curând – să recepţioneze semnalele din adâncul insondabil al creierului nostru. Andy, pe de altă parte, nu avea decât imaginaţia la îndemână.

„Iisuse!" a exclamat arătând către sul. „Dacă ăla este un sul normal de hârtie igienică, eu îl mănânc!"

Nick ne-a îndrumat către scaune şi ne-a legat. Apoi, ne-a conectat la monitoarele pentru ritmul cardiac, la electroencefalograf/EEG (pentru interpretarea reacţiilor electrice ale creierului), şi la aparatele care măsoară reacţia galvanică a pielii (GSR), cea care evaluează nivelul de stres ca funcţie a activităţii electrodermale. Când a terminat, amândoi arătam de parcă ne aflam în interiorul unei uriaşe cutii de branşament. Simţeam gelul pentru electrozi rece, pe scalpul meu, dar Andy nu se plângea. În cele din urmă, şi-a dat seama la ce folosea sulul imens.

Chiar în faţa noastră, cam la vreo zece metri de perete, era un ecran video masiv. Nick a rotit un întrerupător şi l-a trezit la viaţă. Apoi, şi-a intrat în rolul de doctor. Muzica ambientală plutea prin cameră, iar clipociri de mătase de desfăşurau în faţa ochilor.

„La naiba!" zise Andy. „Parcă e o reclamă la tampoane pentru incontinenţă!"

„OK", a spus Nick. „Ascultaţi-mă. În acest moment, pe ecranul din faţa voastră vedeţi o scenă relaxantă, liniştită, acompaniată de muzică de relaxare. Asta pentru că trebuie să stabilim nivelul fiziologic de bază de la care putem măsura nivelurile ulterioare de excitare.

Dar la un moment dat, în următoarele șaizeci de secunde, imaginea pe care o vedeți acum se va schimba și vor apărea imagini de altă factură. Acestea vor fi violente, dezgustătoare, foarte explicite sau chiar șocante.

Pe măsură ce se schimbă aceste imagini, ritmul cardiac, conductanța pielii și activitatea EEG vor fi monitorizate și comparate cu nivelurile din starea de relaxare care sunt înregistrate în acest moment. Întrebări?"

Eu și Andy am dat amândoi din cap.

„Mulțumiți?"

Am dat din nou din cap că da.

„Bine", a zis Nick. „Să înceapă spectacolul!"

A dispărut în spatele nostru, lăsându-ne pradă reclamei la absorbante pentru incontinență. Rezultatele au relevant mai târziu că, în momentul în care așteptam să se întâmple ceva, reacțiile noastre fiziologice au fost destul de similare. Ritmul nostru cardiac era un pic mai ridicat față de cel normal, în anticiparea celor ce aveau să urmeze.

Dar, când Nick a tras de manetă sau a apăsat pe ce trebuia el să apese, ca să se schimbe imaginile, un dispozitiv de neutralizare parcă s-a declanșat pe undeva, în creierul lui Andy.

Și războinicul rece ca gheața a început brusc să intre în acțiune.

Imagini explicite cu dezmembrări, mutilări, torturi și execuții se perindau prin fața ochilor noștri (atât de vii, încât Andy mi-a mărturisit ulterior că, la un moment dat, parcă putea „mirosi" efectiv sângele, „acel miros dulceag, grețos, pe care nu îl uiți niciodată"), acompaniate nu de muzică de relaxare, ci de sirene asurzitoare și zgomote ascuțite, șuierătoare. Reacțiile lui fiziologice au început să se reducă în intensitate. Pulsul a început să scadă. Reacția galvanică a pielii să se reducă, iar EEG-ul să se atenueze dramatic.

În cele din urmă, la finalul spectacolului, toate cele trei măsurători fiziologice ale lui Andy erau sub cele inițiale.

Nick nu mai văzuse așa ceva. „E ca și cum s-ar fi pregătit pentru provocarea asta. Și când, în sfârșit, ea a apărut, creierul a reacționat brusc, injectându-i nitrogen lichid în vene și învelindu-l dintr-odată într-o pătură neurală mustind de emoții neîmblânzite, pentru ca apoi să intre într-o stare profund hipnotică de concentrare extremă și neiertătoare".

A dat din cap neîncrezător. „Dacă nu aş fi înregistrat toate interpretările eu însumi, nu cred că aş fi crezut. N-am mai testat până acum niciun soldat din Forţele Speciale şi m-aş fi aşteptat la o mică atenuare a reacţiilor. Dar tipul ăsta a controlat total situaţia. Atât de concentrat, încât părea că s-a deconectat de tot".

Exact cum a remarcat şi Bob Hare, rezultatele erau atât de nefireşti, încât te întrebai de unde au apărut.

La ferma lui Hare, noutăţile nu erau chiar atât de noi, şi nici măcar interesante. Înregistrările reacţiilor *mele* depăşeau orice limită. Ca şi ale lui Andy se situaseră un pic peste linia de bază în faza dinaintea carnajului. Dar similitudinea dintre noi doi s-a oprit acolo. În loc să scadă în mijlocul luptei, sângelui şi intestinelor, ale mele au crescut exponenţial.

„Cel puţin arată că echipamentul tău funcţionează cum trebuie", a comentat Nick. „Şi că eşti un om normal".

Ne-am uitat la Andy, care discuta cu studenţii de la doctorat ai lui Nick, ultându-se cu toţii la monitoare. Dumnezeu ştie ce gândeau despre el. Tocmai îi analizau datele. Gelul de pe electrozi îi aranjase atât de bine părul, încât arăta ca Don King într-un tunel aerodinamic.

Eu, pe de altă parte, încă încercam să îmi revin după şocul imaginilor. Mi-era greaţă. Eram nervos şi puţin nesigur pe picioarele mele. Era posibil să. par normal, aşa cum mă lămurise Nick că arătau clar monitoarele. Indicatoarele si cadranele puteau prea bine să confirme sănătatea mea psihică, dar nu mă simţeam deloc normal, fiindcă mă făcusem mic la colţul unui panou ce licărea si emitea bipuri, cercetând cu atenţie datele unui calculator consternat.

Diferenţa dintre profile este jenantă. EEG-ul meu arată de parcă ar fi conturat profilul zgârie-norilor din New York, o reprezentare matematică a uriaşelor blocuri. Al lui Andy este exact la polul opus, cu pante domoale, descendente, asemănătoare unui teren de golf de pe una dintre cele mai frumoase insule din mijlocul Oceanului Indian. Uniform. Compact. Nebunesc şi nefiresc de simetric.

„Începi să te întrebi ce înseamnă să fii normal?" m-am adresat lui Nick.

Dă din umeri şi resetează computerul.

„Poate că eşti pe cale să afli", mi-a spus.

După ce şi-a terminat treaba, Andy a plecat spre hotelul de lux unde eram cazaţi amândoi, şi unde aveam să ajung şi eu mai târziu, să facem schimb de impresii. Dar asta numai după ce eu treceam printr-o nouă provocare. Faza a II-a a experimentului, în care eu aveam să „mă transform în psihopat". Urma o nouă tranşă de imagini cu masacre, măceluri şi sânge, numai că, de data asta, aveam să folosesc un alt instrument, descoperit mulţumită tratamentelor utilizate de Ahmed Karim şi Liane Young în experimentele lor: stimularea magnetică transcraniană/ TMS.

„Transformarea asta va trece la un moment dat, nu-i aşa?" a zis Andy râzând, în timp ce încerca să-şi domolească claia de păr. „Pen' că nu cred că cei de la hotel vor accepta doi psihopaţi în barul lor."

„Efectele tratamentului ar trebui să dispară într-o jumătate de oră", ne-a lămurit Nick, în timp ce mă invita să iau loc pe un scaun de dentist perfect calibrat şi dotat cu tetieră şi curele pentru bărbie şi pentru faţă. „Gândeşte-te la TMS ca la un pieptene electromagnetic, şi la celulele nervoase, neuronii, ca la firele de păr. Ceea ce face TMS este să pieptene acele fire într-o anumită direcţie, creând o coafură neurală provizorie. Care, precum orice nouă coafură, dacă nu o menţii, revine la forma iniţială de bună voie."

Faţa lui Andy face toţi banii. Parcă îl citeai pe chip: „Ce naiba este ăsta? Laborator sau salon de coafură?"

Nick mă aşează în scaunul stâng şi mă bate încurajator pe spate, cu mai multă convingere decât era cazul, lucru care nu mi-a plăcut prea mult. Când a terminat de legat şi ţintuit, arătam ca Hannibal Lecter la oftalmolog. A poziţionat cablurile de la TMS, care semănau cu urechile unei foarfeci imense, în zona de mijloc a craniului meu, şi s-a întors către maşină.

Instantaneu, m-am simţit de parcă un miner pitic şi conştiincios sonda îndârjit cu un ciocan, undeva, în adâncul creierului meu. Nu pot să spun că era dureros, dar aş fi preferat să-şi încheie mai repede ora de neuro-mineralogie.

„Asta e inducţia electromagnetică, ce trece prin nervul trigemen. Este unul dintre nervii responsabili cu senzaţiile de la nivelul feţei şi funcţiile motorii precum muşcatul, mestecatul sau înghiţitul. Probabil

că acum o simți trecând prin dinții din spate, nu-i așa? m-a întrebat Nick.

„Îhî", am dat din cap.

„Ceea ce vreau să descopăr, este acea porțiune din cortexul motor responsabilă pentru mișcarea degetului mic al mâinii tale drepte. Odată ce am găsit-o, o pot folosi pe post de loc de tabără, ca să zic așa, de unde urmează să stabilim coordonatele regiunilor cerebrale care ne interesează efectiv. Adică amigdala și zona asociată deciziilor morale".

„Atunci, treci naibii la treabă!" am mârâit. „Încă o doză de-asta și te strâng de gât."

Nick a zâmbit.

„Ei,drăcia dracului! A început deja să funcționeze", a mai comentat.

În următoarele douăzeci de secunde, am simțit un zvâc involuntar, exact cum a prezis Nick. Slab, la început. Apoi, gradual, a devenit tot mai puternic. Foarte repede, degetul mic de la mâna dreaptă a început să o ia razna. Nu e cea mai reconfortantă senzație să fii legat de un scaun, într-o cameră cu lumină difuză, știind că nu-ți poți controla absolut niciun gest al corpului. Este înfricoșător. Umilitor. Confuz și deprimant, dacă stai să îți pui problema liberului arbitru. Singura mea speranță era ca Nick să nu aibă chef de joacă. Cu instrumentele pe care le mânuia, ar fi putut să mă pună să fac roata în jurul laboratorului.

„Acu-i acu'!" îl aud zicând. „Acum știm exact unde sunt zonele pe care le vizăm, așa că, hai să începem!"

Degetul mic încetează să se mai miște în momentul în care își pune sinistra baghetă neurologică în câmpul de forțe de deasupra capului meu. Apoi, doar zac acolo pentru o vreme, până când cortexul prefrontal dorsolateral și joncțiunea temporalo-parietală dreaptă sunt pieptănate electromagnetic. TMS nu poate pătrunde destul de adânc în creier pentru a atinge direct zonele emoțiilor și ale deciziilor morale. Dar, prin stimularea regiunilor din scoarța cerebrală care au legături cu acele zone, se pot simula efectele unor influențe mai adânci.

În scurt timp, am început să sesizez o schimbare, o senzație neclară, pătrunzătoare, existențială. Înainte de experiment, eram curios cât o să dureze, cât o să îmi ia să simt efectul. Acum, aveam răspunsul, circa zece, cincisprezece minute. Cam același interval temporal necesar marii majorități să simtă efectele unei beri sau ale unui pahar de vin.

Efectele nu sunt total diferite. Încredere în tine şi pierderea transcendentală a inhibiţiilor. Excitarea incipientă a unei fanfaronade morale subiective, înţelegerea invazivă şi ciudat spirituală a faptului că nu dai doi bani pe nimic.

Există, însă, o excepţie notabilă. O diferenţă evidentă între toate acestea şi efectele datorate alcoolului. Lipsa acelei încetineli specifice. Conservarea, ba chiar sporirea acuităţii atenţiei. Sentimentul copleşitor de alertă maximă, rafinată. Sigur, conştiinţa mea se simţea ca şi cum i-ar fi fost injectat un sedativ moral; anxietăţile sunt scufundate într-o serie de doze de Jack Daniels magnetic transcranian. Dar tot timpul m-am simţit ca şi cum aş fi fost curăţat cu lumină. Ca şi cum sufletul, sau cum vreţi să îi spuneţi, ar fi fost scufundat într-un spălător de vase spiritual.

Aşa deci, îmi spuneam, asta înseamnă să fii psihopat. Să vezi prin ochii lui Gary Gilmore. Să treci prin viaţă ştiind că, indiferent ce faci sau ce spui, nu o să fii afectat de vină, remuşcare, ruşine, milă, frică, de toate aceste avertismente familiare, zilnice care, în mod normal, îţi aprind bordul psihologic.

La un moment dat, m-am gândit. Vorbim despre gen, clasă, culoare, inteligenţă, crez, dar cea mai importantă diferenţă dintre indivizi este şi trebuie să fie prezenţa sau absenţa conştiinţei. Conştiinţa este cea care doare atunci când toate celelalte se simt bine. Dar dacă este dură ca piatra? Dacă, la anumite persoane, conştiinţa are un prag infinit şi nelimitat de suportabilitate a durerii şi aceşti oameni nici nu clipesc la ţipetele de agonie ale celorlalţi?

Hm, şi chiar mai mult decât atât, acest implant de psihopatie mă va face mai tare decât Andy McNab?

Înapoi, în scaunul meu, conectat la toate acele ecrane şi aparate, asist încă o dată la spectacolul de groază: imaginile sunt modificate pentru a evita obişnuinţa. De data asta însă, lucrurile s-au schimbat radical.

„Ştiu că individul de dinainte a considerat că imaginile astea sunt dezgustătoare", mă aud gândind. „Dar, să fiu cinstit, de data asta îmi este greu să nu zâmbesc."

Liniile şi buclele îmi confirmă declaraţiile. Dacă în prima fază nivelul de excitare era atât de mare, încât e de mirare cum imprimanta de ultimă generaţie conectată la EEG a reuşit să nu explodeze

şi să ia foc, activitatea cerebrală *după* transformarea mea în psihopat a fost semnificativ redusă. Poate că nu se ondulase la fel de lin ca a lui Andy, dar era foarte aproape. Nu se mai zărea niciun zgârie-nori la orizont.

Acelaşi lucru s-a întâmplat cu ritmul cardiac şi cu conductanţa pielii. De fapt, în cazul acesteia din urmă, l-am eclipsat pe Andy.

„Crezi că e oficial?" l-am întrebat pe Nick, în timp ce analizam cifrele. „Pot să spun oficial sunt mai tare decât Andy McNab?"

A ridicat din umeri. „Cred că da, cel puţin pentru moment. Dar ar trebui să profiţi la maxim. Mai ai un sfert de oră. Cel mult."

Am dat din cap. Deja simţeam cum magia începea să dispară. Vraja electromagnetică scăpăta. Mă simţeam mult mai însurat decât până atunci şi ceva mai puţin dispus să o invit la un pahar pe asistenta lui Nick. În schimb, m-am dus cu el la barul studenţesc şi mi-am depăşit recordul anterior la *Gran Turismo* [1]. Am dat cu el de toţi pereţii Dar ce contează, e doar un joc, nu?

„N-aş vrea să fiu cu tine într-o maşină reală, în momentul ăsta", mi-a zis Nick. „Încă mai eşti sub influenţa experimentului."

Mă simţeam grozav. Nu chiar ca atunci în laborator. Nu aşa de... nu ştiu cum să spun... „invincibil". Dar cu siguranţă undeva, pe-acolo. Viaţa părea plină de posibilităţi, orizonturile mele psihologice păreau mult mai vaste. De ce să nu o tai la Glasgow weekendul ăsta pentru petrecerea burlacilor a unuia dintre prietenii mei, în loc să mă duc în Dublin s-o ajut pe nevastă-mea să-şi interneze mama într-un azil? De ce să nu procedez exact pe dos faţă de ceea ce aş face în mod normal? La naiba cu ce zice lumea! Care ar fi cel mai rău lucru care s-ar putea întâmpla? Pe vremea asta, anul viitorul, totul va fi o amintire

Cine îndrăzneşte, învinge, nu-i aşa?

Iau câteva lire de pe masa vecină, lăsate drept bacşiş, cine o să ştie? Şi îmi încerc norocul la alte aparate. Obţin 64 000 de lire la „Vrei să fii miliardar", dar mă prăbuşesc în gol pentru că refuz să aleg varianta *fifty-fifty*.

Lucrurile nu s-ar fi putut aranja mai bine, nici dacă ar fi încercat cineva să le potrivească. Sunt absolut sigur că povestea din *American*

[1] *Gran Turismo* este un joc video foarte cunoscut, care simulează o cursă de maşini.

Psycho este plasată în Los Angeles şi, cu nonşalanţă, apăs butonul, în ciuda protestelor lui Nick.

Răspunsul corect era New York.

„Am crezut că măcar pe asta ai s-o ghiceşti", mi-a spus râzând.

Apoi lucrurile încep să se schimbe. Destul de repede. A doua tentativă la *Gran Turismo* e total dezamăgitoare. Sunt dintr-odată mult mai precaut şi obţin un punctaj destul de mic. Dar nu numai atât, observ camera de supraveghere din colţ şi mă gândesc la bacşişul pe care l-am subtilizat. Ca să fie totul bine, mă hotărăsc să îl dau înapoi.

Nick se uită la ceas. Ştiu despre ce e vorba, nu trebuie să îmi spună.

„Încă eşti mai tare decât McNab?"

Zâmbesc şi sorb din bere. Asta e treaba cu psihopaţii. Niciodată nu stau prea mult într-un loc. Cum se termină povestea, trec la următoarea, fără prea mare consideraţie pentru viitor, şi chiar şi mai puţină pentru trecut.

Iar individul acesta, cel care fusesem *eu* pentru douăzeci de minute, nu făcea excepţie de la regulă. S-a distrat, a primit o băutură gratis; dar acum experimentul era istorie, iar el şi-a luat vesel tălpăşiţa, plecând la drum şi părăsind oraşul.

Să sperăm că a plecat destul de departe.

Cu siguranţă nu voiam să apară în barul hotelului unde urmam să îl întâlnesc pe Andy. Fie s-ar fi înţeles de minune, fie deloc.

Sincer să fiu, nu ştiu care dintre variante ar fi fost mai periculoasă.

6
Cele șapte câștiguri mortale

Sentimentele sunt aberații chimice descoperite în tabăra învinșilor.

– Sherlock Holmes

Trecerea frontierei

O glumă spune că e mai greu să intri în Broadmoor, decât să ieși. Nu e chiar așa. Nu e o glumă.

„Ai ceva ascuțit?", latră doamna de la recepție, în timp ce scot întregul conținut al genții mele – laptop, telefon, pixuri, chiar și credinciosul meu pistol Glock 17 – și le pun într-un dulăpior de la intrarea principală.

„Numai inteligența", îi răspund, parodiind replica dată de Oscar Wilde unui vameș american.

Recepționera nu e o fană, nici a mea și, pare-se, nici a lui Oscar.

„Nu e chiar așa de *ascuțită*, băiete", răspunde. „Acum pune degetul arătător aici și uită-te la aparat."

Odată ce ai trecut de controlul de frontieră de la Broadmoor, ești poftit imediat într-o cameră securizată, o celulă cu pereții de sticlă, situată între recepție și clădirea spitalului, unde aștepți o vreme, până când persoana pe care o vizitezi este chemată să vină să te ia.

Așteptarea este enervantă și claustrofobică. În timp ce răsfoiesc revistele, îmi reamintesc de ce sunt aici. După lansarea sondajului despre

marii psihopați britanici, am primit un e-mail. Sondajul era unic în felul lui: era primul care evalua frecvența trăsăturilor psihopatice în rândul forțelor de muncă din întregul regat. Participanții erau direcționați către website-ul meu, unde completau Scala de Autoevaluare Levenson și primeau punctajul aferent.

Dar asta nu era totul. Mai trebuiau să introducă niște detalii de angajare. Care s-a dovedit a fi cea mai psihopatică profesie din Marea Britanie? Eram curios să aflu. Dar cea de la polul opus? Rezultatele, care pot fi văzute mai jos, sunt foarte grăitoare.

+ Psihopatie	**– Psihopatie**
1. Director executiv	1. Îngrijitor
2. Avocat	2. Asistent medical
3. Media (TV/Radio)	3. Psiholog
4. Vânzător	4. Meșteșugar
5. Chirurg	5. Cosmetician/ Stilist
6. Jurnalist	6. Persoană caritabilă
7. Ofițer de poliție	7. Profesor
8. Cleric	8. Artist
9. Bucătar	9. Doctor
10. Funcționar public	10. Contabil

Apoi, două săptămâni mai târziu, am primit pe e-mail următorul mesaj de la unul dintre respondenții sondajului – avocat, unul dintre cei mai buni din regat, al cărui scor mi-a atras atenția. Lui nu i se părea nimic ieșit din comun. Absolut nimic:

„Mi-am dat seama încă din copilărie că vedeam lucrurile altfel decât ceilalți", scria el. „Acest lucru m-a ajutat în viață. Psihopatia (dacă așa se numește) este ca un medicament al vremurilor moderne. Dacă îl iei în doze moderate, poate fi extrem de benefic. Poate atenua multe dintre suferințele existențiale cărora, altfel, le-ai putea cădea victimă din cauza sistemului imunitar psihologic foarte fragil, incapabil să te protejeze. Dar dacă iei prea mult, dacă iei o supradoză, atunci este posibil, ca în cazul tuturor medicamentelor, să ai parte de efecte secundare neplăcute."

Mesajul m-a pus pe gânduri. Ar putea avea dreptate acest eminent avocat al apărării? Este psihopatia „medicamentul vremurilor moderne"?

Oare dozarea moderată poate regla acele butoane mai aproape de valorile corecte ale consolei noastre psihopate, şi, în anumite condiţii, să fie chiar benefică?

Era o posibilitate interesantă şi foarte logică. Să mai aruncăm o privire la butoanele cu pricina: cruzime, şarm, concentrare, forţa mentală, cutezanţa, atenţia (ancorată în prezent) şi acţiune. Cine n-ar vrea ca, la un moment dat în viaţă, să poată beneficia de pe urma intensificării unuia sau mai multora dintre ele? Important era să le poţi readuce ulterior la starea lor iniţială.

Am decis să testez teoria. Nu voiam să o distrug, dar cu siguranţă cam asta avea să se întâmple. Intenţionam să vizitez câteva spitale şi să intervievez câţiva colegi. Dar dacă mergeam în spitale şi mă întâlneam cu doctori sau vorbeam cu câţiva pacienţi? Să le prezint problemele din viaţa normală de zi cu zi, chestii obişnuite despre care ne plângem în baruri, să văd care era perspectiva lor? Să văd ce sugestii mi-ar fi dat? Până acum, părea o idee bună.

„Profesor Dutton?" Firul gândurilor mi s-a întrerupt; când m-am uitat în sus, am văzut un tip blond, de vreo treizeci şi cinci de ani, care îmi căuta privirea. „Bună ziua, sunt Richard Blake, unul dintre liderii de echipă de la Centrul Paddock. Bine aţi venit la Broadmoor! Să vă conduc!"

Înaintăm tot mai adânc în interiorul labirintic al spitalului, printr-o serie de coridoare interconectate şi antecamere izolate, precum aceea pe care am lăsat-o în urmă acum câteva minute; Richard le numeşte „bule de securitate". Regula de aur din Broadmoor este ca niciodată să nu deschizi o uşă până nu te asiguri că cea din spatele tău este închisă.

Centrul Paddock este o unitate închisă, foarte specializată în studiul tulburărilor de personalitate, alcătuită din şase pavilioane, cu douăsprezece paturi. Circa 20% dintre pacienţii de aici sunt ceea ce am putea numi psihopaţi „puri", iar ei sunt închişi în două pavilioane speciale, dedicate tratamentului şi evaluării lor permanente: secţiile de Tulburări grave şi periculoase de personalitate. Restul celor prezenţi sunt cei cu aşa-numitele tulburări „cluster": trăsături clinice semnificativ psihopatice (evidenţiate de scorurile moderate spre crescute la PCL-R), acompaniate de trăsături fundamentale asociate tulburărilor de personalitate constatabile – borderline, paranoic şi narcisist – sau cu trăsături reprezentative pentru simptomatologia psihotică primară (halucinaţii).

Brusc, realitatea mi se impune cu brutalitate. Nu este un centru pentru cei slabi de înger. Este adăpostul, sanctuarul interior fără conştiinţă al celor *fără* griji şi *ne*buni, sălaşul unora dintre cele mai sinistre reacţii neuro-chimice din breaslă, locul unde creierele pot sta, la propriu, pe muchie de cuţit. Spintecătorul din Yorkshire este aici. Şi strangulatorul din Stockwell. Este una dintre cele mai periculoase clădiri din lume.

„Ă... o să fiu în regulă, nu-i aşa, Richard?" am scâncit eu, în timp ce mă îndreptam spre dreapta, către un spaţiu deschis, cu un acoperiş căptuşit cu sârmă ghimpată cu lame.

Râneşte. „O să fii în regulă. De fapt, problemele în pavilioanele DSPD sunt destul de rare. Violenţa psihopatică este predominant instrumentală, un mijloc direct către un scop cuantificabil. Ceea ce înseamnă că, într-un mediu ca acesta, incidentele pot fi prevenite. Şi în cazul în care totuşi se întâmplă ceva, evenimentele nedorite pot fi contracarate cu uşurinţă. În pavilioanele cu psihotici, lucrurile sunt mai puţin previzibile.

De fapt, chiar şi comparativ cu alte tulburări de personalitate, cu psihopaţii se lucrează destul de uşor. Din varii motive, tind să răspundă mai bine la activităţile zilnice, decât cei din categoriile borderline sau paranoici. Poate pentru că se plictisesc foarte repede, le place să fie ocupaţi tot timpul.

În plus, e cam târziu să te întorci acum, nu-i aşa?" îmi răspunde el, cu o uşoară umbră de reproş.

Fac cunoştinţă cu locatarii

„Noi suntem elita răului", mi-a spus Dany, în timp ce marca al doilea gol pentru Chelsea, cu un plonjon excepţional din marginea terenului de cinci metri. „Nu trebuie să te entuziasmezi în faţa noastră, dar nici să ne dezumanizezi."

Îmi aruncă o privire din spatele consolei Nintendo Wii. Lucrurile merg bine, de ambele părţi. Chelsea conduce Manchester United cu 2–0, iar eu stau într-un colţ al pavilionului DSPD ultrasecurizat din Broadmoor, în compania unor psihopaţi care sunt tolăniţi cu picioarele pe masă şi se uită la meci.

Atmosfera de acolo nu e chiar aşa cum mă aşteptam. Prima mea impresie este de încăpere studenţească. Peste tot numai lemn deschis la culoare şi frumos şlefuit. Lumină puternică, filtrată. Un spaţiu degajat, calculat matematic. Era chiar şi o masă de biliard. Care, din păcate, în acea zi era acoperită cu o pânză.

Larry, un tip rotunjor, cărunt şi cu favoriţi, îmbrăcat cu pulover şi pantaloni largi, bej, cu elastic la brâu, şi care semăna cu unchiul cuiva – deşi, în cazul în care ai fi căutat o bonă pentru o seară, mai degrabă l-ai fi angajat pe Irod – m-a băgat în seamă. Se săturase de fotbal.

„Ştii, se spune că sunt unul dintre cei mai periculoşi oameni din Broadmoor", îmi zice, în timp ce îmi strânge mâna şi mă fixează în tăcere cu privirea lui somnolentă. „Poţi să crezi? Dar promit să nu te omor. Hai să îţi prezint locul."

Larry mă escortează spre celălalt colţ al pavilionului, unde ne-am oprit să ne uităm în camera sa. Era exact cum sunt toate camerele de spital, doar cu ceva mai mult confort, cum ar fi un computer, un birou şi o grămadă de cărţi şi foi de hârtie pe pat.

Simţind curiozitatea mea incipientă, s-a apropiat mai mult. „Sunt aici de douăzeci de ani", îmi şopteşte în ureche. „Al naibii de mult timp..." Îşi drege vocea şi zâmbeşte conspirativ „...pe care îl ai la dispoziţie. Mă înţelegi?"

Următoarea oprire, grădina: o curte interioară de dimensiunea unui teren de tenis, presărată cu bănci şi conifere. Verdictul: „Devine destul de monoton după două decenii."

Adevărat. Apoi ne aventurăm în partea cealaltă a pavilionului. Structura locului este simetrică, şase camere pe o parte şi şase pe cealaltă, separate la mijloc printr-o dungă cenuşie, foarte curată, unde îl întâlnim pe Jamie.

„Tipul ăsta este de la Universitatea Cambridge", îl informează Larry, „şi tocmai scrie o carte despre noi."

Jamie stă în picioare şi ne face semn să plecăm Este o invitaţie clară pentru noi să ne întoarcem. Ceea ce şi facem, destul de grăbiţi; ne retragem la adăpostul pavilionului. Jamie, se pare, este complet diferit de Larry. Un monstru uman de un metru şi nouăzeci de centimetri, cu o barbă brună nerasă şi dură, o privire pătrunzătoare, cenuşie, şi cu atitudinea gravă, ameninţătoare, satanică a unui criminal singuratic

extraordinar de violent. Cămaşa de tăietor de lemne şi capul ras ca o bilă de bowling contribuie semnificativ la desăvârşirea imaginii lui.

„Şi despre ce e cartea asta?" mormăie în şoaptă, cu accent londonez, proptit în cadrul uşii lui, cu braţele încrucişate pe piept şi cu pumnul stâng strâns sub bărbie. „Aceleaşi tâmpenii? Încuie-i şi aruncă cheia? N-ai nici cea mai mică idee cât de răzbunător sună chestia asta câteodată. Şi, aş mai adăuga, de-a dreptul dureroasă. Nu-i aşa, Larry?"

Larry hohoteşte teatral şi se loveşte cu palma în piept ca într-o scenă shakespeariană, mimând anxietatea. Între timp, Jamie îşi şterge o lacrimă imaginară.

E nemaipomenit. Exact ce căutam. Atâta necuviinţă stoică în faţa opoziţiei constante este un lucru de care am avea şi noi nevoie în cantitate mai mare.

„Ştii ce, Jamie?" îi spun. „Eu încerc să fac exact invers. Se întâmplă să cred că voi ne puteţi învăţa pe noi ceva. Aveţi un anume stil de personalitate de la care noi, ceilalţi, putem învăţa. Cu moderaţie, bineînţeles. Este foarte important. Cum aţi făcut adineauri, aţi desconsiderat tot ce ar putea crede oamenii despre voi. În viaţa de zi cu zi, o doză moderată ar putea fi chiar benefică."

Jamie pare un pic amuzat de ideea că i-aş putea cere sfatul. Că punctul de vedere contradictoriu al unui psihopat ar putea oferi o perspectivă valoroasă asupra dilemelor de zi cu zi. Dar încă era destul de circumspect.

„Vrei să spui că eu şi căpitanul Birdseye, aici de faţă, avem un surplus de ceva bun?" zise în zeflemea. „Că maşina e destul de puternică, dar şoferul nu e adaptat la condiţiile de drum?"

O analogie destul de interesantă.

„Cam aşa ceva", îi spun. „Te-ar interesa să iei picIorul de pe acceleraţie şi să tragi un pic pe dreapta?"

Ochii lui Jamie se îngustează. „Nu trag pe dreapta pentru nimeni", răspunde. „Dar dacă vrei să faci o tură, sări înăuntru!"

În capătul celălalt al pavilionului, Chelsea conduce acum cu patru la zero pe United. Şi Danny – cine altul? – a fost numit Omul Meciului.

„Văd că nu te-a omorât încă", spuse, aruncând o scurtă privire către căpitanul Birdseye. „Ai devenit sensibil la bătrâneţe, Larry?"

Râd destul de nervos, îmi dau seama. E o cantitate zdravănă de manie în chicotitul meu. Dar Larry e foarte serios.

„Hei", insistă el. „Nu înţelegi, nu-i aşa, băiete? Am spus că nu am să te omor. Şi n-am făcut-o, am dreptate?"

Dintr-o dată, îmi dau seama că e posibil ca Larry să nu fii glumit. Poate că încerca să se controleze mai mult decât ar fi lăsat aparenţele să se vadă. Iar eu, cu disconfortul meu nervos şi tentativa de a râde, am eşuat lamentabil în încercarea mea de a-l face să înţeleagă că l-am crezut pe cuvânt; am reuşit să obţin exact contrariul..

„Înţeleg, Larry"... i-am spus... „Pe bune. Mulţumesc, omule. Apreciez foarte mult."

Jamie zâmbi. Cu siguranţă, i se părea amuzant. Dar situaţia precară în care mă aflam nu era deloc de râs. E uşor să uiţi că totul este posibil cu tipii ăştia. Că nu există limite. Şi că, fără frâne morale şi o amigdala în V12, nu-i trebuie mult maşinii să se răstoarne.

Jocul de fotbal se încheie. Şi Danny schimbă canalul. Se lasă pe spate în scaunul său.

„O carte, nu?" zice el.

„Da", îi răspund. „Mă interesează modul în care voi rezolvaţi problemele."

Danny mă priveşte mirat. „Ce fel de probleme?" întreabă.

„Cele zilnice. Cele cu care se confruntă majoritarea oamenilor în fiecare zi", i-am răspuns.

Mă uit la Larry şi la Jamie. „Vă deranjează dacă vă dau un exemplu?"

Danny se uită la ceas. „De ce nu? Atâta vreme cât nu durează mai mult de cinci ani."

„Am să încerc să fiu scurt", le-am spus. Şi le-am povestit despre prietenii mei care încercau să îşi vândă casa.

Cruzime

Cum să scapi de un chiriaş nedorit? Asta era problema lui Don şi a soţiei lui, Fran. Mama ei, Flo, o doamnă în vârstă, tocmai se mutase în casă cu ei. Flo locuise în casa ei timp de patruzeci şi şapte de ani şi acum, când nu mai avea nevoie de ea, o scoseseră la vânzare. Fiind

situată în Londra, într-o zonă în plină dezvoltare, casa prezenta mult interes pe piață. Dar exista o problemă: chiriașul, care nu era tocmai fericit că trebuia să se mute.

Don și Fran erau la capătul răbdărilor. Deja pierduseră un potențial cumpărător, pentru că el nu putuse sau nu voise să își strângă catrafusele. Dacă mai pierdeau unul, ar fi fost dezastruos. Dar cum să îl dea afară?

„Bănuiesc că violența iese din discuție", întrebă Danny. „Nu-i așa?"

„Așa-i", am răspuns. „N-am vrea să ajungem la pârnaie, nu?"

Danny îmi arată degetul mijlociu. Dar simplul fapt că pusese această întrebare demolează mitul conform căruia violența este singura soluție pentru psihopați.

„Dar ce zici de asta?" strigă Jamie. „Cum bătrâna s-a mutat la ginere, sunt șanse mari ca individul să fie singur în casă, nu? Așa că te dai drept unul de la consiliul local, apari la ușă și ceri să vorbești cu proprietarul. El spune că draga de ea nu este acasă. Tu îi zici că nu e nicio problemă. Și ceri noua adresă sau un număr de contact pen'că tre' să vorbești cu ea urgent.

În momentul ăsta l-ai făcut curios. Ce se întâmplă, te întreabă un pic îngrijorat. De fapt, îi spui, se întâmplă cam multe. Că ai fost pe teren și ai făcut niște verificări de rutină ale nivelului de azbest din clădiri. Și ce să vezi? Nivelul este atât de mare, încât pe lângă casa asta, Cernobîlul pare un centru de sănătate. Proprietarul trebuie contactat imediat. Trebuie făcută o evaluare a structurii. Iar cei care locuiesc la această adresă trebuie să părăsească incinta până când consiliul local va lua o decizie.

Ar trebui să meargă. Cu puțin noroc, înainte să spui «moarte lentă din cauza cancerului pulmonar», prostănacul ar trebui să iasă pe ușă afară. Bine, bănuiesc că ai putea să schimbi și încuietorile, cât se deplasează la consiliu, să verifice. Ar fi amuzant. Problema ar fi că tu ai mai avea încă toate catrafusele lui. Ceea ce n-ar fi rău, dacă intenționezi să le vinzi. Adică, ai putea să faci o mică afacere și cu banii câștigați din vânzare să îți recuperezi banii de yale...

Eu, însă, aș alege calea cea mai sănătoasă și mai sigură. Ha, mai degrabă *ascunsă* și sigură! Ai scăpa de nenorocit de tot, ba mai mult, cred că ăla o să gândească că i-ai făcut o favoare."

Soluţia elegantă, dar mai degrabă neortodoxă a lui Jamie pentru dilema chiriaşului care nu se dă dus, cu care se confruntau Don şi Fran, m-a lăsat fără replică. În apărarea mea, trebuie să spun că aveam un motiv destul de bun. Nu sunt un psihopat fără scrupule! Ideea de a-l da pe tip afară atât de repede, încât să ajungă pe străzi pur şi simplu nu mi-a trecut prin cap. Nu mi-a apărut pe radar. Ca, de altfel, nici cea cu vânzarea lucrurilor lui, ca să plătesc pentru plăcerea de a-l fi încuiat afară. Şi totuşi, Jamie a evidenţiat foarte bine faptul că există momente în viaţă când trebuie să alegi „răul cel mai mic". Când, dacă vrei să îndeplineşti un obiectiv sau să ai un rezultat cât de cât favorabil, trebuie să pui piciorul în prag.

Mai mult decât atât, el susţine că e cea mai bună soluţie din perspectiva obiectivă a planului de acţiune.

„De ce să nu-l dai pe nenorocit afară?" întreabă. „Ia gândiţi-vă. Spui că trebuie să faci «ce e mai bine». Dar ce e mai rău, din punct de vedere moral? Să baţi pe cineva care merită? Sau să te baţi singur? În cazul în care eşti boxer, faci tot posibilul să-ţi scoţi cât mai repede adversarul din ring, nu? Deci, de ce sunt oamenii pregătiţi să tolereze cruzimea, duritatea în sport, dar nu şi viaţa de zi cu zi? Care e diferenţa...?

Problema multora este că ceea ce ei cred că e o virtute, este de fapt un viciu deghizat. Este mult mai uşor să te convingi pe tine însuţi că eşti rezonabil şi civilizat, decât moale şi slab, n-am dreptate?"

„Oamenii buni dorm liniştiţi în paturile lor" a zis odată George Orwell, „pentru că cei răi sunt gata oricând să comită violenţe în numele lor".

Dacă e să credem cuvintele unuia dintre cei mai periculoşi psihopaţi din lume, atunci un semnal de alarmă nu ne-ar strica.

Şarm şi concentrare

Soluţia lui Jamie pentru problema lui Don şi Fran ascunde o doză de cruzime. Cu toate astea, definirea iniţială a dilemei de către Danny – „Bănuiesc că violenţa iese din discuţie, nu?" – demonstrează în mod clar că această cruzime nu este atât de evidentă. Cu cât este mai ingenioasă stratagema, cu atât mai creativă va fi povestea cruzimii

şi vor creşte şansele să scapi de pericol. Tăişul interesului propriu poate fi, cu iscusinţă ascuns într-o teacă binevoitoare de şarm opac şi năucitor.

Capacitatea psihopaţilor de a fermeca audienţa este recunoscută. Ca şi abilitatea de a se concentra pentru „a-şi duce treaba la bun sfârşit". Nu mai trebuie amintit faptul că am putea beneficia cu toţii de această combinaţie de forţă şi inteligenţă.

Ni s-a alăturat Leslie, care are o abordare foarte interesantă asupra şarmului: „...abilitatea de a întinde un covor roşu pentru aceia pe care nu-i suporţi, cu scopul de a-i îndepărta cât mai repede, mai lin şi mai eficient posibil în direcţia în care vrei tu."

Cu buclele lui blonde perfect potrivite şi cu accentul impecabil şlefuit, arată şi vorbeşte ca un specialist. „Oamenii sunt într-atât de amabili, pe cât îi faci tu să fie. Ceea ce îţi dă o putere destul de mare asupra lor, bineînţeles", a declarat.

Leslie are o părere la fel de aparte şi despre concentrare, mai ales când îţi propui să obţii ceea ce vrei. Maestrul şi-a dat seama încă de timpuriu că ceea ce se petrecea în capul lui, funcţiona după un alt set de reguli de operare decât al celorlalţi; aşa că a utilizat acele cunoştinţe în propriul său avantaj.

„Când eram la şcoală, încercam să evit bătăile cu pumnii", mi-a mărturisit. „La fel am făcut şi ca adult. Cam ca Jamie, cred."

Jamie zâmbeşte cu o umbră de confirmare.

„Ştii, mi-am dat seama destul de devreme că, de fapt, motivul pentru care oamenii nu obţin ceea ce vor este pentru că, de cele mai multe ori, nici ei nu ştiu unde vor ajunge, în cele din urmă. Sunt prea prinşi sub impulsul momentului şi, temporar, deraiază de pe şină. În acel moment, dinamica se schimbă. Lucrurile încep să o ia razna şi ajung să *pară* aşa cum vrei tu. E vorba despre a câştiga.

Acum câteva minute, Jamie vorbea despre box. Păi, odată l-am auzit pe unul dintre antrenorii de top zicând că, dacă intri în ring convins că ai să-l baţi pe adversar de-o să-i sune apa-n cap, sunt şanse mari să o iei tu pe coajă; dar dacă te concentrezi să câştigi lupta, pur şi simplu te concentrezi să-ţi faci treaba bine, chiar ai putea să-l baţi de să-i sune apa-n cap."

Există mult adevăr în cuvintele lui Leslie şi îmi aduc aminte de o întâmplare pe care am auzit-o în urmă cu câţiva ani, una în care

răzbunarea și violența ar fi putut intra foarte ușor în ecuație; în schimb, au câștigat șarmul și concentrarea.

Având 1,82m și peste 100kg, Dai Griffiths pare modelat mai curând de un lanț de restaurante grecești, decât de zeii Olimpului. Având la activ douăzeci și trei de ani în rândul poliției britanice și un scor PPI care l-ar poziționa, pe spectrul psihopatic, mult mai sus decât majoritatea indivizilor pe care i-a arestat, omul pare a fi văzut destul de multe la viața lui.

„Douăzeci la sută dintre oamenii care intră pe ușile astea", mi-a zis arătând spre intrarea în secție, „îți ocupă aproximativ 80% din timp". Cu alte cuvinte, făcând abstracție de cifre, recidiviștii erau o pacoste.

Recidiviștii ca Iain Cracknell, de exemplu.

Cracknell era genul de bețiv de carieră. Extrem de punctual, în fiecare vineri sau sâmbătă era adus la secție, având o încărcătură considerabilă la bord.

De obicei, o sticlă de Jack Daniels și Dumnezeu știe câte beri.

Ceea ce urma era atât de bine regizat și studiat, încât până și *Lacul lebedelor* părea un cadril. Mai întâi, Cracknell începea să se comporte ca „un nebun". Apoi, era adus un psihiatru (pentru că așa cere legea) pentru evaluarea stării sale mentale. Dar când acesta ajungea, surpriză, surpriză, Cracknell revenea la normal. Beat, bineînțel. Dar, fără îndoială, nu nebun. Psihiatrul pleca bombănind despre incompetența poliției și orele nepotrivite, iar Cracknell râdea de se prăpădea. Apoi, era dus într-o celulă, unde dormea până se trezea din beție; același lucru se repeta de fiecare dată.

Problema cu Cracknell părea fără ieșire. Cum să pui punct jocurilor lui? Ca în cazul majorității contravenienților recidiviști, problema era că știa mai bine decât oricine cum funcționează sistemul. Și, bineînțeles, știa cum să îl manipuleze. Asta însemna că nu prea aveai de ales. Fie nu îl arestai deloc, fie, îl arestai și suportai consecințele; de obicei, o papară de la vreun psihiatru ofticat.

Și cam așa au mers lucrurile o perioadă.

Până într-o noapte, când Griffiths a avut o idee. După ce l-a aranjat confortabil pe Cracknell în odaia lui de weekend și a trimis după psihiatru, s-a dus la debaraua cu obiecte pierdute. După câteva minute, a ieșit pe coridor purtând un costum complet de clovn – păr roșu, nas, clopoței – și s-a dus la Cracknell.

Ce ar dori la micul dejun de a doua zi, l-a întrebat Griffiths.

Cracknell era, puţin spus, bulversat. Uneori, dacă avea noroc, primea un pahar cu apă. Nici măcar nu era de sticlă, ci unul de plastic. Iar acum primeşte tratament preferenţial? Nu-i venea să creadă că era atât de norocos.

„...şi cum să fie ouăle", a continuat Griffiths, „jumări, prăjite, fierte în coajă, fierte în apă?"

Cu foarte multă atenţie la detalii, ca un ospătar profesionist, a notat indicaţiile lui Cracknell. Până şi sucul proaspăt de portocale. Apoi a plecat.

După zece minute, a revenit cu psihiatrul de serviciu, îmbrăcat din nou în uniformă. „Ia spune", scrâşneşte psihiatrul. „Ce problemă mai ai de data asta?"

Cracknell era agitat.

„Nu cu mine ar trebui să vorbeşti", se bâlbâi. „Cu el! N-o să-ţi vină să crezi, dar înainte de a veni tu, s-a îmbrăcat într-un costum de clovn şi m-a întrebat ce vreau la micul dejun!"

Psihiatrul i-a aruncat o privire suspicioasă lui Griffiths, dar acesta a ridicat din umerii.

„Se pare că ai de lucru", i s-a adresat el psihiatrului.

Credeţi-mă pe cuvânt, Griffiths nu este genul de om cu care să te pui rău. Mulţi dintre cei care au făcut-o, s-au ales cu dinţi lipsă. Nu degeaba a fost poreclit Dentistul.

Da, Griffiths avea la îndemână mai multe posibilităţi. Putea foarte uşor să îi dea o lecţie lui Cracknell. Toată lumea ştie că beţivii au tot felul de „accidente". Se lovesc de lucruri. Se aleg cu câte o vânătaie urâtă pe ici, pe colo. Dar n-a făcut-o, a ales o altă cale. În schimb, a evitat capcana despre care avertiza Leslie – tentaţia de a nu obţine ceea ce doreşti, ci de a ţi se părea că obţii ceea ce doreşti; în cazul nostru, e vorba despre opţiunea superficială, să îi arate lui Cracknell care dintre ei e şeful, comparativ cu cea profundă – găsirea unei soluţii care să rezolve dilema o dată pentru totdeauna. Nu doar pentru el, ci şi pentru colegii lui. S-a concentrat pe sarcina pe care o avea de făcut. A întins covorul roşu şi a eradicat problema. Psihiatrii puteau sta liniştiţi acasă în weekend.

Bineînţeles, observăm că şarmul, concentrarea şi cruzimea, trei dintre cele mai uşor recognoscibile atuuri ale psihopaţilor, constituie,

dacă poţi jongla cu ele, şablonul pentru o excelentă capacitate de luare a deciziilor, lucru care nu ar trebui să ne mire foarte tare. Dar faptul că acest triumvirat poate garanta succese nemăsurate pe termen lung – asta şi dacă zeii îţi zâmbesc – este o altă temă de discuţie.

Să vorbim despre Steve Jobs.

La scurt timp după moartea lui Jobs, jurnalistul John Arlidge comenta că acesta şi-a dobândit statutul de lider de cult „nu doar pentru că era hotărât, motivat şi concentrat (potrivit unui fost coleg, el degaja «o intensitate egală cu cea a unui furnal»), perfecţionist, nu făcea compromisuri şi exigent. Nu, toţi oamenii de afaceri de succes sunt aşa, indiferent cât ar încerca acei foarte bine plătiţi angajaţi de la relaţii publice să ne convingă că sunt nişte tipi relaxaţi, ca noi toţi..."

Nu. El era diferit. Arlidge a observat că, în plus, Jobs avea carismă. Era vizionar. În cadrul întâlnirilor particulare, remarca autorul de scrieri tehnice Walt Mossberg, el acoperea produsul – o nouă creaţie imaculată pe tabla lucioasă a sălii de şedinţe – cu o pânză şi o dezvelea cu un gest teatral.

Apple nu este cel mai mare creator de tehnologie din lume. Nici măcar pe-aproape. Excelează, mai curând, prin transformarea ideilor altora. Nu era primul care prezenta un computer personal (IBM). Şi nu a fost nici primul care a introdus *smartphone*-ul pe piaţă (Nokia). Într-adevăr, când a *ales* calea inovaţiilor, a cam dat greş. Îşi mai aminteşte cineva de Newton sau de Power Mac G4 Cube?

Dar noutatea pe care a adus-o Jobs a fost stilul. Rafinamentul. Şarmul tehnologic fără sfârşit. A întins covorul roşu pentru consumatori. Din sufragerii, birouri, studiouri de proiectare, platouri de filmare... până în poarta magazinelor Apple din întreaga lume.

Forţa mentală

Nereuşitele lui Apple în drumul spre dominaţie mondială (la începutul activităţii, au fost pe punctul de a duce totul de râpă) au servit drept repere ferme ale capcanelor şi piedicilor care ne aşteaptă în viaţă. Nimănui nu îi ies lucrurile exact aşa cum şi-a propus. La un moment sau altul, toţi „lăsăm pe cineva la podea", cum spune cântecul

lui Leonard Cohen. Sunt şanse mari ca acel cineva, astăzi, mâine sau oricând altcândva, să fii tu însuţi.

Până să vă schimbaţi percepţia despre Jamie şi băieţii de acolo, trebuie să ştiţi că psihopaţii nu au niciun fel de problemă în a facilita altora relaţia cu podeaua. Se pricep însă foarte bine şi când se află la primire, când soarta îi loveşte din plin. Acest oţel neural interior, această indiferenţă inestimabilă în faţa suferinţelor vieţii, sunt lucruri de care ne-am putea folosi şi noi, într-un fel sau altul.

James Rilling, profesor agregat de antropologie la Universitatea Emory, a demonstrat acest lucru în laboratorul său. În cadrul unui nou exerciţiu al Dilemei Prizonierului, discutată în Capitolul 3, a descoperit un paradox neobişnuit şi reconfortant despre psihopaţi. În mod nu tocmai surprinzător, psihopaţii manifestă o înclinaţie sporită pentru „dezertare" în anumite condiţii, ceea ce, în schimb, generează un nivel crescut de beligeranţă, de agresivitate interpersonală oportună (înscrisă în dinamica „cooperează-dezertează") în competitorul său.

Iată, pe scurt, cum se prezenta situaţia. Când lucrurile nu mergeau aşa cum doreau, nu erau prea deranjaţi de incidente. Urmărind apariţia acestor schimbări, ieşirile de tipul „vezi-cum-îţi-place-*ţie*", în situaţiile în care tentativele de cooperare ale celor cu punctaje mari la psihopatie erau respinse, Rilling şi colegii au descoperit că în creierul lor se petrecea un lucru aparte. Comparativ cu participanţii „mai amabili", psihopaţii manifestau o activitate semnificativ redusă la nivelul corpului lor amigdalian: o marcă neurală înregistrată a preceptului „întoarce şi celălalt obraz" şi care, uneori, se manifestă în moduri neobişnuite.

„Când eram puşti, obişnuiam să ne întrecem", interveni Jamie. „Cine primea cele mai multe respingeri când ieşeam seara în oraş. De la fete, vreau să spun. În cazul bătrânului Birdseye aici de faţă, cred că ar fi trebuit să lărgim puţin câmpul de luptă."

Larry se uită încurcat la mine.

„Mă rog, acela dintre noi care primea cele mai multe refuzuri până la răsărit, era scos în oraş de ceilalţi.

Normal că era în interesul fiecăruia să acumuleze cât mai multe refuzuri posibile, nu? Să bei o noapte întreagă pe banii prietenilor? Cui nu i-ar conveni? Partea ciudată era că, după ce strângeai câteva, era din

ce în ce mai greu... În scurt timp, îţi dădeai seama că nu mai conta şi începeai să devii obraznic. Să vorbeşti mult. Şi unele păsărele începeau să cedeze!"

Respingi pe cineva şi chestia asta se întoarce împotriva ta.

Cutezanţa

Jamie şi compania nu sunt primii care au făcut legătura între cutezanţă şi forţa mentală.

Lee Crust şi Richard Keegan, de la Universitatea Lincoln, de exemplu, au demonstrat că majoritatea celor care îşi asumă riscuri obţin, în medie, scoruri mai mari la testele generale pentru determinarea „forţei mentale" decât cei care nu-şi asumă riscuri. Aceştia din urmă punctează mai bine pe sub-scala provocare/deschidere spre experienţe, aceasta fiind singurul indicator al capacităţii *fizice* de asumare a riscurilor. Scorurile obţinute pe sub-scala încrederii sunt cel mai bun indicator pentru capacitatea *psihologică* de asumare a riscurilor. Psihopaţii au din abundenţă ambele calităţi.

Să ne reamintim cuvintele lui Andy McNab, din capitolul anterior. Eşti conştient că sunt şanse foarte mari să fii ucis în misiune; ştii că există posibilitatea de a fi capturat de trupele inamice; ştii că tu, împreună cu paraşuta proprie, puteţi fi înghiţiţi de valurile înspumate, înalte cât nişte zgârie-nori, ale unei mări străine. Şi? „Fuck it!" Te descurci. Asta face un soldat din Forţele Speciale.

Este incontestabil faptul că membrii Forţelor Speciale sunt neînfricaţi şi au o forţă mentală considerabilă (demonstrată din punct de vedere psihopatic la toţi cei pe care i-am testat până acum). De fapt, instructorii SAS responsabili pentru selecţiile brutale şi foarte exigente (care pot dura şi timp de nouă luni) caută, în special, aceste calităţi. După cum atestă şi coşmarurile pe care le îndură unii.

Un exemplu în acest sens ar fi povestea unui tip care a ieşit pe primul loc în urma unei astfel de selecţii, ceea ce oferă o perspectivă destul de bună asupra forţei mentale care îi separă pe băieţi de bărbaţi, şi explică mentalitatea, pregătirea psihologică extremă a celor care, în cele din urmă, învinq.

„Nu violența te face să cedezi", mă lămurește el. „Ci amenințarea cu violența. Gândul ăla nimicitor că ceva groaznic este pe cale să ți le întâmple. Și că se apropie cu pași repezi."

Intră în detaliile unui incident care mi-a tăiat cheful de a mai verifica vreodată noxele mașinii mele.

„În mod normal, în etapa asta, candidatul este epuizat... Ultimul lucru pe care îl vede înainte de a i se pune cagula pe cap, este camionul de două tone. Îl întindem pe jos și, în timp ce stă acolo, aude zgomotul camionului apropiindu-se. După aproximativ treizeci de secunde, este chiar deasupra lui, motorul este la doar câțiva milimetri de ureche. O ambalăm bine, după care șoferul sare din mașină. Trânteşte uşa şi pleacă. Motorul încă merge. După câteva secunde, cineva din depărtare întreabă dacă frâna de mână este trasă. În acel moment, unul dintre cei din echipă, care a fost tot timpul acolo, însă fără știrea celui cu cagula pe cap, începe încet să rostogolească un cauciuc de rezervă chiar pe lângă tâmpla celui culcat la pământ. Știi, cu mâna. Încet, încet, crește presiunea. Un alt membru al echipei ambalează camionul, încât acesta pare că începe să se miște din nou. După câteva secunde, luăm cauciucul și îi dăm cagula jos de pe cap. Apoi îl atacăm. Se întâmplă ca unii să cedeze în acel moment."

Îi amuz pe Danny, Larry, Jamie și Leslie cu experiențele pe care le-am avut eu în procesul de selecție al SAS, trăite în timp ce turnam un episod pilot pentru televiziune. Încătușat de podeaua unui depozit rece și întunecat, urmăream cu teroare cum un motostivuitor a suspendat paleți de beton armat la câțiva metri deasupra capului meu... apoi, a început să le coboare încet, astfel încât baza ascuțită și tăioasă îmi presa ușor pieptul. A stat așa timp de zece, douăzeci de secunde, înainte să-l aud pe cel care-l manevra strigând, ca să acopere scârțâitul șuierător și sinistru al mașinăriei: „Rahat, mecanismul s-a blocat. Nu-l mai pot manevra..."

Gândindu-mă retrospectiv, după o baie fierbinte, mi s-a părut evident că fusesem în siguranță tot timpul. De fapt, betonul armat nu era deloc beton, era polistiren vopsit. Iar mecanismul funcționa foarte bine. Inutil să mai adaug că eu nu știam nimic din toate acestea. Și nici cei care doresc să se alăture celor din Forțele Speciale. În acel moment, totul a fost îngrozitor de real.

Jamie nu pare deloc impresionat. „Chiar dacă mecanismul s-ar fi blocat, asta nu însemna că o să se prăbușească totul peste tine, nu?",

argumentează el. „Înseamnă doar că erai blocat în situaţia aia pentru o vreme. Şi ce? M-am gândit la treaba asta. Se spune: curajul este o virtute, nu?

Dar dacă nu am nevoie de curaj? Ce se întâmplă atunci? Dacă nu mi-e frică? Dacă îmi lipseşte cu desăvârşire chestia asta, atunci nu e nevoie să ai curaj ca să contracarezi situaţia, nu? Atunci, cascadoriile astea cu motostivuitoare şi cauciucuri nu m-ar fi deranjat deloc, prietene. Sunt doar nişte jocuri ale minţii. Nu mă fac mai curajos. Dacă nu am dat doi bani pe ele de la început, de ce aş da acum, nu?

Aşa că, vezi? Nu înghit chestia asta. Mi se pare că motivul pentru care tot pomeneşti de curaj, motivul pentru care lumea zice că are nevoie de el, este acela că vrei să ajungi la un nivel de funcţionalitate pe care eu îl am din naştere. Poţi să îi spui virtute. Dar, pentru mine, e talent înnăscut. Curajul este doparea sângelui cu emoţie."

Atenţia

Să stai pe o canapea, faţă în faţă cu un psihopat cu capul ras, de peste 1,90m, care exercită un magnetism psihologic semnificativ asupra busolei tale morale, nu este chiar o plăcere. Sunt foarte conştient de puterea lui de convingere dar, chiar şi aşa, nu pot să nu mă gândesc că Jamie are dreptate. Ce ar face un „erou" împotriva strigătului sinaptic înăbuşit al instinctului de supravieţuire înnăscut? Un psihopat s-ar descurca în linişte, fără să se agite prea tare. Şi, ca să ne pună şi mai mult pe gânduri, Leslie a introdus în ecuaţie altă enigmă existenţială.

„Şi nu e vorba doar despre funcţionalitate. E vorba despre frică sau despre modul în care *eu* înţeleg frica, pentru că, dacă mă gândesc bine, nu cred că am simţit-o vreodată; este vorba despre faptul că, de cele mai multe ori, frica este oricum neîntemeiată. Ştiţi ce se mai zice? Că nouăzeci şi nouă la sută dintre lucrurile de care se tem oamenii, nu se întâmplă. Deci, care e ideea?

Problema este că oamenii pierd prea mult timp temându-se de ce s-ar putea întâmpla, ce ar putea greşi, încât pierd complet din vedere prezentul. Ignoră total că, de fapt, în prezent, totul merge perfect. Vezi foarte clar treaba asta şi în interviul de care ai pomenit. Ce-a spus tipul

ăla? Nu violența te face să cedezi. Ci amenințarea violenței. Așa că de ce să nu rămâi confortabil în prezent?

Păi, gândește-te! Așa cum zicea și Jamie, în timp ce tu stăteai pe jos, sub bucata aia de beton sau ce îți închipuiai că era beton, practic nu ți se întâmpla nimic rău, nu? Bine, un poster uriaș ar fi fost mai relaxant, dar la urma urmelor, n-ai fi fost cu mult mai deștept dacă ai fi tras un pui de somn?

În schimb, ce te-a înspăimântat a fost imaginația ta. Creierul tău derula pe repede înainte, zbârnâind și navigând prin toate nenorocirile pe care le putea concepe. Dar nu s-a întâmplat nimic.

Deci, pe cât posibil, șmecheria pe care o propun este să-ți oprești creierul să ți-o ia înainte. Dacă faci chestia asta, mai devreme sau mai târziu vei scăpa de obiceiul de a avea «curaj»."

„Sau poți folosi imaginația în avantajul tău", intervine Danny. „Data viitoare când te afli într-o situație înspăimântătoare, gândește-te: «Dacă *nu* m-aș simți așa, ce aș face?» Și fă chestia aia, oricum."

Bun sfat, dacă ai tupeul să îl aplici.

Ascultându-i pe Jamie, Leslie și Danny ai putea crede că te afli în prezența unor luminați, a celor trei budiști înțelepți, în drumul lor direct spre al optulea cer al Nirvanei. Nu, nu e cazul lor. Dar ancorarea gândurilor în prezent, concentrarea exclusivă și imediată pe *aici* și *acum* implică o disciplină cognitivă pe care psihopatia și spiritele iluminate o au în comun.

Mark Williams, profesor de psihologie clinică în cadrul Departamentului de Psihiatrie din Universitatea Oxford, a incorporat acest principiu în programul de terapie comportamental-cognitivă[1], axat pe concentrarea atenției în tratarea celor ce suferă de anxietate și depresie.

„Atenția reprezintă, de fapt, un precept budist ușor cizelat, nu-i așa?" îl necăjesc pe Mark, în biroul său din Spitalul Warneford.

„Ai ultat de lumini și de televizoarele cu plasmă", glumește el.

„Da, dar se simte o influență orientală în multe teorii și practici."

Mark îmi dă un exemplu de funcționare a terapiei CBT bazată pe atenție și care ar putea ajuta multe persoane să-și înfrângă fobiile. Cum ar fi frica de a zbura cu avionul. Jamie, Leslie și Danny n-ar fi putut explica mai bine treaba asta.

[1] CBT: Cognitive-behavioural Therapy, în limba engleză în original. (n.red.)

„O abordare ar fi să sui respectiva persoană în avion și să o așezi lângă un împătimit al zborurilor. O persoană căreia îi place să fie în aer. Apoi, în mijlocul zborului, să le arăți două tomografii. Una reprezentând un creier fericit, iar cealaltă unul anxios. Un creier în stare de teroare.

Le spui că acele imagini reprezintă exact ce se întâmplă în capul fiecăruia dintre ei în acele momente. Dar, fiind atât de diferite, niciuna dintre ele nu însemna de fapt nimic. Niciunul nu descria starea fizică a avionului.

Căci adevărul zace în motoare.

«Așadar, ce semnifică ele?» îi întrebi. Apoi le explici că reprezintă... exact ceea ce țin în mână. Starea unui creier. Nimic mai mult. Nimic mai puțin. Că ceea ce simt e doar o senzație. O rețea neurală, un ansamblu electric, o configurație chimică generată de gândurile care bântuie prin capul lor, care vin și pleacă precum norii.

Apoi, le spui că, dacă reușesc să se mobilizeze și să accepte lucrurile cum sunt, să observe relaxați realitatea virtuală internă, să lase norii să plutească, să permită umbrelor să cadă și să lenevească pe unde le place, în loc să se concentreze la ce se întâmplă în jurul lor, în cele din urmă, în timp, problema lor se va ameliora."

Acțiunea

Viziunea pragmatică a lui Jamie și a băieților asupra principiilor și practicilor atenției, deși nu atât de existențialiste cum le-ar califica un profesor de la Oxford, este tipic psihopată. Tendința lacomă de a trăi în prezent, de „a uita de ziua de mâine și de a trăi la maxim ziua de azi" (cum a declarat Larry), este bine documentată și, uneori, poate fi surprinzător de benefică (lăsând la o parte implicațiile ei terapeutice).

Să ne îndreptăm acum atenția către lumea financiară, de exemplu. Don Novick a lucrat în domeniul afacerilor timp de șaisprezece ani și în toți acești ani nu a pierdut niciun bănuț. Întâmplarea face ca el să fie un psihopat. În prezent, s-a retras din activitate, deși nu are decât patruzeci și șase de ani, și trăiește în regiunea deluroasă a Scoției, ocupându-se cu aprovizionarea pivnițel de vinuri și colecționând ceasuri de epocă.

Îi spun lui Don că e psihopat, dar astfel se autointitulează şi el însuşi. Cel puţin aşa susţinea când ne-am văzut prima dată. Ca să fiu sigur, am decis să îi fac nişte teste. Rezultatul s-a dovedit a fi pozitiv.

Şezând într-unul dintre saloanele castelului său din secolul al XVII-lea, situat la mare distanţă de cea mai apropiată localitate, i-am pus lui Don întrebarea de un milion de dolari. Ce anume te face un bun afacerist? I-am menţionat că nu mă interesa diferenţa dintre bine şi rău, ci mai curând diferenţa dintre bine şi foarte bine.

Deşi evită să dea nume, nu ezită deloc să răspundă obiectiv la întrebare. Din perspectivă calitativă, analitică.

„Aş spune că una dintre cele mai mari diferenţe dintre adevăraţii oameni de afaceri rezidă în modul în care arată când termină jocul, când operaţiunea s-a încheiat şi se îndreaptă către casă, la sfârşitul zilei. Ştii, comerţul este o profesie care, dacă eşti un pic vulnerabil mental, te poate corupe complet. Am văzut afacerişti plângând sau îmbolnăvindu-se fizic, la finalul unei şedinţe solicitante. Presiunea, mediul, oamenii... toate astea sunt foarte dure.

Dar ce descoperi la tipii ăştia care sunt foarte aproape de vârf este că, la sfârşitul zilei, când se îndreaptă spre uşă, pur şi simplu nu ştii. Nu-ţi poţi da seama, uitându-te la ei, dacă au câştigat câteva miliarde sau dacă întregul lor portofoliu s-a dus pe apa sâmbetei.

Cam asta ar fi, în câteva cuvinte. În asta constau principiile fundamentale ale unui bun afacerist. Când tranzacţionezi, nu poţi permite niciunui membru al comisiei executive emoţionale a creierului tău să bată la uşa factorului de decizie şi, cu atât mai puţin, să ia loc la masa negocierilor. Fără scrupule, fără milă, fără preget, trebuie să fii ancorat în prezent. Nu îţi permiţi să laşi evenimentele de ieri să te afecteze astăzi. Dacă le laşi, te scufunzi într-o clipă.

Dacă te laşi pradă emoţiilor, n-o să rezişti nici două secunde în domeniu."

Observaţiile lui Don, adunate în urma celor şaisprezece ani petrecuţi pe muchia de cuţit a fiscalităţii, sunt ecouri puternice ale rezultatelor obţinute în laborator în urma studiilor teoriei jocului, realizate de Baba Shiv, Antoine Bechara şi George Loewenstein. Logic, cel mai corect lucru ar fi să investeşti la fiecare rundă. Dar, pe măsură ce jocul avansează, unii dintre participanţi încep să refuze oportunitatea de a paria, preferând să-şi păstreze câştigurile. Ei

încep să „trăiască în trecut", permițându-le, așa cum spunea Don, membrilor comisiei executive emoționale a creierului să bată la ușa factorului de decizie.

Proastă mișcare.

Dar alți participanți au continuat să trăiască în prezent, iar la finalul studiului, se puteau făli cu un profit destul de mare. Acești „psihopați funcționali", cum le spunea Antoine Bechara, capabili fie să-și regleze emoțiile mai bine decât alții, fie să nu le experimenteze la aceeași intensitate, au continuat să investească și să trateze fiecare rundă nouă ca și cum ar fi fost prima.

În mod curios, au mers din ce în ce mai bine. Exact cum prezisese Don (când i-am prezentat experimentul), au șters pe jos cu rivalii lor mai precauți.

Povestea nu se termină aici. În urmă cu câțiva ani, când au apărut primele vești despre acest studiu în presă, subiectul a avut parte de niște titluri destul de interesante: „Căutați: Psihopați care să facă masacru pe piață." În opinia lui Don, subtitlul ascundea multe înțelesuri.

„Un criminal profesionist, ca și un călău, nu simte probabil nimic după ce ia viața cuiva. Remușcările și regretele nu fac parte din ecuație. Cam așa stă treaba și cu afaceriștii. Când un om de afaceri încheie o tranzacție, spune că a făcut o «execuție». Ăsta e jargonul profesional. Și, odată ce afacerea este executată, afaceriștii de top, cei care te interesează pe tine, nu vor avea nicio mustrare de conștiință; nu îi vor interesa motivele și cauzele, avantajele și dezavantajele sau dacă operațiunea a fost un lucru bun sau rău.

Și, revenind la ce am zis mai devreme, așa stau lucrurile indiferent de cum a mers afacerea, dacă au câștigat miliarde sau, din contra, dacă s-a dus totul pe apa sâmbetei. Retragerea dintr-o afacere ar fi o decizie calculată și curată, fără emoții, fără efecte secundare psihologice asociate...

Cred că ideea de execuție profesională, fie ea în afaceri sau în alt domeniu, necesită o capacitate de detașare. Concentrarea asupra lucrului pe care îl ai de făcut. Și când sarcina s-a încheiat, să te distanțezi și să uiți ce s-a întâmplat."

A trăi în trecut este doar o latură a ecuației. A trăi în viitor, „a o lua înaintea lucrurilor", permițând imaginației să o ia razna, cum am făcut și eu sub paleții de beton armat sau ce-or fi fost, poate fi la fel

de paralizant. Studiile asupra concentrării cognitive şi emoţionale în contextul unui factor de decizie disfuncţional au demonstrat că, de câte ori evaluăm comportamentele zilnice obişnuite „imaginate", cum ar fi scufundarea într-un bazin, formarea unui număr de telefon sau comunicarea unor veşti proaste, realitatea posibilă este semnificativ mai îngrijorătoare decât cea „reală".

Ceea ce explică tendinţa permanentă de a tot amâna timpul.

Dar psihopaţii nu amână niciodată.

Dacă vă amintiţi cuvintele lui Richard Blake, gazda mea de la Broadmoor şi unul dintre membrii echipei clinice din Centrul Paddock Centre, acesta este unul dintre motivele pentru care ei tind să exceleze la activităţile zilnice desfăşurate în pavilion. Psihopaţii trebuie să *facă* ceva. Statul degeaba nu este o opţiune.

„Starea de bine este o necesitate pentru mine", a comentat Danny, în timp de înscria al patrulea gol pentru Chelsea. „Îmi place să mă arunc în tumultul vieţii, să învârt ruleta norocului, spre terminalul tuturor posibilităţilor."

S-a încruntat şi şi-a aranjat şapca.

„Sau, cel puţin, mi-a plăcut", a dat el din umeri, „până am ajuns aici."

Nu este tocmai o declaraţie ieşită din comun, venind din partea unui psihopat; dar dacă i-am face cu toţii puţin loc în vieţile noastre, am fi mai câştigaţi.

„Când eram copil, obişnuiam să mergem în fiecare an, în vacanţă la Hastings", a început povestea Larry. „Într-o zi, n-am să uit niciodată, mă uitam la sora mea cum se juca în mare şi cum un val mare a venit şi a lovit-o. A fugit plângând şi asta a fost. Nu a mai intrat niciodată. Când am văzut ce s-a-ntâmplat – nu cred că aveam mai mult de şapte, opt ani – îmi amintesc că mi-am zis: «Dacă stai în locul în care se sparg valurile, o s-o păţeşti. Aşa că ai două alternative. Fie stai la mal şi nu intri deloc, fie te duci mai departe, astfel încât valurile să te ridice şi apoi să se spargă în urma ta.»"

Jamie se ridică în picioare.

„Secretul este, desigur, să nu mergi prea departe", mormăie. „Altfel, eşuezi în locul ăsta."

„Păi, ştii unde mă găseşti. Nu plec nicăieri."

Jamie îmi strânse mâna. Tocmai îi spusesem că am să îl caut data viitoare când mai trec pe acolo. Larry şi Leslie se retrăseseră deja, Leslie făcând o genuflexiune, Larry cu un salut viguros. Poate că fusese într-adevăr un lup de mare. Danny se întorsese la fotbal.

Înapoi pe coridoarele şi găurile de vierme infestate de securitate, care legau unitatea DSPD cu lumea exterioară, m-am simţit ca un astronaut la revenirea pe pământ.

„V-aţi simţit bine?", m-a întrebat Richard, în drum spre suburbia psihologiei clinice.

Zâmbesc. „Începusem să mă simt ca acasă."

Pe măsură ce trenul prindea viteză spre Londra, studiam expresiile celor de lângă mine: navetişti, în marea lor majoritate, aflaţi în drum spre casă. Unii erau tensionaţi şi anxioşi. Alţii erau obosiţi şi traşi la faţă. Nu prea vezi astfel de feţe la Facultatea Psihopaţilor.

Am deschis laptopul şi am notat câteva idei. O oră mai târziu, în timp ce trenul ajungea în staţie, aveam conturat deja planul pentru ceea ce eu numesc „Mentalitatea SOS[1]" : setul de abilităţi psihologice necesare pentru a se Strădui, a Învinge, a Izbuti.

Ordonez setul după Cele Şapte Câştiguri Mortale, cele şapte principii de bază ale psihopatiei care, distribuite judicios şi puse în practică cu grijă şi atenţie, ne pot ajuta să obţinem exact ceea ce vrem; ne pot ajuta să *răspundem* în loc să *reacţionăm* la provocările vieţii moderne; ne pot transforma din victimă, în învingător, fără a face din noi personaje negative. Aşadar, avem:

1. Cruzimea
2. Şarmul
3. Concentrarea
4. Forţa mentală
5. Curajul
6. Atenţia
7. Acţiunea

[1] SOS: Strive, Overcome and Succeed, în limba engleză în original. (n.red.)

Fără urmă de îndoială, eficiența unui set de abilități rezidă în aplicarea lui. Anumite situații vor solicita, inevitabil, unele trăsături, mai curând decât altele. În timp ce, în limita acelor posibilități, alte subsituații vor necesita deschiderea sau închiderea butoanelor corespunzătoare altor trăsături – ca să revenim la analogia consolei audio utilizată anterior. Deschiderea butoanelor asociate cruzimii, forței mentale și acțiunii ar determina un caracter mai categoric, care impune respect printre colegii de muncă. Dar, dacă le dăm prea tare, atunci riscăm să ne alegem cu un tiran.

Mai există și posibilitatea de a le da mai încet, la nivelul inițial, de a mai lucra pe ici, pe acolo, pentru a defini mai bine linia melodică. Dacă avocatul pe care l-am întâlnit în Capitolul 4 ar fi la fel de crud și de curajos în viața de zi cu zi cum este în sala de judecată, ar sfârși prin a avea nevoie de un avocat pentru el însuși.

Fără îndoială, secretul constă în context.

Nu era vorba despre a fi psihopat. Ci, mai degrabă, despre a găsi o *metodologie* a psihopatului. Despre a intra în pielea unui altfel de personaj când situația o impune. Dar și despre revenirea la propria-ți persoană, când necesitatea a trecut.

Aici au greșit Jamie și băieții. În loc să manevreze butoanele mai tare și mai încet, ale lor rămâneau blocate la maximum în permanență: o eroare de fabricație, cu consecințe nefaste certe.

Așa cum a menționat Jamie când am ajuns la Broadmoor, problema cu psihopații nu este că sunt răi până în măduva oaselor. În mod cu totul ironic, sunt exact pe dos. Au o doză prea mare dintr-un lucru *bun*.

Mașina e bestială, dar e prea rapidă pentru condițiile de drum.

7
Supernormalitatea mentală

Viaţa nu ar trebui să fie o călătorie întru moarte făcută cu gândul de a ajunge acolo în siguranţă, într-un corp arătos şi bine conservat ci, mai degrabă, ar trebui să porneşti la drum demarând în trombă şi să ajungi la linia de sosire epuizat, vlăguit şi strigând cât te ţine gura: «Mamă, ce mai cursă!»

– Hunter S. Thompson

Generaţia P

Pe tabla agăţată pe unul dintre pereţii capelei Colegiului Magdalen, Oxford, este scrisă o rugăciune. Într-una din zile, printre numeroasele rugăminţi adresate divinităţii, am remarcat-o pe următoarea: „Doamne, te rog să faci în aşa fel încât să-mi iasă numerele la loto, şi n-o să mai auzi de mine niciodată."

În mod cu totul surprinzător, a fost singura rugăminte căreia Dumnezeu i-a răspuns. Şi iată ce i-a scris: „Fiule, îmi place stilul tău. În această lume infamă şi confuză, care îmi provoacă atât de multă suferinţă, tu m-ai făcut să zâmbesc. La naiba, chiar VREAU să te mai aud, aşa că... mai mult noroc data viitoare, obrăznicătură! Cu dragoste, Dumnezeu."

Cei care îşi închipuiau că Dumnezeu nu are simţul umorului, ar trebui să-şi revizuiască opinia. Iar cei care cred că Dumnezeu este atât de departe de lume, încât nu se mai interesează personal de

problemele mărunte ale copiilor săi stângaci, debusolați și demni de milă, ar trebui, de asemenea, să se mai gândească. În mod evident, aici, Atotputernicul este îndreptățit să-și arate cealaltă față: cea de specialist dibaci, dur și eficient, capabil să demonstreze ce poate El, bazându-se și pe cunoștințele Lui consistente de psihologie umană. Dacă vi se pare că acesta este Dumnezeul căruia nu-i este frică să se joace învârtind butoanele de la consola audio când situația o cere, atunci chiar așa stau lucrurile.

În 1972, scriitorul Alan Harrington a publicat o carte obscură, cu titlul *Psihopații (Psychopaths)*. În această lucrare, el avansa o teorie nouă radicală asupra evoluției umane, susținând că psihopații sunt o nouă și periculoasă specie de *Homo sapiens*, un plan darwinist de măsuri, adaptat noilor condiții reci și dure ale supraviețuirii în epoca modernă: Neîmblânzita Generație P.

În opinia sa, cheia acestei ipoteze consta în slăbirea insidioasă și progresivă a legăturilor ionice, primitive, etice, emoționale, existențiale, care, secol după secol și mileniu după mileniu, au menținut unitatea umanității. Când civilizațiile occidentale au subscris moravurilor tradiționale burgheze ale muncii și ale virtuții, psihopatul a fost marginalizat de societate. A fost condamnat de către concetățenii lui bine intenționați pentru că era fie nebun, fie proscris. Dar, pe măsură ce s-a dezvoltat, societatea a devenit tot mai rapidă și mai liberă, iar psihopații au ieșit din nou la iveală.

Pentru un romancier din perioada Războiului Rece, fără cunoștințe științifice, Alan Harrington chiar știa ce vorbea. Descrierea lui nuanțată și eclectică a psihopaților rivalizează și, uneori, chiar depășește multe dintre portretele realizate în zilele noastre. Psihopatul, așa cum îl definește Harrington, este „omul nou", un supererou psihologic eliberat de cătușele anxietății și remușcărilor. Este brutal, plictisit și aventuros. Iar când e cazul, poate fi și vesel.

Harrington menționează chiar și o serie de exemple în acest sens: „Bețivii, mincinoșii, dependenții, copiii din flori... cămătarii mafiei, care-și snopesc în bătaie victimele, actorii fermecători, criminalii, trubadurii, politicienii versați, sfinții care se culcă pe pământ în fața tractoarelor, câștigătorii glaciali ai Premiului Nobel, care își asumă meritele asistentului lor de laborator... toți își văd de treaba lor."

Şi nici unul, dar absolut nici unul, nu are nici cea mai mică grijă pe lumea asta.

Sfântul Pavel – Sfântul protector al psihopaţilor

Faptul că Harrington a inclus şi sfinţii în enumerarea sa nu este un accident, şi nu e nici singura dată când este menţionat acest lucru. Cartea sa, această proză rece, dar sclipitoare, este presărată cu numeroase comparaţii între psihopaţi şi iluminaţii spirituali. Nu toate îi aparţin.

Îl citează, de exemplu, pe medicul Hervey Cleckley, pe care l-am întâlnit în Capitolul 2, în a cărui lucrare clasică *Masca Sănătăţii mentale*, publicată în 1941, se găseşte una dintre primele descrieri clinice ale psihopatiei:

[Psihopatul] consideră că trebuie să protesteze împotriva vieţii înseşi, nu doar împotriva unui grup mic, a unei instituţii anume sau al unui set de ideologii. Se pare că nu găseşte nimic cu adevărat semnificativ sau stimulativ în viaţă, ci doar câteva capricii trecătoare şi relativ mărunte, o serie de frustrări minore extrem de repetitive şi plictisitoare... Ca majoritatea adolescenţilor, *sfinţii* [accentul aparţine autorului], oamenii de stat, alţi lideri remarcabili sau genii manifestă nerăbdare: vor să facă ceva ca să rezolve situaţia.

Harrington îl citează, de asemenea, pe Norman Mailer: „[Psihopatul] este elita din interiorul potenţialei elite a cruzimii... Gândeşte prin prisma experienţei interioare a posibilităţilor circumscrise morţii. Dar aşa gândeşte şi existenţialistul. Şi *sfântul* [accentul aparţine autorului], toreadorul ori iubitul."

Implicaţiile ne pun pe gânduri. Este posibil, se întreabă Harrington, ca sfântul şi psihopatul să constituie cele două feţe transcendentale ale aceleiaşi monede existenţialiste? Este posibil: „...ne place sau nu, o întrebare se impune: dacă pentru cel mai nenorocit şi indezirabil psihopat fapta criminală este modul lui de a accede la starea de graţie? De a obţine un fel de puritate prin mijloace îngrozitoare? De a se transforma într-o altă persoană prin propriul lui supliciu şi prin chinurile la care i-a supus pe alţii, iar spiritul său să fie purificat prin teatru, publicitate, faimă, teroare?"

Contrar, poate, sensibilităţilor lor intelectuale, savanţii Noului Testament ar contrazice ipoteza enunţată mai sus. În urmă cu două mii de ani, un anume Saul din Tars a aprobat moartea a nenumăraţi creştini, după execuţia publică a conducătorului lor; astăzi însă, potrivit dictatului Convenţiei de la Geneva, ar putea fi acuzat de genocid.

Cu toţii ştim ce s-a întâmplat cu *el*. În timp ce se deplasa spre Damasc[1], o convertire miraculoasă l-a preschimbat peste noapte, la propriu, dintr-un criminal nemilos, într-unul dintre cele mai remarcabile personaje din istoria Occidentului. Sfântul Pavel, cum i se spune în prezent, este autorul a peste jumătate din întregul text al Noului Testament (paisprezece din cele douăzeci şi şapte de epistole, evangheliile şi cărţi care alcătuiesc Noul Testament sunt atribuite lui). Este eroul cărţii Faptele Apostolilor şi subiectul câtorva dintre cele mai reuşite vitralii din domeniu.

Dar, mai presus de toate, a fost un psihopat. Crud, neînfricat, motivat şi carismatic în egală măsură.

Să analizăm dovezile. Predilecţia aparentă a lui Pavel pentru locurile periculoase, neospitaliere, manifestată atât în câmp deschis, cât şi în oraşele aglomerate, l-a pus tot timpul în situaţii riscante şi violente. Mai adăugăm şi faptul că a naufragiat de trei ori în timpul călătoriilor sale în bazinul Mării Mediterane, într-una dintre ele petrecând 24 de ore în derivă, înainte de a fi salvat; iată, aşadar, imaginea unui om prea puţin preocupat de propria lui siguranţă.

Este infractorul obişnuit, incapabil să înveţe din greşelile proprii sau căruia pur şi simplu nu-i păsa. Pavel a fost întemniţat de mai multe ori în timpul misionariatului său, petrecând aproximativ şase ani după gratii. A fost biciuit cu bestialitate (de cinci ori primind numărul maxim, de treizeci şi nouă de lovituri; mai multe l-ar fi omorât). De trei ori a fost bătut cu toiege iar o dată, în oraşul Listra, care se află în prezent în Turcia modernă, a fost lapidat de mulţimea furioasă şi aproape ucis, după care a fost scos în afara cetăţii, cum cerea obiceiul.

---

[1] Experţii din domeniul neuro-teologiei consideră că experienţa lui Saul este mai degrabă simptomatică, generată de debutul epilepsiei lobului temporal, decât de o întâlnire reală cu Divinitatea. „Lumina cerească", halucinaţiile auditive („Saule, Saule, de ce Mă prigoneşti?") şi orbirea temporară ulterioară sunt perfect compatibile cu un astfel de diagnostic – Saul compară problema sa misterioasă de sănătate (2 Cor. 12:7–10) cu un „ghimpe în trup", „înger al Satanei" „casă nu mă trufiesc".

Biblia ne spune ce s-a întâmplat apoi: „Dar înconjurându-l ucenicii, el s-a sculat şi a intrat în cetate. Şi a doua zi a ieşit cu Barnaba la Derbe" (*Faptele Apostolilor* 14:20[1]).

Este normal să reintri foarte calm într-o cetate ai cărei locuitori tocmai şi-au dat silinţa să te omoare cu pietre? Eu nu cred că aş putea.

Şi încă nu am terminat. Este exemplul perfect al rătăcitorului ambulant, aflat într-un continuu periplu din cauza ameninţărilor repetate la adresa vieţii sale. Când guvernatorul din Damasc a plasat un cordon în jurul oraşului pentru a-l aresta, el a evadat într-un coş de nuiele, prin-o crăpătură din zidurile cetăţii.

Iată liderul şi incitatorul calculat, rece, fără teama de a călca în picioare sentimentele şi sensibilităţile altora, indiferent de importanţa sau loialitatea lor. Disputa dintre Pavel şi Sfântul Petru în Antiohia, când Pavel i-a imputat lui Petru că era un ipocrit pentru că îi forţa pe neevrei să adopte obiceiurile evreieşti, când el însuşi trăia ca un neevreu, este descrisă de L. Michael White, profesor de studii clasice şi religioase la Universitatea Austin din Texas, în cartea sa *De la Isus la Creştinătate (From Jesus to Christianity)*, drept „o bravadă politică total eşuată, în urma căreia Pavel a părăsit Antiohia ca persona non grata, pentru a nu mai reveni niciodată acolo".

Pentru final, am păstrat capacitatea de manipulare fără remuşcări şi fără ezitare a hoţului psihologic, oratorul demagog, subtil şi mieros.

Să ne amintim spusele escrocului expert Greg Morant: una dintre cele mai puternice arme din arsenalul profan al unui escroc este un radar bun pentru... detectarea „vulnerabilităţii".

La fel de bine le-am putea atribui şi lui Pavel. Sau, altfel spus:

> Faţă de iudei, am fost ca un iudeu, ca să dobândesc pe iudei; cu cei de sub lege, ca unul de sub lege, deşi eu nu sunt sub lege, ca să dobândesc pe cei de sub lege. Cu cei ce n-au Legea, m-am făcut ca unul fără lege, deşi nu sunt fără Legea lui Dumnezeu, ci având Legea lui Hristos, ca să dobândesc pe cei ce nu au Legea. Cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să dobândesc; tuturor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mântuiesc pe unii. (1 *Corinteni* 9: 20–22)

[1] Pasajele biblice sunt preluate din Biblia tipărită de editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988. (n.red.)

Dacă Hristos s-ar fi aflat cu adevărat pe drumul acela spre Damasc şi şi-ar fi dorit un emisar ca să îl ajute să răspândească cuvântul Său, nu ar fi putut alege un om mai potrivit. Nici printre creştini, unul mai temut şi mai nedorit. În momentul convertirii sale, Pavel era, fără nicio îndoială, la apogeul puterilor sale de persecutor. De fapt, motivul pentru care se ducea la Damasc era să instige la şi mai multă vărsare de sânge. Să fie oare o coincidenţă faptul că misionariatul lui a început acolo?

Nu toţi psihopaţii sunt sfinţi, aşa cum nici toţi sfinţii nu sunt psihopaţi. Există însă dovezi care atestă că, adânc, în labirintul creierului, psihopatia şi sanctitatea împart acelaşi spaţiu neural secret. Şi că unele atribute psihopatice, cum sunt stoicismul, autocontrolul, trăirea momentului, conştientizarea, eroismul, cutezanţa, chiar şi empatia, sunt inerente din punct de vedere spiritual şi contribuie la sporirea bunăstării proprii, dar şi a celorlalţi.

Dacă vrei să te convingi mai mult decât atât, trebuie să te mai uiţi din când în când pe tabla cu rugăciuni de la Colegiul Magdalen.

Campionul vede roşu-n faţa ochilor

Abilitatea de a zâmbi în faţa greutăţilor a fost considerată multă vreme o măsură a inteligenţei spirituale. Dacă ar fi să luăm în considerare cuvintele poetului Rudyard Kipling, mesajul pe care îl vede un jucător care se îndreaptă spre centrul terenului de tenis de la Wimbledon ar trebui să fie:

„De-ntâmpini şi Triumful, şi Dezastrul,
Mereu senin şi în acelaşi fel..."

O astfel de mentalitate este, de obicei, asociată sfinţilor, dar legătura cu psihopaţii este totuşi, speculată; mai rar, ce-i drept.

În 2006, Derek Mitchell, de la Colegiul Universitar din Londra, a decis să realizeze un nou test. După ce a ales două grupuri de participanţi – psihopaţi şi non-psihopaţi – i-a supus unei proceduri cunoscute sub numele de Testul Detaşării Emoţionale (Emotional Interrupt Task/ EIT). EIT este un test de reacţie contra cronometru a abilităţilor

de diferențiere, în care voluntarii stau în fața ecranului unui computer și apasă tastele cu degetul arătător de la mâna stângă sau dreaptă, în funcție de forma geometrică afișată pe ecranul din fața lor. De obicei, este vorba despre un pătrat sau un cerc.

Destul de simplu, ați fi ispitiți să spuneți; de fapt, testul are capcanele lui.

Motivul? Formele nu apar singure, ci fiecare cerc sau pătrat este încadrat timp de câteva sute de milisecunde de diverse perechi de imagini, de obicei chipuri. Fie două imagini pozitive (cu fețe zâmbitoare), fie două negative (cu fețe furioase) sau două neutre (fețe fără expresie).

Majoritatea oamenilor consideră imaginile emoționale, problematice. Dintr-un *singur* motiv: sunt emoționale, deci distrag atenția. Dar dacă psihopații nu sunt deloc afectați, ci perfect relaxați, după cum le este reputația, și pot face cu ușurință față greutăților, atunci în cazul lor, principiul nu ar trebui să se aplice, a gândit Mitchell. În realitate, ei ar trebui să răspundă mai repede și mai corect, în comparație cu ceilalți, și ar trebui să fie mai greu de distras de la aceste exerciții cu cercuri sau pătrate încadrate de imagini pozitive sau negative. Cu alte cuvinte, de aceste imagini care, într-un fel sau altul, ascund valențe emoționale. Mitchell a mai sugerat că diferența aceasta dintre psihopați și non-psihopați ar trebui să dispară la testele neutre, unde nimeni nu ar trebui să fie distras.

Așa cum era de așteptat, rezultatul a fost cel anticipat. De câte ori cercul sau pătratul era încadrat de o imagine încărcată emoțional, psihopații s-au descurcat mult mai bine în diferențierea țintelor decât non-psihopații. Și mult mai repede. Cum a spus Kipling, au fost mai buni în a nu se pierde cu firea, când toți cei din jurul lor și-au pierdut-o.

Stoicismul este o calitate foarte apreciată de societate. Și pe bună dreptate. Poate fi de mare ajutor în diverse cazuri: în urma pierderii unei persoane dragi, după o despărțire, la masa de poker. Uneori, chiar și când scrii o carte. Dar, în calitate de suporter înrăit al echipei de fotbal a Angliei și veteran al nenumăratelor lovituri de pedeapsă ratate, relația dintre stoicism și sport este, poate, cea mai importantă pentru mine.

Nu vorbesc numai din punctul de vedere al spectatorului. Din punct de vedere psihologic, sportul este cel care împarte stoicismul pe două lungimi de undă: cutezanța și concentrarea. Ele însele sunt elemente constitutive atât ale psihopatiei, cât și ale iluminării spirituale.

„Nu știți voi că acei care aleargă în stadion, toți aleargă, dar numai unul ia premiul? Alergați așa ca să-l luați." scria Sfântul Pavel. „...Eu, deci, așa alerg, nu ca la întâmplare. Așa mă lupt, nu ca lovind în aer."[1]

Cuvintele lui Kipling, care plutesc încă în centrului terenului, nu constituie o coincidență... și nici nu se limitează exclusiv la tenis. „Joacă de parcă nu ar conta, când de fapt jocul înseamnă totul pentru tine", răspunde faimosul campion de biliard, Steve Davis, când a fost rugat să dezvăluie secretul măreției sale. „Uită" loviturile proaste, dar și pe cele bune, și concentrează-te 100% pe următoarea lovitură.

Același lucru se aplică și în golf.

În 2010, sud-africanului Louis Oosthuizen nu i se dădea nicio șansă la câștigarea Openului Campionatului Britanic de la St. Andrews. După o serie de eșecuri în meciurile premergătoare turneului, lumea se aștepta să cedeze la presiunea din timpul rundei finale foarte dificile, chiar dacă avea un avantaj de patru lovituri. Dar n-a făcut-o. Iar motivul a fost unul extrem de surprinzător și de simplu: un punct roșu, mic și foarte vizibil, aflat la baza degetului său mare, pe mănușă.

Ideea punctului i-a venit lui Karl Morris, un psiholog sportiv din Manchester, care a fost solicitat de Oosthuizen să îl ajute să intre în legătură cu ceea ce am putea numi, în mod rezonabil, psihopatul din interior, pentru a fi capabil să-și programeze mintea să joace în prezent, în loc să fie obsedată de consecințe în cel mai nepotrivit moment.

Așa că Morris a elaborat următorul plan. De câte ori urma să lovească, Oosthuizen trebuia să-și concentreze toată atenția, calm și calculat, asupra punctului roșu. În acel moment, punctul era singurul care conta. Nu trebuia să joace lovitura, ci lovitura trebuia să îl joace pe el.

A câștigat la șapte lovituri diferență.

Punctul roșu al lui Oosthuizen este un exemplu clasic pentru ceea ce, în psihologia sportivă, se numește „scopul procesului", o tehnică prin care atletului i se spune să se concentreze asupra unui lucru, indiferent cât de minor, pentru a-l împiedica să se gândească la altceva. În cazul lui Oosthuizen, acest „altceva" era reprezentat de toate posibilitățile în care ar fi putut să rateze lovitura. Această tehnică ancorează atletul foarte ferm în prezent. Înainte ca lovitura să fie jucată. Înainte

[1] 1 Corinteni 9:24, 26

ca mişcarea să fie efectiv realizată. Şi, cel mai important, înainte ca încrederea să înceapă să scadă. De fapt, această abilitate de concentrare exclusiv asupra a ceea ce trebuie să faci în acel moment, ceea ce psihologul ungur Mihály Csíkszentmihályi numea „experienţa optimă" sau „flux", este una dintre tehnicile cheie pe care o studiază psihologii specializaţi în dezvoltarea performanţei. Nu numai în golf, ci la nivelurile cele mai înalte ale competiţiilor din toate sporturile.

În momentele de flux, trecutul şi viitorul se evaporează ca nişte abstracţii. Tot ceea ce rămâne sunt atenţia intensă, supranaturală din prezent, sentimentul copleşitor că funcţionezi la „capacitate maximă". Acesta este momentul de uniune, de contopire magică a minţii, a corpului şi a jocului: ceea ce este cunoscut în domeniu drept „Triunghiul de aur" al performanţei; o stare de transă, de acţiune şi reacţiune fără efort, în care timpul şi sinele converg, când cineva are şi simultan nu are controlul asupra situaţiei.

Aşa cum poate era de aşteptat, există şi un semnalizator în reţeaua neurală cerebrală pentru această stare anume.

În 2011, Martin Klasen de la Universitatea din Aachen, a descoperit că în momentele de flux se manifestă un profil fiziologic unic. Utilizând fMRI pentru a observa creierul unui jucător angajat într-un joc video, a descoperit că perioada de concentrare maximă este acompaniată de reducerea activităţii în cortexul cingulat – detectorul de greşeli al creierului şi echipamentul de detectare a conflictelor – ceea ce indica o creştere a atenţiei şi suprimarea distragerii şi a informaţiilor irelevante pentru sarcina de îndeplinit.

Şi asta nu era tot. Un model similar a fost descoperit în creierul psihopaţilor criminali.

În acelaşi an în care Klasen juca jocuri video, Kent Kiehl scotea din nou la lumină camionul său pe optsprezece roţi cu fMRI încorporat, începând să cutreiere drumurile din New Mexico, înarmat cu un nou experiment. Kiehl vola să afle cu exactitate ce îl motivează pe psihopaţi când se pune problema de a lua decizii morale. Sunt ei atât de calculaţi în condiţii de presiune? Sunt ei chiar atât de buni în găsirea soluţiilor, când miza este foarte mare şi timpul presează? Dacă da, de ce? Ar putea fi vorba despre ceva înnăscut? Un triumf al raţiunii cognitive, reci, împotriva raţiunii emoţionale, calde?

Pentru a afla răspunsul, a ales două grupuri de indivizi (de psihopaţi şi non-psihopaţi) şi le-a prezentat două tipuri de dileme morale, pe care le-a denumit „conflict major (personal)" şi „conflict minor (personal)". Exemplele sunt expuse după cum urmează:[1]

Conflict major (personal)

Soldaţii inamici au cucerit satul în care trăieşti şi au ordin să ucidă toate persoanele pe care le găsesc. Împreună cu alţi consăteni, reuşiţi să vă ascundeţi într-o pivniţă. Auzi cum soldaţii intră în casă. Copilul tău începe să plângă foarte tare. Îi acoperi gura ca să nu se audă. Dacă iei mâna de la gura micuţului, acesta va plânge şi mai tare, iar soldaţii îl vor auzi. Şi, dacă îl vor auzi, vă vor găsi şi vă vor ucide pe toţi, inclusiv pe copilul tău. Pentru a te salva pe tine şi pe ceilalţi, trebuie să-ţi sufoci copilul.

Din punct de vedere moral, este acceptabil să-ţi omori copilul pentru a te salva pe tine, dar şi pe ceilalţi?

Conflict minor (personal)

Eşti în vizită la bunica ta, în weekend. De obicei, îţi face cadou câţiva dolari de fiecare dată când te duci la ea, dar de data asta, nu-ţi dă nimic. O întrebi de ce şi ea îţi spune că nu îi mai scrii atât de des ca altădată. Eşti supărat şi decizi să îi faci o farsă.

Iei nişte pastile din dulăpior şi le pui în ceainicul bunicii, gândindu-te că o să i se facă rău.

Din punct de vedere moral, este acceptabil să pui pastile în ceainicul bunicii ca să îi faci o farsă?

Previziunile erau foarte simple. Kiehl presupunea că, dacă psihopaţii sunt mai puţin afectaţi de reacţiile emoţionale externe şi au avantajul semnificativ al sângelui rece când e vorba despre luarea deciziilor de

[1] Kiehl şi coautorii experimentului au inclus o a treia dilemă, pe care au denumit-o „Impersonală". Aceasta a luat forma versiunii originale a „Problemei vagonului" enunţate de Philippa Foot (vezi Capitolul 1), în care alegerea era cea de a comuta macazul şi de a devia vagonul dezlănţuit de la cursul actual pentru a salva cinci persoane, către o rută alternativă în care victima ar fi fost numai una singură.

viaţă şi de moarte, atunci, cea mai evidentă diferenţă dintre performanţele lor şi cele ale non-psihopaţilor ar fi trebuit să se manifeste, cu predilecţie, în cazul conflictului major (personal), atunci când presiunea era la cote maxime iar problema – mult mai personală.

Exact aşa s-a şi întâmplat.

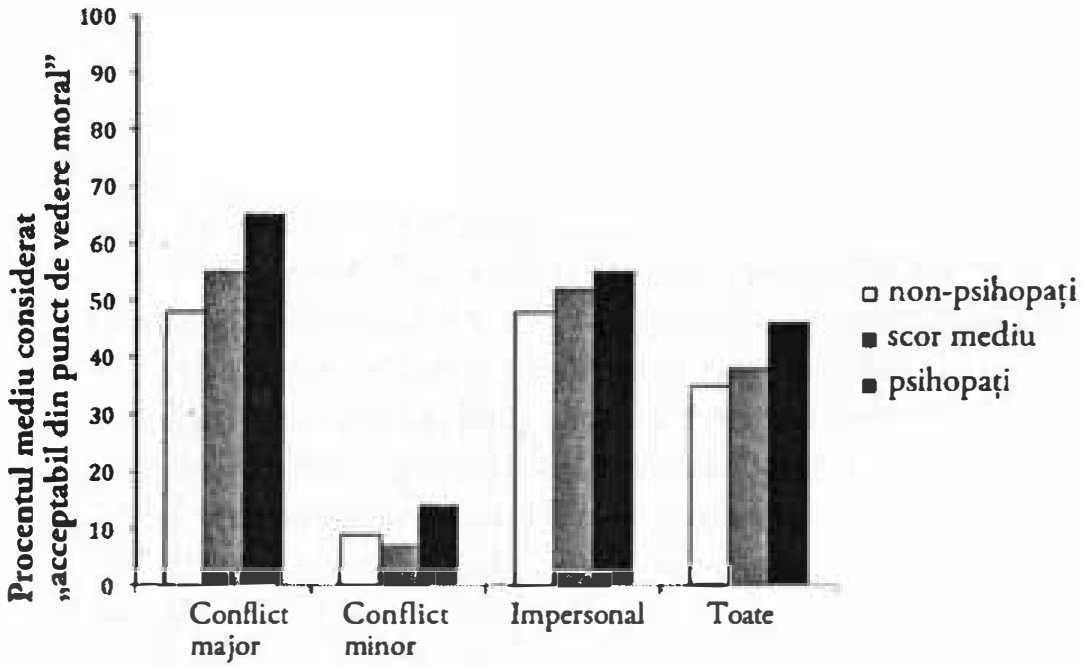

Figura 7.1. Psihopaţii au mult mai puţine scrupule morale, dar numai când miza este foarte mare (adaptat după Ermer şi alţii, 2011).

În cazul scenariului „conflict major (personal)", psihopaţii au optat în cea mai mare parte pentru pragmatism, considerând opţiunea ca fiind „acceptabilă din punct de vedere moral". Au fost mult mai înclinaţi să sufoce copilul sau să suporte durerea luării unei astfel de decizii decât non-psihopaţii, omologii lor moralmente mai sensibili. Teoretic, dacă scenariile ar fi reale, ei s-ar descurca mult mai bine, ar supravieţui şi ar salva vieţile celor din pivniţă.

Pe lângă această concluzie, Kiehl şi colegii săi au descoperit, aşa cum am remarcat şi eu în cazul tragediei vasului *William Brown* din Capitolul 3, că psihopaţii, deşi au mai puţine probleme de igienă morală comparativ cu non-psihopaţii, au avut nevoie şi de mult mai puţin timp pentru a evalua problemele cu care se confruntau. Au luat deciziile mult mai repede, în conformitate cu cerinţele momentului. Ba mai mult decât atât, timpii mici de reacţie au fost acompaniaţi de activitate

redusă în cortexul cingulat, exact cum descoperise şi Martin Klasen în condiţiile de flux.

Dar acest lucru era valabil numai în cazul scenariului de „conflict major". Când miza scădea, nu mai exista nicio diferenţă între timpii de reacţie. Psihopaţii erau la fel de hotărâţi în a respinge ideea de a pune pastile în ceainicul bunicii, la fel ca şi non-psihopaţii.

Concluzia era destul de evidentă. Când miza este mare şi eşti strâns cu uşa, ai nevoie de un psihopat alături. În schimb, atunci când nu ai pentru ce să te stresezi, mai bine o laşi baltă. Psihopaţii se deconectează şi au nevoie de la fel de mult timp pentru a se pune în mişcare, ca noi toţi.

Într-adevăr, studiile electroencefalogramelor (EEG) au relevat diferenţe notabile în modul în care creierul psihopaţilor şi cel al non-psihopaţilor reacţionează la anumite sarcini, în situaţii care sunt fie foarte interesante, fie foarte motivante. Concluzia este că psihopaţii manifestă o activitate semnificativ crescută în zona prefrontală stângă a creierului (cea poziţionată exact în spatele părţii stângi a frunţii), comparativ cu non-psihopaţii: asimetria cerebrală asociată unei reduceri considerabile a anxietăţii, afect pozitiv crescut, aport ridicat de atenţie şi orientare spre recompensă.

Dar şi un nivel crescut de spiritualitate. Richard Davidson, specialist în domeniul neuroştiinţei la Universitatea din Wisconsin, a descoperit exact acelaşi profil la călugării budişti, olimpicii spirituali din înălţimile Himalaiei, când se scufundau în meditaţie profundă.

„Există nenumărate dovezi [care sugerează] că cei mai buni sportivi şi sportive au [dezvoltat] abilităţi psihologice care le permit să se concentreze şi să-şi controleze anxietatea", explică Tim Rees, psiholog sportiv la Universitatea din Exeter. În plus, „odată atingând un anumit nivel de performanţă, aceştia demonstrează că abordarea psihologică este cea care-i diferenţiază pe cei din vârf", mai adaugă Rees.

Mentalitatea care îl separă pe cei foarte buni de cei buni este, în mod inerent, de natura psihopatică, aşa cum ne-a demonstrat Kent Kiehl; în situaţiile pe muchie de cuţit, ei sunt capabili să facă diferenţa între viaţă şi moarte.

Mentalitatea este, de asemenea, şi inerent spirituală.

Opriţi toate cronometrele!

Legătura demonstrată de Csíkszentmihályi şi ceilalţi între „ancorarea în prezent" şi lipsa anxietăţii nu este deloc nouă. Practica „atenţiei conştientizării corecte", de exemplu, constituie al şaptelea pas a Nobilei Căi a celor Opt Paşi, una dintre principalele învăţături ale lui Siddhartha Gautama Buddha, de acum 2 500 de ani.

În cartea sa *Nobila Cale a celor Opt Paşi către Curmarea Suferinţei (The Nobel Eightfold Path: The Way to the End of Suffering)*, Bhikkhu Bodhi, un călugăr al tradiţiei Theravada, a descris ce presupune această practică:

> Mintea este menţinută în mod deliberat la un nivel al *atenţiei primare*, de observare detaşată a ceea ce se întâmplă în interiorul şi în jurul nostru, în momentul prezent. În practica atenţiei corecte, mintea este antrenată să rămână în prezent, deschisă, liniştită şi atentă, să contemple evenimentele prezente. Toate judecăţile şi interpretările trebuie suspendate sau, dacă apar, trebuie înregistrate şi uitate.

Potrivit celor menţionate în Maha Satipatthana Sutta, unul dintre discursurile canonului Pali al Budismului Theravada, această practică aplicată în mod constant duce, în cele din urmă, la „sporirea percepţiei, a autocontrolului, a detaşării şi a desprinderii".

Calităţi pe care, aşa cum am văzut, psihopaţii le au din născare.

Dar similitudinile dintre mentalitatea occidentală, psihopatică şi cea transcendentală, a Orientului, nu se sfârşesc aici. Recent, psihologi precum Mark Williams de la Universitatea din Oxford (menţionat în capitolul anterior) şi Richard Davidson au început procesul solicitant, inovativ şi integrativ, deşi empiric, de a integra proprietăţile tonifiante ale practicilor meditaţiei budiste într-un cadru mai sistematizat, terapeutic şi clinic.

Până în prezent, se pare că funcţionează. Intervenţia bazată pe acţiune, aşa cum am văzut mai devreme, face parte dintr-o strategie metacognitivă foarte eficientă în gestionarea simptomelor anxietăţii şi ale depresiei... două afecţiuni la care psihopaţii sunt singurii imuni.

Principiile fundamentale ale terapiei derivă, în mare parte, din învățăturile tradiționale budiste subliniate anterior. Dar mai există un ingredient, o anume curiozitate naivă, copilărească, o reminiscență puternică a factorului „deschidere spre experiență" a mentalității structurii de personalitate „Big Five" (dezbătută în Capitolul 2) și la care, dacă ne amintim bine, psihopații au obținut punctaje foarte mari.

„Prima componentă [a acțiunii] implică autoreglarea atenției, astfel încât să fie concentrată asupra experiențelor imediate," explică psihiatrul Scott Bishop, într-una din lucrările sale fundamentale pe acest subiect, din 2004, „înlesnind focalizarea sporită asupra activităților mentale din momentul prezent. Cea de-a doua componentă implică adoptarea unei atenții deosebite față de experiențele din momentul prezent, caracterizată prin curiozitate, deschidere și acceptanță".

Sau, cum ar spune maeștrii budiști Zen ai artelor marțiale, *shoshin*, „mintea începătorului".

„În mintea începătorului sunt multe posibilități", declară Shunryu Suzuki, unul dintre cei mai renumiți învățători budiști din vremurile noastre. „În mintea expertului sunt foarte puține."

Și puțini l-ar contrazice. Când Dickens a decis să-i trimită lui Scrooge fantomele trecutului, prezentului și viitorului, a ales cele trei spectre care ne bântuie pe toți. Dar dacă ne ancorăm toate gândurile în prezent și eliminăm sporovăiala trecutului cusurgiu și acuzator, dar și viitorul evaziv și presant, anxietatea începe să cedeze. Percepția începe să se ascută. Și intervine problema utilității: ce facem cu acest atotcuprinzător „acum", acest prezent enorm și emfatic, odată ce îl avem? „Savurăm" acest moment ca un sfânt? Sau „îl trăim" ca un psihopat? Reflectăm asupra naturii experienței? Sau ne concentrăm toată atenția asupra noastră, în urmărirea frenetică a recompensei imediate?

În urmă cu câțiva ani, am pornit spre o mănăstire din Japonia în încercarea de a afla un răspuns. Misterul se referea la testul pe care îl dădeau cei din sfera rarefiată și foarte spirituală a înaltelor arte marțiale.

Testul se desfășura în felul următor: un luptător îngenunchea cu armele alături și era legat la ochi. Un altul stătea în spatele lui, cu o sabie de samurai ridicată deasupra capului. La un moment dat, fără știrea adversarului său vulnerabil, cel din picioare își năpustea sabia către capul celui îngenuncheat, putându-i cauza răni grave sau chiar

moartea. Asta în cazul în care lovitura nu era evitată la timp iar sabierul–dezarmat.

Un astfel de deznodământ pare imposibil. Şi totuşi, nu este. Testul pe care l-am descris este real: un ritual antic, coregrafiat impecabil, care se desfăşoară cu regularitate în dojo-urile secrete şi impenetrabile din Japonia şi înălţimile Himalaiei, de către cei aflaţi în preajma măreţiei, de către acei şoptitori mentali spectrali, aflaţi cu mult deasupra centurii negre.

În zilele noastre, din fericire, săbiile sunt făcute din plastic. Dar a fost o vreme, cu mult înainte de vremurile în care sănătatea şi siguranţa au devenit atât de importante, când se foloseau săbii adevărate.

Un sensei fantomatic, trecut de optzeci de ani, mi-a dezvăluit secretul:

„Trebuie să-ţi goleşti mintea total", mi-a spus el, în timp ce stăteam de vorbă într-o grădină plină de liliac, ascunsă printre pădurile antice de fagi din munţii Tanzawa. „Trebuie să te concentrezi exclusiv asupra momentului prezent. Când intri într-o astfel de stare, eşti capabil să miroşi timpul. Să-i simţi undele cum îţi scaldă simţurile. Cel mai mic freamăt poate fi detectat de la distanţe mari. Şi semnalele interceptate. Adesea, pare că cei doi combatanţi se mişcă simultan, dar nu este aşa. Nu este dificil. Cu antrenament, poţi ajunge să stăpâneşti această artă".

Recitind ce mi-a spus acest sensei, mi-am adus aminte de neurochirurgul psihopat pe care l-am întâlnit în Capitolul 4. Nu îl cunoscusem încă la vremea la care m-am dus în Japonia. Dar dacă l-aş fi cunoscut, i-aş fi reprodus cu mare plăcere gazdei mele descrierea pe care a făcut-o acesta referitoare la felul în care se simţea uneori înaintea operaţiilor dificile.

Iar bătrânul, în veşmântul său monastic tradiţional, hakama neagră şi kimono de culoare sângerie, ar fi zâmbit cu siguranţă.

Cuvântul care definea starea mentală a neurochirurgului era „o supernormalitate mentală", „o stare de conştienţă alimentată de precizie şi claritate", ce pare a fi extrem de similară stării mentale despre care vorbea acel sensei: starea mentală în care trebuie să intre acel paharnic al timpului, îngenuncheat şi legat la ochi, care-şi dezarmează atacatorul ce-şi flutură sabia.

Ar trebui să amintim aici şi lucrarea lui Joe Newman, cel care, în laboratorul său din cadrul Universităţii din Wisconsin, a demonstrat

că important nu este faptul că psihopaţii nu *simt* anxietatea în anumite situaţii, ci, mai degrabă, acela că nu *remarcă* ameninţarea, pentru că atenţia lor este concentrată doar asupra sarcinii pe care o au de îndeplinit, iar factorii care distrag atenţia sunt excluşi fără milă.

De obicei, în cazul psihopaţilor, acest tip de concentrare este interpretat drept răuvoitor, şi asociat criminalului glacial şi fără scrupule care străbate periferia oraşului asemeni unei călugăriţe înfometate în căutarea victimei perfecte, sau dictatorului care ordonă genocidul, în neobosita lui căutare a omnipotenţei culturale şi politice, încălcând regulile morale şi civile şi hotărât să-i reducă la tăcere pe toţi cei care împărtăşesc opinii diferite.

Conotaţiile transcendentale, de compasiune sau spirituale rareori intră în ecuaţie.

O serie de studii recente au început să arunce o nouă lumină asupra unor astfel de posibilităţi, reevaluând gradual elementele constituente unui psihopat.

Eroi şi nelegiuiţi

Mem Mahmut, de la Universitatea Macquarie, din Sydney, a descoperit un lucru remarcabil: departe de a fi cruzi şi lipsiţi de emoţii în permanenţă, în anumite condiţii, psihopaţii pot fi mai altruişti decât noi, ceilalţi.

Mahmut a realizat un studiu ce implica o serie de scenarii de viaţă în care oamenii cereau ajutor trecătorilor (voluntarii fuseseră testaţi anterior şi clasificaţi în funcţie de rezultatele obţinute pe scala psihopatiei).

Fără a şti unii, despre ceilalţi, oamenii care cereau ajutorul, precum şi trecătorii care le răspundeau, erau complicii lui Mahmut în acest experiment unic, conceput special pentru a investiga relaţia dintre psihopatie şi comportamentul indivizilor când li se solicită ajutorul.

Experimentul s-a derulat în trei părţi. În prima, complicii lui Mahmut au solicitat ajutor direct de la călători, pretinzând că se rătăciseră şi întrebau cum să ajungă într-un anume loc. În cea de-a doua parte, „solicitarea" de ajutor era mai puţin directă şi explicită: o femeie amărâtă scăpa o grămadă de hârtii pe jos. În partea a treia, solicitarea a

fost și mai puțin explicită: un cercetător de laborator care și-ar fi rupt brațul și pretindea că întâmpină greutăți cu o serie de sarcini simple (deschiderea unei sticle de apă, introducerea numelui participantului într-un jurnal fals), dar persevera, în ciuda rănii evidente.

Mahmut voia să afle care sunt cei care, în aceste trei situații diferite, ar fi fost cei mai dornici să-și ofere ajutorul: psihopații cu sânge rece și fără scrupule sau omologii lor calzi și mai empatici?

Rezultatul studiului l-a uimit pe Mahmut. De fapt, a fost atât de neașteptat, încât și în ziua de azi încearcă să îl înțeleagă.

În prima parte a experimentului, în care complicele întreba cum putea ajunge într-un anumit loc, psihopații și-au oferit ajutorul mai puțin decât non-psihopații, exact cum era de așteptat.

Deci, nimic nou în această etapă.

În cea de-a doua parte, cea cu foile căzute pe jos, atât psihopații cât și non-psihopații și-au oferit ajutorul în cantități egale.

Dar în partea a treia, în care complicii mimau o afecțiune, roata s-a întors împotriva tuturor ipotezelor preconcepute ale lui Mahmut, conform cărora psihopații ar fi mai puțin binevoitori.

De fapt, s-a dovedit a fi exact invers.

Psihopații s-au dovedit a fi mai dispuși să ajute la desfacerea dopului sticlei și la introducerea propriului nume în jurnal decât non-psihopații. Când persoana care cerea ajutorul era extrem de vulnerabilă, dar nu solicita explicit ajutorul, psihopații erau cei care veneau cu oferta. Când era într-adevăr nevoie de ajutorul lor, ei au fost mult mai dispuși să ia inițiativa decât omologii lor din cealaltă categorie, (presupuși a fi) mai calzi și mai empatici.

În mod evident, rezultatul experimentului derulat de Mahmut a ridicat semne de întrebare. O interpretare ar fi că nu există niciun act cu adevărat altruist, așa cum a formulat un suflet iluminat (și, fără îndoială, înrăit). Chiar dacă foarte bine camuflat în canelurile întunecate ale arboretului psihologic dens, există întotdeauna un motiv ascuns, egoist, mult mai puțin onorabil. Cu alte cuvinte, psihopații din studiul lui Mahmut, cu antenele lor extrem de sensibile reglate să detecteze vulnerabilitatea pe distanțe mari, pur și simplu „adulmecau mirosul de sânge" (vezi experimentul realizat de Angela Book, în care psihopații erau mult mai capabili să identifice victimele unor atacuri violente după felul în care mergeau).

„Plăcerea se resimte în exercitarea propriilor virtuţi", a scris romancierul W. Somerset Maugham în *Despre sclavia umană (Of Human Bondage)*. „Omul face anumite lucruri pentru că-i fac bine lui însuşi, iar dacă acele lucruri sunt bune şi pentru alţii, atunci ele sunt considerate virtuoase... Aşa cum ţie îţi face plăcere să dai doi bănuţi unui cerşetor, aşa îmi face şi mie plăcere să mai beau un whisky cu apă minerală. Eu, mai puţin nevolnic decât tine, nu mă aplaud pentru plăcerea personală, şi nici nu cer admiraţie."

Chiar aşa.

Pe de altă parte, rezultatele incendiare ale lui Mahmut nu sunt întâmplătoare, ele marcând începutul unei noi şi binevenite schimbări în preocupările empirice şi teoretice – de la principiul empiric şi teoretic, dincolo de profilul psihologic convenţional şi peiorativ, realizat de brigada neuro-imagistică, la cercetarea aplicabilă şi pragmatică a „psihopatiei pozitive" funcţionale. În acest sens, Diana Falkenbach şi Maria Tsoukalas, de la Colegiul John Jay pentru Drept Penal, Universitatea din New York, au început recent să studieze incidenţa aşa-numitor caracteristici psihopatice „adaptabile" la ceea ce ele au denumit „populaţia eroică" din domeniile de elită, cum ar fi forţele de aplicare a legii, armata şi cele de salvare, de exemplu.

Rezultatele lor le completează pe cele obţinute de Mahmut. Pe de o parte, deşi adepta unui stil de viaţă pro-social, populaţia eroică este *dură*. Având în vedere nivelul de traumă şi de riscuri pe care le implică aceste domenii de activitate, reprezentanţii acestei populaţii afişează cu preponderenţă trăsături psihopatice asociate sub-scalelor lipsei fricii/dominanţei şi autocontrolului ale PPI (ex. dominanţă socială, imunitate la stres şi anxietate scăzută), comparativ cu populaţia activă din celelalte domenii de activitate.

Butoanele lor sunt deschise la maximum.

Pe de altă parte, ei se deosebesc de criminali psihopaţi prin absenţa trăsăturilor asociate sub-scalei impulsivităţii egoiste (ex. machiavelism, narcisism, lipsa obiectivelor şi comportamentul antisocial).

Aceste butoane sunt setate la un nivel mai coborât.

Un astfel de profil este compatibil cu anatomia eroului portretizată de psihologul Philip Zimbardo, fondatorul Proiectului Imaginaţiei Eroice, o iniţiativă cu scopul de a educa oamenii în tehnica insidioasa a influenţei sociale. Sau mai exact, cum să se împotrivească acesteia.

În 1971, în cadrul unui experiment care a intrat de mult în istoria celebrităţilor din domeniul psihologiei, Zimbardo a construit o falsă închisoare la subsolul Universităţii de Psihologie din Stanford şi a desemnat aleatoriu doisprezece studenţi voluntari să joace rolul prizonierilor, în timp ce alţi doisprezece jucau rolul gărzilor.

După şase zile, studiul a fost abandonat. Câţiva dintre „gardieni" au început să brutalizeze „prizonierii", abuzând de puterea pe care o aveau, pur şi simplu pentru că o deţineau.

După patruzeci de ani, în urma dureroasei lecţii învăţate la Abu Ghraib, Zimbardo s-a implicat într-un proiect total diferit, care urmărea dezvoltarea unui „muşchi eroic" înăuntrul fiecăruia dintre noi. După ce a descoperit geniul răului şi al victimei din interiorul fiecăruia, el a încercat să facă exact opusul – să-l facă pe omul de rând să fie capabil să ia atitudine atunci când, în alte condiţii, ar fi fost redus la tăcere de frică. Şi nu numai în cazul confruntărilor fizice, ci şi în cazul celor psihologice, care, în funcţie de circumstanţe, pot fi la fel de solicitante.

„Decizia de a acţiona eroic este o alegere pe care mulţi dintre noi vom fi nevoiţi să o facem la un moment dat în viaţă", mi-a declarat Zimbardo. „Asta înseamnă să nu-ţi fie teamă de ce ar putea gândi ceilalţi. Înseamnă să nu-ţi fie frică de cădere. Înseamnă să nu-ţi fie frică să rişti. Întrebarea este: vom fi în stare să luăm o asemenea decizie?"

La o cafea, în biroul lui, am vorbit despre frică, conformism, imperativele etice de a înfrunta provocările psihologice şi fizice. În mod previzibil, mai vechea noastră prietenă, *mentalitatea de grup*, s-a insinuat în discuţia noastră, amintind de cazul dezastrului misiunii *Challenger* (menţionat în Capitolul 3), unde forţele interioare comasate în jurul gravitaţiei sociale au exercitat asemenea presiuni asupra colectivului, încât au precipitat – cu spusele lui Irving Janis, psihologul care şi-a adus cea mai mare contribuţie la studierea fenomenului – „o deteriorare a eficienţei mentale, a simţului realităţii şi a judecăţii morale".

În sprijinul acestei declaraţii, Zimbardo a mai citat şi atacul de la Pearl Harbor al forţelor japoneze din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

La data de 7 decembrie, 1941, Marina Imperiului Japonez a lansat un atac surpriză împotriva bazei navale a Statelor Unite din Oahu, o

insulă din arhipelagul Hawaii. Ofensiva a fost o lovitură preventivă, cu scopul de împiedica flota SUA din Pacific să contracareze incursiunile japoneze planificate împotriva aliaţilor, în peninsula Malaya şi Indiile Olandeze de Est.

Atacul a fost devastator. 188 de nave americane au fost distruse, 2 402 de americani au fost ucişi şi 1 282 răniţi, bilanţ care l-a determinat pe preşedintele de atunci, Franklin D. Roosevelt, ca în ziua imediat următoare să declare formal război Imperiului Japonez. Congresul American a fost de acord cu această decizie în mai puţin de o oră.

Dar ar fi putut fi, oare, prevenit atacul de la Pearl Harbor? Carnajul catastrofic şi haotic şi consecinţele combative ar fi putut fi evitate? Unele surse susţin că da, şi că o constelaţie de factori ai mentalităţii de grup – ipoteze false, acorduri neverificate, decizii părtinitoare necontestate şi iluzii ale invulnerabilităţii – toate au contribuit la o lipsă totală a precauţiilor din partea ofiţerilor Marinei americane staţionate în Hawaii.

Graţie interceptărilor comunicaţiilor inamice, Statele Unite aveau informaţii solide că Japonia pregătea o ofensivă. Washingtonul a decis să lase luarea deciziilor bazate pe aceste informaţii secrete la latitudinea înaltului comandament militar de la Pearl Harbor. Aşa că avertismentele au fost ignorate, iar evenimentele au fost caracterizate drept instigatoare la război, susţinându-se ipoteza că Japonia lua măsuri pentru împiedicarea anexării ambasadelor ei din teritoriile inamice. Argumentele erau următoarele: „Japonezii nu vor îndrăzni niciodată un atac la scară mare împotriva insulei Hawaii pentru că şi-ar da seama că ar genera un război nebunesc, pe care Statele Unite l-ar câştiga cu siguranţă" şi „Chiar dacă japonezii ar fi destul de nesăbuiţi să trimită portavioanele să ne atace, noi [Statele Unite], le-am detecta cu siguranţă şi le-am distruge fără probleme."

Istoria atestă că s-au înşelat.

Ca exemple ale rapidităţii de deblocare psihologică şi ale calităţii spirituale ale cutezanţei şi puterii mentale, inerente actelor eroice, ambele dezastre, cel al navetei *Challenger* şi al atacului de la Pearl Harbor, constituie paralele relevante între cercetările lui Philip Zimbardo şi ale Dianei Falkenbach şi Mariei Tsoukalas, menţionate anterior. Mai devreme, am analizat posibilitatea ca anumite caracteristici psihopatice, cum ar fi şarmul, nivelul foarte scăzut de anxietate şi imunitatea la

stres – identificate de Falkenbach şi Tsoukalas în număr semnificativ mai mare în rândul populaţiei eroice – să facă parte, în mod ironic, din fondul de gene evoluţioniste prin propensiunea lor de a facilita soluţionarea conflictelor. Să ne amintim că cimpanzeii, macacii şi gorilele dominante concurează pentru parteneri prin intervenţiile lor în disputele subordonaţilor.

O explicaţie alternativă, dar care nu o exclude pe cea anterioară, ar fi că astfel de caracteristici ar fi putut evolua şi rezista probei timpului prin capacitatea lor catalitică de a instiga la conflict.

O astfel de ipoteză s-ar potrivi mai bine cu abordarea tradiţională a psihopatiei. În mod normal, versiunea darwinistă a psihopatiei s-a menţinut, în mod predominant, în aspectul nonconformist al tulburării antisociale (primul criteriu al definiţiei tulburării de personalitate antisocială, menţionat în Capitolul 2, evidenţia „incapacitatea de a se conforma normelor sociale"), în atitudinea disprețuitoare a psihopatului faţă de convenţiile sociale. Convenţii ca onestitatea, responsabilitatea şi monogamia[1] pe de o parte, şi responsabilitatea socială, pe de altă parte, care în vremuri străvechi au contribuit, fără îndoială, la luarea unor decizii proaste în vremuri de restrişte, şi care, în acele perioade tulburi, au dus la moartea violentă şi sângeroasă a multor oameni.

Este principiul lui David şi Goliat, al celui mic şi neînsemnat, care, cu praştia lui, aruncă pietricele între roţile zimţate ale maşinăriei perfecte, imun fiind la presiunile toxice ale empatiei lăuntrice.

Vocea singuratică din sălbăticie.

Stripperul Jack

Cercetătorii şi clinicienii au dezbătut adesea ipoteza conform căreia psihopaţii nu „simt" empatia. Din cauza amigdalei lor letargice, ei nu simt lucrurile ca noi, ceilalţi. Studiile au revelat faptul că, atunci când psihopaţii urmăresc imagini neplăcute, cu victime ale foametei, luminile localizate în creier, în coridoarele emoţiei, pur şi simplu nu se

[1] Bineînţeles, asemenea lipsă totală de consideraţie pentru practica monogamiei duce la promiscuitate sexuală... şi la o mai largă propagare a genelor.

aprind. Observat la fMRI, creierul lor trage draperiile peste ferestrele emoţionale şi instituie stare de asediu neural.

Câteodată, aşa cum am văzut, asemenea stări de asediu au avantajele lor, de exemplu în domeniul medical. Alteori, draperiile pot opri complet lumina. Iar întunericul poate fi de-a dreptul impenetrabil.

În vara lui 2010, m-am urcat la bordul unui avion spre Quantico, Virginia, pentru a-l intervieva pe Agentul Special Superior James Beasley al III-lea, din cadrul Unităţii de Analiză a Comportamentală a FBI. Beasley este unul dintre cei mai reputaţi specialişti în materie de psihopaţi şi criminali în serie din SUA, el fiind solicitat să stabilească profilele criminalilor şi de peste graniţele SUA, de la răpitori de copii, la violatori şi de la baroni ai drogurilor, la criminali în serie.

În cariera lui de douăzeci şi şapte de ani de angajat federal, ultimii paisprezece i-a petrecut la Centrul Naţional de Analiză a Crimelor Violente şi sunt foarte puţine lucruri pe care Agentul Special Beasley să nu le fi auzit, văzut sau înfruntat. Însă în urmă cu câţiva ani a intervievat un individ care se afla atât de sus pe orice scală, încât ar fi putut stabili un nou record.

„Avuseseră loc o serie de jafuri armate", a început Beasley, „iar cei răspunzători pentru treaba asta nu erau deloc timizi când era vorba să apese pe trăgaci. De obicei, în cazul jafurilor armate, persoana care le comite foloseşte arma doar pentru ameninţare.

Dar tipul ăsta era diferit. Întotdeauna trăgea de la distanţă mică în victime. Un singur glonţ în cap. Nu aveam nicio îndoială că aveam de-a face cu un psihopat. Tipul era rece ca gheaţa. Neîndurător. Dar mai era ceva în legătură cu el, ceva total nelalocul lui. Ceva care mă nemulţumea.

După una dintre crime, care s-a dovedit ulterior a fi şi ultima, l-am prins la scurt timp după incident. Luase jacheta victimei. Chestia asta chiar că nu avea nicio logică. În mod normal, dacă cineva ia un articol de îmbrăcăminte de la locul faptei, înseamnă unul din următoarele lucruri: fie este vreun motiv sexual la mijloc, fie o altă fantezie de-a criminalului. Este cunoscut în domeniu ca trofeu al crimei. Dar niciunul dintre cele două scenarii nu se potrivea cu profilul acestuia. Era prea... nu ştiu cum să spun... funcţional. Adică, tot ce făcea el, dacă înţelegi ce vreau să spun.

Când a fost adus, l-am întrebat: «Care a fost treaba cu jacheta?» Știi ce a zis? «A, treaba aia? A fost o chestie de moment. În timp ce mă îndreptam spre ușă, m-am uitat la tip cum zăcea acolo, prăbușit peste tejghea și m-am gândit: Hm, jacheta aia se asortează cu cămașa mea. Mi-am zis, ce naiba? Gagiul e deja mort. N-o să mai meargă nicăieri. Așa că am luat-o. Și am purtat-o când m-am dus la bar în noaptea aia. Mi-am și tras-o, de fapt. Aș putea spune că e jacheta mea norocoasă. Cu ghinion pentru el, cu noroc pentru mine...»"

Când auzi astfel de povești, e greu să crezi că psihopații au auzit vreodată de empatie, cu atât mai puțin să o și simtă. Cu toate astea, realitatea e departe de a fi clară în acest caz. Mem Mahmut ne-a demonstrat limpede că, în anumite circumstanțe, psihopații par a fi *mai* empatici decât noi, ceilalți. Sau măcar mai serviabili. Revenind la studiul lui Shirley Fecteau și al colegilor ei, acesta demonstra că psihopații, spre deosebire de non-psihopați, au o activitate mai intensă în sistemele cerebrale ale neuronilor oglindă, în special ale neuronilor din zonele somato-senzoriale ale creierului, cele care ne permit să ne identificăm cu semenii care au dureri fizice.

În prezent, nu se știe dacă unii psihopați sunt mai empatici decât alții, dacă sunt mai abili în a manevra empatia sau dacă se pricep mai bine să o mimeze, însă această întrebare despre adevărata identitate a psihopatului este fascinantă. Iată o temă care va fi aprig dezbătută ani de-a rândul.

În acest context, l-am întrebat pe Beasley despre criminalii în serie. Din experiența lui, cum *se* situează *ei* pe scala empatiei? Eram aproape convins că știu răspunsul, dar Beasley, se pare, avea o surpriză pentru mine.

„Știi, ideea că empatia le-ar lipsi criminalilor în serie este cam înșelătoare. Sigur, există criminali, asemeni lui Henry Lee Lucas, care spunea că a omorî un om este ca și cum ai strivi un gândac.[1] Și pentru

[1] Henry Lee Lucas a fost un prolific criminal în serie american, descris drept „cel mai mare monstru care a trăit vreodată"; declarațiile lui au condus poliția la descoperirea corpurilor a 246 de victime. Ulterior, el a fost condamnat pentru uciderea a 189 de persoane. Lucas și-a săvârșit crimele pe parcursul a treizeci de ani, din 1960, când și-a înjunghiat și omorât mama într-o dispută domestică, după care a făcut sex cu cadavrul acesteia, până la arestarea lui în 1983, pentru posesie

specia asta de criminali în serie – funcționali, instrumentali, veșnici nomazi, care urmăresc doar să obțină un ban rapid – lipsa empatiei poate fi benefică, doar îi face atât de greu de prins. Morții nu spun povești, nu?

Dar pentru o altă categorie de criminali în serie, cei pe care îi numim criminali în serie sadici, pentru care crima este un scop în sine, prezența empatiei, chiar la un nivel crescut, deservește două scopuri importante.

Să luăm cazul lui Ted Bundy. El își ademenea victimele, care erau toate studente, pretinzând că, într-un fel sau altul, este în incapacitate de a se mișca. Avea brațul în fașă, cârje, chestii de genul ăsta. Din punct de vedere rațional, Bundy știa pe ce butoane să apese pentru a obține ajutorul și încrederea lor. Acum, dacă nu ar fi știut acest lucru, dacă nu ar fi fost în stare să „intre în pielea lor", ar mai fi fost el capabil să le păcălească atât de bine?

Răspunsul este nu. Un anume grad de empatie *cognitivă*, un minim de „teorie a minții", este absolut necesar unui criminal în serie sadic.

Pe de altă parte, trebuie să existe și un grad de empatie *emoțională*. Altfel, cum ai putea să te bucuri când îți urmărești victimele în timp ce suferă? Când sunt bătute, torturate etc.? Răspunsul este simplu: nu ai putea.

Așa că, în concluzie, deși poate părea ciudat, răspunsul este următorul: criminalii în serie sadici simt durerea victimelor lor exact cum am simți-o și noi. O simt cognitiv și obiectiv. Dar, în aceeași măsură, o simt și emoțional și subiectiv. Diferența dintre ei și noi este că ei transformă durerea în *plăcere* proprie, subiectivă.

De fapt, adevărul ar fi următorul: cu cât empatia este mai mare, cu atât plăcerea este mai mare. Ceea ce, dacă stai să te gândești, este destul de ciudat."

---

ilegală de armă de foc. La sfârșitul anilor '70, Lucas s-a aliat cu un complice, Ottis Toole, și împreună au călătorit prin sudul Statelor Unite, vânând în principal, dar nu exclusiv, autostopiști. La un moment dat, au traversat două state cu capul retezat al ultimei lor victime pe bancheta din spate a mașinii, fără ca măcar să-și dea seama. „Nu am simțit nimic pentru acei oameni și nici pentru vreuna dintre crime" a declarat Lucas. „Le luam de pe drum, când alergau, se jucau, chestii d-astea. Apoi ne distram. În primul rând, le omoram și apoi le aruncam pe undeva." În 2001, Lucas a decedat în închisoare în urma unui atac de cord. Povestea lui a fost ecranizată în 1986, în filmul *Henry: Portretul unui criminal în serie (Henry: Portait of a Serial Killer)*.

Cu siguranţă că este straniu. Dar pe măsură ce îl ascult pe Beasley, încep să fac conexiunile şi tabloul de ansamblu capătă logică.

Greg Morant, unul dintre cei mai versaţi escroci din lume şi psihopat în toată regula, pur şi simplu emana empatie. Asta îl făcea atât de bun, atât de capabil să identifice şi să acţioneze cu precizie şi detaşare asupra punctelor de presiune psihologică ale victimelor sale.

Studiul neuronilor oglindă realizat de Shirley Fecteau, în care psihopaţii demonstrau mai multă empatie decât non-psihopaţii... cel cu acul... durerea fizica resimţită la înfigerea unui ac în mână.

Apoi, experimentul serviabilităţii al lui Mem Mahmut şi faptul că psihopaţii i-au depăşit la capitolul empatiei pe omologii non-psihopaţi la scenariul „cu braţul rupt". Poate că l-au surprins pe Mahmut, dar nu şi pe James Beasley.

„Exact cum am prevăzut", a comentat el, fără ezitare. „Deşi, cred..."; face o pauză, pentru a-şi cântări bine opţiunile, apoi continuă: „... deşi cred că depinde oarecum de ce tip de psihopat testezi."

Beasley mi-a povestit despre un studiu realizat în anii '80 de Alfred Heilbrun, un psiholog de la Universitatea Emory. Heilbrun a analizat structura de personalitate a peste 150 criminali şi, pe baza acelei analize, a evidenţiat două tipuri diferite de psihopaţi: cei care aveau un control slab al impulsurilor, coeficient de inteligenţă scăzut şi empatie redusă (genul lui Henry Lee Lucas) şi cei cu un control mai bun al impulsurilor, coeficient de inteligenţă crescut, o motivaţie sadică şi empatie ridicată (genul lui Ted Bundy sau Hannibal Lecter, dacă preferaţi).

Dar informaţiile ascundeau un adevăr tulburător. Grupul care prezenta cea mai mare empatie era alcătuit, potrivit taxonomiei lui Heilbrun, din psihopaţii cu coeficient de inteligenţă mare şi cu un trecut extrem de violent. În mod special, viol, act care, ocazional, implică o componentă sadică indirectă. Acesta este un act violent care cauzează intenţionat, mai mult decât impulsiv, durere şi suferinţă, a evidenţiat Heilbrun, consolidând observaţia anterioară a lui Beasley. Aşadar, prin prezenţa empatiei şi a conştienţei criminalului asupra durerii pe care o experimentează victima, se obţin excitarea preliminară şi, ulterior, satisfacerea obiectivelor sadice.

Se pare că nu toţi psihopaţii sunt daltonişti. Unii văd semaforul exact ca şi noi, doar că decid să treacă pe roşu.

Faptul că cel puţin o parte dintre psihopaţi pare să fie capabilă să empatizeze ar putea lămuri, într-o oarecare măsură, următorul mister: cum au reuşit psihopaţii din studiul „vulnerabilităţii" condus de Angela Book să identifice mai bine decât toţi ceilalţi indicii şi semnele specifice persoanelor care fuseseră abuzate, prin simpla studiere a comportamentului sau a mersului lor.

Psihopaţii nu sunt singurii care pot detecta detalii minuscule ale emoţiilor, invizibile ochiului uman, sau fărâme de sentimente ascunse adânc în cutele cenzurii conştiente. Potrivit lui Paul Ekman, de la Universitatea din California, Berkeley, doi călugări tibetani experţi în arta meditaţiei au reuşit să facă ceea ce mai mulţi judecători, poliţişti, psihiatri, ofiţeri vamali şi chiar agenţi secreţi nu au fost în stare să realizeze la exerciţiile subliminale de procesare a feţei, care au reuşit să îi pună în încurcătură pe toţi cei care au încercat (şi au fost peste 5 000); asta până când în laborator au intrat cei doi călugări.

Sarcina includea două etape. În prima parte, imaginile cu feţe reprezentând una dintre cele şase emoţii de bază (furia, tristeţea, frica, fericirea, dezgustul şi surpriza) erau afişate pe ecranul unui computer. Feţele erau afişate o perioadă suficientă de timp, cât creierul să aibă răgaz să le proceseze, dar insuficientă pentru a le permite voluntarilor să raporteze conştient ceea ce au văzut. În cea de-a doua parte, voluntarilor li se cerea să diferenţieze feţele care fuseseră afişate anterior pe ecran de cele prezentate ulterior, la o nouă „paradă a celor şase identităţii".

În mod normal, răspunsurile erau la întâmplare. În urma mai multor serii de teste, procentajul reuşitelor era de unu din şase.

Dar călugării au reuşit trei sau patru.

Ekman specula că secretul lor se afla în abilitatea crescută, aproape supranaturală, de a descifra micro-expresiile, acele cadre minuscule, de o milisecundă, frânturi stroboscopice ale emoţiilor despre care am vorbit mai devreme şi care se manifestă la nivelul muşchilor feţei, înainte ca creierul nostru conştient să aibă timp să apese pe butonul de ştergere şi să afişeze, în schimb, imaginea pe care vrem să o arătăm.

Dacă este adevărat, atunci călugării au aceeaşi abilitate ca şi psihopaţii.

Sabrina Demetrioff, profesor la Universitatea din British, Columbia, a descoperit recent astfel de abilităţi (în special, în expresiile de frică şi tristeţe) la persoanele care au obţinut punctaje mari la scala lui Hare de Autoevaluare a Psihopatiei.

Un lucru şi mai interesant s-a întâmplat când Ekman l-a adus pe unul dintre călugării testaţi în laboratorul de Psihofiziologie al Universităţii Berkeley, condus de colegul lui, Robert Levenson, pentru a evalua „prezenţa de spirit" a acestuia. Aici, după ce a fost conectat la echipamente extrem de sensibile, capabile să remarce şi cele mai minuscule fluctuaţii ale funcţiilor autonome, cum ar fi contracţia musculară, pulsul, transpiraţia şi temperatura dermei, călugărului i s-a mai spus că, la un moment dat, în următoarele cinci minute, va fi expus unei explozii bruşte şi puternice de sunet (potrivit lui Ekman şi Levenson, echivalentă cu sunetul unei împuşcături trase la numai câţiva centimetri de ureche, zgomot ce atinge pragul maxim al toleranţei acustice umane).

Avertizat asupra zgomotului, călugărul a mai fost instruit să încerce pe cât posibil să evite „tresărirea involuntară", iar reacţia lui să fie cât mai imperceptibilă.

Ekman şi Levenson îşi petrecuseră mult prea multe ore în laborator pentru a mai fi luaţi prin surprindere. Din cele câteva sute de subiecţi care defilaseră pe acolo, nici unul nu reuşise să facă acest lucru. Nici măcar lunetiştii. Lipsa reacţiei totale era imposibilă. Întotdeauna monitoarele simţeau ceva.

Sau cel puţin aşa credeau cercetătorii.

Dar asta pentru că nu mai testaseră niciodată un maestru tibetan în arta meditaţiei. Spre mirarea lor, şi-au găsit naşul. Aparent, împotriva tuturor legilor fiziologiei umane, călugărul nu a manifestat nicio reacţie la auzul exploziei. Nu a sărit, nu a clipit. Nu a făcut *nimic*.

Era ca şi mort.

S-a auzit împuşcătura... iar călugărul era pur şi simplu împietrit. Ca o statuie. În toată experienţa lor, Ekman şi Levenson nu mai văzuseră aşa ceva.

„Când a încercat să-şi reprime tresărirea, aproape că a dispărut", a declarat ulterior Ekman. „N-am mai văzut pe nimeni capabil să facă aşa ceva până acum. Şi nici alţi cercetători nu au mai întâlnit un asemenea caz. Este o realizare nemaipomenită. Nu avem nici cea mai vagă

idee ce parte anatomică îi permite să-şi reprime reflexul involuntar de tresărire."

Călugărul, care în momentul împuşcăturii practica o tehnică numită meditaţia prezenţei deschise, avea o altă perspectivă asupra lucrurilor.

„În acea stare, nu încercam să controlez activ reflexul de tresărire, însă bubuitura părea mult atenuată, ca şi cum s-ar fi auzit de undeva, din depărtare... În starea normală, explozia m-ar fi adus rapid în prezent şi m-ar fi luat prin surprindere. Dar când te afli în starea de meditaţie deschisă, tu te odihneşti în prezent, iar bubuitura se aude doar ca un mic zgomot, ca zborul unei păsări care străbate văzduhul", a explicat el.

Mă întreb dacă i-au testat şi auzul.

Autostrăzi criminale

Cercetările lui Paul Ekman, Robert Levenson şi Richard Davidson, prezentate anterior, susţin consensul general conform căruia cultivarea şi menţinerea unei stări relaxate a minţii ne pot îmbunătăţi considerabil reacţiile, dar şi percepţia asupra factorilor de stres ai vieţii moderne. Puţini dintre noi vor ajunge la acele înălţimi spirituale rarefiate la care au ajuns călugării budişti tibetani dar, pe de altă parte, cei mai mulţi dintre noi am avea de câştigat dacă ne-am putea menţine mintea limpede, măcar din când în când.

Cu toate acestea, se pare că psihopaţii fac excepţie de la regulă. Aceştia, în loc să mediteze (asemeni călugărilor budişti) la asimilarea liniştii interioare, par să aibă un talent natural pentru aşa ceva, cum au demonstrat şi deciziile lor la dilema morală prezentată mai devreme. La această concluzie conduc atât rezultatele obţinute la exerciţiile de luare a deciziilor cognitive, cât şi talentul înnăscut de a se autocontrola, datorat nivelului scăzut al reactivităţii *emoţionale*.

Similar testului EIT (al detaşării emoţionale) amintit mai devreme, Chris Patrick, de la Universitatea de Stat din Florida, a comparat reacţiile psihopaţilor cu acelea ale non-psihopaţilor, pe măsură ce în faţa lor se derula o serie de imagini îngrozitoare, greţoase şi erotice. La toate măsurătorile fiziologice – tensiune, transpiraţie, ritm cardiac şi frecvenţa de clipire – psihopaţii au manifestat un nivel mult mai scăzut de

excitare decât persoanele normale. Ca să folosim terminologia corectă, au manifestat un *reflex emoțional diminuat*.

Cea mai mare realizare, scria învățătorul budist din secolul al XI-lea, Atisha, este stăpânirea de sine. Cea mai mare magie, transmutarea pasiunilor. Se pare că, în mare măsură, psihopații ne-au depășit la acest capitol.

Această „depășire" nu e întotdeauna metaforică. Când vine vorba despre reacțiile noastre la stimulii emoționali, psihopații sunt, la propriu, „cu un pas înaintea noastră". Peregrinările perpetue pot fi foarte solicitante.

Stilul de viața nomad, rătăcitor, o caracteristică fundamentală a personalității psihopatice, ca și transmutarea pasiunilor, are rădăcini străvechi în înțelepciunea iluminării spirituale. În vremurile în care a trăit Atisha, de exemplu, *Shramana* sau călugărul călător reprezenta *arhetipul* spiritual. Idealul shramanic al renunțării și abandonului, al singurătății, vremelniciei și contemplării constituiau calea spre iluminare, pe care Buddha însuși a urmat-o.

În prezent, Shramana a dispărut din punct de vedere spiritual, devenind o fantomă primordială care bântuie drumurile înstelate ale pustietății spectrale, nirvanice. Dar la umbra luminilor anemice din baruri, moteluri și cazinouri, psihopații sunt în plină acțiune, asumându-și aceeași existență itinerantă, nomadă, ca și strămoșii lor monastici.

Să vorbim despre criminalii în serie, de exemplu. Ultimele date ale FBI estimează că există între treizeci și cinci și cinci zeci de criminali în serie care operează încă pe teritoriul Statelor Unite. Judecând după orice standarde, numărul este foarte mare. Iar dacă stăm să ne mai gândim puțin, începem să ne întrebăm dacă nu cumva sunt, de fapt, mai mulți.

Sistemul american de autostrăzi interstatale este o bestie schizofrenică. În timpul zilei, zonele de odihnă sunt frecventate intens și au un aer familial și vesel. Dar în timpul nopții situația se schimbă rapid și locurile se transformă în culcușuri ale furnizorilor de droguri și ale prostituatelor în căutare de prăzi facile, precum șoferii de tiruri sau muncitorii zilieri.

Familiile acestor femei nu le prea duc dorul. Uneori zac mai multe săptămâni sau chiar ani în zone pustii sau gropi de gunoi, de-a lungul și de-a latul Americii, la sute de mile depărtare de locul de unde au fost

luate. Poliția a descoperit de curând rămășițele vechi de 5-10 ani ale victimei unui criminal în serie din Long Island, care mai fusese găsit răspunzător pentru alte zece crime, comise pe parcursul a cincisprezece ani.

Niciodată nu vom ști numărul exact al vieților luate de Henry Lee Lucas.

Vastitatea țării, lipsa martorilor, faptul că fiecare stat constituie o jurisdicție legislativă independentă, precum și acela că atât victimele, cât și criminalii, sunt „în trecere", toate acestea conduc la un coșmar logistic și statistic pentru autoritățile abilitate de investigație.

Am întrebat un agent special FBI dacă crede că psihopații sunt potriviți în mod special pentru o profesie anume.

A dat din cap.

„Cu siguranță sunt niște șoferi excepționali de camioane", a chicotit. „Aș merge chiar mai departe și aș spune că un camion reprezintă, probabil, cea mai importantă piesă din echipamentului unui criminal în serie din SUA. E un fel de 2 în 1: și mod de operare, și vehicul de evadare."

Agentul menționat face parte dintr-o echipă a forțelor de aplicare a legii care, în prezent, operează în cadrul Inițiativei FBI pentru Soluționarea Crimelor în Serie de pe Autostrăzi (Highway Serial Killings Initiative), o operațiune destinată atât facilitării fluxului de date din interiorul complex și autonom al mozaicului de jurisdicții legislative, cât și informării și sporirii atenției publice asupra criminalilor.

Inițiativa a luat naștere aproape din întâmplare. În 2004, un analist din Biroul de Investigații al Statului Oklahoma a detectat un tipar. Trupurile unor femei ucise începeau să apară la intervale regulate de-a lungul coridorului interstatal 40, care traversa statele Oklahoma, Texas, Arkansas și Mississippi. Analiștii din cadrul Programului pentru Capturarea Criminalilor Violenți (Violent Criminal Apprehension Program/ ViCAP), o matrice națională ce conține informații despre crime, atacuri sexuale, persoane dispărute și rămășițe umane neidentificate, au cercetat în baza lor de date, ca să verifice dacă mai existau și în altă parte tipare similare ale crimelor de pe autostrăzi.

Și existau.

Până acum, investigațiile au relevant mai mult de 500 de victime ucise de-a lungul autostrăzilor și o listă de circa 200 de potențiali suspecți.

„Psihopaţi sunt stăpânii umbrelor", mi-a spus agentul; pe peretele din spatele lui se afla o hartă imensă a Statelor Unite, presărată cu date, puncte şi traiectorii roşii, marcând locurile crimelor. „Supravieţuiesc prin faptul că migrează. Nu simt nevoia de apropiere, pe care o simt oamenii normali. Aşa că trăiesc pe o orbită în permanentă derivă, astfel încât şansele de a-şi reîntâlni victimele sunt minime.

Se folosesc de şarmul lor, care, pe termen scurt sau mediu, le permite să stea într-un singur loc suficient cât să îndepărteze suspiciunile şi să-şi găsească victime. Carisma lor extraordinară este uneori aproape supranaturală. Chiar dacă ştii că sunt reci ca gheaţa şi te vor omorî de-ndată ce pun ochii pe tine, câteodată nu te poţi abţine să îi placi, de parcă ar exista un soi de paravan psihologic care le maschează adevăratele intenţii.

Din acest motiv, se găsesc în general mai mulţi psihopaţi în zonele urbane, spre deosebire de cele rurale. Într-un oraş, anonimatul se poate obţine mult mai uşor. Dar ia încearcă să te ascunzi într-o comunitate de fermieri sau mineri. Îţi va fi foarte greu.

Din păcate, cuvintele „psihopat" şi „nomad" merg mână în mână. Din această cauză, forţele de aplicare a legii se aleg cu durerea asta uriaşă de cap. Este motivul principal pentru care munca noastră este câteodată atât de dificilă."

Lecţia moliei

Peter Jonason, promotorul psihologiei „James Bond", avea o teorie a psihopatiei. Exploatarea altora este riscantă, susţine el, şi adesea se soldează cu eşec. Oamenii sunt cu ochii în patru după criminali şi infractori şi au tendinţa de a reacţiona violent faţă de ei, fie legal, fie altminteri. Dacă intenţionezi că trişezi, susţine Jonason, făcând-o pe extrovertitul, şarmantul şi cu un respect de sine ridicat, poţi face faţă mult mai bine respingerilor şi poţi dispărea mult mai uşor din peisaj.

Bond era tot timpul pe drum, lucrul acestea fiind inerent activităţii de spionaj, aşa cum este şi criminalul în serie de pe autostrada interstatală, dar şi călugărul călător de odinioară. Dar, cu toate că cei trei au motive diferite pentru a călători şi se poziţionează pe paliere total distincte pe spectrul psihopatic, în plan metafizic ei sunt conduşi de o

motivaţie comună: permanenta căutare de experienţe noi şi intense, fie sub forma luptei până la moarte cu un criminal psihopat, fie cea a puterii toxice, insondabile, a curmării vieţii cuiva, fie cea a purităţii transcendentale a peregrinajului etern.

Aceasta deschidere spre experienţă este comună atât psihopaţilor, cât şi sfinţilor şi, dacă vă amintiţi, constituie un component al meditaţiei atenţiei. Cele două, deşi aparent opuse, par a avea o serie de caracteristici comune (vezi Figura 7.2). Nu toate trăsăturile psihopatice sunt spirituale, dar nici viceversa. Există unele care se suprapun, da, cu siguranţă, dar deschiderea spre experienţă este cea mai importantă.

Hunter S. Thompson ar fi fost de acord. La urma urmelor, aceasta este singura cu care ne-am născut.

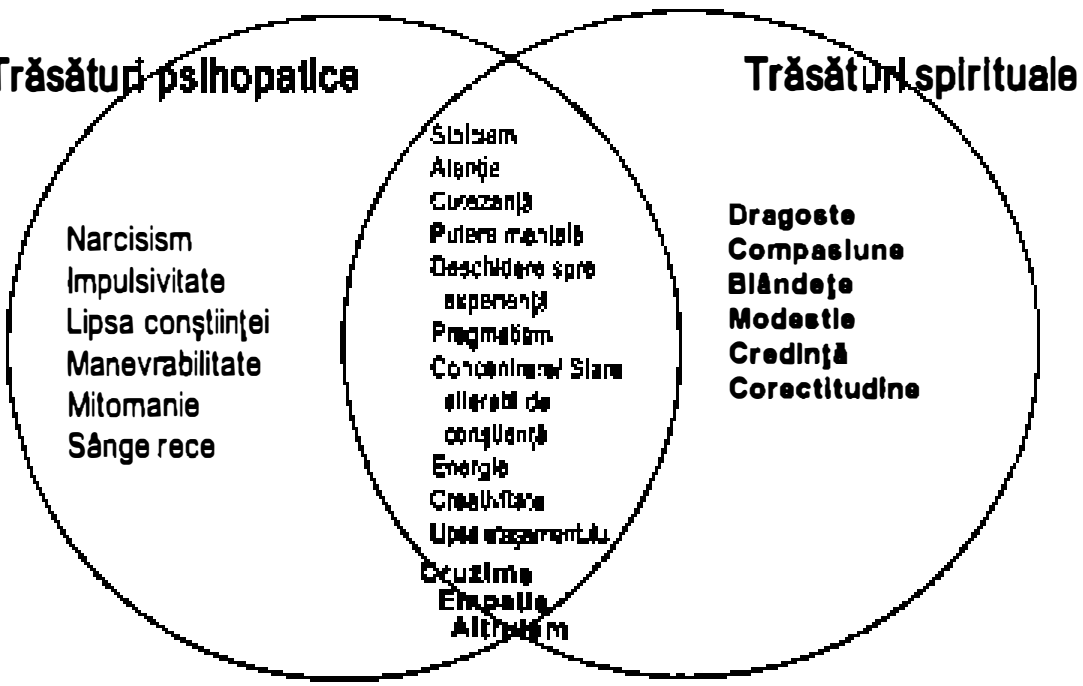

Figura 7.2. Relaţia dintre trăsăturile psihopatice şi cele spirituale

După ce mi-am terminat treburile cu FBI în Quantico, m-am îndreptat spre Florida, în vacanţă. Ca să mai pierd ceva timp prin centrul oraşului Miami înainte de a prinde un zbor spre casă, m-am aventurat într-o dimineaţă de duminică senină pe aleile din Little Havana, la o piaţă de vechituri. Pe o tarabă cu mărunţişuri, lângă o grămadă de puzzle-uri, se afla un exemplar din cartea *Archy şi Mehitabel*, ale cărei coperţi albastru închis păreau de un turcoaz tropical în lumina soarelui şi a irizaţiilor oceanului.

Cartea, publicată pentru prima dată în 1927, este opera editorialistului new-yorkez Don Marquis, şi constituie cronica în versuri a aventurilor excentrice ale celor două personaje neobişnuite din titlu: Archy, un gândac cu o înclinaţie ciudată spre poezie, şi prietenului său cel mai bun pe nume Mehitabel, o pisică maidaneză reîncarnată, care pretindea că într-o viaţă anterioară a fost Cleopatra.

Am răsfoit paginile şi m-am uşurat de câţiva dolari. Aveam ce să citesc în avion, în drum spre casă, mi-am zis. Târziu, în acea seară, la peste 12 000 de metri altitudine deasupra Atlanticului, am dat peste următorul poem.

Era un poem despre molii. Dar şi un poem despre psihopaţi.

L-am copiat şi l-am înrămat, iar acum tronează deasupra biroului meu: o amintire entomologică a orizonturilor existenţei.

Şi inteligenţa brutală şi nefericită a celor care le caută.

vorbeam cu o molie
seara trecută
încerca să intre
într-un bec electric
şi să se ardă cu filamentul

de ce voi moliilor
încercaţi cascadoria asta am întrebat-o
este un lucru
obişnuit la molii sau de ce
dacă ar fi fost o lumânare
aprinsă în loc de un bec
electric ai fi putut fi
acum doar cenuşă
nu gândeşti deloc

ba chiar foarte mult mi-a răspuns
dar uneori obosim
să gândim
ne plictisim de rutină
şi tânjim după frumuseţe

și după emoție
focul este nemaipomenit
și știm că dacă ne apropiem
prea mult ne va omorî
dar ce contează
mai bine să fii fericit
pentru o clipă
mistuit de frumusețe
decât să trăiești vreme îndelungată
și plictisit tot timpul
așa că ne adunăm viața toată
într-un mic ghem
și apoi îl desfacem brusc
ăsta e rolul vieții
mai bine frântură de frumusețe
o clipă și apoi să încetezi
a mai exista decât să exiști o veșnicie
dar niciodată frântură de frumusețe
viziunea noastră asupra vieții
este – cum a venit, așa să treacă
suntem precum erau oamenii
înainte de a deveni
prea civilizați pentru a se simți bine

și înainte de a-i contrazice
filozofia
a zburat și s-a aruncat
în arșița unei brichete aprinse
nu sunt de acord cu ea
eu aș prefera să fiu
pe jumătate fericit și de două ori
mai longeviv

dar în același timp îmi doresc
să existe ceva după care să tânjesc
atât de tare încât să vreau să ard eu însumi.

Note

Prefaţă

10 *„Se spune că, la oameni, frica reprezintă mecanismul de supravieţuire..." vezi Arne Öhman şi Susan Mineka*, „The Malicious Serpent: Snakes as a Prototypical Stimulus for an Evolved Module of Fear" în *Current Directions in Psychological Science* 12, no. 1/ 2003), p. 5–9. Pentru o introducere uşoară asupra bazei evoluţioniste a emoţiei, vezi Joseph E. LeDoux, *The Emotional Brain: The Mysterious Under pinnings of Emotional Life* (New York: Simon & Schuster, 1996).

10 *Maimuţele cu leziuni ale amigdalei*... vezi Heinrich Klüver şi Paul C. Bucy, „Psychic Blindness and Other Symptoms Following Bilateral Temporal Lobectomy in Rhesus Monkeys", în *American Journal of Physiology* 119/ 1937, p. 352–3; Heinrich Klüver şi Paul C. Bucy, „Preliminary Analysis of Functions of the Temporal Lobes in Monkeys", în *Archives of Neurology and Psihiatry* 42, no. 6/ 1939, p. 979–1000.

10 *„În Pleistocen nu exista capital..."* citat preluat din Jane Spencer, „Lessons from the Brain-Damaged Investor", în *Wall Street Journal*, 21 July 2005. http://online.wsj.com/article/0,,SB112190164023291519,00.html (accesat la 19 octombrie 2008)

11 *Chiar şi în prezent, indivizii anxioşi sunt mai buni decât ceilalţi*... vezi Elaine M. Fox, Riccardo Russo şi George A. Georgiou, „Anxiety Modulates the Degree of Attentive Resources Required to Process Emotional Faces", în *Cognitive, Affective, and Behavioral Neuroscience* 5, no. 4/ 2005, p. 396–404.

11 *În cartea sa, Omul care și-a confundat soția cu o pălărie...* Oliver Sacks, *The Man Who Mistook His Wife for a Hat* (London: Picador, 1985).

11 *Kéri a descoperit că persoanele cu două variante ale unei anumite variații ADN, ...* vezi Szabolcs Kéri, „Genes for Psychosis and Creativity: A Promoter Polymorphism of the Neuregulin 1 Gene Is Related to Creativity in People with High Intellectual Achievement", în *Psychological Science* 20, no. 9/ 2009, p. 1070–73.

12 *În cadrul unui experiment ingenios, Joe Forgas...* Joseph P. Forgas, Liz Goldenberg și Christian Unkelbach, „Can Bad Weather Improve Your Memory? A Field Study of Mood Effects on Memory in a Real-Life Setting", în *Journal of Experimental Social Psychology* 45/ 2009, p. 254–7.

12 *Un psihopat nu și-ar face griji niciodată că a lăsat gazul pornit.* Psihopatia este mult mai prevalentă la bărbați decât la femei. Au circulat mai multe explicații pentru această situație. Teoreticienii care studiază dezvoltarea umană subliniază că nivelurile diferite de agresivitate se datorează practicilor parentale dihotomice în creșterea băieților și fetițelor. Aceștia mai atrag atenția și asupra faptului că fetițele manifestă o dezvoltare mai timpurie a abilităților lingvistice și socio-emoționale decât băieții, ceea ce le poate predispune la adoptarea unor strategii mai eficiente de inhibiție a comportamentului. Pe de altă parte, teoreticienii evoluționiști susțin că diferențele de construcție dintre sexe în activarea și retragerea comportamentală ar putea fi o posibilă sursă a discrepanței. Femeile, de exemplu, tind să prezinte mai multe emoții „negative de retragere" (cum este frica) în prezența stimulilor adversivi, în timp ce bărbații prezintă mai multe emoții „de activare negativă", precum furia. Cea de-a treia ipoteză evidențiază factorii sociologici ca având un posibil rol în „prezența" tulburării, cum ar fi tendința subtilă a clinicienilor de a diagnostica în funcție de sex – conexe stigmatului social tradițional asociat femeilor care prezintă caracteristici de psihopatologie, antisociale și manifestate în exterior, sau care exprimă sentimente și atitudini antisociale. Indiferent care ar fi motivele, probabil că este vorba despre o confluență a tuturor acestor factori. Se estimează că incidența psihopatiei tinde să varieze între 1–3 % la bărbați și 0,5–1% la femei.

1. Ascensiunea scorpionului

19 *În anii 1990, Hare a trimis un articol documentar unei publicații academice...* Publicația în cauză, în care studiul lui Hare *a fost ulterior* publicat, este Sherrie Williamson, Timothy J. Harpur și Robert D. Hare, „Abnormal Processing of Affective Words by Psychopaths", în *Psychophysiology* 28, no. 3/ 1991, p. 260–73.

22 *Pentru a afla răspunsul, a organizat un experiment simplu. Vezi* Sarah Wheeler, Angela Book și Kimberley Costello, 2009. „Psychopathic Traits and the Perception of Victim Vulnerability", în *Criminal Justice and Behavior* 36, no. 6/ 2009, p. 635–48. Chiar dacă psihopații pot avea un radar pentru detectarea vulnerabilității, există dovezi clare care atestă că elemente ale limbajului lor corporal „îi trădează" și îi diferențiază de ceilalți membri normali ai populației. Un studiu în care s-au utilizat materiale video a demonstrat că psihopații pot fi identificați foarte clar numai după expunerea unor secvențe de cinci până la zece secunde. Vezi Katherine A. Fowler, Scott O. Lilienfield și Christopher J. Patrick, „Detecting Psychopathy from Thin Slices of Behavior", în *Psychological Assessment* 21, no. 1/ 2009, p. 68–78.

22 *Mai întâi, a distribuit chestionarul de Autoevaluare a Psihopatiei...* vezi Delroy L. Paulhus, Craig S. Neumann și Robert D. Hare, *„Self-Report Psychopathy Scale: Version III* (Toronto: Multi-Health Systems, în curs de apariție).

22 *Ba, mai mult decât atât, când Book a repetat experimentul cu psihopații diagnosticați clinic...* Kimberley Costello și Angela Book, „Psychopathy and Victim Selection", poster prezentat la Conferința Societății pentru Studiul Științific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

25 *În 2009, la scurt timp după ce Angela Book a publicat rezultatele studiului său, am decis să îmi încerc și eu norocul.* Acesta este un studiu în curs de desfășurare, mai multe date urmând a fi adunate pentru a fundamenta rezultatele inițiale.

26 *În 2003, Reid Meloy, profesor de psihiatrie la Universitatea din California, San Diego, Școala de Medicină, a realizat un experiment...* vezi J. Reid Meloy și M. J. Meloy, „Autonomic Arousal in the Presence of Psychopathy: A Survey of Mental Health and

Criminal Justice Professionals", în *Journal of Threat Assessment* 2, no. 2/ 2003, p. 21–34.

27 *Kent Bailey, profesor emerit în domeniul psihologiei clinice la Universitatea Virginia Commonwealth, susține cea de-a doua ipoteză*... vezi Kent G. Bailey, „The Sociopath: Cheater or Warrior Hawk?", în *Behavioral and Brain Sciences* 18(3), no. 3/ 1995, p. 542–3.

28 *Robin Dunbar, profesor de psihologie și antropologie evoluționistă la Universitatea din Oxford, susține ipoteza lui Bailey*... vezi Robin I. M. Dunbar, Amanda Clark și Nicola L. Hurst, „Conflict and Cooperation among the Vikings: Contingent Behavioral Decisions", în *Ethology and Sociobiology* 16(3), no. 3/ 1995, p. 233–46.

30 *Joshua Greene, psiholog la Universitatea Harvard, a petrecut ultimii ani observând cum psihopații evaluează dilemele morale*... Pentru mai multe informații despre opera lui Joshua Greene și interfața fascinantă dintre neuroștiință și procesul de luare a deciziilor morale, vezi Joshua D. Greene, Brian R. Sommerville, Leigh E. Nystrom, John M. Darley și Jonathan D. Cohen, „An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment", în *Science* 293, no. 5537/ 2001, p. 2105–8; Andrea L. Glenn, Adrian Raine și R. A. Schug, „The Neural Correlates of Moral Decision-Making in Psychopathy", în *Molecular Psychiatry* 14/ ianuarie 2009, p. 5–6.

30 *Să analizăm, de exemplu, următorul caz (Cazul 1), propus de filozoful Philippa*... Dilema vagonului a fost propusă pentru prima dată în această formă de Philippa Foot în „The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect", în *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy* (Berkeley, CA: University of California Press, 1978).

30 *Acum, să analizăm următoarea variantă (Cazul 2), propusă de filozoful Judith Jarvis Thomson*... vezi Judith J. Thomson, „Killing, Letting Die, and the Trolley Problem", în *The Monist* 59/ 1976, p. 204–17.

33 *Daniel Bartels de la Universitatea Columbia și David Pizarro de la Universitatea Cornell sunt de acord cu această afirmație*... vezi Daniel M. Bartels și David A. Pizarro, „The Mismeasure of Morals: Antisocial Personality Traits Predict Utilitarian Responses to Moral Dilemmas", în *Cognition* 121(1)/ 2011, p. 154–61.

34 *În 2005, Belinda Board și Katarina Fritzon de la Universitatea din Surrey au realizat un sondaj pentru a afla cu exactitate ce îi motivează pe marii afaceriști.* Vezi Belinda J. Board și Katarina Fritzon, „Disordered Personalities at Work", în *Psychology, Crime and Law* 11, no. 1/ 2005, p. 17–32.

35 *Mehmet Mahmut și colegii săi de la Universitatea Macquarie au demonstrat recent...* Vezi Mehmet K. Mahmut, Judi Homewood și Richard J. Stevenson, „The Characteristics of Non-Criminals with High Psychopathy Traits: Are They Similar to Criminal Psychopaths?", în *Journal of Research in Personality* 42, no. 3/ 2008, p. 679–92.

35 *Într-o notă similară, poate mai puțin tehnică, le-am cerut unor studenți din anul întâi să își imagineze că sunt manageri într-o companie de plasare a forței de muncă.* Studiu pilot încă nepublicat.

35 *Jon Moulton, unul dintre cei mai de succes investitori londonezi, subscrie.* Vezi Emma Jacobs, „20 Questions: Jon Moulton", în *Financial Times*, 4 februarie 2010, p. 245 246.

36 *Există însă o poveste pe care am auzit-o odată și care oferă o ilustrare cât se poate de grafică a modului în care sângele rece...* Pentru această relatare, aș dori să le mulțumesc lui Nigel Henbest și lui Heather Couper.

37 *În anii '80, cercetătorul Stanley Rachman de la Universitatea Harvard a descoperit ceva similar în cazul specialiștilor genești, care dezamorsează bombe.* Pentru date suplimentare despre opera lui Rachman, vezi Stanley J. Rachman, „Fear and Courage: A Psychological Perspective", în *Social Research* 71, no. 1/ 2004, p. 149–76. Rachman evidențiază foarte clar în acest articol faptul că genești nu sunt psihopatici, o perspectivă pe care am dezbătut-o în această carte. Mai exact, trebuie menționat faptul că încrederea și autocontrolul în condiții de presiune sunt două trăsături comune ale psihopaților și geniștilor.

38 *Experții în relațiile de cuplu, Neil Jacobson și John Gottman, autorii apreciatei cărți „Când bărbații lovesc femeile", au observat un comportament cardiovascular identic la anumite tipuri de agresori.* Vezi Neil Jacobson și John Gottman, *When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationships* (New York: Simon and Schuster, 1998).

40 *În 2009, Lilianne Mujica-Parodi, specialist în domeniul neuroștiinței cognitive la Universitatea Stony Brook din New York, a colectat sudoare de la un grup de parașutiști aflați la primul salt* ... Vezi Lilianne R. Mujica-Parodi, Helmut H. Strey, Frederick Blaise, Robert Savoy, David Cox, Yevgeny Botanov, Denis Tolkunov, Denis Rubin și Jochen Weber, „Chemosensory Cues to Conspecific Emotional Stress Activate Amygdala in Humans", în *PLoS ONE* 4, no. 7/ 2009, p. e6415. doi:10.1371/journal.pone.0006415.

41 *Pentru a afla răspunsurile, am realizat și eu o variantă a studiului Mujica-Parodi...* Articol trimis spre publicare. În ceea ce privește studiul realizat de mine, ar trebui menționat că psihopații nu s-au dovedit a fi mai buni decât non-psihopații în identificarea olfactivă exactă a apartenenței transpirației – cu doza de frică sau fără. Mirosul distinctiv al transpirației vine de la contaminarea bacteriană, iar protocoalele de colectare și stocare erau concepute astfel încât să prevină culturile bacteriene, la fel ca în studiul lui Mujica-Parodi. Diferența dintre psihopați și non-psihopați s-a remarcat în efectul pe care l-a produs expunerea la transpirația cu frică asupra performanței lor.

2. Adevăratul psihopat, în picioare, vă rog!

49 *Apoi, în 1952, psihologul britanic Hans Eysenck...* Pentru o informare amănunțită asupra contribuției lui Eysenckla teoria personalității, vezi Hans J. Eysenck și Michael W. Eysenck, *„Personality and Individual Differences: A Natural Science Approach"* (New York: Plenum Press,. 1985). Pentru lucrarea originală care include cele patru temperamente ale lui Hipocrate, vezi Hans J. Eysenck, „A Short Questionnaire for the Measurement of Two Dimensions of Personality", în *Journal of Applied Psychology* 42 no. 1/ 1958, p. 14–17.

51 *Modelul bidimensional de personalitate al lui Eysenck pare cu totul anorexic...* Vezi Gordon. W Allport și H. S. Odbert, „Trait-Names: A Psycho-Lexical Study", în *Psychological Monographs* 47, no. 1/ 1936, p. 1–171.

51 *Însă abia după ce psihologul Raymond Cattell de la Universitatea din Illinois a ajuns în posesia listei lui Allport...* Vezi Raymond. B.

Cattell, *„Personality and Motivation Structure and Measurement"* (Yonkers-on-Hudson, NY: World Book Co., 1957).

52 În 1961, doi cercetători din cadrul Forţelor Aeriene Americane, *Ernest Tupes şi Raymond Christal...* Vezi Ernest. C. Tupes şi Raymond E. Christal, „Recurrent Personality Factors Based on Trait Ratings", în Technical Report ASD-TR-61-97, Personnel Laboratory, Aeronautical Systems Division, Air Force Systems Command, United States Air Force. Lackland Air Force Base, Texas, May 1961. Republicat în *Journal of Personality* 60, no. 2/1992, p. 225–51.

52 *În ultimii douăzeci de ani ...* Vezi Paul T. Costa şi Robert R. McCrae, „Primary Traits of Eysenck's PEN System: Three-and Five-Factor Solutions", în *Journal of Personality and Social Psychology* 69, no. 2/ 1995, p. 308–17.

52 *Chiar dacă psihologii nu pot ajunge la un consens, în acest caz nu au avut prea multe de comentat.* Atât de indivizibili sunt atomii modelului de personalitate Big Five, încât au putut fi observaţi şi la alte specii. Un studiu din 1997, condus de James King şi Aurelio Figueredo, de la Universitatea din Arizona, a relevant faptul că şi personalitatea cimpanzeilor se conformează modelului celor cinci factori, cu o singură menţiune. Aceea că factorul dominanţă este mai pregnant la cimpanzei, fiind un artefact evoluţionist al societăţii ierarhice a speciei lor. Sam Gosling, de la Universitatea de Stat din Texas, Austin, a realizat un studiu similar pe hiene. Gosling a recrutat patru voluntari care să îl ajute să evalueze un grup de *Crocuta crocuta* (specie de hienă pătată) pe baza unei scale standardizate de personalitate concepută special în acest sens. Hienele se aflau la Staţia pentru cercetarea comportamentului din cadrul Universităţii din California, Berkeley. Când Gosling a revizuit datele, cele cinci dimensiuni s-au evidenţiat în faţa ochilor săi: Asertivitate, Excitabilitate, Acceptabilitate faţă de oameni, Sociabilitate şi Curiozitate. Care, dacă excludem Conştiinciozitatea, se potrivesc foarte bine cu celelalte patru vedete de pe firmamentul personalităţilor umane (Nevrozismul, Agreabilitatea, Extroversiunea şi Deschiderea spre experienţă). Gosling nu s-a oprit aici. Încurajat de aceste rezultate, şi-a luat instrumentele de măsură şi şi-a îndreptat atenţia către fundul mării, unde a descoperit diferenţe clare în capacitatea de socializare... a caracatiţelor. Se pare că unele dintre ele

preferă să mănânce în siguranţa culcuşurilor proprii, în timp ce altele cinează în aer liber. Vezi James E. King şi Aurelio J. Figueredo, „The Five-Factor Model plus Dominance in Chimpanzee Personality", în *Journal of Research in Personality* 31/1997, p. 257–71; Samuel D. Gosling, „Personality Dimensions in Spotted Hyenas (*Crocuta crocuta*)", în *Journal of Comparative Pszchology* 112 no. 2/ 1998, p. 107–18. Şi, pentru o privire mai generală asupra trăsăturilor de personalitate din regnul animal, vezi S. D. Gosling şi Oliver P. John, „Personality Dimensions in Non-Human Animals: A Cross-Species Review", în *Current Directions in Psychological Science* 8 no. 3/ 1999, p. 69–75.

53 ... *denumite pe scurt modelul „Big Five" (modelul Marelui Cinci).* Mai multe detalii despre structura personalităţii şi, în special, despre modelul „Big Five", vezi R. R. McCrae şi P. T. Costa, *„Personality in adulthood"* (New York: Guilford Press, 1990); R. R. McCrae şi P.T. Costa, „A Five-Factor Theory of Personality", la editurile L. A. Pervin and O. P. John, în *Manualul of Personality: Theory and Research*, a 2-a ed. (New York: Guilford Press, 1990), p. 139–53.

54 *Astfel, au reuşit să identifice legătura frapantă dintre...* Mai multe informaţii despre relaţia dintre personalitate şi alegerea carierei, vezi Adrian Furnham, Liam Forde şi Kirsti Ferrari, „Personality and Work Motivation", în *Personality and Individual Differences*, 26, no. 6/ 1999, p. 1035–43; Adrian, Furnham, Chris J. Jackson, Liam Forde şi Tim Cotter, „Correlates of the Eysenck Personality Profiler", în *Personality and Individual Differences*, 30 no. 4/ 2001, p. 587–94.

55 *În 2001, Donald Lynam şi colegii săi de la Universitatea din Kentucky au realizat un studiu* ... Pentru mai multe detalii despre studiului lui Lynam, vezi Joshua D. Miller, Donald R. Lynam Thomas A. Widiger şi Carl Leukefeld, „Personality Disorders as Extreme Variants of Common Personality Dimensions: Can the Five-Factor Model Adequately Represent Psychopathy?", în *Journal of Personality* 69 no. 2/ 2001, p. 253–76. Mai multe despre relaţia dintre psihopatie şi modelul celor cinci factori ai personalităţii, se găsesc în Thomas A. Widiger şi Donald R. Lynam, „Psychopathy and the Five Factor Model of Personality", T. Million, E. Simonsen, M.

Birket-Smith and R. D. Davis (editori), în *Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behaviors* (New York: Guilford Press, 1998); şi Joshua D. Miller şi Donald R. Lynam, „Psychopathy and the Five-Factor Model of Personality: A Replication and Extension", în *Journal of Personality Assessment*, 81 no. 2/ 2003, p. 168–78. Pentru o analiză a relaţiei dintre Modelul celor cinci factori şi alte tulburări de personalitate, inclusiv psihopatia, vezi Paul T. Costa şi Robert R. McCrae, „Personality Disorders and the Five-Factor Model of Personality", în *Journal of Personality Disorders* 4, no. 4/ 1990, p. 362–71.

56 *Imaginea preşedintelui Statelor Unite ale Americii?* Vezi Scott O. Lilienfield, Irwin D. Waldman, Kristin Landfield, Ashley L. Watts, Steven Rubenzer şi Thomas R. Faschingbauer, „Fearless Dominance and the U.S. Presidency: Implications of Psychopahtic Personality Traits for Successful and Unsuccessful Political Leadership", în *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 103(3), Sep 2012, 489-505. doi: 10.1037/a0029392

56 *În 2000, Rubenzer şi Faschingbauer au trimis Inventarul de Personalitate NEO biografilor tuturor preşedinţilor americani din istorie...* Vezi Steven J. Rubenzer, Thomas R. Faschingbauer şi Deniz S. Ones, „Assessing the U.S. Presidents Using the Revised NEO Personality Inventory", în „Innovations in Assessment with the Revised NEO Personality Inventory", ed. R. R. McCrae şi P. T. Costa, în numărul special *Assessment* 7, no. 4/ 2000, p. 403–19. Pentru mai multe informaţii despre dezvoltarea şi structura Inventarului de Personalitate NEO, vezi P. T. Costa şi R. R. McCrae, în *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual* (Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1992); P. T. Costa şi R. R. McCrae, „Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory", în *Journal of Personality Assessment* 64, no. 1/ 1995, p. 21–50.

58 *DSM clasifică tulburările de personalitate în trei grupuri distincte.* Inventarul complet al componentelor care alcătuiesc fiecare grup sunt menţionate în tabelul de mai jos, extras din DSMIVTR (Washington, DC: American Psychiatric Association, 2000):

Grup	Tulburare de personalitate	Caracteristici
A. Bizar/ Excentric	***Schizotipală***	Excentricităţi de comportament, distorsiuni cognitive sau de percepţie; nu este schizofrenic, dar poate auzi voci sau percepe anumite prezenţe; superstiţios, crede în clarviziune, telepatie, fiind preocupat de fenomene paranormale; adesea incapabil să susţină o conversaţie – limbaj bizar, dezlânat sau conversează cu el însuşi; uneori creativ.
	Paranoidă	Extrem de suspicios; tinde să poarte ranchiună; intenţiile altora sunt interpretate ca răuvoitoare; nu are încredere în ceilalţi; relaţii interpersonale răutăcioase; invidios; se îndoieşte de corectitudinea şi loialitatea prietenilor, partenerilor; prieteni vechi puţini sau deloc; ocazional, manifestă furie, dar în rest, destul de lipsit de reacţie.
	Schizoidă	Extrem de introvertit şi retras, preferând să fie solitar; adesea perceput ca persoană „distantă" şi „singuratică" ; tinde să trăiască într-o lume fantastică, dar nu separată total de realitate (ca în cazul schizofreniei); relaţii sociale slabe.
B. Dramatic/ Imprevizibil	***Antisocială***	Desconsideră sentimentele celorlalţi; dificultăţi în formarea relaţiilor intime; acţionează impulsiv; lipsa remuşcărilor sau a conştiinţei; incapabil să înţeleagă consecinţele şi să înveţe din experienţe.

	Borderline	Sentimentul deșertăciunii și al inutilității care poate duce uneori la suicid sau automutilare; relații intense și nestatornice; instabilitate emoțională caracterizată de schimbări frecvente și/ sau dramatice de comportament; respect de sine fluctuant; tendința de a clasifica oamenii din jurului lui: fie „cu el" , fie „împotriva lui".
	Histrionică	Emoționalitate excesivă și exacerbarea evenimentelor ordinare; caută în mod excesiv atenția celorlalți; adoptă un aspect fizic care să atragă atenția, seducător inadecvat; preocupareexcesivă pentru propria imagine și aspect; supraevaluarea propriei persoane.
	Narcisistă	Dorință exagerată pentru putere, statut și succes; vrea în mod insistent și exhaustiv să i se acorde atenție; manipulează lumea pentru a-și atinge interesele personale; exteriorul fermecător și carismatic ascunde o persoană egoistă și rece; are mentalitatea „Eu, eu, eu".
C. Anxios/ Inhibat	***Anxioasă***	Sentiment profund de inferioritate; foarte sensibil la critici și dezaprobări; i-ar plăcea să fie acceptat, dar nu este pregătit să riște un refuz; anxios, tensionat și măcinat de nesiguranță; evită frecvent evenimentele sociale.
	Dependentă	Dificultate în luarea unor decizii simple, permițând altor persoane să hotărască pentru ei; sentimente de incompetență și deznădejde; relațiile sunt sursă de solicitudine și sprijin; se simte adesea „abandonat" dacă partenerii au alte preocupări; caută în permanență aprobarea.

	Obsesiv-compulsivă	Extrem de perfecţionist, pedant şi acordă atenţie celor mai mici detalii; contemplativ şi excesiv de preocupat de organizare, mai ales în luarea deciziilor; are standarde foarte înalte şi inflexibile, care pot afecta atât relaţiile profesionale, cât şi cele personale; adesea este autoritar.

58 *În sprijinul ultimei ipoteze, viziunea antiseparaţionistă, a venit sondajul cuprinzător...* Vezi Lisa M. Saulsman şi Andrew C. Page, „The Five-Factor Model and Personality Disorder Empirical Literature: A Meta-Analytic Review", în *Clinical Psychology Review* 23, no. 8/ 2004, p. 1055–85.

59 *...dar două dintre ele se remarcau în mod deosebit* – „Big Two"... Iată rezultatele lui Saulsman şi Page, reprezentate grafic:

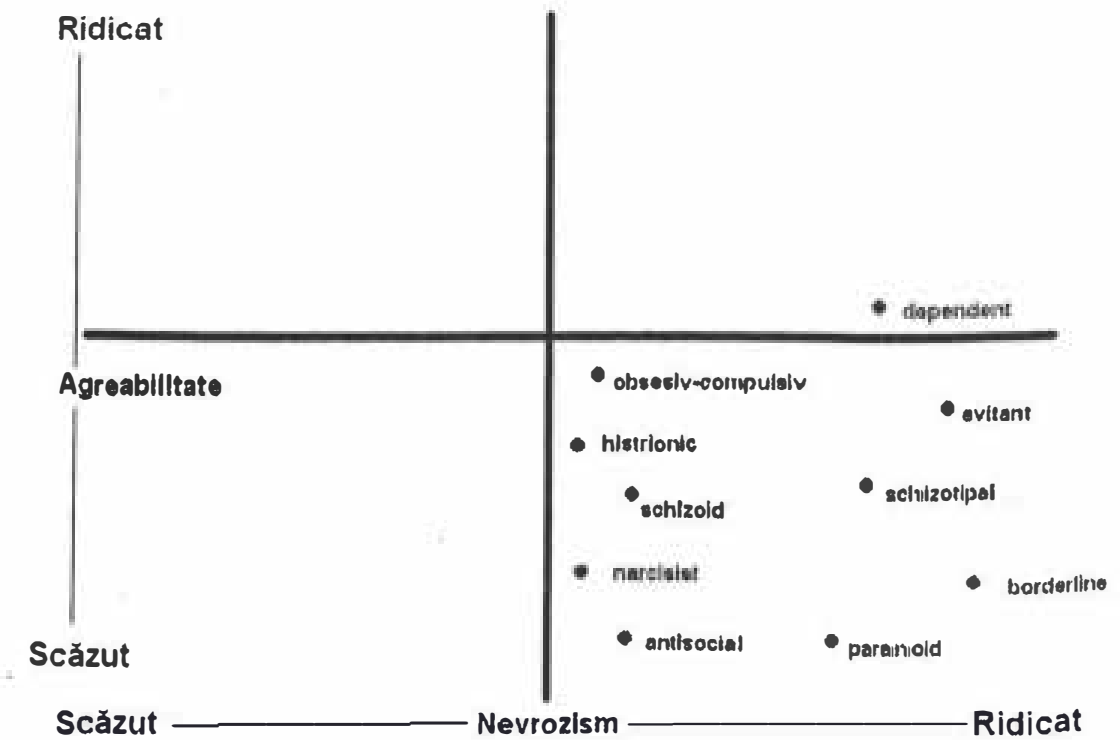

60 *Filozoful Teofrast (371– 287 î.e.n.), succesorul lui Aristotel în fruntea şcolii peripatetice din Atena, descrie în cartea sa Caracterele...* *Theophrastus, „Characters"*, trad. James Diggle (Cambridge: Cambridge Universitatea Press, 2009).

60 *În 1801, un medic francez pe nume Philippe Pinel a notat în agenda sa cuvintele „manie sans delire" (manie fără delir)...* Vezi Philippe Pinel, *„Medico-Philosophical Treatise on Mental Alienation"*, trad. *„Traité médico-philosophique sur l'aliénation mentale", 1809*, de Gordon Hickish, David Healy şi Louis C. Charland (Oxford: Wiley-Blackwell, 2008).

60 *Benjamin Rush, un medic din America, de la începutul anilor 1800, menţiona ceva similar.* Vezi Benjamin Rush, *„Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind"* (1812; New York: New York Academy of Medicine/Hafner, 1962).

61 *În cartea sa Masca sănătăţii mentale, publicată în 1941...* Vezi Hervey Cleckley, *The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify some Psychopathic Personality"* (St Louis, MO: C. V. Mosby, 1941, 1976). Textul integral poate fi descărcat gratuit de la următoarea adresă web: http://www.cassiopeca.org/cass/sanity_1.PdF

62 *Această dilemă morală a fost pusă în discuţie pentru prima dată de Judith Jarvis Thomson...* Vezi Judith J. Thomson, „The Trolley Problem", în *Yale Law Journal* 94, no. 6/ 1985, p. 1395–1415.

63 *În 1980, Robert Hare (pe care l-am cunoscut în Capitolul 1) a dezvăluit Lista de verificare a Psihopatiei...* Vezi Robert D. Hare, „A Research Scale for the Assessment Psychopathy in Criminal Populations", în *Personality and Individual Differences* 1, no. 2/ 1980, p. 111–19.

63 *Lista a suferit în 1991 o modificare...* Vezi Robert D. Hare, *„The Hare Psychopathy Checklist – Revised: Technical Manual"* (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

64 *... dar studiile recente ale unui număr de psihologi clinicieni sugerează că pe lângă cele cinci dimensiuni majore ale personalităţii...* Vezi Robert D. Hare, *„The Hare Psychopathy Checklist – Revised*, 2nd edn (Toronto: Multi-Health Systems, 2003). Pentru o prezentare detaliată a structurii dinamice a personalităţii psihopatice, vezi Craig S. Neumann, Robert D. Hare şi Joseph P. Newman, „The Super-Ordinate Nature of the Psychopathy Checklist – Revised",

în *Journal of Personality Disorders* 21, no. 2/ 2007, p. 102–17. Şi Robert D. Hare şi Craig S. Neumann, „The PCL-R Assessment Psychopathy: Development, Structural Properties, and New Directions", la ed. C. Patrick, Psychopathy Manua (New York: Guilford Press, 2006), p. 58–88.

66 *În închisori, ASPD este echivalentul psihiatric al unei simple răceli...* Vezi Megan J. Rutherford, John S. Cacciola şi Arthur I. Alterman, „Antisocial Personality Disorder and Psychopathy in Cocaine-Dependent Women", în *American Journal of Psychiatry* 156, no. 6/ 1999, p. 849–56.

66 *În schimb, doar 20% se înscriu în categoria psihopaţilor.* Mai multe informaţii statistice despre psihopatie, plus o introducere extrem de accesibilă asupra lumii psihopatului, vezi în Robert D. Hare, *„Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us"* (New York: Guilford Press, 1993).

66 *Studiile comparative ale coeficientului de recidivă al prizonierilor psihopaţi şi al celor non-psihopaţi...* Vezi James F. Hemphill, R. D. Hare şi Stephen Wong, „Psychopathy and Recidivism: A Review", *Legal and Criminological Psychology* 3, no. 1/ 1998, p. 139–70.

67 *Jimmy, în vârstă de treizeci şi patru de ani, a fost condamnat la închisoare pe viaţă pentru omor.* Ideea celor două poveşti prototip care evidenţiază diferenţele dintre psihopatie şi tulburarea de comportament antisocială a fost preluată de la James Blair, Derek Mitchell şi Karina Blair, care au descris o relatare similară în *„The Psychopath: Emotion and the Brain"* (Malden, MA: Blackwell, 2005), p. 4–6.

70 *Pentru început, studiile au relevat că rata concordanţei între clinicieni este destul de ridicată...* Vezi Robert D. Hare, *„The Hare Psychopathy Checklist – Revised"* (Toronto: Multi-Health Systems, 1991).

70 *În cadrul unui studiu recent, condus de Stephanie Mullins-Sweatt...* Vezi Stephanie M. Mullins-Sweatt, Natalie G. Glover, Karen J. Derefinko, Joshua M. Miller şi Thomas A. Widiger, „The Search for the Successful Psychopath", în *Journal of Research in Personality*, 44, no. 4/ 2010, p. 554–8.

73 Este vorba despre *Inventarul Profilului de Personalitate (PPI) ce constă în 187 de întrebări.* Vezi Scott O. Lilienfeld şi Brian P. Andrews, „Development and Preliminary Validation of a Self-Report Measure

of Psychopathic Personality Traits in noncriminal Populations", în *Journal of Personality Assessment* 66, no. 3/ 1996, p. 488–524.

74 *Spectrul autistic, de exemplu...* Tulburările din spectrul autist includ autismul, sindromul Asperger, tulburarea dezintegrativă a copilăriei (sindromul Heller), sindromul Rett şi alte tulburări acute de dezvoltare, care nu au fost menţionate. Pentru mai multe informaţii despre autism în general, accesaţi http://www.autism. org.uk/. Detalii despre spectrul autist puteţi găsi şi la adresa web http://www.autism.org.uk/about-autism/autism-and-asperger-syndrome-an-introduction/what-is-autism.aspx

75 *Mai puţin familiar, dar la fel de pertinent, este spectrul schizofreniei.* Pentru mai multe informaţii despre schizofrenie – simptomatologie, diagnostic, tratament şi asistenţă, vizitaţi http://www.schizophrenia.com/. Despre spectrul schizofreniei şi posibile corelaţii neurale, accesaţi http://www.schizophrenia.com/sznews/archives/002561.html

77 *În cadrul unui experiment destul de ingenios, Newman a demonstrat că aşa ar putea sta lucrurile şi cu psihopaţii.* Vezi Kristina D. Hiatt, William A. Schmitt şi Joseph P. Newman, „Stroop Tasks Reveal Abnormal Selective Attention Among Psihopatic Offenders", în *Neuropsychology* 18, no. 1/ 2004, p. 50–59.

79 *Într-un studiu separat, Newman şi colegii săi au prezentat unui grup de voluntari format din psihopaţi...* Vezi Joseph P. Newman, John J. Curtin, Jeremy D. Bertsch şi Arielle R. Baskin-Sommers, „Attention Moderates the Fearlessness of Psihopatic Offenders", în *Biological Psychiatry* 67, no. 1/ 2010, p. 66–70.

3. *Carpe Noctem*

86 *„Doi ofiţeri ai poliţiei comunitare nu au intervenit pentru a salva de la înec un băiat de zece ani".* Sursa citată: Matthew Moore, „Officers «Not Trained» to Rescue Drowning Boy", *Daily Telegraph*, 21 septembrie2007,http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1563717/Officers-not-trained-to-rescue-drowning-boy.html (accesat în data de 17 noiembrie 2010).

87 *Într-un experiment care a vizat stabilirea unei corelaţii între recentele activităţi sociale de relaţionate...* Vezi Vladas Griskevicius,

Noah J. Goldstein, Chad R. Mortensen, Robert B. Cialdini și Douglas T. Kenrick, „Going Along Versus Going Alone: When Fundamental Motives Facilitate Strategic (Non)Conformity", în *Journal of Personality and Social Psychology* 91, no. 2/ 2006, p. 281–94.

87 *Psihologul Irving Janis, care a studiat la nivel empiric fenomenul...* Vezi Irving L. Janis și Leon Mann, *„Decision Making: A Psychological Analysis of Conflict, Choice and Commitment"* (New York: Free Press, 1977).

88 *Andrew Colman, profesor de psihologie la Universitatea din Leicester, are un răspuns care va fi întotdeauna aproape de inima mea...* Vezi Andrew M. Colman și J. Clare Wilson, „Antisocial Personality Disorder: An Evolutionary Game Theory Analysis", în *Legal and Criminological Psychology* 2, no. 1/ 1997, p. 23–34.

90 *În 2010, Hideki Ohira, psiholog în cadrul Universității din Nagoya...* Vezi Takahiro Osumi și Hideki Ohira, „The Positive Side of Psychopathy: Emotional Detachment in Psihopatia and Rational Decision-Making in the Ultimatum Game", în *Personality and Individual Differences* 49, no. 5/ 2010, p. 451–6.

94 *„Arta supremă este să învingi inamicul fără luptă"*... citatul este preluat din mult-reputata lucrare *Arta războiului* a lui Sun Tzu, despre strategia militară. Vezi *„The Art of War by Sun Tzu – Special Edition"*, trad. și ed. Lionel Giles (1910; repr. El Paso, TX: El Paso Norte Press, 2005).

94 *În prezent, putem observa o dinamică similară la maimuțe.* Pentru ultimele informații despre comportamentul altruist al cimpanzeilor, vezi Victoria Horner, J. Devyn Carter, Malini Suchak și Frans B. M. de Waal, „Spontaneous Prosocial Choice by Chimpanzees", *PNAS*, 108, no. 33/ 2011, p. 13847–51. Confruntări altruiste au fost observate și la păsări. Corbii masculi, de exemplu, concurează unul împotriva celuilalt pentru partenere nu prin agresivitate, ci printr-un „act de curaj". Adică, în loc să se bată cioc în cioc, într-o confruntare ornitologică, se provoacă unul pe celălalt la întreceri mortale: în aceste cazuri, „jocul" constă în întreprinderea unor operațiuni periculoase, cum ar fi să verifice starea în care se află potențialul stârv, dacă e mort sau nu, existând posibilitatea destul de riscantă să fie doar adormit, rănit sau să se prefacă. „Prin aceste

acţiuni, ei demonstrează că au curajul, experienţa şi agerimea de a se lupta cu pericolele vieţii", susţine Frans de Waal, profesor în domeniul comportamentului primatelor la Universitatea Emory, „îndrăzneala ocazională a corvidelor contribuie la creşterea statutului şi la impresionarea potenţialelor partenere". Citat preluat din: Frans B. M. de Waal, *„Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals"* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), p. 134.

94 *„în loc de conducători care se remarcă prin ceea ce iau..."* Citat preluat din de Waal, *Good Natured*, p. 144.

95 *intervenţiile (...), subliniază de Waal....* ibid, p. 129.

95 *În consecinţă, mai adaugă el, în loc să descentralizeze soluţionarea conflictului...* ibid, p. 144.

95 *În 1979, într-un loc îndepărtat din apropierea satului St Césaire din sud-vestul Franţei...* Zollikofer, P. E. Christoph, Marcia S. Ponce de León, Bernard Vandermeersch şi François Lévêque, „Evidence for Interpersonal Violence in the St Césaire Neanderthal", *PNAS*, 99, no. 9/ 2002, p. 6444–8.

98 *...Scopul Dilemei prizonierului...* Dilema prizonierului a fost concepută în cadrul corporaţiei RAND, în 1950, de către matematicienii Merrill Flood şi Melvin Dresher. În acelaşi an, jocul a fost reformulat de către Albert Tucker sub forma compensaţiilor oferite în schimbul mărturisirilor şi a primit titlul oficial.

99 *În schimb, ecranul vieţii este intens populat cu milioane şi milioane de pixeli individuali.* Într-o lume a „interacţiunilor repetate" în viaţa de zi cu zi, strategia psihopatică are multe neajunsuri. O astfel de observaţie, însă, nu ia în considerare următoarele două puncte de vedere:

A. Călătorind dintr-o parte într-alta, psihopatul, nestingherit de nevoia unei relaţii apropiate, îşi creează „lumea sa virtuală", în care şansele întâlnirilor repetate sunt extrem de reduse.

B. Abilitatea supremă a psihopaţilor de a se camufla psihologic îi protejează împotriva dezvăluirii adevăratei sale identităţi de „dezertor". Pe termen scurt şi mediu, se comportă ca un paravan care le ascunde indiscreţiile. Într-adevăr, faptul că reuşesc atât de bine să evite a fi descoperiţi, explică într-o oarecare măsură incidenţa psihopatiei în zonele urbane, unde anonimatul poate

fi păstrat, spre deosebire de zonele rurale, unde nu prea există posibilitatea de a „te ascunde în mulțime".

Concluzia? Psihopații au exact „instrumentele de personalitate" necesare pentru a ocoli sau încălca regulile. Dacă trișează în viață și sunt lipsiți de scrupule și de teamă, vor fi întotdeauna în largul lor, iar extroversiunea și șarmul îi vor ajuta să scape. În cazul în care vor fi găsiți, încrederea puternică în sine îi va ajuta să accepte mai bine respingerea.

102 *La sfârșitul anilor '70, specialistul în științe politice Robert Axelrod și-a pus aceeași întrebare...* Pentru mai multe informații despre turneul realității virtuale organizat de Robert Axelrod și despre preceptele teoriei jocului în general, vezi Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation"* (New York: Basic Books, 1984).

104 *O astfel de controversă mai fusese supusă discuțiilor cu vreo zece ani înaintea experimentului lui Axelrod...* Vezi Robert L. Trivers, „The Evolution of Reciprocal Altruism", în *Quarterly Review of Biology* 46 no. 1/ 1971, p. 35–7.

104 *Cu 300 de ani înainte, în lucrarea Leviatanul, Hobbes a anticipat cu exactitate această idee...* Vezi Thomas Hobbes, „Leviathan", Parts I and II, ediție revizuită, ed. A. P. Martinich and Brian Battiste (Peterborough, ON: Broadview Press, 2010).

4. Înțelepciunea psihopaților

111 *În 2010, Jonason (pe atunci la Universitatea de Stat din New Mexico) și colegii săi au publicat o lucrare...* Vezi Peter K. Jonason, Norman P. Li și Emily A. Teicher, „Who is James Bond? The Dark Triad as an Agentic Social Style", în *Individual Differences Research* 8, no. 2/ 2010, p. 111–20.

112 *În cadrul studiului lui Jonason, 200 de studenți au fost rugați să completeze câteva chestionare de personalitate...* Vezi P K. Jonason, N. P. Gregory W. Webster și David P. Schmitt, „The Dark Triad: Facilitating Short-Term Mating in Men", în *European Journal of Personality* 23,/ 2009, p. 5–18.

113 *Un studiu din 2005, realizat de o echipă mixtă de psihologi și specialiști în domeniul neuro-economiei...* Vezi Baba Shiv, George Loewenstein și Antoine Bechara, „The Dark Side of Emotion in

Decision-making: When Individuals with Decreased Emotional Reactions Make More Advantageous Decisions", în *Cognitive Brain Research*, 23, no. 4/ 2005, p. 85–92. Neuro-economia este un domeniu interdisciplinar care studiază procesele mentale pe care se bazează deciziile financiare; ea combină metodele de cercetare din domeniul neuroştiinţei, al economiei şi al psihologiei sociale şi cognitive. Mai include şi idei şi concepte din domeniile biologiei teoretice, matematicii şi ştiinţelor informatice. Pentru cei care doresc să se informeze asupra relaţiei dintre emoţie şi luarea deciziilor, un prim punct de plecare ar putea fi lucrarea remarcabilă a lui Antonio Damasio, *„Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain"* (New York: Putnam, 1994). Trebuie menţionat că rezultatele obţinute la experimentul desfăşurat de Shiv şi colegii săi nu neagă faptul că emoţiile joacă adesea un rol util în luarea deciziilor financiare şi că, uneori, asumarea necontrolată a riscurilor poate duce la dezastre (după cum demonstrează şi situaţia financiară actuală). Drept dovadă, în timp ce jucătorii cu afecţiuni cerebrale au obţinut rezultate bune la acel joc, în afara laboratorului nu s-au descurcat foarte bine – trei dintre ei, de exemplu, au dat faliment. Incapacitatea lor de a experimenta frica i-a făcut să-şi asume riscuri excesive în lumea reală, iar lipsa raţiunii emoţionale i-a aruncat pe mâinile unora care au profitat de ei. În concluzie, uneori, emoţiile pot interfera cu luarea unor decizii raţionale, dar joacă şi un rol foarte important în protejarea intereselor noastre.

114 *Un studiu condus de economistul Cary Frydman şi colegii săi...* Vezi Cary Frydman, Colin Camerer, Peter Bossaerts şi Antonio Rangel, „MAOA-L Carriers Are Better at Making Optional Financial Decisions Under Risk", în Proceedings of the Royal Society, B 278 no. 1714/ 2011, p. 2053–9. În ceea ce priveşte legătura dintre „gena războinicului" şi agresivitate, Antonio Rangel, cel care conduce laboratorul în care lucrează Cary Frydman, îndeamnă la precauţie. „Studiile precedente care au asociat *MAOA-L cu a*gresivitatea sau impulsivitatea ar trebui interpretate cu mare grijă", menţionează el. „Întrebarea cheie este dacă, în contextul vieţii subiecţilor, aceste decizii au fost sau nu optime". (Vezi Debora McKenzie, „People with «Warrior Gene», Better at Risky Decisions", în *New Scientist*, 9 decembrie 2010. http://www.newscientist.com/article/ dn19830-

people-with-warrior-gene-better-at-risky-decisions. html (accesat la 14 ianuarie 2011). În cadrul unui studiu publicat în 2009, Dominic Johnson, de la Universitatea din Edinburgh, a descoperit că purtătorii de *MAOA-L* erau într-adevăr mai agresivi, dar numai după ce fuseseră provocați intens, și fără impulsivitate evidentă. Aceste rezultate, ca și cele ale lui Frydman, par să indice mai mult un interes strategic propriu, decât o auto-distrugere aleatorie. Vezi Rose McDermott, Dustin Tingley, Jonathan Cowden, Giovamni Frazzetto și Dominic D. P. Johnson, „Monoamine Oxidase A Gene (MIAOA) Predicts Behavioral Aggression Following Provocation", *PNAS* 106, no. 7/ 2009, p. 2118–23.

114 *„Spre deosebire de discuțiile anterioare din literatură..."* Vezi Richard Alleyne, „Gene That Makes You Good at Taking Risky Decisions", în *Daily Telegraph*, 8 decembrie 2010, http:// www.telegraph. co..uk/science/science-news/8186570/Gene-that-makes-you-good-at-taking-risky-decisions.html (accesat la 14 ianuarie 2011).

114 *În susținerea ipotezei vine și studiul lui Bob Hare și al colegilor lui...* Vezi Paul Babiak, Craig S. Neumann și Robert D. Hare, „Corporate Psiihopatia: Talking the Walk", în *Behavioral Sciences and the Law* 28, no. 2/ 2010, p. 174–93.

115 *„Psihopatul gestionează perfect consecințele schimbărilor rapide...."* Citat preluat din Alan Deutschman, „Is Your Boss a Psihopat?", în *Fast Company*, 1 iulie 2005, http://www.fastcompany.com/ magazine/96/open boss.html (accesat la 8 iulie 2009).

116 *M-am văzut cu el într-un bar dintr-un hotel de cinci stele din New Orleans.* Vezi Kevin Dutton, *„Flipnosis: The Art of Split-Second Persuasion"* (London: William Heinemann, 2010).

118 *Cercetările arată că una dintre cele mai bune metode de a face pe cineva să vorbească despre persoana lui...* Vezi Morgan Worthy, Albert L. Gary și Gay M. Kahn, „Self-Disclosure as an Exchange Process", în *Journal of Personality and Social Psychology* 13 no. 1/ 1969, p. 59–63.

118 *De asemenea, s-a mai demonstrat că, dacă vrei ca cineva să nu își amintească ceva anume...* Vezi John Brown, „Some Tests of the Decay Theory of Immediate Memory", în *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 10, no. 1/ 1958, p. 12–21; Lloyd Peterson și Margaret Peterson, „Short Term Retention of Individual Verbal

Items", în *Journal of Experimental Psychology* 58, no. 3/ 1959, p. 193–8.

118 *În psihologia clinică, există un moment când terapeutul...* Mai multe despre diverse tehnici terapeutice și despre cercetările lui Stephen Joseph, vezi Stephen Joseph, *„Theories of Counselling and Psychotherapy: An Introduction to the Different Approaches"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010); și Stephen Joseph, *„Psychopathology and Therapeutic Approaches: An Introduction"* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001).

119 *Dacă, în anumite condiții, psihopatia este cu adevărat benefică...* Vezi Eyal Aharoni și Kent A. Kiehl, "Quantifying Criminal Success in Psihopatic Offenders", lucrare prezentată și în cadrul Conferinței Societății pentru Studiul Științific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

120 *Helinä Häkkänen-Nyholm, psiholog la Universitatea din Helsinki...* Vezi Helinä Häkkänen-Nyholm și Robert D. Hare, „Psychopathy, Homicide, and the Courts: Working the System", în *Criminal Justice and Behavior* 36, 3 no. 8/ 2009) 761–77.

120 *Scoțând remușcările din ecuație, Porter voia să știe dacă psihopații se pricepeau să simuleze mai bine.* Vezi Stephen Porter, Leanne ten Brinke, Alysha Baker și Brendan Wallace, „Would I Lie to You? «Leakage» in Deceptive Facial Expressions Relates to Psihopatiaand Emotional Intelligence", în *Personality and Individual Differences* 51, no. 2/ 2011) 133–7.

121 *Karim împreună cu echipa sa de la Universitatea din Tübingen, Germania, au demonstrat că pot face mincinoșii să devină mult mai credibili.* Vezi Ahmed A. Karim, Markus Schneider, Martin Lotze, Ralf Veit, Paul Sauseng, Christoph Braun și Niels Birbaumer, „The Truth About Lying: Inhibition of the Anterior Prefrontal Cortex Improves Deceptive Behavior", în *Cerebral Cortex* 20, no. 1/ 2010, p. 205–13.

122 ...*Studii recente utilizând tehnica DTI – imaginea traiectelor nervoase...* Vezi Michael C. Craig, Marco Catani, Quinton Deeley, Richard Latham, Eileen Daly, Richard Kanaan, Marco Picchioni, Philip K. McGuire, Thomas Fahy și Declan G. M. Murphy, „Altered Connections on the Road to Psychpathy", în *Molecular Psychiatry* 14/ 2009, p. 946–53.

124 *Raine a comparat performanţele unor psihopaţi şi a unor non-psihopaţi în cadrul unor exerciţii de învăţare...* Vezi Angela Scerbo, Adrian Raine, Mary O'Brien, Cheryl-Jean Chan, Cathy Rhee şi Norine, Smiley, „Reward Dominance and Passive Avoidance Learning in Adolescent Psychopaths", în *Journal of Abnormal Child Psychology* 18, no. 4/ 1990, p. 451–63.

124 *Cercetătorii de la Universitatea Vanderbilt au mers chiar mai departe...* Vezi Joshua W. Buckholtz, Michael T. Treadway, Ronald L. Cowan, Neil D. Woodward, Stephen D. Benning, Rui Li, M. Sib Ansari, ş.a., „Mesolimbic Dopamine Reward System Hypersensitivity in Individuals with Psihopatic Traits", în *Nature Neuroscience* 13, no. 4/ 2010, p. 419–21.

125 *„De multă vreme studiile despre psihopatie s-au concentrat..."* Citatul integral şi mai multe detalii despre studiu se găsesc la adresa http:// www.sciencedaily..com/releases/2010/03/ 100314150924.htm (accesată la 9 martie 2011).

125 *Jeff Hancock, profesor în ştiinţele informatice la Universitatea...* Vezi Jeffrey T. Hancock, Michael T. Woodworth şi Stephen Porter, „Hungry Like the Wolf: A Word-Pattern Analysis of the Language of Psihopaţi", în *Legal and Criminological Psychology* (2011).

127 *Fecteau şi colegii ei au utilizat TMS pentru a stimula cortexul somatosenzorial...* Vezi Shirley Fecteau, Alvaro Pascual-Leone şi Hugo Théoret, „Psychopathy and the Mirror Neuron System: Preliminary Findings from a Non-Incarcerated Sample", în *Psychiatry Research* 60, no. 2/ 2008, p. 137–44.

127 *Era vorba despre neuronii oglindă, nişte structuri cerebrale foarte specializate.* Neuronii oglindă au fost descoperiţi pentru prima oară la maimuţe, în 1992, de către echipa de cercetători italieni condusă Giacomo Rizzolatti, de la Universitatea din Parma. Pe înţelesul tuturor, aceştia sunt celule nervoase echipate să imite acţiunile şi sentimentele altora. Vezi Giuseppe Di Pellegrino, Luciano Fadiga, Leonardo Fogassi, Vittorio Gallese şi Giacomo Rizzolatti, „Understanding Motor Events: A Neurophysiological Study", în *Experimental Brain Research* 91/ 1992, p. 176–80; Giacomo Rizzolatti, Luciano Fadiga, Vittorio Gallese şi Leonardo Fogassi, "Premotor Cortex and the Recognition of Motor Actions", în *Cognitive Brain Research* 3/ 1996, p. 131–41.

127 *Contagiunea căscatului relevă o conexiune fizică strânsă între oameni...* Mai multe detalii recente se găsesc în lucrarea despre contagiunea căscatului şi empatie în Ivan Norscia şi Elisabetta Palagi, „Yawn Contagion and Empathy in *Homo sapiens*", în PLoS ONE 6, no. 12/ 2011.

127... *în cadrul unui exerciţiu de recunoaştere a emoţiei prin utilizarea fMR...* Vezi Heather L. Gordon, Abigail A. Baird and Alison End, „Functional Differences Among Those High and Low on a Trait Measure psihopatiei", *Biological Psychiatry* 56, no. 7/ 2004, p. 516–21.

129 *Yawei Cheng, de la Universitatea Naţională Yang-Ming din Taiwan, şi colegii ei...* Vezi Yawei Cheng, Ching-Po Lin, Ho-Ling Liu, Yuan-Yu Hsu, Kun-Eng Lim, Daisy Hung şi Jean Decety, "Expertise Modulates the Perception of Pain in Others", în *Current Biology* 17, no. 19/ 2007, p. 1708–13.

129[2] *Testul Trier de Măsurare a Stresului Social...* Vezi Clemens Kirschbaum, Karl-Marlin Pirke şi Dirk H. Hellhammer, „The Trier Social Stress Test – a Tool for Investigating Psychobiological Stress Responses in a Laboratory Setting", în *Neuropsychobiology* 28, nos. 1–2/ 1993, p. 76–81.

131 *Ray a postulat o funcţie inversă în formă de U răsturnat...* Vezi John. J. Ray şi J. A. B. Ray, „Some Apparent Advantages of Subclinical Psychopathy", în *Journal of Social Psychology* 117/ 1982, p. 135–42.

131 „*Atât nivelurile maxime, cât şi cele minime de psihopatie pot fi inadaptabile, în timp ce nivelurile intermediare sunt cele mai adaptabile...*", ibid.

132 *Hare şi Babiak au dezvoltat un instrument numit Radiografia mediului de afaceri (Business Scan/ B-Scan)...* Mai multe despre B-Scan se găsesc la adresa http://www.b-scan.com/index.html (accesată la 3 februarie 2012). Pentru o introducere în psihopatia din mediile corporatiste, vezi Paul Babiak and Robert D. Hare, „*Snakes in Suits: When Psychopaths go to Work*", (New York: Harper Business, 2006).

5. Preschimbă-mă în psihopat!

138 „*...Am citit recent un articol despre o creştere semnificativă a numărului de grupări criminale de femei...*" Pentru înţelege mai bine fenomenul, vezi Tom Geoghegan, „Why Are Girls Fighting Like Boys?",

în *BBC News Magazine*, 5 mai 2008, http://news.bbc.co.uk/1/hi/magazine/7380400.stm (accesată la 30 mai 2008). Pentru o perspectivă mai academică, vezi Susan Batchelor, „Girls, Gangs and Violence: Assessing the Evidence", în *Probation Journal* 56, no. 4/ 2009, p. 399–414.

138 *...nota profesorul de psihologie Steven Pinker, de la Universitatea Harvard...* Vezi Steven Pinker, *„The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined"* (New York: Viking, 2011).

139 *...cercetând arhivele juridice din mai multe state europene...* Vezi Manuel Eisner, „Long-Term Historical Trends in Violent Crime", în *Crime and Justice* 30/ 2003, p. 83–142.

139 *Rezultate similare s-au remarcat și în Italia, Germania, Elveția, Olanda și țările scandinave.* Michael Shermer, „The Decline of Violence", în *Scientific American*, 7 octombrie 2011.

139 *Același lucru se poate spune și în cazul războaielor.* Vezi Pinker, *The Better Angels of Our Nature*, p. 47–56, „Rates of violence in state and nonstate societies".

139 *„Începând procesul de maturizare între secolele al XI-lea și al XII-lea și continuând până în perioada cuprinsă între secolele al XVII-lea și al XVIII-lea..."* Citat preluat din Shermer, „The Decline of Violence". Fiți sceptici la afirmațiile celor care susțin că vremurile în care trăim prezintă pericole uriașe.

141 *„...cu ajutorul unor garanții complexe..."* Citat preluat din Gary Strauss, „How Did Business Get so Darn Dirty?", în *USA Today (Money)*, 12 iunie 2002, http://www.usatoday.com/money/covers/2002-06-12-dirty-business.htm, accesată la 1 iunie 2010).

141 *...a declarat într-un număr recent al Jurnalului de etică în afaceri că psihopații...* Vezi Clive R. Boddy, „The Corporate Psychopaths Theory of the Global Financial Crisis", în *Journal of Business Ethics* 102, no. 2/ 2011, p. 255–9. (Termenul „huni corporatiști" i-a fost atribuit lui Fred „the Shred" Goodwin, care, în calitate de director executiv de operațiuni al Royal Bank of Scotland, din 2001 și până în 2009, a acumulat o pierdere corporatistă de 24,1 miliarde de lire (cea mai mare din istoria Regatului Unit).

142 *Pe de altă parte, societatea (...), susține Charles Elson.* Vezi Strauss, „How Did Business Get so Darn Dirty?"

142 *„Domnișoara Smart a depășit momentul. A supraviețuit. A mers mai departe".* Pentru textul integral vezi Camille Mann, „Elizabeth

Smart Was Not Severely Damaged by Kidnapping, Defense Lawyers Claim", emisiunea CBS News din 19 mai 2011, http://www.cbsnews.com/8301-504083 162-20064372-504083. html (accesată 31 iulie 2011).

143 *Un studiu recent realizat de Centrul pentru Investigații Penale și Juridice din cadrul King's College, Londra...* Pentru o analiză aprofundată a criminalității juvenile din Regatul Unit, inclusiv frecvența, motivația și factorii de risc, vezi Debbie Wilson, Clare Sharp și Alison Patterson, „Young People and Crime: Findings from the 2005 Offending, Crime and Justice Survey" (London: Home Office, 2006).

144 *Rezultatele unui studiu recent realizat de Sara Konrath...* Sara Konrath, Edward H. O'Brien și Courtney Hsing, „Changes in Dispositional Empathy in American College Students Over Time: A Meta-Analysis", în *Personality and Social Psycholgy Review* 15, no. 2/ 2011, p. 180–98.

144 *Indexul de Reactivitate Interpersonală (Interpersonal Reactivity Index/ IRI) este un chestionar standardizat...* Pentru mai multe informații despre istoricul și dezvoltarea IRI, vezi Mark H. Davis, „A Multidimensional Approach to Individual Differences in Empathy", în *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology* 10, no. 85/ 1980); și Mark. H. Davis, „Measuring Individual Differences in Empathy: Evidence for a Multidimensional Approach", în *Journal of Personality and Social Psychology* 44, no. 1/ 1983, p. 113–26.

144 *„Puștii de liceu din ziua de azi au cu 40% mai puțină empatie..."* Vezi *US News* „Today's College Students More Likely to Lack Empathy", în *US News*/Health, 28 mai 2010, http://health. usnews.com/health-news/family-health/brain-and-behavior/articles/2010/05/28/todays-college-students-more-likely-to-lack-empathy (accesată la 8 august 2011).

144 *Și mai îngrijorător este faptul că, potrivit lui Jean Twenge, profesor de psihologie la Universitatea de Stat din San Diego....* Vezi Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W. Keith Campbell și Brad J. Bushman, „Egos Inflating Over Time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory", în *Journal of Personality* 76, no. 4/ 2008, p. 875–901; Jean M. Twenge, Sara Konrath, Joshua D. Foster, W.. Keith Campbell și

Brad J. Bushman, „Further Evidence of an increase in Narcissism Among College Students", în *Journal of Personality* 76 no. 4/ 2008, p. 919–27.

144 *„Mulți oameni văd această categorie de studenți din ziua de azi, numiți uneori numiți și «Generația Eu»..."* Vezi *US News*, „Today's College Students More Likely to Lack Empathy".

144 *„Oamenii nu au fost expuși la același sistem de valori tradiționale ..."* Vezi Thomas Harding, „Army Should Provide Moral Education for Troops to Stop Outrages", în *Daily Telegraph*, 22 februarie 2011, http://www.telegraph.co.uk/news/8341030/Army-should-provide-moral-education-for-troops-to-stop-outrages.html (accesată la 5 aprilie 2011).

144 *Dar începutul unui răspuns și mai fundamental se află...* Vezi Nicole K. Speer, Jeremy R. Reynolds, Kheena M. Swallow și Jeffrey M. Zacks, „Reading Stories Activates Neural Reprezentations of Perceptual and Motor Experiences", în *Psychological Science* 20, no. 8/ 2009, p. 989–99.

145 *Ne face „mai atenți la viețile interioare ale celorlalți", cum spune Nicholas Carr în eseul său recent...* eseul „The Dreams of Readers" al lui Nicholas Carr apare în Mark Haddon (ed.), *„Stop What You're Doing and Read This!"* (London: Vintage, 2011) – o colecție de eseuri despre puterea de transformare a lecturii.

145 [1] *În cadrul unui sondaj din 2011, realizat de o organizație britanică de caritate, Trustul Național pentru Alfabetizare (National Literacy Trust)...* Întregul raport – Christina Clark, Jane Woodley și Fiona Lewis, „The Gift of Reading in 2011: Children and Young People's Access to Books and Attitudes towards Reading" – vezi http://www.literacytrust.org.uk/assets/0001/1303/The Gift of Reading in 2 011.pdf (accesată la 6 ianuarie 2012).

146 *...am început să discutăm din nou despre empatie, dar și despre noua disciplină „neuro-legislația"...* Pentru o excelentă prezentare a acestei noi sub-discipline a neuro-legislației, vezi David Eagleman, „The Brain on Trial", în *Atlantic* (iulie/august 2011), http://www.theatlantic.com/ magazine/print/2011/07/the-brain-on-trial/8520/ (accesată la 24 octombrie 2011).

146 *Un studiu relevant a fost publicat în 2002...* Vezi Avshalom Caspi, Joseph McClay, Terrie E Moffitt, Jonathan Mill, Judy. Martin,

Ian W. Craig Alan Taylor şi Richie Poulton, „Role of Genotype in the Cycle of Violence in Maltreated Children", în *Science* 297 no. 5582/ 2002, p. 851–4.

146 *Implicaţiile acestor descoperiri au avut repercusiuni şi în sălile de judecată*... Pentru o dezbatere nuanţată asupra cercetărilor şi controversei din jurul „genei războinicului", vezi Ed Yong, „Dangerous DNA: The Truth about the «Warrior Gene»", în *New Scientist*, 12 aprilie 2010, http://www.newscientist.com/ article/mg20627557.300-dangerous-dna-the-truth-about-the-warrior-gene.html?page=1 (accesată la 9 decembrie 2012).

146 *În 2006, avocatul lui Bradley Waldroup*... Mai multe informaţii despre cazul Waldroup în „What Makes Us Good or Evil?", în BBC *Horizon*, 7 septembrie 2011, http://www.youtube.com/ watch?v=xmAyxpAFS1s (accesată la 9 februarie 2012). Mai multe informaţii despre profilele neurale, genetice şi fiziologice ale criminalilor violenţi, ascultaţi serialul excelent, realizat de Barbara Bradley Hagerty, în *„Inside the Criminal Brain* NPR", 29 iunie – 1 iulie 2010, http://www. npr.org/series/128248068/inside-the-criminal-brain (accesată la 13 iunieJune 2011).

147 *Subiectul neuro-legislaţiei s-a ivit în contextul unei discuţii extinse*... Mai multe despre despre câmpul neuroştiinţei culturale în Joan Y. Chiao şi Nalini Ambady, „Cultural Neuroscience: Parsing Universality and Diversity across Levels of Analysis", în ed. Shinobu Kitayama şi Dov. Cohen, *Manual of Cultural Psychology* (New York: Guilford Press, 2007), p. 237–254; şi Joan Y. Chiao (ed.), *„Cultural Neuroscience: Cultural Influences on Brain Function: Progress in Brain Research"* (New York: Elsevier, 2009).

147 *...această ramură a geneticii*... Pentru o introducere în domeniul epigeneticii, vezi Nessa Carey, *„The Epigenetics Revolution: How Modern Biology Is Rewriting Our Understanding of Genetics, Disease and Inheritance"* (London, Icon Books, 2011).

148 *Hare mi-a vorbit despre un studiu realizat în Suedia, prin anii '80.* Vezi Gunnar Katti, Lars O. Bygren şi Sören Edvinsson, „Cardiovascular and Diabetes Mortality Determined by Nutrition during Parents" and „Grandparents' Slow Growth Period", în *European Journal of Human Genetics* 10, no. 11/ 2002, p. 682–8.

149 *„Un scriitor din anii '60, Alan Harrington...* "Vezi Alan Harrington, *Psychopaths* (New York: Simon & Schuster, 1972).

149 *„Ți-am povestit despre lucrarea în care se demonstrează că persoanele cu nivel ridicat de testosteron...* "Vezi Robert A. Josephs, Michael J. Telch, J. Gregory Hixon, Jacqueline J. Evans, Hanjoo Lee, Valerie S. Knopik, John E. McGeary, Ahmad R. Hariri și Christopher G. Beevers, „Genetic and Hormonal Sensitivity to Threat: Testing a Serotonin Transporter Genotype X Testosterone Interaction", în DOI:10.1016/j.psyneuen.2011.09.006

149 *În fundal se auzea piesa celor de la The Adverts,* „Ochii lui Gary Gilmore" ... Vezi „Gary Gilmore's Eyes" /„Bored Teenagers" (19 august 1977: Anchor Records ANC1043).

151 *Stimularea magnetică transcraniană (TMS) a fost pusă în practică pentru prima oară de doctorul Anthony Barker...* Despre studiul inaugural privind utilizarea TMS, vezi Anthony T. Barker, Reza Jalinous și Ian L. Freeston, „Non-Invasive Magnetic Stimulation of Human Motor Cortex", în *Lancet* 325, no. 8437/ 1985, p. 1106–7.

152 *Liane Young și echipa ei de la MIT...* Vezi Liane Young, Joan Albert Camprodon, Marc Hauser, Alvaro Pascual-Leone și Rebecca Saxe, „Disruption of the Right Temporoparietal Junction with Transcranial Magnetic Stimulation Reduces the Role of Beliefs in Moral Judgements", în *PNAS* 107, no. 15/ 2010, p. 6753–8. Imaginați-vă că urmăriți un angajat de la o uzină chimică turnând zahăr în ceașca de cafea a unui coleg. Zahărul este depozitat într-un container etichetat „toxic". În timp ce urmăriți, se deschide brusc o fisură pe axa timpului și din ea, într-un nor de fum, apare un filozof eteric și moralizator, îmbrăcat într-un costum și cu ochelari de protecție, care îți prezintă patru scenarii. Acestea includ două dimensiuni independente ale posibilităților, aliniate ortogonal, una lângă cealaltă. Prima dimensiune se referă la ceea ce *crede* angajatul că se află în container (zahăr sau o pulbere toxică), iar cea de-a doua dimensiune – la ce *conține* în realitate containerul (zahăr sau o pulbere toxică). Așadar, avem următorul mix de posibilități, rezultat în urma unui amestec de rezultate și păreri personale (vezi tabelul de mai jos)

1. Angajatul crede că pulberea este zahăr. Și este, într-adevăr, zahăr. Colegul lui bea cafeaua. Și supraviețuiește.

2. Angajatul crede că pulberea este zahăr. Dar în realitate este toxică. Colegul lui bea cafeaua. Şi moare.
3. Angajatul crede că pulberea este toxică. Dar este zahăr. Colegul lui bea cafeaua. Şi supravieţuieşte.
4. Angajatul crede că pulberea este toxică. Şi, aşa cum aţi ghicit, ea este într-adevăr toxică. Colegul lui bea cafeaua. Şi moare.

		REZULTAT	
		NEUTRU	NEGATIV
PĂRERE	NEUTRU	1	2
	NEGATIV	3	4

Ţinând cont că, potrivit principiului de bază al dreptului penal, „acţiunea fără intenţie criminală nu constituie infracţiune", cât de permisibilă este, pe o scală de 1 la 7 (1 = complet interzisă; 7 = complet acceptabilă), acţiunea angajatului în fiecare dintre cele patru scenarii? te întreabă filozoful.

În 2010, Liane Young şi colegii ei de la Departamentul pentru Ştiinţele Cerebrale şi Cognitive, din cadrul Institutului de Tehnologie din Massachusetts (MIT), au cerut unor voluntari să facă exact aceste judecăţi, în încercarea de a investiga implicaţiile neuro-biologiei în luarea deciziilor morale.

Însă, înainte de a delibera, unii dintre participanţii la studiu au fost stimulaţi magnetic transcranian (TMS) în regiunea cerebrală asociată procesării morale (joncţiunea temporalo-parietală sau RTPJ). Mai exact, judecata morală în evaluarea părerilor, atitudinilor şi intenţiilor acţiunilor unei terţe persoane (ceea ce diferă de cercetarea lui Ahmed Karim expusă în Capitolul 4, privind stimularea regiunilor responsabile pentru luarea deciziilor morale).

Ar fi putut influența stimularea artificială a RTPJ a participanților modul lor de a se raporta la aceste scenarii, s-au întrebat Young și colegii ei. Cu alte cuvinte, era moralitatea maleabilă?

Răspunsul aflat a fost pozitiv.

Când judecata morală a grupului experimental a fost comparată cu cea corespunzătoare grupului care a fost stimulat magnetic transcranian în centrul controlului (nu la RTPJ), Young a detectat un tipar. În Scenariul 3 (când răul este intenționat, dar rezultatul este pozitiv), participanți cu TMS în RTPJ au considerat că acțiunile angajatului erau mai acceptabile din punct de vedere moral decât ale celor care au fost stimulați în alte zone.

Se pare că moralitatea poate fi manipulată. Sau, mai curând, o componentă a ei. Abilitatea de a atribui cu precizie o intenție în analiza comportamentului unei alte persoane poate fi manevrată în sus sau în jos.

153 *În 1993, în cartea care le purta numele...* Vezi Andy McNab, *„Bravo Two Zero"* (London: Bantam Press, 1993).

154 *Emisiunea se numea* „Extreme Persuasion"... Pentru a o asculta, accesați http://www.bbc.co.uk/programmes/p006dg3y

154 *Ca pentru aproximativ toate lucrurile care se întâmplă în Regiment, există un motiv întemeiat și pentru treaba asta.* Pentru mai multe informații despre experiențele lui Andy McNab în Serviciul Special Aerian, inclusiv despre temutul proces de selecție și tehnici de interogare, vezi Andy McNab, *„Immediate Action"* (London: Bantam Press, 1995).

6. Cele șapte câștiguri mortale

167 *...După lansarea sondajului despre Marii Psihopați Britanici.* Pentru a asculta emisiunea, vizitați http://soundcloud.com/profkevindutton/great-british-psihopat

168 *Participanții erau direcționați către website-ul meu, unde completau Scala de Autoevaluare Levenson...* Vezi Michael R. Levenson, Kent A. Kiehl și Cory M. Fitzpatrick, „Assessing Psychopathyc Attributes in a Noninstitutionalized Population", în *Journal of Personality and Social Psychology* 68, no. 1/ 1995, p. 151–8. Materialul integral se află la adresa http://www.kevindutton.co.uk/

169 *Centrul Paddock este o unitate închisă, foarte specializată în studiul tulburărilor de personalitate...* Psihopaţii sunt foarte greu de tratat, iar abilităţile lor de persuasiune sunt întrebuinţate, pur şi simplu, pentru a flata şi înşela, cu scopul de a lăsa impresia fac progrese, când, de fapt, ei mimează reabilitarea pentru a obţine eliberarea (în unele cazuri). Recent, un nou tratament, adoptat în cazul infractorilor juvenili dificili cu trăsături psihopatice, a dat rezultate care ne fac să fim optimişti. Michael Caldwell, psiholog în cadrul Centrului Mendota pentru Tratamentul Infractorilor Juvenili, din Madison, Wisconsin, a obţinut rezultate promiţătoare cu ajutorul unei tehnici terapeutice directe cunoscute sub numele de *decompresie*, al cărei scop este de a închide cercul vicios în care pedepsirea comportamentului inadecvat generează, la rândul ei, un comportament inadecvat pedepsit la rândul lui... şi tot aşa... În timp, comportamentul tinerilor încarceraţi trataţi de Caldwell a devenit din ce în ce mai uşor de controlat, în cele din urmă ei fiind capabili să participe la tot mai multe servicii de reabilitare tradiţională. În consecinţă, rezultatul obţinut a fost următorul: un grup de peste 150 de tineri din cadrul programului desfăşurat de Caldwell aveau cu 50% mai puţine şanse să se implice în săvârşirea de crime violente, în urma acestui tratament, comparativ cu un alt grup, supus tratamentului obişnuit de reabilitare din cadrul unui centru juvenil de corecţie. Pentru mai multe informaţii despre decompresie şi tratamentul psihopaţilor în general, vezi Michael F. Caldwell, Michael. Vitacco şi Gregory J. Van Rybroek, „Are Violent Delinquents Worth Treating? A Cost-Benefit Analysis", în *Journal of Research in Crime and Delinquency* 43, no. 2/ 2006, p. 148–68.

180 Să vorbim despre Steve Jobs. Vezi John Arlidge, „A World in Thrall to the iTyrant", în *Sunday Times* News Review, 9 octombrie 2011.

180 *James Rilling, profesor agregat de antropologie la Universitatea Emory, a demonstrat acest lucru în laboratorul său...* Vezi James K. Rilling, Andrea L. Glenn, Meeta R. Jairam, Giuseppe Pagnoni, David R. Goldsmith, Hanie A. Elfenbein şi Scott O. Lilienfeld, „Neural Correlates of Social Cooperation and Non-Cooperation as a Function of Psychopathy", în *Biological Psychiatry* 61, no. 11/ 2007, p. 1260–71.

180 *Lee Crust şi Richard Keegan, de la Universitatea Lincoln...* Vezi „Mental Toughness and Attitudes to Risk-Taking", în *Personality and Individual Differences* 49, no. 3/ 2010, p. 164–8.

184 *Mark Williams, profesor Mark Williams, profesor de psihologie clinică...* Williams şi echipa sa din Centrul Oxford pentru studiul atenţiei, Universitatea Oxford. Mai multe despre cercetările curente întreprinse în cadrul centrului găsiţi vizitând website-ul: http://oxfordmindfulness. org/. Pentru cei interesaţi de studile despre atenţie, vezi Mark Williams şi Danny Penman, *„Mindfulness: A Practical Guide to Finding Peace in a Frantic World"* (London: Piatkus, 2011).

186 *Ce anume te face un bun afacerist ?* S-au scris foarte multe despre acest subiect, dar celor care doresc o lectură mai facilă şi o doză de magie, le recomand romanul lui Robert Harris, *„The Fear Index"* (London: Hutchinson, 2011).

188 *...realitatea „posibilă„ este semnificativ mai tulburătoare decât cea „reală".* Vezi Artur Z. Arthur, „Stress as a State of Anticipatory Vigilance", în *Perceptual* Motor Skills, 64, no. 1/ 1987, p. 75–85.

7. Supernormalitatea mentală

192 *[Harrington] citează o serie de exemple: „Beţivii, mincinoşii, dependenţii, copiii din flori...* " Vezi Alan Harrington, *„Psychopaths"* (New York: Simon & Schuster, 1972), p. 45.

193 *„[Psihopatul] consideră că trebuie să protesteze împotriva...* " Vezi Hervey Cleckley, *„The Mask of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues about So-Called Psychopathic Personality"* (St Louis, MO: C. V. Mosby, 1941, 1976), p. 391, http://www.cassiopaea.org/case/sanity 1.PdF.'

193 *„Psihopatul] este elita din interiorul potenţialei elite a cruzimii...* " Vezi Norman Mailer, *„The White Negro"*, publicat pentru prima dată în *Dissent* (1957),http://www.learntoquestion.com/resources/database/archives/003327.html

193 *„...ne place să credem sau nu...* " Vezi Harrington, *„Psychopaths"*, p. 233.

194 *Sfântul Pavel, cum i se spune în prezent...* Pentru o biografie detaliată a Sfântului Pavel şi mai multe informaţii despre psihologia sa

complexă, în Andrew N. Wilson, *„Paul: The Mind of the Apostle"* (New York: W. W. Norton & Co., 1997).

195 *...drept „o bravadă politică total eşuată, în urma căreia Pavel a părăsit Antiohia..."* Vezi Michael White, L. *„From Jesus to Christianity: How Four Generations of Visionaries and Story tellers Created the New Testament and the Christian Faith"*, San Francisco, CA: HarperCollins, 2004, p. 170.

196 *„De-ntâmpini şi Triumful, şi Dezastrul..."* „Dacă", poemul lui Rudyard Kipling din care au fost extrase aceste versuri, a fost publicat pentru prima dată în colecţia autorului *„Rewards and Fairies"* (London: Macmillan, 1910).

196 *Derek Mitchell de la Colegiul Universitar din Londra...* Vezi Derek G. V. Mitchell, Rebecca A., Richell, Alan Leonard şi R. James R. Blair, „Emotion at the Expense of Cognition: Psychpathic Individuals Outperform Controls on an Operant Response Task", în *Journal of Abnormal Psychology* 115, no. 3/ 2006, p. 559–66.

199 *De fapt, această abilitate de concentrare exclusiv asupra a ceea ce trebuie să faci în acel moment...* Mai multe despre conceptul de „flux", în Mihály Csíkszentmihályi, *„Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life"* (New York: Basic Books, 1996).

199 *În 2011, Martin Klasen, de la Universitatea din Aachen a descoperit că momentele de* „flux"... Martin Klasen, René Weber, Tilo T. J. Kircher, Krystyna A. Mathiak şi Klaus, Mathiak, „Neural, Contributions to Flow Experience during Video Game Playing", în *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 7, no. 4/ 2012), 485–95.

199 *În acelaşi an în care Klasen juca jocuri video, Kent Kiehl a readus la lumină camionul său pe optsprezece roţi cu fMRI incorporat...* Vezi Elsa Ermer, Joshua D. Greene, Prashanth K. Nyalakanti şi Kent A. Kiehl, „Abnormal Moral Judgments in Psychopathy", lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

202 *Richard Davidson, specialist în domeniul neuroştiinţei, la Universitatea din Wisconsin, a descoperit exact acelaşi profil...* Vezi Antoine Lutz, Lawrence L. Greischar, Nancy B., Rawlings, Matthieu Ricard şi Richard J. Davidson, „Long-Term Meditators Self-Induce High-Amplitude Gamma Synchrony during Mental Practice", în *PNAS* 101, no. 46/ 2004, p. 16369–73. Richard Davidson este directorul

Laboratorului pentru Studiul Neuroştiinţei Afective din cadrul Universităţii din Wisconsin. Pentru mai multe detalii despre opera sa, vizitaţi website-ul laboratorului la http://psyphz.psych.wisc.edu/. Vezi, de asemenea, şi Richard J. Davidson şi Sharon Begley, *„The Emotional Life of Your Brain: How Its Unique Patterns Affect the Way You Think, Feel, and Live – and How You Can Change Them"* (New York: Hodder & Stoughton, 2012).

202 *„Există nenumărate dovezi [care sugerează] că cei mai buni sportivi şi sportive..."* citat preluat din Steve Connor, „Psychology of Sport: How a Red Dot Swung It for Open Champion", în *Independent*, 20 iulie 2010.

203 *„Mintea este menţinută în mod deliberat la un nivel al atenţiei primare..."* Vezi Bhikkhu Bodhi, *„The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering"* (Onalaska, WA: BPS Pariyatti Publishing, 2000), Capitolul 6, „Right Mindfulness (Samma Sati)".

203 *Potrivit celor menţionate în Maha Satipatthana Sutta...* Vezi „Maha Satipatthana Sutta, *The Great Discourse on the Establishing of Awareness*" (Onalaska, WA: Vipassana Research Publications, 1996).

204 *„Prima componentă [a acţiunii] implică autoreglarea atenţiei..."* Vezi Scott R. Bishop, Mark Lau, Shauna Shapiro, Linda Carlson, Nicole D. Anderson, James Carmody, Zindel V. Segal, ş.a., „Mindfulness. A Proposed Operational Definitions", în *Clinical Psychology: Science and Practice* 11, no. 3/ 2004, p. 230–41.

204 *„În mintea începătorului sunt multe posibilităţi"* ... Vezi Shunryu Suzuki, *„Zen Mind, Beginner's Mind: Integrated Talks on Zen Meditation and Practice"*, ed. Trudy Dixon and Richard Baker (New York & Tokyo: Weatherhill, 1970).

206 *Psihopaţii, departe de a fi cruzi şi lipsiţi de emoţii...* Mehmet Mahmut şi Louise Cridland, „Exploring the Relationship between Psychopathy and Helping Behaviours", lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

208 *„Plăcerea se resimte în exercitarea propriilor virtuţi"* Vezi W. Somerset Maugham, *„Of Human Bondage"* (London: George H. Doran and Company, 1915).

208 *„În acest sens, Diana Falkenbach şi Maria Tsoukalas ...”* Diana Falkenbach şi Maria Tsoukalas, „Can Adaptive Psychopathic Traits Be Observed in Hero Populations?”, lucrare susţinută în cadrul Conferinţei Societăţii pentru Studiul Ştiinţific al Psihopatiei, Montreal, Canada, mai 2011.

208 *...Philip Zimbardo, fondatorul Proiectului Imaginaţiei Eroice...* Informaţii detaliate despre proiect, găsiţi la adresa website-ului http://heroicimagination.org/

209 *În 1971, în cadrul unui experiment care a intrat de mult în istoria celebrităţilor...* Philip G. Zimbardo, „The Power and Pathology of Imprisonment”, în *Hearings before Subcommittee* No. 3, of the Committee on the Judiciary, House of Reprezentatives, Ninety-Second Congress, *First Session on Corrections, Part II, Prisons, Prison Reform and Prisoner's Rights: California, Congressional Record*, Serial No. 15, 25 octombrie 1971, Washington, DC: US Government Printing Office, 1971, www. prisonexp.org/pdf/ congress.pdf.

209 *...„o deterioare a eficienţei mentale, a testării realităţii şi a judecăţii morale”.* Vezi Irving L. Janis, *„Groupthink: A Psychological Study of Policy Decisions and Fiascoes”*, ediţia a II-a (Boston: Houghton Mifflin, 1982).

211 *O astfel de ipoteză s-ar potrivi mai bine...* Vezi Timothy A. Judge, Beth A. Livingston şi Charlice Hurst, „Do Nice Guys – and Gals – Really Finish Last? The Joint Effects of Sex and Agreeableness on Income”, în *Journal of Personality and Social Psychology* 102, no. 2/ 2012, p. 390–407.

211 *Studiile au revelat faptul că, atunci când psihopaţii urmăresc imagini neplăcute...* Vezi Uma Vaidyanathan, Jason R. Hall, Christopher J. Patrick şi Edward M. Bernat, „Clarifying the Role of Defensive Reactivity Deficits in Psychopathy and Antisocial Personality Using Startle Reflex Methodology”, în *Journal of Abnormal Psychology* 120, no. 1/ 2011, p. 253–8.

212 *„...Dar niciunul dintre scenarii nu se potrivea cu profilul acestuia...”* Pentru cei interesaţi să afle mai multe informaţii despre ştiinţa psihologiei criminalistice, vezi Brent Turvey, *„Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis”* (San Diego: Academic Press, 1999); ed. David V. Canter şi Laurence J. Alison, *„Criminal*

Detection and the Psychology of Crime" (Brookfield, VT: Ashgate Publishing, 1997).

214 *„Dar pentru o altă categorie de criminali în serie, cei pe care îi numim criminali în serie sadici...*" Vezi Andreas Mokros, Michael Osterheider, J. Stephen Hucker şi Joachim Nitschke, „Psychopathy and Sexual Sadism", în *Law and Human Behavior* 35, no. 3/ 2011, p. 188–99.

Tipologia lui Kelleher pentru criminalii în serie bărbaţi împarte aceşti indivizi în patru categorii distincte: Vizionarii, Misionarii, Hedoniştii şi Căutătorii de putere. Vizionarii sunt cei care acţionează ca răspuns la unele „voci", mesaje divine sau alte egouri; în cazul lor, instrucţiunile primite servesc la justificarea şi legitimarea actului crimei. Misionarii sunt ucigaşii care „curăţă" societatea. În cele mai multe cazuri, grupurile-ţintă alese includ practicante ale prostituţiei, homosexuali sau minorităţi rasiale sau religioase. Hedoniştii, cel mai frecvent tip de criminal în serie în rândul bărbaţilor, sunt cei ce resimt plăcere în urma comiterii crimelor. Există trei subgrupuri ale acestei categorii: criminali în serie sexuali (care ucid pentru obţinerea unor plăceri sexuale); criminali în serie sadici (care omoară doar din plăcerea de a vâna şi de a-şi ucide prada); criminali în serie pentru câştig (cei care ucid pentru obţinerea de câştiguri materiale). Căutătorii de putere ucid din dorinţa de a avea controlul asupra vieţii şi morţii celorlalţi indivizi. Mulţi dintre cei din această categorie abuzează sexual victimele, dar sunt diferiţi de criminalii în serie sexuali, în sensul că violul este înfăptuit pentru a stabili dominanţa, nu plăcerea sexuală.

Tipologia lui Kelleher pentru criminali în serie femei include cinci tipuri distincte: Văduva neagră, Îngerul morţii, Prădătoarea sexuală, Răzbunătoarea şi Asasina pentru bani. Văduvele negre omoară membrii familiei, prietenii, persoanele cu care au legat relaţii personale. Principalul obiectiv este obţinerea atenţiei şi simpatiei. Îngerii morţii lucrează în spitale, azile de bătrâni şi sunt animate de puterea pe care o au asupra vieţii şi morţii, adesea aducându-şi victimele în pragul morţii şi apoi „salvându-le" în mod miraculos. Acest tip de criminal este de obicei diagnosticat şi cu sindromul Munchausen.

Motivele Prădătoarelor sexuale, ale Răzbunătoarelor și ale Asasinelor pentru bani sunt destul de evidente, dar ar trebui menționat că Prădătoarele sexuale sunt foarte rare (Aileen Wuornos fiind cam singura femeie criminal în serie care corespunde acestei descrieri). În schimb, categoria Asasinelor pentru bani este cea mai comună în rândul criminalelor în serie femei, aproximativ trei sferturi dintre ele intrând în această categorie.

Pentru mai multe detalii despre criminali în serie femei și bărbați, vezi Michael D. Kelleher și C. L. Kelleher, *„Murder Most Rare: The Female Serial Killers* (Westport, CT: Praeger, 1998); și Michael Newton, *„The New Encyclopedia of Serial Killers"*, a II-a ediție (New York: Checkmark Books, 2006).

214 *„...un minim de «teorie a minți»"* ... Vezi Heinz Wimmer și Josef Perner, „Beliefs about Beliefs: Representation and Constraining Function of Wrong Beliefs in Young Children's Understanding of Deception", în *Cognition* 13, no. 1/ 1983, p. 103–28.

215 *Beasley mi-a povestit despre un studiu realizat în anii '80 de Alfred Heilbrun...* Vezi Alfred B. Heilbrun, 1Cognitive Models of Criminal Violence Based Upon Intelligence and Psychopathy Levels", în *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 50, no. 4/ 1982, p. 546–57.

216 *Paul Ekman, de la Universitatea din California, Berkeley...* cercetările lui Paul Ekman și Robert Levenson sunt descrise în Prefața semnată de Daniel, Goleman și Dalai Lama, *„Destructive Emotions: How Can We Overcome Them?: A Scientific Dialogue with the Dalai Lama"* (New York: Bantam Books, 2003). Pentru mai multe informații, vezi și Paul Ekman, Richard J. Davidson Matthieu Ricard și B. Alan Wallace, „Buddhist and Psychological Perspectives on Emotions and Well-Being", în *Current Directions in Psychological Science* 14, no. 2/ 2005, p. 59–63.

217 *Sabrina Demetrioff, profesor la Universitatea din British Columbia, a descoperit recent...* Informațiile nu au fost încă publicate.

218 *...Chris Patrick, de la Universitatea de Stat din Florida, a comparat reacțiile psihopaților cu ale non-psihopaților...* Vezi Christopher J. Patrick, Margaret M. Bradley și Peter J. Lang „Emotion in the Criminal Psychopath: Startle Reflex Modulation", Margaret M., și *Journal of Abnormal Psychology* 102, no. 1/ 1993, p. 82–92.

219 *Cea mai mare realizare, scria învățătorul budist din secolul al XI-lea, Atisha*... Mai multe despre scrierile și filozofia lui Atisha, în Geshe Sonam Rinchen, *„Atisha's Lamp for the Path to Enlightenment"*, (ed. și trad.) Ruth Sonam (Ithaca, NY: Snow Lion Publications, 1997).

219 *Ultimele date ale FBI estimează că există între treizeci și cinci și cinci zeci de criminali în serie* ... Vezi Blake Morrison, „Along Highways, Signs of Serial Killings", în *USA Today*, 5 octombrie 2010.

223 *Era un poem despre molii.* Vezi Don Marquis, „The Lesson of the Moth", în *The Annotated Archy and Mehitabel*, ed. Michael Sims (New York: Penguin, 2006)

Mulţumiri

Psihologic vorbind, scriitorii sunt, şi ei, oameni de toate formele şi dimensiunile. A scrie o carte care să-i facă pe ceilalţi să râdă ar trebui să fie, teoretic, relativ uşor pentru mine. A scrie o carte care să îi facă pe oameni să râdă şi să gândească – cum a fost cazul anterior, cu *Flipnosis* (sau cel puţin aşa mi-au spus cei care mă plac) – este un pic mai dificil. Dar a scrie o carte care să îi facă pe oameni să gândească, ei bine... nu este deloc uşor.

Înţelepciunea psihopaţilor se încadrează categoric în cea de-a treia categorie (deşi pe ici, pe colo, am reuşit să mai smulg câte un zâmbet). În mod cert, psihopaţii sunt fascinanţi. Dar adevărul crud e că nu este absolut nimic amuzant în ceea ce-i priveşte. Pot fi periculoşi, distructivi şi chiar mortali, şi orice scriitor care se respectă are datoria de a-i trata cu judiciozitate, atât în paginile tipărite ale cărţilor, cât şi în viaţa reală.

O igienă editorială scrupuloasă este cu atât mai importantă în condiţiile unor avantaje existenţiale; mai precis, când cineva avansează ideea că, în realitate, creierul psihopatului nu este în totalitate glacial şi neospitalier cum pare, ilustrat fiind de zone neurologice îndepărtate, care orbitează în jurul firmamentului sinaptic fertil, ci, contrar părerii generale, poate furniza un adăpost psihologic locuibil persoanelor normale, obişnuite, din viaţa de zi cu zi (cel puţin în zonele mai line şi temperate). Dovezile trebuie prezentate în cadrul închis ermetic al argumentelor ştiinţifice, sterilizate empiric, pentru a eradica chiar şi cei mai minusculi microbi ai hiperbolelor şi metaforelor, iar concluziile trebuie generate în condiţii de înaltă securitate.

Cu toate acestea, psihopaţii sunt la fel de fascinanţi pe hârtie cum sunt şi în realitate... iar soţia mea mi-a reproşat că nu am scăpat teafăr din diabolicele lor mreje psihologice. Acum, la finalul acestei cărţi, se pare că am înaintat ceva mai adânc în interiorul spectrului psihopatic decât la începuturile ei şi, pentru o vreme, am fost chiar pe muchie de cuţit.

Aşa că, evident, ea şi-a făcut un plan. Pentru a echilibra balanţa şi pentru a mă revanşa în faţa ei, a insistat ca următoarea mea carte să abordeze subiectele iubirii şi compasiunii, cele două atribute care, după părerea mea, sunt total supraapreciate şi superflue (slabe şanse ca *acea* carte să fie vreodată scrisă). Aşa că, Elaine, iată ce vreau să-ţi spun: „Mulţumesc pentru nimic, iubito. Vei fi contactată de avocatul meu."

Cândva, Billy Wilder a spus că agenţii sunt asemeni cauciucurilor: pentru a circula, ai nevoie de cel puţin patru, pe care să-i schimbi la fiecare 8 000 de km. Personal, nu pot lăuda îndeajuns calităţile unicului meu agent, Patrick Walsh. Cu ajutorul aghiotantului meu experimentat, Jake Smith-Bosanquet, l-am chinuit pe Patrick ani de-a rândul şi m-am bucurat de fiecare minut. Dumnezeu ştie unde ne vor duce următoarele aventuri.

Alte persoane fără de care această carte nu ar fi văzut întunecimea nopţii (şi care m-au mituit să fie menţionaţi) sunt următoarele: Denis Alexander, Paul Babiak, Alysha Baker, Helen Beardsley, James Beasley III, Peter Bennett, James Blair, Michael Brooks, Alex Christofi, David Clark, Claire Conville, Nick Cooper, Sean Cunningham, Kathy Daneman, Ray Davies, Roger Deeble, Mariette DiChristina, Liam Dolan, Jennifer Dufton, Robin Dunbar, Elsa Ermer, Peter Fenwick, Simon Fordham, Mark Fowler, Susan Goldfarb, Graham Goodkind, Annie Gottlieb, Cathy Grossman, Robert Hare, Amelia Harvell, John Horgan, Glyn Humphreys, Hugh Jones, Terry Jones, Stephen Joseph, Larry Kane, Deborah Kent, Nick Kent, Paul Keyton, Kent Kiehl, Jennifer Lau, Scott Lilienfeld, Howard Marks, Tom Maschler, Matthias Matuschik, Andy McNab, Alexandra McNicoll, Drummond Moir, Helen Morrison, Joseph Newman, Richard Newman, Jonica Newby, Steven Pinker, Stephen Porter, Caroline Pretty, Philip Pullman, Martin Redfern, Christopher Richards, Ann Richie, Ruben Richie, Joe Roseman, John Rogers, Jose Romero-Urcelay, Tim Rostron, Debbie Schiesser, Henna Silvennoinen, Jeanette Slinger, Nigel Stratton,

Christine Temple, Leanne ten Brinke, John Timpane, Lisa Tuffin, Essi Viding, Dame Marjorie Wallace, Fraser Watts, Pete Wilkins, Mark Williams, Robin Williams, Andrea Woerle, Philip Zimbardo, Konstantina Zougkou. (Notă: deşi importanţa lui este oricum îndoielnică, Ian Collins nu s-a deranjat să achite suma solicitată, în consecinţă va străluci prin absenţă.)

Mulţumiri speciale editorilor de la William Heinemann: Tom Avery şi Jason Arthur, dar şi pretenţioaselor Amanda Moon şi Karen Maine de la editura Farrar, Straus and Giroux.

Menţiuni din partea autorului

Din raţiuni legale (şi, uneori, şi personale), numele şi anumite detalii identificabile legate de unele persoane menţionate în această carte au fost modificate. Această necesitate de camuflaj social nu compromite în niciun fel importanţa acestor personalităţi remarcabile. S-au depus toate eforturile pentru relatarea cât mai exactă şi corectă a tuturor întâlnirilor şi conversaţiilor amintite. Trebuie adăugat că, din cauza restricţiilor impuse împotriva echipamentelor de înregistrare, mai ales în cazul vizitei la spitalul Broadmoor, s-au folosit o serie de licenţe narative menite a păstra echilibrul dintre confidenţialitatea pacienţilor şi caracterul unic al personajelor şi al dialogului.

Index alfabetic[1]

A

abuzuri sexuale ale Căutătorilor de putere 260*n*146
activitate electrodermică 91, 158
activităţi sociale de relaţionare 87
acupunctura 128–29
Adverts, The 149
Afghanistan 134, 153
agenţi secreţi 119
agreabilitate 52*n*1, 54, 56, 59, 71, 231*n*26
agresiune 66, 68, 130
  interpersonală între fiinţele umane 95
  interpersonală oportună 180
  la criminali 34
  neconditionată 101
  şi polimorfismul MAOA 130
  şi MAOA-L 243*n*71
  şl o genă potenţial psihopată 149
  şi psihotism 50
  tulburare de comportament 65*n*2
agresori, ritm cardiac 38–39
Aharoni, Eyal 119, 132
albine „prădător" şi „soldat" 100*n*1
albinele Jatai (*Tetragonisca angustula*) 100*n*1
al Doilea Război Mondial 209
Aldrin, Buzz 36
Allen, Corey 89
Allport, Gordon 51
altruism 71, 94, 103, 222, 242*n*63
American Psycho (film) 170
amfetamină (viteză) 124
amigdala 10, 31, 40, 77, 113, 122, 126, 127, 149, 151–52, 162, 173, 180, 211
a minţi 121, 133, 134, 150
  capacitatea 121
Amyciaea lineatipes 13
analiştii guvernării corporatiste 142
analiza factorială 51*n*1
analiza frecvenţei vocale 129*n*2
Andrews, Brian 72, 73, 112*n*1
antipsihopaţi 44

Legendă: n = notă de subsol; rb = referinţă bibliografică

anxietatea 56, 184, 203
evoluţie 10
hiper-vigilenţă faţă de ameninţări 10
lipsa ei 62, 69, 132, 203, 206, 208, 210
politica toleranţei zero 42
Apple 179
Apprentice, The (serial TV) 140
arheologia cognitivă 44
Aristotel 11, 60
Arlidge, John 179
Armstrong, Neil 36, 37
asaltul forţelor SAS asupra ambasadei iraniene la Londra (1980) 156
Asociaţia Americană de Psihiatrie 65
asertivitate 56
atenţie 169, 183–85, 189, 198, 199 203, 256*n*124
Atisha 219,
„a transforma pe cineva în psihopat" 152, 161–65
a trăi în prezent 185, 194
argumentul „beneficiului oferit de progresul evolutiv al pacificatorilor" 95, 96
autenticitate afectivă 120
autism 239*n*42
spectrul autist 74, 239*n*42
legătura geniu/nebunie 11
autodisciplină 71
autostradă către aeroportul din Newark 89, 90
avantaj de adaptare 11
Avocatul Diavolului (film) 13
Axelrod, Robert 102, 103–104, 105

B

Babiak, Paul 115, 116, 132, 133–34, 141
Bacon, Sir Francis 92
Bailey, Kent 27, 28, 32
Baird, Abigail 127
Barker, Dr Anthony 150, 151
Bartels, Daniel 33, 34
bărbaţii: emoţii de „activare negativă" 226*n*iii
BBC 154
Beasley, James, al III-lea Agent Special Superior 212–15
Bechara, Antoine 113–14, 130, 186, 187
behavioriştii/adepţii comportamentismului 73
Bentham, Jeremy 33
Bernet, Professor William 146, 147
berserkeri 28, 32
„Big Five" test de personalitate 53–55, 58–59, 71, 204
clasificarea psihopatiilor de succes de către experţi 70–71
evaluările experţilor privind profilul personalităţii psihopatice 53–55
Bin Laden, Osama 123, 157
Biroul de Investigaţii din Statul Oklahoma 220
Biserica, acuzaţii de abuzuri împotriva minorilor 142
Bishop, Scott 204
Blair, James 77, 130–31, 134
Blake, Richard 169,188

Board, Belinda 34, 38, 115–16, 125
Boddy, Clive R. 141–42, 148
Bodhi, Bhikkhu: *Nobila Cale a celor Opt Paşi către Curmarea Suferinţei* 203
Book, Angela 21–23, 25, 41, 207, 216
Bravo Two Zero 152, 153
Brown, John 244*n*74
Buckholtz, Joshua 124
Buddha, (Siddhartha Gautama) 203, 219
budism 184, 202–204
  călugări budişti 43, 202, 216–17, 218
  Zen 103, 204
Bundy, Ted 13, 21, 22, 23, 43, 214, 215
Bursa de la Londra 141
Business Scan (B-Scan) 132–133

C

carisma 14, 25, 39, 94, 110, 112*n*2, 115, 141, 179, 194, 221
călugări tibetani budişti 43, 216
  exerciţii subliminale de procesare a feţei 216–18
Centrul Medical Beth Israel Deaconess din Boston 126
cortexul cingulat anterior 77, 129, 199, 202
cortex parancingulat anterior 31
cortex prefrontal anterior 121
Caldwell, Michael 255*n*112
calm/sânge rece/autocontrol/imperturbabil 41, 54, 74, 110, 112*n*2, 116, 119, 123, 218, 229*n*16
Cambridge Gamble Task (test computerizat de luare a deciziilor în condiţii de risc) 41
Candyman (film) 41
caracatiţe, capacitate de socializare 231*n*26
Carr, Nicholas: „Visele cititorilor" 145
Carter, Rosalynn 20
Caspi, Avshalom 146
căutarea de senzaţii 56
Căutătorii de putere (categorie de criminali în serie bărbaţi) 260*n*146
Cattell, Raymond 51
  şaisprezece factori primari ai personalităţii 51–52
Cele şapte câştiguri mortale 167–190
Centrul de Neurologie, Universitatea din Essex 158
Centrul Naţional de Analiză a Crimelor Violente (SUA) 212
Centrul Mendota pentru Tratamentul Infractorilor Juvenili, Madison, Wisconsin 255*n*112
Centrul pentru Investigaţii Penale şi Juridice din cadrul King's College, Londra 143
Centrul pentru Studiul Evoluţiei din Sussex 100*n*1
Centrul pentru Traume, Curaj

şi Dezvoltare, Universitatea din Nottingam 118
Centrul Weinberg pentru Guvernarea Corporatistă din cadrul Universităţii din Delaware 142
cenuşiu periapeductal 129
Challenger dezastrul 87, 209, 210
Cheng, Yawei 128, 129
Chestionar de autoevaluare a psihopatiei de către subiect (SRPS) 22, 26
chestionarele standard de evaluare a psihopatiei 96–97
China: legea „Bunului samaritean" 138
chirurg
  avantajele „talentului" psihopatic 11, 25, 119, 122
  emoţii înainte de a intra în sala de operaţii/înainte de o operaţie foarte dificilă 128, 135, 156, 205–06
Christal, Raymond 52
Churchill, Sir Winston 17
cibernetică 104
cimpanzei
  soluţionarea conflictelor 94–95, 211
  contagiunea căscatului 127*n*1
citirea poveştilor 145–46
Cleckley, Hervey 61, 62, 74
  Masca sănătăţii mentale 61–64, 193
Clinton, Bill preşedinte 57, 142
Clubul Facultăţii Harvard 142
Cobre *vs* Pit Bulli 38
codul genetic 148
Cohen, Leonard 180
Colegiul John Jay de Drept Penal, Universitatea din New York 208
Colegiul Magdalen, Oxford 191, 196
  Sala Comună Postuniversitară 32
Colegiul Medical din Georgia 61
Colegiul Universitar din Londra 196
Colman, Andrew 88, 89, 90, 91, 97, 112
Comisia Rogers 88
competenţa 42
„competenţa criminală", calcul 119
comportament de prădător 10, 13, 24, 26, 27–29, 36, 44n1, 45, 76, 87, 96, 123, 124, 125
comportament obsesiv-compulsiv 12, 54, 58, 59
compulsiuni 54
concentrare 25, 25, 34, 36, 37, 39, 54, 73, 74, 77, 78, 123, 124, 169, 175, 177, 178, 184, 187, 188, 197, 199
conductanţa pielii 159
conformism 87
„contabilitate de gherilă" 141
contagiunea căscatului 127
Convenţia de la Geneva 194
convenţiile sociale 211
convergenţă 87
cooperare 71
Cooper, Nick 129*n*2, 158, 264
corbii „concurează prin acte de curaj" 240–41*n*56

coridorul interstatal 40 (SUA) 220
cortex fusiform 77
cortexul motor 151, 162
cortex orbitofrontal 31, 35, 77, 113
cortex orbitofrontal median 31
cortex parietal posterior 31
cortex prefrontal 121, 122, 127
cortex prefrontal dorsolateral 162
cortex prefrontal median 129
cortex somato-senzorial 113, 126, 129, 213
cortex superior prefrontal 129
cortexul vizual prefrontal 127
Costa, Paul 52
Cowell, Simon 140
Cracknell, Iain 177–78
Craig, Michael 122
creativitate 222
  şi gena *neuregulin* 111
  şi nevrozism 49
  şi schizofrenie 11
  şi schizotipal 75
criminali
criminali psihopaţi şi scala impulsivităţii egoiste 208
  criminali psihopaţi şi jocurile video 199
  şi tehnica decompresiei 255*n*112
  motivaţia jafurilor stradale 143
  atribute psihopatice 25, 36
  recidivism la prizonierii psihopatici 66, 177
criminali în serie pentru câştig material 260*n*146
criminali în serie 13, 18, 21, 24, 212, 214, 219, 260–61*n*146
criminali în serie sadici 260–61*n*146
criminali în serie sexuali 260*n*146
criminali superpsihopaţi 149
criminalul în serie din Long Island 220
criza financiară globală 141
Crocuta crocuta (specie de hienă pătată) 231*n*26
Crust, Lee 181
cruzime 18, 23, 44, 56, 73, 111, 127, 169, 175, 178, 189, 190, 193, 222, 256*n*130
Csíkszentmihályi, Mihály 199, 203
cultura demnităţii 140, 147
culpabilitate, lipsa 61, 64
curaj 25, 34, 39, 43, 44, 72, 74, 106, 183, 189, 240

D

Dahmer, Jeffrey 9
Daily Telegraph 86
Dannatt, Lord 144
Darwinism 28, 44, 90, 106, 192, 211
David şi Goliat 211
Davidson, Richard 203, 218
Davis, Steve 198
Dean, James 89
Demetrioff, Sabrina 122*n*1, 217
Departamentul pentru Ştiinţele Cerebrale şi Cognitive 252–53*n*100
deprecierea valorilor sociale 144

depresia 11, 12, 56, 184, 203
  şi atenţie 11
  evoluţie 12
Descartes, René 151
deschidere spre experienţă 52, 53, 55, 56, 181, 204, 222, 231*n*26
detector de psihopaţi 26–28
De Waal, Frans 94, 95, 240n56
DiCaprio, Leonardo 96
Dickens, Charles 204
dileme morale 200
  conflict major (personal) 200, 201
  impersonal 31, 2001*n*1
  conflict minor (personal) 200–1
  personal 31
  tipuri de 200–1, *201*
Dilema prizonierului 98–99, *98*, *99*, 102, 180, 241*n*59
dinamica „cooperează-dezertează" 180
DINTE PENTRU DINTE program 105–06
directori executivi, atribute psihopatice 25, 36
disfuncţie neurală 76
distragerea atenţiei 121
diviziunea social-solitară 59
dominanţă socială 149, 208
Donnelly, Robert 18
dopamină 124, 125
doză de amfetamină 124
Dunbar, Robin 28, 33

E

EEG electroencefalogramelor 19–20, 158, 202
egoncentrism 34, 50, 61
Ekman, Paul 216–18
Elisabeta a II-a, Regina 153
Elson, Charles 142
emoţii
  controlul/autocontrolul 119, 196
  simula 121, 128
  cinci emoţii fundamentale 12
  „psihopaţii funcţionali" 187
  lipsa 61
  rolul 242–43*n*70
emoţii „negative de retragere" 226*n*iii
empatia 29, 196, 211
  cognitivă 214
  rece 30, 31, 32, 128
  în rândul studenţilor 144
  emoţională 214
  caldă 30, 31, 32, 128
  lipsa 25, 64, 69
  a prădătorilor 29
epigenetica 147, 148
epilepsia lobului temporal 194*n*1
escroci de renume mondial 116–19, 121, 215
evaluarea abilităţilor nonverbale 129*n*2
exerciţii lexicale 19
exerciţiul Stroop cu cartonaşe şi cuvinte 78–79, *78*
„experienţa optimă" 199
experimentul cu batista roşie 26–28

extroversiune 49, 50, 52, 53, 55, 56, 59, 231, 231*n*26, 241–42*n*59,
Eysenck, Hans 49
model al tipurilor de personalitate ce înglobează cele patru tipuri temperamentale ale lui Hipocrate 49–50, 51

F

Facebook 43
Factorul frică (emisiune TV) 140
Falkenbach, Diana 208, 210, 211
familia Roosevelt 57
Faschingbauer, Thomas 56, 57
fasciculul uncinat 122
fără frică/neînfricat 9, 25, 35, 38, 79, 88, 119, 123, 126, 131, 181, 194, 241–42*n*59
și genă potențial psihopatică 149
FBI (Biroul Federal de Investigații) 92, 219, 222,
Unitatea de Analiză Comportamentală 212
Inițiativa pentru Soluționarea Crimelor în Serie de pe Autostăzi 220
Fecteau, Shirley 126–27, 213, 215
femei
activitatea criminală desfășurată de femei 138
emoții „negative de retragere" 226*n*iii
și detector de psihopați 28
criminali în serie 260–61*n*146
stigmă socială atribuită femeilor care manifestă psihopatologie antisocială 226*n*iii
vezi și fete
fete
strategii de inhibiție a comportamentului 226*n*iii
abilități lingvistice și socioemoționale 226*n*iii
vezi și femei
Figueredo, Aurelio 231*n*26
Financial Times 35
„flux" 199
fMRI (Rezonanța Magnetică Nucleară funcțională) scaner 31n1, 40, 44, 61, 124, 127, 128, 131, 145, 199, 212
Foot, Philippa 30, 200*n*1
Forgas, Joe 12
forța mentală 74, 169, 177, 179–81, 189, 190
forțele de aplicare a legii: avantajele „talentului" psihopatic 25–26
forțele de muncă: cele mai mult/mai puțin psihopatice profesii 168
Fortele Speciale 94, 128, 152, 155, 156, 160, 181, 182
Frăția Ariană („Stânca") 92–93, 106
frecvența clipitului 44*n*1, 218
frica de a zbura cu avionul 184–85
frica, reacție 10
Fritzon, Katarina 34, 38, 115–16, 125

Frydman, Cary 114, 130, 243*n*71
funcţii autonome 217
Fundaţia pentru Studiul Personalităţii în Istorie din Huston, Texas 56

G

Gacy, John Wayne 18–19, 20, 80
Galvani, Luigi 151
„Gary Gilmore's Eyes" (cântec pop) 149, 163
gena *neuregulin1* 11
gena războinicului 114, 146, 243*n*71
gena transportatoare de serotonină 149
„Generaţia Eu" 142
genişti 37–38, 229*n*16
genom comportamental 147
Geraghty, James 24, 36
ghicitoarea cu funerariile 48
Gilbert şi Sullivan (Sir W.S. Gilbert şi Sir Arthur Sullivan) 12
Gilmore, Gary 149,163 reacţia galvanică a pielii (GSR) 129, 158, 159
Goodwin, Fred „the Shred" 248*n*92
Gordon Gekko 141
gorile: soluţionarea conflictelor 211
Gosling, Sam 231*n*26
Gran Turismo (joc video) 164, 165
grecii antici 60
Greene, Joshua 30
Griffiths, Dai 177, 178
Griskevicius, Vladas 87

H

Häkkänen-Nyholm, Helinä 120
halucinaţii 169
  auditive 194*n*1
Hancock, Jeff 125
„Hannibal Lecter" 13, 24, 43, 161, 215
Hare, Robert 19, 20, 63, 64, 66, 114, 115, 116, 120, 126, 132, 134, 137–38, 141, 146, 150, 160, 217
Harrington, Alan 149
  Psihopaţii s 192–3
Harris, George L., căpitan 83
Harris, Robert: „*The Fear Index*" 256*n*125
Harry, Prinţul 152
Hedonişti (categorie de criminali în serie bărbaţi) 260*n*146
Heilbrun, Alfred 215
Henry: Portretul unui criminal în serie (film) 214*n*1
hiena pătată, scală de personalitate 231*n*26
hipocamp 77
Hipocrate 49, 51
  patru temperamente 49, *50*, 51
hipotalamus 40
Hitler, Adolf 93
Hobbes, Thomas: *Leviathan* 104, 139
Holmes, Alexander Able Seaman 86, 106
Homer Simpson 107, 127

„huni corporatişti" 141, 148, 248*n*92
Hussein, Saddam 24

I

IBM 179
imaginea traiectelor nervoase (DTI) 122
imun la pedepse 61
impulsivitate 34, 38, 50, 55–56, 66, 69, 111, 208
  şi MAOA-L 243*n*71
incapacitatea de a se conforma normelor legislative 65
Index de Reactivitate Interpersonală 144*n*1
industria financiară 141–43, 185–87
influenţă socială 208
Institutul de Psihiatrie, King's College, Londra 143, 146
Institutul de Tehnologie din Massachusetts (MIT) 253
Institutul Naţional de Sănătate Mentală, Washington, DC 130
Institutul Naţional de Sănătate Publică (SUA) 52
Institutul pentru Tehnologie din California 114
insular, cortex drept 113
intenţiile acţiunilor/caracter deliberat 152, 253*n*100
Internet 47, 48, 87, 138, 145
introversiune 49, 50
Inventarul de Personalitate NEO 52, 54, 56*n*2, 64
Inventarul Profilului de Personalitate (PPI) 73–74, 81, 85, 111, 112*n*1, 123, 126, 127, 128, 132, 177, 208
ipoteze „lexicale" de personalitate 51
Irak 152
iresponsabilitate 38, 61, 66–69
iritabilitate 66

Î

închisoarea de maximă securitate San Quentin, California 92
Închisoarea de Stat din Florida 21
încredere 26, 38, 50, 52*n*1, 55, 133, 163, 199, 214, 229*n*16
Îngerul morţii 260*n*146
întrebări fulger tip „gloanţe de argint" 48
înşelăciune 65

J

Jack Spintecătorul 21
Jacobson, Neil şi Gottman, John: *Când bărbaţii lovesc femeile* 38–39
James Bond 110, 111, 134, 221
Janis, Irving 87, 209
Jobs, Steve 179–80
jocul ultimatumului 90–91, *91*
joc/jucători video 138, 140, 164*n*1, 199
Johnson, Dominic 243–44*n*71
Jonason, Peter 116, 134, 221
Jonason, Peter *ş.a.*: „Cine este James Bond? Triada Neagră

– profilul social al agentului" 111–2
joncţiune temporalo-parietală 129
joncţiunea temporalo-parietală dreaptă 152, 162, 252*n*100
Joseph, Stephen 118
Jurnal de etică în afaceri (*Journal of Business Ethics*) 141

K

Karim, Ahmed 121, 134, 150, 152, 161, 245*n*77
Keegan, Richard 181
Kennedy, John F. 57
Kéri, Szabolcs 11
Kiehl, Kent 44, 130–31, 134, 199–202
King, James 231–32*n*26
Kipling, Rudyard 196, 197, 198
Klasen, Martin 199, 202
Konrath, Sara 144
Kouri, Jim 23, 57
kurzi 23

L

Laboratorul de Cogniţie Dinamică, Universitatea Washington, St. Louis 145
Levenson, Robert 217, 218
Lewinsky, Monica 142
Libertin – obsedat de control 59
liberul arbitru 60, 147
Lilienfield, Scott 48, 56, 70, 72, 74, 75, 79–80, 112*n*1
limbajul: pentru psihopaţi înseamnă cuvinte fără încărcătură emoţională 20
lipsa remuşcărilor 23, 45, 64, 66, 70, 76, 234*n*30
Lista Psihopatiei (redenumită Lista de verificare a Psihopatiei – Revizuită/PCL-R) 64*n*1, 79, 81, 114, 132, 137–38,
modelul celor patru factori **64**
lobi frontali 145
lobi temporali 145
Loewenstein, George 10, 113, 130, 186
luarea deciziilor 218
disfuncţional 188
şi emoţii 35, 187, 243*n*70
financiare 243*n*70
ferme 13
de viaţă şi de moarte 200–201
morale 162, 199–200, 228*n*10, 253*n*100
la NASA 88
optim/cel mai bine 89
proaste 130, 131, 211
viteza şi calitatea 131
în condiţii de risc 41
Lucas, Henry Lee 213–14*n*1, 215, 220
Lynam, Donald 55, 71
Lyon, Jordon 86

M

Machiavelli, Niccolò 93
machiavelism 111, 112, 208
Madoff, Bernie 48
Maha Satipatthana Sutta 203
Mahmut, Mehmet 35, 206–208, 213, 215

Maica Tereza 80
Mailer, Norman 193
manie sans delire 60
manipulare/capacitatea de a manipula 23, 33, 56, 112*n*2, 115, 128, 133, 195
Manson, Charles 21
Manual de Diagnostic și Statictică a Tulburărilor Mentale (*DSM*) 57–59, 65*n*1, 65
  tulburarea de personalitate antisocială (ASPD) 38, 59, 71
  bizar/excentric, dramatic/imprevizibil și axios/inhibat 234–36*n*30
  excluderea/omisiunea psihopatiei 70
MAOA (monoaminoxidază A) 114, 130, 146
MAOA-L 114, 263*n*71
Marina Imperiului Japonez 209
Marquis, Don: *Archy și Mehitabel* 223
Matrix (film) 102
Maudsley, Robert 24
Maynard Smith, John 101*n*1
„mărinimosulgrupului" 94McCrae, Robert 52
McGoohan, Patrick 53
McNab, Andy 152, 158–160, 163–65, 181
meditația prezenței deschise 218
Meloy, Reid 26, 27, 28, 32, 118
Melville, Herman 47
mentalitate de grup/spirit de turmă 87, 88*n*1, 209, 210
mentalitatea SOS 189–190
MI5 110
micro-expresii 120–21, *120*, 122*n*1, 154, 216
migrenă 151
mielină 127*n*1
Mill, John Stuart 33
minciună 119–21
Mind Research Network, Albuquerque 130
misionarii (o categorie de criminali în serie bărbați) 260–61*n*146
Mitchell, Brian David 142
Mitchell, Derek 196, 197
modestie 71
Moffitt, Terrie 146
monogamie 211
moralitate maleabilă 252–54*n*100
Morant, Philip (Greg) 116–18,195 215
Morris, Karl 198
Morrison, Dr. Helen 18–19, 20, 23
Mossberg, Walt 179
motivat de recompense 20, 124–27, 202
Moulton, Jon 35
Mujica-Parodi, Lilianne 40, 41
Mullins-Sweatt, Stephanie 70, 72, 73
Muzeul Criminalilor în Serie, Florența 21, 23

N

narcisism, narcisist 57, 58, 59, 111, 112*n*2, 144, 169, 208

NASA 36, 88
Nash, John 11
NBC 140
Navy SEALs – unitatea de elită a Marinei USA 157
nervul trigemen 161
neuro-economie 90, 113, 116, 242*n*70
neuro-legislație 146, 147
neuroni oglindă 126, 213, 215, 246*n*81
neuroștiință 61,130, 146, 147
neuroștiință cognitivă 19, 44
neuroștiință culturală 147
nevrozism 49, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 112*n*2, 231*n*26
Newman, Joseph 75, 76, 77, 78, 79, 80, 130, 205
Nietzsche, Friedrich 93, 137
Nijinsky, Vaslav 11
Nobila Cale a Celor Opt Pași 203
Nokia 179
Novick, Don 185
Numai nebuni și cai (serial TV) 9

O

Oahu, insulă în Hawaii 210
obsesii 54
OCEAN (Deschiderea spre experiențe noi, Conștiinciozitatea, Extroversiunea, Agreabilitatea și Nevrozismul) 53
Ohira, Hideki 90–91
O minte sclipitoare (film) 11
Oosthuizen, Louis 198
Openul Campionatului Britanic de Golf, St. Andrews 198
Operațiunea Nimrod 156
Orwell, George 175
Osumi, Takhiro 90–91
Överkalix, Suedia studiul 148–49

P

Pacino, Al 13
Page, Andrew 58
parașutiști 40, 155
Parkinson, boala 151
Patrick, Chris 218
Paul, Sfântul 198
Pearl Harbor (atacul din 1941) 209, 210–11
Penitenciarul Wakefield din Anglia 24
perfecționism 52
personalitate
  lista lui Allport 51
  dimensiunile Big Five 53, 231*n*26
  Cattell: cei șaisprezece factori primari ai personalității 51–52, *52*, 53
  Hippocrate: cele patru temperamente *49*, *50*, 51
  introversiune/extroversiune 49
  ipoteze „lexicale", de 51
  Inventarul de Personalitate NEO 52
  nevrozism/stabilitate 49–50
  OCEAN 53
  psihotică 33, 43
  factorii recurenți ai lui Tupes și Christal 52
personalitate colerică 49, 50

personalitate flegmatică 49, 50
personalitate melancolică 49, 50
personalitate psihopatică
acţiune 169, 185–88, 189
amoral 35
aroganţă 56, 71
asertivitate 55
cruzime 56
carisma 14, 25, 39, 94, 110, 115, 141, 221
şarm 20, 23, 34, 61, 64, 69, 74, 94, 95, 106, 133, 141, 169, 175, 189, 210, 221, 241– 42*n*59
încredere 26, 36, 38, 241–42*n*59
calm/autocontrol/stăpânire de sine/ 41, 110, 123, 156, 196, 203, 208, 229*n*16
mincinoşi 71
dispreţ faţă de adversitate 56
motivat 194
egocentrism 34, 50
controlarea emoţiilor 114, 119, 140, 151
îngustarea câmpului vizual 77
căutarea de senzaţii 71
exploatare 71, 221
extroversiune 231, 241–42*n*59
neînfricat/cutezanţă/lipsa fricii/fără teamă 9, 25, 38, 119, 194, 241–42*n*59
concentrare 25, 34, 36, 74, 123, 126, 169,
cameleonism 14, 61, 118
simţ exacerbat al propriei persoane 23
imunitate la pedepse 61
impulsivitate 34, 38, 124
inteligenţa 54, 61
iresponsabilitate 38, 66
lipsa anxietăţii 72, 79, 112*n*2, 131, 202, 203 206
lipsa remuşcărilor 13, 23, 45, 64, 66
lipsa culpabilităţii 76
lipsa obiectivelor pe termen lung 56
lipsa nevrozismului 112*n*2
lipsa ruşinii 61
se plictisesc repede 170
aversiune faţă de riscuri minore 76
minciună 56
manipulare 23, 56, 115, 128, 195
forţa mentală 169, 179–81, 189
atenţia 169, 183–85, 189
persuasiunea 23, 34,74, 94, 128, 154, 255*n*112
lipsa emoţiilor 61, 63
prădător 26, 36, 96, 123
„prezenţa" 44–45
motivaţi de recompense 20, 90, 99, 124, 125, 204
asumă riscul 20, 88*n*1, 94, 115
nemilos 9, 13, 25, 27, 28, 29, 32, 194
încredere/respect de sine 221, 235, 229*n*16
superficiali 71
stoicism 196
stil de viaţă interpersonal schimbator 61, 118 143
imprevizibil 61

personalitate sangvină 49, 50
persuasiune 23, 34, 74, 94, 95, 128, 255*n*112
„Persuasiune Extremă" (emisiune radio)154
Petru, Sfântul 195
Petersen, Dean 94
Peterson, Lloyd 121*n*1
Peterson, Margaret 121*n*1
Pinel, Philippe 60
Pinker, Steven 138–39, 140–43, 147, 148
The Better Angels of Our Nature 138
Pizarro, David 33, 34
pol temporal 31
polimorfism genetic 11
poliţia: acuzată de rasism instiuţionalizat 142
„populaţia eroică" 208
Porter, Stephen 120–22
prepubertate 148*n*1
preşedinţi ai Statelor Unite 56–57
primate: soluţionarea conflictelor 93
Primul Război din Golf 152
Prinde-mă dacă poţi (film) 96
Prizonierul (serial TV) 53
Problema „vagonului" 33, 62, 200*n*1
profil emoţional 125
Programul pentru Capturarea Criminalilor Violenţi (ViCAP) 220–21
Proiectul Imaginaţiei Eroice 208
psihologie/psihologi clinicieni 56, 61, 64
psihologie/ psihologi evoluţionişti 10, 44, 112*n*2
psiholog cognitiv 78
psihologi ocupaţionali 52–55
psihologi sociali 88
psihopatia
şi altruism 71, 242*n*63
şi ASPD 71, 238*n*35
limbajul corpului 227*n*5
corporatistă 114–5, 141
definită 65
tratamentul problematic al psihopaţilor 255*n*112
sabie cu două tăişuri 43
şi empatia 25, 29, 32, 69, 77, 207–213
evoluţia 27, 89, 96,149
model teoretic 89–90, *89*
evoluţia iniţială a psihopatiei 27
primii psihopaţi 95–97
„psihopaţi funcţionali" 114, 130, 131, 134, 187, 214
funcţional/disfuncţional 35–36
în funcţie de sex 28, 226*n*iii
şi succesul în viaţă 131–32, *132*
şi nivel scăzut al MAOA 146, 147
inadaptabile 131
„omul nou" 192
pozitive 208
mai adaptabilă 44
pură/psihopaţi „puri" 74, 169
mai puţină materie cenuşie în cortexul prefrontal 122
şi spiritele iluminate 184

și trăsături spirituale 222, *222*
psihopați „de succes" 48, 70, 71
și radar/detector al vulnerabilității 26, 116, 195
înțelepciunea psihopaților 42
psihotismul 50
psihoze, și gena *neuregulinI* 11

Q

Quantico, Virginia 212, 222

R

Rachman, Stanley 37, 38, 39, 229*n*16
Rain Man (film) 11
Raine, Adrian 123
Rangel, Antonio 243*n*71
Rapoport, Anatol 103, 105
rata criminalității, scădere 139
raționamente morale: experimentele Liane Young 161, 252–54*n*100
Ray, John 131–32
raze gamma 129*n*2
război: statistica victimelor 139
reacția de panică 129
Rebel fără cauză (film) 89
Reagan, Ronald 88
recunoașterea emoției, test 127, 134
Rees, Tim 202
relația geniu/nebunie 11
remușcare, lipsa ei 23, 45, 64, 195
responsabilitate socială 211
Rhodes, First Mate Francis 83, 84, 106
Rilling, James 180
risc 130
aversiunea față de riscuri 10, 76
asumarea riscurilor 20, 42, 88*n*1, 94, 106, 115, 124, 130, 133, 181
ritm cardiac 159, 218
agresori 37
și acupunctură 128
geniști 37, 38
Neil Armstrong 37
Rizzolatti, Giacomo 246*n*81
Robinson, Anne 140
Rogers, Colin 156–57
Roosevelt, Franklin D. 210
Rossi, Fabrizio 20, 21, 44
Royal Bank of Scotland 248*n*92
Rubenzer, Steven 56, 57
Rush, Benjamin 60

S

Sacks, Oliver: *Omul care și-a confundat soția cu o pălărie* 11
Saulsman, Lisa 58–59
Scala Levenson de Autoevaluare 96, 132, 168
scenariul cafelei 252*n*100
scenariul transplantului 62–63
schizofrenia
și creativitatea 11
tulburare dimensională 75
relația geniu/nebunie 11
și gena *neuregulinI* 11
spectrul schizofreniei 75

„scopul procesului" 198–9
selecția naturală 28, 96, 97, 98, 102, 105, 118*n*1, 149
sentimentul de rușine, absența 61
Serviciul Special Aerian (SAS) 153–56, 181, 182
sfinți 193, 196, 222
  sfinți versus netrebnici 99–101, 100
Sherlock Holmes 167
Shiv, Baba 113, 114, 116, 130, 186
shoshin („mintea începătorului") 204
Shramana („călugărul călător") 219
simț exacerbat al propriei persoane 23
Sindromul Asperger 239*n*42
Sindromul Munchausen 260*n*146
sindromul Rett 239*n*42
sine, conștiința de 56
sine, respect de/încredere în 221, 241–42*n*59
sine, simț de 145
sine, stăpânire de 219
Smart, Elizabeth 142
Societatea pentru Studiul Științific al Psihopatiei: conferință (Montreal, 2011) 137
soluționarea conflictelor 93, 94–95, 211
sondajul despre Marii Psihopați Britanici 168
Spector, Phil 93–94
spectrul psihopatic 25, 75, 79, 81, 177, 221
Speer, Nicole 145
Spintecătorul din Yorkshire 170
spirite iluminate 184, 193
Spitalul Broadmoor 167, 190
  și directorii executivi 125–26
  Centrul Paddock 169–88
  Pavilionul – Tulburări grave și periculoase de personalitate (DSPD) 169, 170, 189
sport
  uzul extins de medicamente dopante 142
  duritatea în 175
  psihologia sportivă 198
stoicism în 197
stabilirea profilului psihologic 34, 115
stabilitate 50
St Césaire, Franța 95
Steinem, Gloria 113
stil de viață interpersonal schimbător 61
Stimulare Magnetică Transcraniană (TMS) 121, 124*n*1, 134, 151, 161–62, 252*n*99
stres
  activitate electro-dermică 91
  imunitate 73, 224
stoicism 196, 222
sulcusul temporal superior 31, 77
Sun Tzu 94
supernormalitatea mentală 205
susținătorii lui Cleckley 73
Suzuki, Shunryu 204

Ş

şarm 20, 23, 34, 35, 39, 64, 69, 74, 94, 95, 106, 116, 133, 141, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 189, 210, 221, 242*n*59,
Şcoala Peripatetică din Atena 60
Şcoala Postuniversitară de Afaceri Stanford 113
ştrangulatorul din Stockwell 170

T

taliban 134, 152, 153
Taube, Seth 141
tehnica decompresiei 255*n*112
Teofrast: *Caracterele* 60
teoreticieni care studiază dezvoltarea 226*n*iii
teoreticienii evoluţionişti 226*n*iii
teoria evoluţiei 192
teoria evoluţiei morale 105
teoria jocului, teoreticienii jocului 11, 16, 27, 44, 89–94, 97, 102, 112, 113, 116, 143, 186
terapie comportamental-cognitivă (CBT) 184
testosteron 149
testul artelor marţiale 204–5
Testul Detaşării Emoţionale (EIT) 196–7, 218
Testul Trier de presiune socială 129*n*2
Thompson, Hunter S. 191, 222
Thomson, Judith Jarvis 30, 62
Tipologia lui Kelleher pentru criminali în serie bărbaţi 260–61*n*146
Tolkien, J.R.R. 93
tomograful cu emisie pozitronică (PET) 124
Toole, Ottis 213–14*n*1
tradiţia/Budism Theravada 203
transpiraţie 218
  în urma efortului 40
  provocate de frică 40, 41, 42, 230*n*18
tresărire involuntară, reflex 217
„Triunghiul de Aur" al performanţei 199
Trivers, Robert 104
trofeul crimei 212
Trustul Naţional pentru Alfabetizare 145*n*1
Tsoukalas, Maria 208, 211
tulburare antisocială 59, 73
tulburarea de personalitate antisocială (ASPD) 65–66, 71
  istoric 67–68
  criterii pentru 65
  şi psihopatia 65, 66, 70, 71
tulburări de comportament (CD) 65
tulburare de comportament borderline 59, 169, 170
tulburare de comportament dependent 59
tulburare de comportament histrionică 59
tulburare de comportament paranoidă 59, 169, 170
  avantajul paranoiei 11
tulburare de personalitate

schizotipală 58, 59, 59*n*1,
şi creativitate 75
tulburare dezintegrativă a copilăriei 239*n*42
tulburare ezitantă 59
tulburări acute de dezvoltare 239*n*42
tulburări „cluster" 169
tulburări de personalitate
definite de *DSM*: 58–59
bizar/excentric, dramatic/imprevizibil şi anxios/inhibat clusters 58
Tupes, Ernest 52
Twenge, Jean 144

U

unde alpha 20
unde beta 20
unde cerebrale, tipuri 20
unde delta 20
unde theta 20
Universitatea Brock din Canada 21
Universitatea Cambridge 171
Universitatea Carnegie Mellon, Pittsburg 10, 113
Universitatea de Stat din Arizona 87
Universitatea de Stat din Florida 218
Universitatea de Stat din New Mexico 111
Universitatea de Stat din Oklahoma 70
Universitatea de Stat din San Diego 144
Universitatea din Aachen 199
Universitatea din Arizona 231–32*n*26
Universitatea din British, Columbia 19, 125, 217
Universitatea din Nagoya, Japonia 90
Universitatea Columbia 33
Universitatea Cornell 33, 125
Universitatea Emory, Atlanta 48, 180, 215
Universitatea Harvard 37, 104
Universitatea Macquarie din Sydney 35, 206
Universitatea Naţională Yang-Ming, Taiwan 128
Universitatea Semmelweis din Budapesta 11
Universitatea Stanford 113, 209
Universitatea Stony Brook din New York 40
Universitatea Vanderbilt, Nashville, Tennessee 124, 146
Universitatea Virginia Commonwealth 27

V

Van Gogh, Vincent 11
Văduva Neagră 260*n*146
vânătoarea continuă 29
vânători 29, 32
vânătorii de personalitate 49–50, *50*
Verdi, Giuseppe 12
vikingi 28, 32

viol 18, 24, 66, 55, 133, 260–61*n*146
cazul Brian David Mitchell 142
cazul Gacy 18
ca dominanță 260*n*146
ca plăcere sexuală 260*n*146
în serie 66
violența
și empatia 215–16
coeficientul de recidivă al prizonierilor psihopați 66
motivație pentru 143
Pinker despre 142, 143
psihopatică 140, 142, 170, 174
amenințarea cu 182, 184
Vizionarii (categorie de criminali în serie bărbați) 260–61*n*146
Volta, Alessandro 151
„Vrei să fii miliardar?" (joc video) 164
vulnerabilitate 41, 56, 88, 195

Y

Young, Liane 152, 161, 252–53*n*100
YouTube 43

Z

Zacks, Jeffrey 145
Zald, David 125
Zimbardo, Philip 208–09, 210
Zollikofer, Christoph 95, 139

W

Waldroup, Bradley 146–47
Wall Street 138, 141, 149
War Lover, The (film) 122–23
Whyte, William H. 87
Wilde, Oscar 167
William Brown, tragedia de pe vas 86, 106, 201
Williams, Mark 184–85, 203
Wuornos, Aileen 260–61*n*146